MARIA
REGINA ROMÂNIEI

JURNAL DE RĂZBOI
1918

Traducere de
Anca Bărbulescu

Ediție îngrijită de
LUCIAN BOIA

ebook
HUMANITAS

Editura mulţumeşte Arhivelor Naţionale ale României pentru materialul documentar pus la dispoziţie şi pentru sprijinul acordat la publicarea acestui volum.

© HUMANITAS, 2016 (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-5454-0 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

MARIA
REGINA ROMÂNIEI

JURNAL DE RĂZBOI
1918

Traducere din engleză de
Anca Bărbulescu

Ediție îngrijită, prefață
și scurtă cronologie de
LUCIAN BOIA

Cuprins

JURNAL DE RĂZBOI. 1918
Prefaţă
Scurtă cronologie a primului război mondial
Notă asupra ediţiei
JURNAL DE RĂZBOI
XII. Tristele zile ale unei păci înrobitoare (martie–iunie 1918)
XIII. În aşteptare (iunie–septembrie 1918)
XIV. „Împărăteasa tuturor românilor“ (septembrie–decembrie 1918)

PREFAŢĂ
Prăbuşire şi înălţare
Jurnalul de război al reginei Maria (*III*)

Ultima parte a *Jurnalului de război* al reginei Maria cuprinde intervalul martie–decembrie 1918. Se petrec în aceste câteva luni schimbări de situaţie extraordinare. În primăvară, România e prăbuşită. Pacea separată, pe care fusese nevoită să o accepte în urma defecţiunii ruseşti, a mutilat-o teritorial, înrobind-o totodată economic şi anulându-i independenţa politică. Germania şi aliatele sale păreau pe punctul de a câştiga războiul. Deja îl câştigaseră pe frontul de Est, scoţând Rusia din luptă. Dezastrul Rusiei adusese, pe lângă toată nenorocirea, şi o relativă consolare, prin descătuşarea Basarabiei şi unirea ei cu România. Era un prim pas spre România Mare, dar cine ar fi putut să întrevadă răsturnarea care avea să se petreacă pe frontul de Vest în partea a doua a anului? La doi paşi de ceea ce ar fi putut fi pentru ea victoria definitivă, Germania cedează şi pierde complet partida. România înfrântă, aproape nimicită, se află acum în tabăra învingătorilor. Austro-Ungaria dispare de pe harta Europei. Bucovina şi Transilvania se unesc, la rândul lor, cu ţara. Din ideal, România Mare devine realitate.

Regina nu s-a îndoit nici o clipă de victoria aliaţilor. Dar, până la victorie, a trecut prin momente chinuitoare. Pledase, aproape singură, împotriva păcii separate. Acum, termenii tratatului impus României au îngrozit-o. Nu găseşte cuvinte suficient de grele pentru a-şi exprima indignarea: „Crima a fost înfăptuită! S-a terminat! Am semnat că ne cedăm libertatea, nădejdile, bogăţiile, onoarea, visul. Suntem sclavi, suntem mutilaţi, ciopârţiţi, cu economia distrusă…“ Şi aruncă un soi de blestem, o promisiune teribilă: „Ah, brutele! Brute fără seamăn, îngrozitoare, băutoare de sânge. Cumplită va fi ziua pedepsei lor – li se vor ridica împotrivă înseşi măruntaiele pământului ca să le arunce în faţă crima comisă.“[1]

Deocamdată, viitorul însuşi al dinastiei se arată incert. Şi cu atât mai mult se pune în discuţie îndepărtarea, într-un fel sau altul, a reginei, considerată de germani şi de românii „germanofili“ drept marea vinovată pentru alegerea făcută în 1916. Avea, oricum, să se retragă un timp din prim-planul vieţii publice, stând mai mult departe de Iaşi, la Coţofeneşti şi la Bicaz, ceea ce n-o împiedică să continue acţiunile caritabile, mergând frecvent prin sate şi împărţind ajutoare. Relaţia ei cu ţăranii e formidabilă, de o naturaleţe desăvârşită. Iată o scenă, din multele de acest gen: „Toţi zdrenţăroşii vin să primească haine. Acum am început să mă ocup şi de spălat. Fiecare copil pe care-

l îmbrac e şi spălat temeinic, cu apă şi săpun din belşug, şi pleacă îmbrăcat mult mai puţin pitoresc, dar infinit mai igienic şi foarte mândru de preschimbare. Uneori mă obosesc teribil şi mă aşez pe unde apuc, cuprinsă de disperare, când văd că ei se tot înmulţesc, iar proviziile mele scad. Unei femei înţelepte, bătrâna mea prietenă Elisabeta, i-am spus, aruncându-mi în lături mâinile goale într-un mic gest de deznădejde: «Vezi, Lisabeta, nici măcar o regină nu poate să îmbrace pe toată lumea!». Iar bătrâna a dat din cap a aprobare şi a răspuns: «Da, da, orice izvor poate să sece»; apoi ne-am ţinut de mâini şi am dat din cap amândouă cu tristeţe, simţind că s-a şters orice depărtare dintre noi.“[2]

Altminteri, regina e complet dezamăgită de români, nu de oamenii simpli, ci de elita românească. Nu înţelege cum pot fi atât de schimbători, gata să accepte înfrângerea şi să schimbe direcţia: „Fidelitatea, ataşamentul, solidaritatea la necaz nu par să existe pentru ei, cum nu există nici un ideal superior, nimic care să trebuiască să fie continuat, nici un lucru pe care să trebuiască să-l iubeşti, să-l venerezi sau să-l susţii la greu – de cum dă greş o vreme, îl mătură la o parte şi o iau de la capăt cu altceva… Cred că cei mai mulţi dintre dragii mei români se află încă pe un plan foarte jos în ce priveşte ideile de onoare şi loialitate sau dorinţa de a nutri asemenea sentimente – cred că o perspectivă mai înaltă încă nu face parte din gândurile lor fireşti. Din fire sunt *laşi* în toate privinţele. Nu respectă nici Dumnezeu, nici rege – ţara lor e o idee vagă, atâta timp cât situaţia se poate exploata avantajos pentru afaceri sau interesul personal…“ Ţine să precizeze că aşa vede ea lucrurile ca englezoaică: „Mă tem că e o mentalitate care are prea puţin de-a face cu perspectiva de buldog a britanicilor, pe care e limpede că o am în mine: tenacitate în faţa oricărei primejdii. Cu cât e mai mare pericolul, cu cât mai copleşitoare sunt greutăţile, cu atât mai puţin dăm înapoi şi cu atât mai înverşunaţi suntem în împotrivirea noastră.“[3]

Oamenii? Iată-l pe Nando, cum îi spune ea regelui Ferdinand: „Regii nu sunt crescuţi să fie bărbaţi, iar eu mă tem că e cam târziu să încerce cineva să facă bărbat din Nando acum, la cei 53 de ani ai lui!“[4]

Cu artificialitatea lui distinsă şi binevoitoare, contrastând flagrant cu gravitatea situaţiei, Marghiloman, prim-ministrul „germanofil“, o scoate din fire. „Trebuie să mărturisesc că Marghiloman e greu de suportat. Îmi aminteşte de un fluture. Era rozaliu, zâmbitor, trecea uşor peste toate subiectele neplăcute, într-o eternă stare de admiraţie faţă de germani şi organizarea lor formidabilă, pe care o descria cu încântare lipsită de tact…“[5]

Eremia Grigorescu, eroul de la Mărăşeşti, se dă şi el pe brazdă: „…A dat un banchet în onoarea lui Marghiloman şi, într-un discurs, s-a

exprimat împotriva războiului aşa cum a fost el purtat până acum! Ba chiar i-a declarat oficial lui Marghiloman că am intrat în luptă nepregătiţi, iar Marghiloman i-a răspuns mulţumindu-i şi spunându-i că pentru el vorbele «eroului de la Mărăşeşti» cântăresc mai greu decât ale oricui. Scandalos! Cum e cu putinţă? Din ce sunt făcuţi românii mei?“[6]

Iar lui Averescu nu-i stă prea bine în haine civile; mai grav e însă că nu stă prea bine cu caracterul. „Şi-a făcut apariţia, foarte slab şi donquijotesc, dar mult mai puţin elegant în hainele lui civile prost croite… Mă tem, vai, că nu a fost niciodată prietenul devotat în care doreşte cu atâta ardoare să pozeze. Cred că, în ciuda tăgăduielilor lui, a dus un joc dublu şi, dacă acum are o atitudine antantistă atât de loială, e mai întâi pentru că lucrurile nu merg bine pentru germani şi apoi pentru că e atât de placid, încât nu mai poate stabili un aranjament avantajos cu ei.“[7]

Ce să mai spunem? E riscant pentru români să fie măsuraţi cu unităţi de măsură englezeşti!

Cu totul altfel se înfăţişează colonelul Boyle. Greu de spus cum era omul în realitate, dar ştim cum îl vede regina. Pare a fi exemplarul cel mai strălucit al speciei umane. O „energie neobosită“, o „putere aproape hipnotică asupra celor din jur“: „N-am mai văzut un asemenea om, o asemenea voinţă, o asemenea concentrare a intenţiilor plină de prevedere şi altruism…, de o sinceritate atât de nezdruncinată, şi nu vrea nimic, nimic pentru el.“ Un adevărat „binefăcător al omenirii“.[8] Rolul lui Boyle în acel moment e de a compensa toate slăbiciunile şi trădările celor din jur. Pentru regină, e singura certitudine, singurul reazăm, într-o situaţie care îi scapă de sub control. În faţa lui, această femeie, atât de puternică şi de sigură pe ea, se arată ascultătoare, supusă. Îi soarbe cuvintele ca o şcolăriţă cuminte. Nu i se pare exagerat să spună despre el că e un *Übermensch*, un „supraom“.[9] Şi consideră o onoare pentru ea faptul că l-a cunoscut. Ni se va permite să avem o cu totul altă părere. Onoarea a fost cu siguranţă de partea lui Boyle, pe care regina l-a tras după ea, în istorie.

Când lucrurile începeau parcă să se îndrepte, iar speranţa renăştea cu încetul, un alt necaz loveşte din senin. Principele Carol, moştenitorul tronului, dezertează şi fuge la Odessa, unde se căsătoreşte în secret cu iubita lui, Zizi Lambrino. Putem urmări în detaliu în *Jurnal* reacţiile familiei regale la acest eveniment aiuritor. (De prisos să mai spunem că paginile respective ca şi, în genere, toate pasajele „delicate“ ale *Jurnalului* vor fi eliminate din memoriile publicate mai târziu de regină. Textul autentic, unde apar necenzurate gândurile, sentimentele şi frământările ei, rămâne aşadar exclusiv *Jurnalul.*) Soarta lui Carol atârnă câtva timp de un fir de păr. Nu puţini

sunt aceia care consideră că principelui ar trebui să-i fie retrase toate drepturile, succesiunea la tron revenind în acest caz fratelui său, principele Nicolae. Regina se aruncă într-o nouă bătălie. Îşi apără fiul cu îndârjire („ca o leoaică“, o spune chiar ea). Până la urmă, Carol se alege doar cu 75 de zile de arest, urmând să le petreacă între zidurile unei mânăstiri. Căsătoria, fireşte, este anulată, şi toată povestea ajunge într-un plan secundar, eclipsată de momentele istorice decisive prin care trece România.

Într-adevăr, toamna anului 1918 aduce cu sine o întorsătură radicală în mersul războiului. Înfrângerea Puterilor Centrale o propulsează din nou pe regină în prim-plan. Istoria i-a dat dreptate! „Visul României Mari pare să devină realitate – nota ea cu câteva zile înainte de încheierea războiului –, e atât de neaşteptat, încât nici nu-mi vine să cred. M-am obişnuit atât de tare cu dezastrul şi necazurile de la începerea războiului, încât nu mă pot obişnui cu ideea că poate să vină, în sfârşit, şi ceasul nostru! Dintotdeauna am crezut în victoria finală a Aliaţilor, am fost dintre cei care nu s-au îndoit niciodată, dar nu m-am privit niciodată pe mine însămi cu aura vizionară de făuritoare a «marelui vis românesc». Mereu m-am considerat gata să împărtăşesc durerile poporului, dar niciodată n-am prevăzut pentru mine ora izbânzii… Voi fi oare învingătoare în cele din urmă? Acum că se apropie ora, aproape că mă tem.“[10]

Tot mai multe voci o aclamă, numind-o „împărăteasa tuturor românilor“. La 1 decembrie 1918 îşi va face intrarea triumfală în Bucureşti, călare şi în uniformă militară, alături de regele Ferdinand şi de generalul Berthelot. A rămas în istorie, la loc de frunte, printre marii făuritori ai României Mari.

Note

1. Însemnarea din 24 aprilie/7 mai 1918.
2. Însemnarea din 13/26 iunie 1918.
3. Însemnarea din 8/21 aprilie 1918.
4. Însemnarea din 10/23 octombrie 1918.
5. Însemnarea din 14/27 mai 1918.
6. Însemnarea din 4/17 mai 1918.
7. Însemnarea din 24 iunie/7 iulie 1918.
8. Însemnarea din 31 august/13 septembrie 1918.
9. Însemnarea din 9/22 octombrie 1918.
10. Însemnarea din 25 octombrie/7 noiembrie 1918.

SCURTĂ CRONOLOGIE A PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Datele privitoare la România sunt consemnate, aşa cum se proceda în epocă, atât în stil vechi (calendarul iulian, în vigoare până în 1924), cât şi în stil nou, între cele două diferenţa fiind de 13 zile. Celelalte date, privitoare la mersul general al războiului, apar, fireşte, potrivit „stilului nou“.

1914

28 iunie – atentatul de la Sarajevo

28 iulie – Austro-Ungaria declară război Serbiei

1 august – Germania declară război Rusiei

3 august – Germania declară război Franţei şi invadează Belgia

21 iulie/3 august – Consiliul de Coroană întrunit la Sinaia proclamă neutralitatea României

4 august – Marea Britanie declară război Germaniei

6–12 septembrie – bătălia de pe Marna; armata germană eşuează în tentativa de a ocupa Parisul

27 septembrie/10 octombrie 1914 – moartea regelui Carol I; Ferdinand, rege al României

1916

februarie–decembrie – bătălia de la Verdun

4/17 august – tratatul de alianţă între România şi puterile Antantei

14/27 august – România declară război Austro-Ungariei. Trupele române trec Carpaţii

15/28 august – Germania declară război României

19 august/1 septembrie – Bulgaria declară război României

20 august/2 septembrie–24 august/6 septembrie – bătălia de la Turtucaia: dezastruoasă înfrângere a românilor în faţa forţelor bulgare susţinute de germani

septembrie – contraofensiva germano-austro-ungară în Transilvania

3/16 octombrie – soseşte în România Misiunea Militară Franceză sub comanda generalului Berthelot

16/29 noiembrie–20 noiembrie/3 decembrie – bătălia de pe Neajlov şi Argeş

20 noiembrie/3 decembrie – guvernul părăseşte capitala

23 noiembrie/6 decembrie – trupele germane intră în Bucureşti

decembrie – frontul se stabilizează pe linia Siretului

1917

27 februarie/12 martie – revoluţia din Rusia; ţarul Nicolae II abdică (15 martie)

6 aprilie – Statele Unite ale Americii declară război Germaniei

9/22 iulie–19 iulie/1 august – bătălia de la Mărăşti

24 iulie/6 august–6/19 august – bătălia de la Mărăşeşti

26 iulie/8 august–9/22 august – bătălia de la Oituz

7 noiembrie – Revoluţia Bolşevică din Rusia

26 noiembrie/9 decembrie – armistiţiul de la Focşani

1918

24 ianuarie/6 februarie – Sfatul Ţării din Chişinău proclamă independenţa Republicii Moldoveneşti a Basarabiei

26 ianuarie/8 februarie – demisia guvernului Brătianu; formarea guvernului Averescu

3 martie – pacea de la Brest-Litovsk între Puterile Centrale şi Rusia

20 februarie/5 martie – delegaţia română semnează pacea preliminară de la Buftea

24 februarie/9 martie – plecarea Misiunii Militare Franceze

27 februarie/12 martie – demisia guvernului Averescu; formarea guvernului Marghiloman

27 martie/9 aprilie – Sfatul Ţării din Chişinău proclamă unirea Basarabiei cu România

24 aprilie/7 mai – semnarea Tratatului de Pace de la Bucureşti între România şi Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Imperiul Otoman

martie–iunie – ofensiva germană în Franţa

18 iulie – declanşarea contraofensivei aliate

29 septembrie – Bulgaria încheie armistiţiul cu Antanta

30 octombrie – guvernul otoman semnează armistiţiul

3 noiembrie – semnarea armistiţiului cu Austro-Ungaria

24 octombrie/6 noiembrie – demisia guvernului Marghiloman; formarea guvernului Coandă

28 octombrie/10 noiembrie – mobilizarea armatei române; ultimatum adresat mareşalului Mackensen pentru evacuarea teritoriului ocupat

11 noiembrie – Germania semnează armistiţiul

15/28 noiembrie – unirea Bucovinei cu România

18 noiembrie/1 decembrie – Adunarea Naţională de la Alba Iulia proclamă unirea Transilvaniei cu România. Intrarea triumfală în Bucureşti a regelui Ferdinand, alături de regina Maria şi de generalul Berthelot

Notă asupra ediţiei

Însemnările reginei Maria din timpul Primului Război Mondial se încheie odată cu acest al treilea volum, în care sunt reproduse caietele din perioada martie–decembrie 1918 stil vechi (Arhivele Naţionale, Fond Casa Regală, Regina Maria, III 98 şi 102–115). Precedentele două volume au apărut la Editura Humanitas în 2014 (*Jurnal de război. 1916–1917. Precedat de însemnări din 1910– 1916*) şi, respectiv, 2015 (*Jurnal de război. 1917–1918*).

Şi în acest volum capitolele sunt împărţite în concordanţă cu caietele corespunzătoare. Titlurile aparţin însă editorului, ca şi sumarele din fruntea fiecărui capitol, destinate să uşureze orientarea cititorului într-un text încărcat cu detalii. S-au reluat şi s-au completat, acolo unde a fost necesar, unele dintre notele din precedentele două volume. Ilustraţiile sunt facsimile ale paginilor de jurnal din aceleaşi caiete.

Am semnalat şi de această dată locurile în care lecţiunea a fost nesigură. Am optat pentru unificarea stilurilor de datare a însemnărilor, acolo unde regina nu a fost consecventă, trecând mai întâi datele pe stil vechi, apoi pe cele pe stil nou. Cuvintele, sintagmele sau frazele în limba franceză sunt de cele mai multe ori traduse direct în text, fiind marcate însă cu caractere cursive; uneori, când au un sens foarte transparent, au fost transcrise ca atare; la fel şi atunci când au valenţe expresive sau urmăresc un efect comic, fiind în acest caz traduse în notă. Sublinierile reginei sunt marcate în text cu MAJUSCULE. Numele proprii, scrise adesea ezitant sau inconsecvent, sunt redate în forme consacrate, cu unele excepţii. Indicele selectiv de la final indexează toate cele trei volume şi cuprinde sub aceeaşi intrare toate grafiile unui nume.

Îngrijitorul ediţiei ţine să-i mulţumească profesorului Mihai Sorin Rădulescu pentru sprijinul acordat în identificarea unor personaje.

JURNAL DE RĂZBOI

XII
Tristele zile ale unei păci înrobitoare (martie–iunie 1918)

O zi dedicată satelor şi ţăranilor — Unirea Basarabiei — Stere, un om ciudat — Regina şi Marghiloman: discuţie cu cărţile pe faţă — O ameninţare pluteşte în aer — „Românii sunt obişnuiţi să-şi schimbe principiile, un obicei prost care le-a rămas în sânge“ — Relaxare la Ghidigeni — Marele Grigorescu — Pictorul Bulgăraş — Boyle şi iar Boyle — Din nou, printre ţărani — O pace care depăşeşte cele mai rele temeri — Moartea lui Delavrancea — Căsuţa din Coţofeneşti — Generalul Grigorescu îi cântă în strună lui Marghiloman — Prânz militar la iarbă verde, cu „grasul de Moşoiu“ — Bicaz: un loc în sălbăticie pentru regină — Marghiloman de-a dreptul insuportabil — Steinbach aduce veşti din Bucureşti — Credinţă nezdruncinată în victoria Antantei

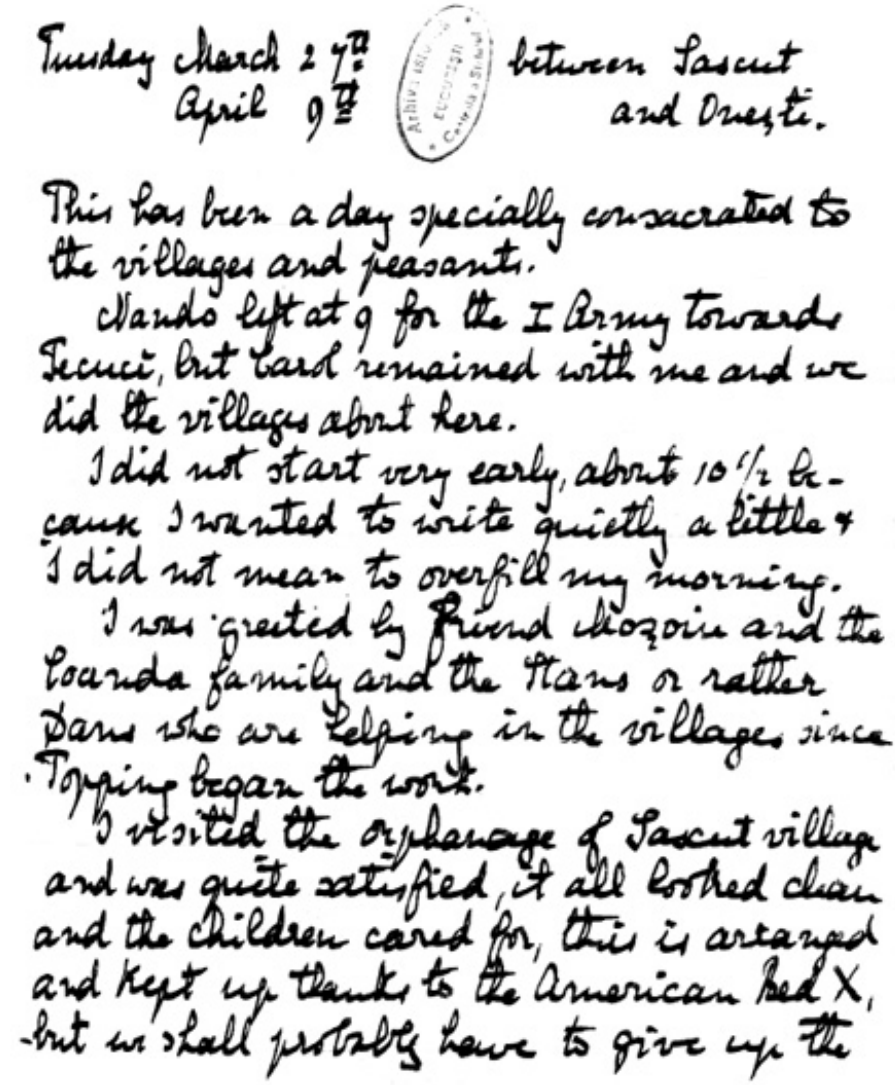

Tuesday March 27th / April 9th between Sascut and Oneşti.

This has been a day specially consacrated to the villages and peasants.

Nando left at 9 for the I Army towards Tecuci, but Carol remained with me and we did the villages about here.

I did not start very early, about 10 ½ because I wanted to write quietly a little & I did not mean to overfill my morning.

I was greeted by Friend Moşoiu and the Coanda family and the Stans or rather Dans who are helping in the villages since Topping began the work.

I visited the orphanage of Sascut village and was quite satisfied, it all looked clean and the children cared for, this is arranged and kept up thanks to the American Red X, but we shall probably have to give up the

între Sascut şi Oneşti

marţi, 27 martie/9 aprilie 1918

A fost o zi dedicată în special satelor şi ţăranilor.

Nando[11] a plecat la nouă la Armata I, spre Tecuci, dar Carol[12] a rămas cu mine şi am vizitat împreună satele de pe aici.

N-am pornit prea devreme, de-abia pe la zece şi jumătate, fiindcă voiam să scriu puţin în linişte şi să nu-mi încarc prea tare dimineaţa.

M-au întâmpinat prietenul nostru Moşoiu[13], familia Coandă[14] şi familia Stan, sau Dan, care ajută cu munca prin sate de când şi-a început activitatea Topping.

Am vizitat orfelinatul din satul Sascut şi am rămas foarte mulţumită,

toate arătau curate, iar copiii – bine îngrijiţi; e organizat şi întreţinut mulţumită Crucii Roşii americane, dar probabil va trebui să renunţăm la casa pe care o ocupă acum, fiindcă e şcoală şi în curând va fi din nou nevoie de ea pentru scopul său de căpătâi. Dar nu departe se află o casă veche şi frumoasă, solidă, cu coloane în faţă, care-i aparţine bătrânului Elias[15], bancherul evreu; sperăm să-i obţinem permisiunea de a muta orfelinatul acolo, numai că el e la Paris. Am inspectat casa cu atenţie, ar fi foarte potrivită.

Slavă Domnului că generalul Moşoiu e tocmai la Sascut; e un dar de la Dumnezeu, le ajută pe doamnele care lucrează pentru mine cât de mult poate.

Ne-am întors la trenul meu să luăm prânzul, invitând şi familia Coandă, pe Moşoiu şi pe Rosetti-Bălănescu[16].

La două şi un sfert am plecat din nou la Oneşti, unde m-a primit familia Văitoianu[17] şi unde am văzut rezultatul muncii lor cu echipele „Regina Maria“ din sat.

Am mers cu Carol, în automobilul lui.

Am început cu o vizită la un atelier unde fac haine pentru orfani şi copii foarte săraci din uniforme vechi. Apoi am vizitat orfelinatul şi am împărţit dulciuri, ca de obicei.

De acolo am mers la Grozeşti[18], pe valea Oituzului; e unul dintre satele care s-au aflat mai tot timpul sub tir de artilerie, iar acum e distrus aproape în întregime.

Nefericiţii localnici încep să se întoarcă, dar nu mai găsesc decât ruine.

M-am plimbat prin tot satul; stăteau cu o adevărată resemnare românească pe mormane de cenuşă şi ziduri căzute, rămăşiţele fostelor case. Fiecare se întorsese la colţişorul lui de pământ. A fost una dintre cele mai mişcătoare scene pe care le-am văzut vreodată; erau în mare parte femei, copii şi bărbaţi foarte bătrâni, cu plete lungi şi cărunte.

Am umblat printre ei şi i-am lăsat să-mi povestească necazurile lor – firește, s-au plâns şi au oftat şi mi-au spus că sunt înfometaţi şi că le sunt copiii bolnavi, dar n-au luat câtuşi de puţin un aer tragic şi n-au plâns: o uşoară ridicare din umeri în timp ce-şi fac cruce, cuvinte foarte emoţionante şi bine exprimate, cum se pricep să spună oamenii aceştia, şi nimic altceva.

Aici, tranşeele taie tot satul în bucăţi; am traversat câteva în drumul nostru, dar deja s-a început repararea drumului. Încă mai sunt soldaţi acolo, iar ceva mai departe sunt tranşeele inamice; am văzut o santinelă austriacă de gardă.

Ici şi colo, lângă câte un morman de ruine cu acoperişul căzut la pământ, dar aproape întreg, era câte un copac plin de flori şi violete mici care-şi făceau loc prin cenuşă. O mamă bătrână, înduioşătoare,

cu copii mici în jur, stătea pe un prag rupt, ascunzându-şi gura cu broboada albă cu gestul caracteristic ţărăncilor; un porc rătăcit, o găină sau câte un căţeluş nevinovat umblau de colo-colo, căutând hrană prin gunoaie. Trist – trist – trist – şi le îndură pe toate cu calm, agăţându-se cu încăpăţânare fiecare de colţişorul lui, adăpostindu-se sub orice perete înclinat care le mai e de folos.

O casă fusese tăiată în două chiar pe la mijloc, nu mai rămăsese din ea decât partea din faţă. Cea care locuia acolo era o femeie norocoasă!

O biserică e cu totul ruinată, la cealaltă n-au avut de suferit decât turnurile. M-am dus, fireşte, şi în cimitir să vizitez mormintele eroilor căzuţi şi să murmur rugăciuni lângă ele. Am strâns o întreagă colecţie de tuburi de obuze de printre morminte. Le folosesc ca vaze – le aleg în special pe cele foarte ruginite, fiindcă îmi place culoarea.

Sunt nişte vaze excelente pentru tren, fiindcă sunt atât de grele, că nu le doboară nimic.

După ce am stat de vorbă cu mulţi localnici şi le-am promis că le voi trimite pe doamnele mele să se ocupe de cele mai arzătoare lipsuri, am plecat din nou spre satul Caşin, unde m-am plimbat mai întâi prin cimitirul unei bisericuţe rustice, foarte drăguţă, un cimitir unde a făcut curăţenie armata, iar apoi am făcut o vizită mai pe îndelete, spre încântarea oamenilor, la „casa naţională“[19], pe care le-au construit-o soldaţii, inaugurată ieri.

E o idee excelentă care le-a venit militarilor şi pe care o vor repeta în cât mai multe aşezări.

De acolo ne-am dus la alt cimitir, nu departe de mânăstirea Caşin, dar puţin mai departe de drum, pe o vale laterală; e un cimitir mare, făcut de armată pentru soldaţii căzuţi. E un colţ pustiu şi melancolic, înconjurat de dealuri sterpe, dar foarte ordonat şi îngrijit. Sunt acolo câteva sute de cruci, toate de aceeaşi mărime şi toate făcute din lemn de mesteacăn.

Fiecare avea pe ea o coroană din ramuri de brad, atârnată peste braţele întinse; coroanele se ofiliseră şi căpătaseră culoarea ruginii; soarele apunea şi îşi revărsa cu toată puterea razele pe crucile atât de albe şi pe coroanele care deveneau de-a dreptul portocalii în lumina aurie – pe fundal, dealul sterp, cenuşiu-cafeniu, fără nici un copac; priveliştea era de o melancolie profundă, foarte armonioasă.

Ca de obicei, am rătăcit prin mulţimea tăcută de cruci, întrebându-mă cine plânge sau tânjeşte după fiinţele tinere care nu se vor mai întoarce la casele lor… niciodată, niciodată…

Am plecat de la cimitir şi ne-am dus la mânăstirea Caşin, unde ţăranii m-au primit cu mare bucurie, amintindu-şi de vizita mea de anul trecut. Şi eu îmi aminteam, fusese o zi plină de bunăvoinţă şi de multă speranţă. Acum lucrurile sunt cu totul altfel, m-am întors cu sentimente foarte diferite. Am vizitat biserica, admirând ca şi înainte

zidurile ca de fortăreaţă din jurul ei. Şi aici, armata a făcut curăţenie şi a reparat ce risca să cadă în ruină.

Se făcea tot mai frig, umbrele se alungeau; mi-am amintit de ultima oară când am fost aici, înconjurată de aliaţi, cu tunurile bubuind în munţi şi cu toţi soldaţii mei, cu caschetele pe cap, primindu-mă cu flori şi urale, şi m-am simţit tristă – tristă – dureros de tristă.

Ne-am întors cu automobilul la Oneşti, unde am vizitat spitalul şi o parte dintre prizonierii noştri întorşi din Ungaria. Erau, într-adevăr, o privelişte tare tristă, ponosiţi, zdrenţăroşi, dar într-o stare fizică nu chiar atât de proastă pe cât mi se povestise – dar vai, Doamne, câtă suferinţă se citea pe chipurile lor!

De acolo m-am întors la tren, unde m-am spălat de colbul drumului, mi-am pus florile în apă, m-am schimbat şi m-am aşezat la masă să scriu o jumătate de oră, până la cina pe care am luat-o tot în tren, avându-i drept invitaţi doar pe soţii Văitoianu.

Am vorbit mai mult despre munca pe care o avem de făcut şi despre cum sperăm s-o ducem la îndeplinire.

Ne-am despărţit devreme, ca să mergem fiecare la culcare – dar a fost o zi ceva mai puţin încărcată şi deci mai puţin obositoare.

Iaşi

miercuri, 28 martie/10 aprilie 1918

Basarabia s-a declarat anexată României.[20] E un motiv de mare bucurie – ar trebui să mă bucur şi eu, dar m-am dezobişnuit şi nu pot decât să privesc înainte cu teamă, întrebându-mă ce necazuri ne va mai aduce situaţia.

Dar iată ce s-a întâmplat: trenul meu a sosit la cinci minute după al lui Marghiloman[21], care fusese la Chişinău şi, la întoarcere, fusese primit cu multe ovaţii, iar acolo, pe peron, eu şi actualul meu prim-ministru, care suntem *en froid*, ne-am dat mâna în public, în faţa mulţimii care aclama, şi ne-am felicitat de parcă întreaga lume ar fi fost o grădină de trandafiri. Ca să vezi, ca să vezi, măcar am avut parte în sfârşit de un eveniment fericit, atât cât va dura – dea Domnul să dureze!

Am primit mai mulţi oameni, unul după altul, şi fiecare avea să-mi spună lucruri mai mult sau mai puţin dureroase. Atmosfera e foarte încărcată şi din toate părţile perspectiva e tare întunecată. Cel puţin pentru mine, ceea ce se petrece e intolerabil, de neîndurat.

Se dau sfaturi contradictorii, mi se aduc informaţii contradictorii, de ajung să mă simt bolnavă până în adâncul inimii.

N-am avut nici un invitat la prânz, pe care l-am luat punctual, cum rar se întâmplă, fiindcă Nando încă nu s-a întors.

După prânz l-am primit pe Citta Davila[22], venit să-mi vorbească despre multe lucruri. Mulţi o bănuiesc pe Lili Fălcoianu[23], lumea crede

că a fost trimisă ca un fel de agent din partea cealaltă – nu mai ştiu ce să cred, dar e drept că în ultima vreme am aflat ce înseamnă un lucru care mai înainte nu avea nimic de-a face cu caracterul meu – am învăţat SĂ NU MĂ ÎNCRED.

Am plecat cu Mignon la Stânca. Vânt puternic. Barbu[24] a venit la ceai, nu se simte prea bine. După aşa-zisa mea cină am scris puţin.

Iaşi

joi, 29 martie/11 aprilie 1918

Iar mă supără gâtul, aşa că n-am ieşit, dar am avut audienţe de dimineaţă până seara târziu. N-am să mai termin cu durerile de gât dacă tot trebuie să vorbesc atât de mult. Refuză să plouă, vremea rămâne disperat de uscată.

I-am primit pe Balş[25] şi Mamulea[26] să vorbim despre o mulţime de probleme, apoi pe prietenul meu, colonelul Boyle[27], pe care îl consider, din zi în zi mai mult, un specimen de om extraordinar. Vorbim deschis – e alert, e convins că se apropie evenimente foarte importante, poate tragice. Crede că eu şi Nando nu primim aceleaşi informaţii. Fiecare cuvânt pe care-l spune e interesant, ca să nu mai spun că e la fel de comic ca un irlandez, se pricepe să istorisească lucrurile minunat. Mie mi se pare o persoană de-a dreptul excepţională şi i-aş pune bucuroasă soarta ţării mele în mâini! dacă aş putea.

Un Rege și o Regină

Berlinul era de la 1806 la 1809 fără legiuitul său domnitor, pe care am văzut întru cît îl doriau și cum îl chemau mulți din membrii unei societăți culte despre care același istoric german Menzel spune că se gîndiau — „miserabilii" *(elende Menschen)* — că, orice s'ar face, totuși bucuros de scos. Declarații cu caracter intim, oglindind sufletul întreg, de la dînsul nu avem. Gicim numai ce s'a putut petrece în inima aceluia care, cînd Napoleon s'a întîlnit la Tilsit, în Statele sale, cu Țarul Alexandru pentru a se hotărî, între alte lucruri, și despre Prusia, n'a fost admis la sfătuirea tainică, ci a așteptat călare la Niemen să i se comunice și lui un resultat care era de fapt o sentință.

Regina Luisa, princesă de Mecklenburg-Strelitz, primise, într o țară fără prea mari tradiții de cultură și în care poporul, cu meritele și drepturile lui, nu însemna prea mult, cea mai îngrijită creștere idealistă de la doamna de Wolzogen. Înfățișarea ei ca și caracterul ei, mai ales, îi cîștigaseră de la început toate simpatiile în acea Prusie, care, cu sclava ce fusese soția lui Frederic-Wilhelm I iu, cu nenorocita exilată, aproape repudiată, care ar fi trebuit să fie tovarășa lui Frederic al II-lea și cu viața fără frîu și fără rușine de la Curtea lui Frederic-Wilhelm al II lea, nu știa ce este, ce poate fi o regină. Foarte tînără încă, la începutul unei opere pe care o visase așa de mare, o atingeau loviturile cele mai cumplite ale fatalității ei.

„Am căzut supt superioritatea Franciei. Pacea ni-a făcut răni mai adînci decît însuși războiul. Viața țerii a fost suptă; agricultura ca și sîrguința industrială a orașelor s'a paralisat; fortărețele au rămas ocupate de dușman. Obrăznicia și lipsa de credință au zădărnicit cele mai bune intenții ale mele, și am văzut numai prea bine că tratatele lui Napoleon trebuiau să ne prăpădească pe încetul, mai mult decît chiar războaiele sale... Jertfe mari se cer de la toți, căci mare e întreprinderea noastră și nu e puțin nici numărul, nici mijloacele dușmanilor noștri. Dar, oricîte ni s'ar cere, ele nu pot sta în cumpănă cu sfintele bunuri pentru care le dăm bucuros, pentru care luptăm și trebuie să biruim."

Cum au și biruit.

N. IORGA.

with more or less painful things to report to me. The atmosphere is terribly charged and on all the sides the outlook is very dark. At least for me what is going on is intolerably unbearable.

Conflicting advice is given, conflicting information are brought me, till I am quite sick at heart.

Go out to lunch which we for once took punctually Nando not being here yet.

After lunch saw Thetta Davila who came to talk to me about many things. Lily Falcano is suspicious to many, people think she has been sent as a sort of agent from the other side — I dont know anymore what to think, but certainly lately I have learnt the meaning of something that formerly had never to do with my character — I have learnt to <u>distrust</u>.

Went out with Mignon to Stanca. Very windy. Barbo came to tea, he is not very well. Wrote a little after my so-called dinner.

Colonelul Boyle într-un grup de ofiţeri superiori

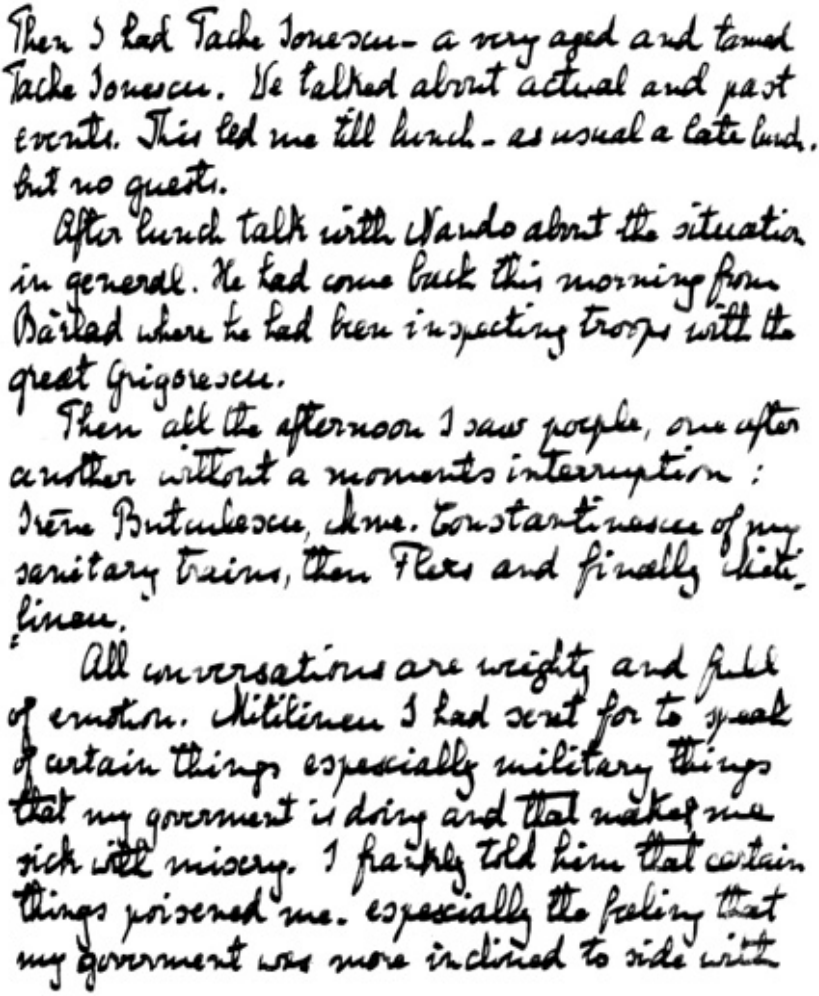
Then I had Tache Ionescu - a very aged and tamed Tache Ionescu. We talked about actual and past events. This led me till lunch - as usual a late lunch, but no guests.

After lunch talk with Nando about the situation in general. He had come back this morning from Bârlad where he had been inspecting troops with the great Grigorescu.

Then all the afternoon I saw people, one after another without a moments interruption: Irène Butculescu, Mme. Constantinescu of my sanitary trains, then Flers and finally Mitilineu.

All conversations are weighty and full of emotion. Mitilineu I had sent for to speak of certain things especially military things that my government is doing and that make me sick with misery. I frankly told him that certain things poisoned me. especially the feeling that my government was more inclined to side with

După aceea l-am primit pe Tache Ionescu[28] – un Tache Ionescu foarte îmbătrânit şi îmblânzit. Am discutat despre evenimente actuale şi trecute. Aşa am ajuns la ora prânzului – un prânz întârziat, ca de obicei, dar fără oaspeţi.

După prânz am vorbit cu Nando despre situaţie în general. S-a întors azi-dimineaţă de la Bârlad, unde a inspectat trupele împreună cu generalul Grigorescu[29].

Apoi am primit audienţe toată după-amiaza, una după alta, fără o clipă de odihnă: Irina Butculescu[30], doamna Constantinescu de la trenurile mele sanitare, apoi Flers[31] şi în cele din urmă Mitilineu[32].

Toate conversaţiile sunt grave şi pline de emoţie. Pe Mitilineu îl chemasem să vorbim despre unele lucruri, în special militare, pe care

le face guvernul meu şi care mă îndurerează până la disperare. I-am spus cinstit că anumite lucruri mă otrăvesc, mai ales impresia că guvernul meu e mai dispus să ia partea duşmanului decât a bieţilor noştri ofiţeri, care şi-au făcut datoria cu atâta curaj şi care sunt umiliţi şi trataţi urât când se duc la Bucureşti.

I-am mai vorbit şi despre anumite concesii militare făcute germanilor care, consider eu, ne lasă cu totul invalizi şi riscă să provoace o ruptură între noi şi Aliaţi – singurul dintre multele mele necazuri şi suferinţe căruia nu i-aş putea face faţă, aici trag linia. Se vede câte am ajuns să accept de dragul celor care nu vor să plec, fiindcă mă consideră temelia tuturor speranţelor lor.

Până să vină Barbu, glasul şi gâtul meu erau cu totul epuizate; voiam să stau liniştită şi să-mi citească, dar a fost de-a dreptul imposibil, fiindcă am fost deranjaţi din minut în minut cu o mie şi una de întrebări.

După cină a venit Panaitescu[33] să ne citească literatură românească.

Iaşi

vineri, 30 martie/12 aprilie 1918

Zi plină de emoţii ciudate, de bucurie pe dinafară şi rele presimţiri pe dinăuntru. Nu încape îndoială că anexarea Basarabiei e un mare eveniment pentru ţară, e primul pas către „unirea“[34] poporului român la care am visat. S-a petrecut în mod neaşteptat, prin destrămarea atotputernicei Rusii – s-a petrecut într-o vreme când inima îmi e prea îndurerată ca să se bucure, nu mai sunt obişnuită cu bucuria şi îmi zdrobesc atâtea greutăţi sufletul, încât vestea aceasta bună e înăbuşită de nenorocirea păcii detestabile şi de îngrijorarea hidoasă pe care mi-o provoacă politicile noului guvern. Am o neîncredere profundă în acţiunile lor, aşa că trăiesc într-o stare continuă de alertă înfrigurată, mă tem tot timpul că vor comite ceva irevocabil împotriva Aliaţilor, că-i vor face inamicului concesii care ne vor face existenţa de-a dreptul imposibilă. Am impresia că oficialii noştri încearcă să-i găsească scuze duşmanului pentru toate ororile pe care le comite şi că ţin atât de mult să nu nemulţumească bestiile puse pe intimidare, încât ne sacrifică armata şi interesele poporului. Toate acestea mă aruncă în cea mai adâncă deznădejde – uneori mă simt atât de înnebunită de revoltă neputincioasă, încât aş putea face un gest disperat. În special demolarea şi distrugerea armatei mă îngrozesc, adăugate felului în care sunt trataţi bravii noştri soldaţi şi ofiţeri când se duc în partea ocupată a ţării. Mai mult, germanii fură tot ce avem, secătuiesc ţara în toate privinţele şi deja întind mâini rapace către Moldova şi Basarabia. Scot Rusia la mezat de-a dreptul – şi astfel se îngraşă ca să poată opune rezistenţă prietenilor noştri, iar faptul că şi noi, din cauza slăbiciunii noastre, suntem implicaţi în jocul lor mă

cufundă în disperare.

La 11 s-a ţinut o slujbă solemnă la Mitropolie. A urmat o recepţie la mitropolit, ocazie cu care ne-a fost prezentată toată delegaţia basarabeană, apoi o mică paradă.

După aceea, prânz la Nando în onoarea basarabenilor. A fost o masă foarte veselă. Nando a vorbit tare frumos, iar noii noştri supuşi au dat dovadă de multă loialitate. Sunt în mare parte oameni simpli şi s-au purtat simplu, de exemplu s-au ridicat de la locul lor ca să vină să ne roage să le dăm autografe, iar după prânz, când a avut loc o manifestaţie sub ferestrele noastre, unul dintre ei nu doar a cerut să i se îngăduie să ţină un discurs de la balcon, dar în cele din urmă a insistat să ne ia copiii să joace în horă jos, în stradă, cu mulţimea! Nando chiar a acceptat, şi cele două fete grase ale mele s-au pomenit dintr-odată în mijlocul ovaţiilor înflăcărate, dansând în horă pe strada Lăpuşneanu împreună cu basarabenii cei entuziaşti şi aproape necunoscuţi! Ce se va alege de lumea aceasta?

Sărbătoarea a durat până pe la patru, după care am dat fuga înapoi acasă pentru audienţe. Mai întâi căpitanul Pantazi, unul dintre cei salvaţi de Boyle, un ofiţer naval cinstit pe care-l cunoşteam foarte bine din vremurile fericite când am văzut Dunărea şi care e căsătorit cu o canadiancă – compatrioată a lui Boyle. Era plin de o admiraţie extraordinară faţă de Boyle. În plus, Boyle, în loialitatea lui bărbătească pentru o femeie şi o regină, le-a spus oamenilor mei că mulţumită mie fuseseră salvaţi. Îl consider un om aparte, ceva unic, cu mult deasupra mediei. Dar, vai, fiindcă am ajuns sclavi, îl vom lăsa să plece din viaţa noastră!

Apoi l-am primit pe căpitanul Cristescu, ofiţer şi sculptor care a rămas şchiop şi a devenit *observateur* în timpul războiului. Un ghinion teribil a făcut să fie luat prizonier de germani după ce a survolat Bucureştiul împreună cu alt ofiţer ca să împrăştie manifeste. Avionul lor a fost nimerit într-o parte de un glonţ şi au căzut în spatele liniilor inamice, la câţiva metri de tranşeele noastre. A suferit experienţe incredibile, oribile în captivitate, iar rolul pe care-l joacă acolo Alexandru Sturdza[35] e de nedescris.

Într-un sfârşit, l-am primit pe Stere[36] – un om greu de primit, un socialist hotărât, care numai loial nu ne-a fost, dar care are multe scuze, fiindcă singurul lui ideal a fost reunirea cu Basarabia, iar când ne-a văzut aliaţi cu ruşii, fireşte, i s-a părut că i se spulberă toate speranţele. E basarabean român şi urăşte ţarismul, fiindcă a fost trimis în Siberia mulţi ani din cauza sentimentelor lui. Acum, evident, visul lui iubit s-a împlinit dintr-odată, pe calea cea mai neaşteptată, aşa că nu mai are nimic împotriva noastră, nu personalităţilor noastre li se opunea, ci piedicii pe care considera că o puneam în calea împlinirii idealurilor lui.

Un om ciudat, puternic, entuziast şi în acelaşi timp un visător cu aspecte mistice, ca toţi românii. Nici nu mă putea privi drept în ochi. Eu am vorbit puţin. L-am lăsat pe el să vorbească, i-am pus multe întrebări, dar era evident că ne urmăream unul pe celălalt, nefiind prea siguri pe ce teren sau pe ce degete călcăm. Barbu a insistat mult să-l primesc şi să nu-l tratez nici cu neîncredere, nici cu ostilitate, fiindcă îl consideră unul dintre oamenii viitorului.

Mi-a plăcut omul? Nu, nu cred că mi-a plăcut! Dacă i-am plăcut eu lui? Sunt aproape sigură că nu!

Dar trebuie să ne obişnuim să facem multe lucruri *care nu ne sunt pe plac*. Există însă limite – iar eu mi le cunosc pe ale mele.

Barbu a venit să luăm un ceai întârziat. Gâtul mă doare rău, iar parada de azi-dimineaţă, care a ridicat praful de pe drum, nu l-a ajutat deloc.

Veştile de pe frontul de Vest sunt în continuare avantajoase pentru duşman. Englezii suferă pierderi teribile. Germanii continuă să-şi arunce toată ura împotriva lor.

Mă îmbolnăvesc, de multe ori îmi doresc să nu mai exist o vreme. Sunt prea sfâşiată de oroare şi jale şi îngrijorare.

Cella[37] a venit la cină. După cină am vorbit şi am citit.

Iaşi

sâmbătă, 31 martie/13 aprilie 1918

Azi-dimineaţă, Ileana-dragă a promovat solemn examenul de trecere din clasa întâi în clasa a doua. Ileana e o persoană căreia îi place să facă lucrurile corect, e o susţinătoare a legii şi ordinii şi ea însăşi a vrut să fie examinată corect, ca şi alţi copii din şcoli. Aşa că am fost invitaţi cu toţii să fim prezenţi, iar ea a aşteptat în picioare ca un soldăţel curajos, gata de orice confruntare. Nu-i pot uita chipul dulce, ochii minunaţi şi zâmbetul captivant. Nici urmă de îndrăzneală, nici urmă de afectare, ci siguranţa totală şi fără îndoieli a inocenţilor.

A răspuns splendid şi i-a încântat pe cei doi pedagogi în vârstă, o învăţătoare şi un învăţător din Iaşi, veniţi s-o examineze după metoda tradiţională folosită în clasa întâi. La aritmetică e chiar surprinzător de bună. A luat tot evenimentul foarte *au sérieux* şi l-a primit cu un fel de bucurie sfântă, impresionată. Nu încape îndoială – e un copil adorabil, minunat, cu ochii ei albaştri netemători şi zâmbetul superb.

La 12 am avut o audienţă lungă cu Marghiloman, care a cerut chiar el să mă vadă ca să-şi explice atitudinea. Mi se pare una dintre cele mai crude încercări din viaţa mea să lucrez cu un guvern al cărui punct de pornire fundamental e diferit de al meu.

După Marghiloman, victoria Germaniei e sigură, motiv pentru care încearcă să-i trateze ca pe nişte prieteni, nu ca pe duşmanii brutali care ne-au fărâmiţat ţara cu o pace josnică şi de neiertat.

L-am lăsat mai mult pe el să vorbească, după ce am dat glas lucrurilor care-mi otrăvesc sufletul şi mă fac să-mi doresc să renunţ la toate. I-am spus că sunt gata, într-o oarecare măsură, să rămân liniştită ca să nu fac imposibilă munca guvernului, dar că trebuie să înţeleagă că nu cred deloc că am ales cauza cea dreaptă, ca înainte de nenorocirile noastre, că sunt una dintre cei care învinge sau cad în numele unei cauze, şi nu dintre cei care îşi trădează steagul sau prietenii când vine ceasul încercării şi că, dacă-şi închipuie că voi da mâna cu duşmanul fiindcă s-ar putea să fie avantajos, se înşală. Mă împotrivesc lor cu mult mai multă vehemenţă acum, după pacea aceasta, decât pe când luptam împotriva lor; atunci erau adversarul meu loial şi mult mai puternic, acum sunt stăpâni de sclavi vulgari şi hoţi de rând care vor să ne secătuiască ţara de puteri şi s-o supună la cele mai rele schingiuiri. Prea bine – dacă aceasta e calea pe care o apucă, trebuie să se mulţumească cu rolul acesta, nu se poate preface că îmi e în acelaşi timp prieten. Îmi e duşman de moarte, iar brutalitatea lui de acum mă face de o mie de ori mai ataşată de aliaţii mei. Marghiloman şi-a apărat punctul de vedere în toate felurile cu putinţă, a fost elocvent, plăcut şi amabil, cum îi e obiceiul. Dar eu sunt de părere că vede duşmanul prin lentile roz, cu un optimism foarte greu de suportat. Am fost totuşi cum nu se poate mai prietenoşi unul cu celălalt. M-a rugat ca, dacă mă deranjează ceva în mod deosebit, să trimit după el şi să-i dau ocazia de a explica lucrurile. I-am spus că sunt întotdeauna o rivală sinceră – de fapt, prea sinceră, de aceea l-am chemat pe Mitilineu.

La prânz, doar E. Perticari[38]. După prânz l-am primit pe un colonel rus – dar n-am ieşit deloc, fiindcă mă supără gâtul şi trebuie să încerc să mă însănătoşesc.

La ceai, Barbu. Seara a plouat cam o oră.

Iaşi

duminică, 1/14 aprilie 1918

Zi lipsită de evenimente. M-am dus cu Nicky şi Mignon la spitalul amputaţilor şi am împărţit ţigări, dulciuri şi cărţi printre invalizi.

M-am întors să-l primesc în audienţă pe generalul Cristescu[39], care a venit să-şi apere caracterul. Apoi pe Ion Duca[40], întotdeauna tovarăş plăcut, care arată foarte slab; a auzit că domeniul lui de la Măldăreşti încă n-a fost atins.

Vremea e, vai, foarte frumoasă, au pierit toţi norii. Gâtul îmi e ceva mai bine, aşa că n-am ieşit, ca să-l las să se odihnească. Am petrecut o rară după-amiază leneşă, citind şi scriind.

Barbu la ceai. De pe frontul de Vest, veşti despre lupte disperate. Nelinişte în aer. Viaţa insuportabil de grea acum.

Am cinat la Irina[41], în cerc restrâns: Flers, Belloy[42], Mişu[43],

Lisabetta, Cella şi un alt francez. După cină au mai venit câţiva oameni; conversaţii, *petits papiers*.

Iaşi

[luni,] 2/15 aprilie 1918

La opt dimineaţa am plecat cu automobilul la Târgu Neamţ, Mignon şi cu mine în Cadillacul meu, Nando cu Stârcea[44]. Nicky şi Carol plecaseră de cu seară.

Drumul a durat ceva mai puţin de două ore şi jumătate; am sosit chiar mai devreme şi ne-am oprit într-o pădure frumoasă de stejari din apropiere, ca să nu-i luăm prin surprindere înainte de ora la care ne aşteptau.

N-a fost o zi plăcută, fiindcă a bătut un vânt teribil, o adevărată furtună care a ridicat praful.

Parada a fost foarte frumoasă, cu vechea „cetatea“[45] Neamţ pe fundal.

Nando a oferit regimentului, care s-a numărat printre cele mai curajoase din războiul acesta, un steag pe care l-a decorat cu „Mihai Viteazu“.

Carol era încântat, fiindcă el e *şef* peste regiment, iar Nicky s-a distrat de minune cu un prieten al lui, ofiţer, şi cu motocicletele. Prietenia aceasta a început la Coţofeneşti[46], unde-l îngrijisem pe ofiţer multe săptămâni.

Totul ar fi fost foarte drăguţ dacă n-ar fi fost vântul acela nesuferit care ne-a pus răbdarea la grea încercare.

După ce ne-am pus ţinuta în ordine în câteva minute într-o căsuţă frumoasă şi curată, în care stătuseră peste noapte Carol şi Nicky, am luat prânzul cu toţi ofiţerii. A fost o masă simplă, veselă, nepretenţioasă, iar între ofiţeri a domnit o atmosferă plăcută de camaraderie. Mâncarea a fost bună, toasturile – loiale. L-am avut alături pe Prezan[47]. Văitoianu era şi el acolo.

După prânz am plecat cu Mignon, fiindcă ea şi Lisabetta se duc la Ghidigeni diseară, să mai schimbe locul, şi nu voiam să ne întoarcem prea târziu la Iaşi. Pe marginea străzilor erau aliniaţi soldaţi care ne-au aclamat din toată inima, cu caschetele în vârful armelor.

Ne-am oprit de două ori pe drum, o dată la Paşcani, ca să cumpărăm, spre marea bucurie a târgului, nişte oale ţărăneşti negre pe care le zărisem. Acolo ne-a înhăţat Popa Miclescu[48], încântat să mă vadă că încurajez comerţul din oraşul lui natal. A doua oară ne-am oprit să culegem ramuri mari de prun sălbatic înflorit. Foarte greu de rupt! Tare spinoase, iar vântul a fost de-a dreptul răutăcios.

M-am întors acasă să beau un ceai în camera Lisabettei cu Cella. După aceea le-am citit din *Pansy*[49], care a fost foarte apreciată, iar apoi fetele au plecat, foarte mulţumite de gândul la un pic de trai la

ţară.

Am vorbit puţin cu Barbu înainte de cină. Czernin[50] a pierdut puterea, nu pot decât să mă bucur de căderea unui duşman, a unuia care s-a purtat de-a dreptul ca o fiară cu sărmana mea ţară.

M-am culcat devreme, îmi era foarte somn şi îmi simţeam ochii obosiţi, fiindcă îmi intrase într-unul un fir de praf de care n-am reuşit să scap ore întregi.

Iaşi

marţi, 3/16 aprilie 1918

Nu plouă – e exasperant, nu e nici iarbă şi ne facem multe griji pentru biata noastră recoltă. În ultima vreme s-au arătat nori pe cer, dar un vânt violent îi mână mai departe înainte să apuce să-şi facă datoria.

Am avut o zi destul de încărcată. Am început cu o vizită la barăcile nesfârşite din spatele Séminaire Catholique, pline numai de schilozi. Întotdeauna mă întristează profund. Ei şi tuberculoşii sunt cazurile cele mai triste şi mă afectează cel mai tare – par atât de lipsiţi de speranţă. Am văzut printre ei mulţi dintre foştii prizonieri şi le-am dat numeroase cărţi, care le-au făcut plăcere, fiindcă toţi îşi doreau cărţi. Am umblat printre ei aproape două ore.

M-am întors acasă să-l primesc pe Porcu[51], întotdeauna iute în gândire şi *puţin vulgar*, dar, cum avem aceeaşi părere despre politica externă, conversaţia cu el e, fireşte, plăcută, fără încordarea pe care o simt cu actualul guvern.

Nando a întârziat foarte mult la prânz. Am avut-o invitată la masă pe E. Perticari. După prânz – doamna Radu Mihai, urmată de Lili Fălcoianu, care se întoarce în partea cealaltă. De la ultima noastră întâlnire am auzit tot felul de lucruri suspecte despre Lili; se pare că a spus vorbe ciudate şi a dat motive de bănuială. Unii spun că ar fi agent german. Asta nu cred, dar nu încape îndoială că face parte dintr-o asociaţie – de fapt mi-a şi spus-o, e o asociaţie pentru reconstruirea ţării, dar ce n-am înţeles este dacă acţionează sub presiune *boche*[52] sau independent. Cuvintele i-au fost foarte confuze. Dacă au fost confuze intenţionat sau nu – nici asta n-am aflat. Mi-a ajuns la urechi că a spus lucruri ciudate despre mine şi că odată, într-un moment de neatenţie sau agitaţie, lăsase să se înţeleagă că ar fi venit aici „ca s-o conducă pe regină peste graniţe“. Au fost vorbe destul de bizare, ca să nu spunem mai mult, mai ales că e bănuită de a fi agent german. Conversaţia noastră a fost absolut stranie; cum fusesem prevenită, am fost foarte prudentă, fireşte, şi atentă la contradicţii. Am găsit multe, mai ales în ceea ce mă priveşte pe mine. E clar că sunt considerată ori o primejdie, ori un mare as în mânecă, în funcţie de cum gândesc sau cum intenţionez să acţionez – fiindcă o dată mi s-a spus că am de jucat

un rol glorios în fruntea lor, ca reînnoitoare a ţării, altă dată mi s-a spus că, prin legăturile mele cu Anglia, aş putea fi foarte folositoare acolo, făcând propagandă pentru ţara mea în caz că englezii ar uita de cauza noastră, timp în care regele s-ar putea întoarce la Bucureşti ca să-i izgonească pe germani. Toate acestea au fost presărate printre o mulţime de glume de-ale lui Lili – propoziţii întrerupte şi reluate din când în când, *trecând repede peste unele lucruri*, dar urmărind în mod evident un gând secret. Din toate acestea s-au desprins foarte limpede două lucruri – nu, trei. Primul, că au format un fel de asociaţie şi că, în calitate de agent al ei, a fost trimisă să încerce terenul aici. Al doilea, că şi-au pus nădejdea în Averescu[53] ca viitorul lor conducător. Al treilea, că aş putea fi un mare ajutor sau un mare pericol, motiv pentru care trebuie ori să fiu atrasă de partea lor, ori să fiu dată la o parte. Toate acestea le-am simţit clar, dar n-am reuşit să-mi dau seama sub ce condiţii aş fi acceptabilă. Îmi doream din toată inima să dau cărţile pe faţă cu ea, dar, cum nu sunt sigură în ce măsură joacă împreună cu duşmanul, n-am vrut să mă dau în vileag în nici o privinţă, deşi am dat dovadă de toată simpatia pentru speranţele lor – totuşi, am declarat că nu mă voi ocupa CU ADEVĂRAT de mişcarea lor decât cu două condiţii: să se acţioneze fără ajutor din partea duşmanului şi să se pornească de la ideea de a face bine, nu doar de la ura faţă de anumiţi oameni, fiindcă orice începe cu ură duce la pierzanie. Am mai adăugat ceva: că, dacă vor să reconstruiască, trebuie s-o facă neapărat cu unelte curate şi să nu-şi îngăduie să cadă în mâinile intriganţilor care să le exploateze idealurile la fel de josnic cum a făcut-o oricare dintre foştii conducători politici. Cât despre Averescu, nu mi-am exprimat nici o opinie despre el, am spus doar că am avut păreri cu totul şi cu totul opuse în privinţa păcii, dar că nu ne-ar împiedica nimic să ne reconciliem. Totuşi, tot timpul mă simţeam tentată să-i strig lui Lili: „Draga mea, înţeleg tare bine unde baţi! Vrei să te lămureşti dacă păstrarea sau înlăturarea regelui şi a reginei tale ar fi un avantaj sau un dezavantaj pentru ţara ta şi nu te-ai lămurit – pentru tine, ei nu înseamnă nimic, i-ai sacrifica într-o clipă dacă ai fi convinsă că Averescu e omul potrivit ca să-i înlocuiască avantajos, dar încă nu eşti sigură că e aşa; pe lângă toate astea, te stânjeneşte puţin descoperirea că aici, în partea liberă a ţării, regele şi regina sunt poate singurele lucruri care n-au fost atacate şi că s-ar putea să întâmpini o împotrivire fermă dacă ai încerca să te atingi de ei“, dar n-am spus nimic din toate astea, deşi uneori ar fi fost o uşurare enormă să strig tot adevărul – nu l-am spus cu voce tare din cauza bănuielii că nu e altceva decât un agent german!

Ciudate vremuri, neplăcute vremuri!

După aceea am plecat cu Symki[54] la Golia, să căutăm nişte mobilă de-a gata; am cumpărat trei coliere de mărgele tare drăguţe, apoi m-

am dus la Y.M.C.A.[55], unde am fost primită cu încântare şi am împărţit ţigări.

Barbu a venit la ceai, iar fetele lui, Maria şi Ecaterina, la cină, ca să-mi citească în continuare traducerea din *Pansy*. Maria a făcut versurile foarte bine.

Iaşi

miercuri, 4/17 aprilie 1918

Azi n-am avut audienţe, lucru rar, dar plăcut ca variaţie; în schimb, am avut multă treabă şi discuţii cu mai mulţi oameni decât aş fi vrut. Veşti bune de la fetele mele, cu flori trimise de la Ghidigeni.

M-am dus cu Symki la gară să inspectăm munca doamnei Popp. E una dintre persoanele care muncesc cel mai bine şi mai cu spor pentru noi, unde mai pui că e întotdeauna binedispusă, nimic nu i se pare imposibil, reuşeşte s-o scoată la capăt şi cu cele mai grele lucruri şi nu se fereşte de nici o povară nouă.

Am vorbit mult cu Barbu înainte de prânz; anumite lucruri ne neliniştesc foarte tare, lucruri *care se târăsc în întuneric* şi capătă un aer straniu. Se pregăteşte ceva, nu încape îndoială, va ieşi la iveală dintr-odată, într-un fel sau altul, va fi făcut împotriva noastră de unii dintre *laşii* de la noi împreună cu *les boches* şi va fi îndreptat îndeosebi împotriva mea, fiindcă sunt singura de care se tem, pentru că *nu şovăi*. Aici nu prea e înţeles idealul de a trăi sau a muri pentru ori împreună cu o cauză, chiar dacă e o cauză pierdută. Germanii, ei înşişi oameni de oţel, au recunoscut aceeaşi calitate în mine, mă urăsc pentru asta, dar îmi fac cinstea de a mă considera singurul rival care contează; cum sunt brute pornite să conducă lumea cu orice preţ, trebuie să cad, dar cât de splendid, să-şi facă munca murdară cu mâinile trădătorilor mei! Nici nu e atât de greu. Văd cum se apropie evenimentul – toate îl anunţă, iar acum că primejdia creşte, mă simt mult mai puţin tentată să-mi părăsesc funcţia. Acum vreau să rezist la locul meu şi să mor pentru cauză dacă va fi nevoie, o cauză care devine a mea cu atât mai mult cu cât se întunecă vremurile, deşi am clipe de cea mai cruntă disperare, zile când îmi doresc să mor *ca să nu mai văd nici o trădare, nici o mârşăvie*!

După prânz am avut o discuţie lungă cu colonelul Boyle, care e genul de om cu care simpatizez cel mai mult. Îmi spune să rezist până la sfârşit, oricât de greu ar fi. Crede în mine. Spune că în Europa nu există decât doi suverani care contează, eu şi kaiserul Bill[56]. Crede că aş fi singura suverană posibilă pentru biata Rusie aflată în destrămare, că ar fi dispuşi să facă pentru o femeie ce nu ar face pentru nici un bărbat. Am râs, dar m-a rugat foarte serios să nu-l iau drept vreun nebun ameţit de amăgiri.

La patru am plecat cu Nando în automobil. Ne-am dus la Miroslava,

unde am cules câteva lalele galbene sălbatice, mici şi frumoase, de un soi cum n-am mai văzut în altă parte.

Barbu a venit la un ceai întârziat, dar eram abătuţi amândoi, totul se arată ameninţător şi grav.

Deocamdată, tot germanii învinge pe frontul de Vest. Lui Czernin i-a luat locul Burián[57].

Iaşi

joi, 5/18 aprilie 1918

Vremea continuă să nu ne lase nici o speranţă, e îngrozitor de uscată, nu cade nici o picătură de ploaie. Florile se luptă totuşi să răsară în număr mare, dar grânele şi iarba nu pot creşte. Din toate părţile, veşti îngrijorătoare şi negre. Atât aici, cât şi în partea ocupată a ţării, nişte instigatori nemernici se joacă cu revoluţia – fireşte, e la mijloc mâna duşmanului. Vor să scape de noi. Furtuna stă să izbucnească în orice moment – inamicul ştie şi o încurajează, nu îşi retrage trupele. Se poate să ne aştepte lucruri groaznice, şi chiar curând. Paharul nostru nu se mai umple.

Dimineaţă plină de audienţe. O călugăriţă bătrână, un ofiţer, o doamnă de la „Dames Orthodoxes“, Ştefania Constantinescu şi ministrul sârb cu soţia. Fiecare avea multe să-mi spună.

Prânz fără invitaţi.

După masă l-am primit pe Bulgăraş[58], pictorul, ca să stabilim când îi voi poza.

La trei şi jumătate am plecat într-o lungă plimbare cu automobilul, împreună cu Nando. Pomii au înflorit peste tot, e un anotimp frumos, iar pădurile şi „luncas“[59] sunt pline de tufe mici de prun sălbatic, înflorite şi superbe – arată ca nişte petice de chiciură apărute din senin. Dar uscăciunea aspră a răpit seva obişnuită a primăverii, care îi dă jumătate din farmec.

Am avut cu noi trei dintre câini şi ne-am plimbat puţin, culegând ramuri înflorite, cu care mi-am umplut camerele. Dar trăim pe un vulcan – nu ştiu cum se va sfârşi. Dacă m-ar fi ascultat şi nu s-ar fi abătut de pe drumul drept al onoarei, nu s-ar fi putut întâmpla aşa ceva; cedând, am deschis uşa tuturor ororilor, tuturor primejdiilor de nedescris şi furişate – mult mai bune ar fi fost tunurile sincere!

Ceai târziu cu Barbu. Ne simţim inimile bolnave.

PRIMĂVARA 1918

Se perindă încet triste zile cernite,
Cerul e mereu surd la jelanii mocnite
Limba înşală
Speranţa e goală
În inimi zdrobite.

Ne apasă pe inimi povară de stâncă
Văzând cum duşmanii pe ţară se-aruncă
Clopote mute
Păsări căzute
Tăcere adâncă.

Din roadele gliei străini se-ospătează
Şi tot ce din brazdă-a mai creşte cutează
Merge la duşmani,
Nu la fraţii sărmani
Ce singuri oftează.

Nori grei de durere se-ntind orişiunde,
Nici ţipăt n-avem, groaza-n gât ne pătrunde,
Vorba rostită
E schimonosită,
Dreptatea se-ascunde.

Din câţi am avut, puţini drepţi au stat,
Prea mulţi, amăgiţi, bucuroşi ne-au trădat,
Dar prietenul demn
Urmează-acel semn
Ce din ceruri ni-i dat.

Vă spun: nu greşeşte cine-n mine se-ncrede,
Nimic nu va-nfrânge un suflet ce crede,
O inimă trează,
Un ochi ce veghează
Şi doar un sfârşit vede!

Vă voi duce-napoi la limanul curat
De unii în noaptea de frică trădat;
Din cer luminează,
Nădejdea-ndrumează,
Pe veci ne e dat!

Maria

Spring 1918

Heavy with sighs are the days that roll by
The heavens are deaf and hear not our cry
Tongues have betrayed
Hopes have decayed
With much that can die.

Our hearts are so heavy and all around
That once was ours is enemy's ground
No bells are ringing
No birds are singing
Silence is profound

The fruits of the earth are no more our own
All that we've planted, all that we have sown
Belongs now to others
Not to our brothers
Who sigh all alone.

Black clouds of sorrow, roll over our skies
Dark veils of horror stifle all our cries
Each word that's spoken
Is but a token
Of truth in disguise

Chains were shaken, few remained true
There are hearts that turn towards all that's new
But those that are mine
Follow the one sign
Which the Saviour knew.

Be not afraid, I'm with you to the end
For nothing can break and nothing can bend
A soul that conceives
A heart that believes
There's only one end!

I will show you back to the light
That some have betray'd in the night of their fright
It shines over there
Beyond all despair
'Tis our only right!

Marie

Iaşi

Cer mohorât, vreme destul de rece; oriunde altundeva ar fi plouat în mod sigur. Parcă mori de sete când vezi bietul pământ care cere un pic de umezeală şi n-o primeşte decât pe cea a sângelui şi a lacrimilor!

Sunt din ce în ce mai convinsă că se apropie de noi ceasuri cumplite – poate ceva irezistibil, irevocabil, care ne va pecetlui soarta, care ne va mătura de pe lume, cum au fost măturate atâtea lucruri. Deja încep să privesc lucrurile din jurul meu cu o oarecare uimire la gândul că încă îmi mai aparţin, mă uit la chipurile oamenilor şi îmi vine să le spun „Cum?! Încă eşti loial? Sau încă mai crezi că merită să-mi stai alături – încă n-ai descoperit că e mai avantajos să fii trădător şi să-ţi renegi idealurile, să te strecori în umbră, departe de vechile tale convingeri, către altele noi, adoptate azi, care ţi-ar putea aduce ceva bani sau te-ar putea ajuta să dobori pe altul aflat mai sus decât tine?“ Da, devin din ce în ce mai mult o străină în România mea de azi – de-abia dacă o mai înţeleg!

I-am pozat lui Bulgăraş, care voia să-mi facă un portret în care să nu mai apar ca soră de caritate, pentru un spectacol; ideea e bună, aşa că pozez cu răbdare. Dar în minte îmi spuneam: „Nu vei termina portretul, iar dacă totuşi îl termini, oamenii nu-l vor mai vrea, se vor fi descotorosit deja de regina Maria! Ca să facă loc altor idoli.“

Am luat un prânz foarte întârziat cu doamna Lucia Greceanu[60], femeie bună la suflet, dar destul de ineficientă, cu inima iubitoare, prea puţină energie şi nu prea multe idei, însă una dintre persoanele care nu cred în *le mal dans le monde*.

N-am ieşit, vremea nu era ispititoare şi nu avea cine să mă însoţească. Nu mai e nevoie să spun că n-a căzut nici o picătură de ploaie, deşi s-au ivit nori.

Am scris în camera mea, iar draga mea bătrânică Mavrodi[61], care de câteva zile e bolnavă, a venit din timp în timp pe la mine să mai schimbăm o vorbă; are un fel placid de a contempla binele şi răul, e unul dintre oamenii care spun lucrurilor pe nume şi nu se feresc de adevărul gol-goluţ. În ce priveşte limbajul sentimentelor, deşi în multe privinţe suntem diferite, suntem de fapt suflete surori.

Barbu a venit ceva mai devreme, dar a plecat să discute cu Nando şi s-a întors mai târziu. Am vorbit despre separare şi alte sacrificii care vor deveni, poate, necesare. Am recitit testamentul pe care l-am scris anul trecut, când am umblat atât de mult printre bolnavii de tifos, şi am plâns, fiindcă primăvara trecută încrederea îmi era încă nezdruncinată. Acum e zguduită până în temelii şi în fiecare zi mă tem că va fi nevoie să înfrunt *une nouvelle traîtrise, une nouvelle lâcheté*.

Veşti bune, dar scurte de la fetele mele; sunt sigură însă că le e bine, trebuie să fie o schimbare încântătoare şi odihnitoare.

După cină a venit Sava Goia, poeta, să-mi citească traducerea ei

după *Minola*[62]. Am noroc că traduce o poetă povestea aceasta atât de delicată, fiindcă înţelege importanţa limbajului melodios.

Încerc să nu-i observ felul de a fi teribil de afectat, să mă bucur de iubirea atât de adâncă pe care o poartă frumuseţii.

I-am citit două dintre *Viziunile* mele. Sper ca într-o zi să se ocupe şi de traducerea lor, ar fi persoana potrivită, fiindcă dintre toate scrierile mele acestea sunt cele mai ciudate şi ar avea nevoie de un tratament poetic şi melodios.

Mi-a adus două poezii noi scrise de ea.

M-am culcat foarte târziu.

Iaşi

sâmbătă, 7/20 aprilie 1918

Vreme noroasă, dar cu vânt; ploaia pare să plutească prin apropiere, o ploaie care nu poate sau nu vrea să cadă.

Mi-am petrecut dimineaţa prin spitale, cu Symki şi Ecaterina, şi l-am primit pe generalul Rusescu, care tocmai a fost avansat. Am primit o mulţime de veşti proaste de peste tot, iar după prânz a venit Jean Chrisso.[63] să vorbim despre situaţie şi să ne comparăm impresiile. Lui i se par toate ceva mai puţin disperate decât le văd eu. Nu crede că sunt singura care simte astfel, cum mi se pare mie.

Mai târziu am luat-o pe Alice[64] la o plimbare cu automobilul şi pe jos. Nu ne văzuserăm de mult şi ne-am bucurat să ne reîntâlnim. Ziua a semănat mai mult a toamnă, mai puţin copacii înfloriţi. Am găsit o mulţime de tufe de migdal roz sălbatic într-o vâlcea, am cules ramuri multe şi, deşi facem parte din două generaţii diferite, am simţit că ţinem una la alta şi ne înţelegem bine reciproc. Ca natură, aspiraţii şi gusturi îmi seamănă, în mod curios, mai mult decât fetele mele – iar eu îi reprezint idealul mult mai bine decât mama ei; uneori se petrec asemenea „hazarduri“ în lume. Ai putea să juri că e o mică englezoaică din naştere, în timp ce fetele mele, deşi am încercat să le dau o educaţie englezească, au amândouă tenta leneşă a obiceiurilor româneşti. Nu vorbesc despre Ileana – nu pot şti ce va deveni, deocamdată e doar un copil adorabil.

Ne-am încheiat plimbarea cu o vizită la ospătăria mea de la Popricani, unde am împărţit copiilor săculeţi cu nuci, floricele de porumb şi turtă dulce. Căsuţa cu acoperiş de paie era umbrită de un cireş mare, înflorit.

Barbu a venit să luăm un ceai întârziat. Apoi l-am primit pe Mişu, cu care am discutat situaţia şi am ajuns la câteva concluzii.

La cină le-am avut invitate pe Cella şi Silvia Văitoianu; după masă le-am citit până târziu.

Iaşi

O parte din dimineaţă mi-am petrecut-o în pat. Înainte de prânz am primit o doamnă foarte amabilă care lucrează la „Brâncoveanu“ şi care mi-a adus economiile ei, pentru lucrările mele de caritate – doamna Malla.

Noaptea a dat să plouă, a spălat puţin praful şi a făcut totul în jur să arate mai verde, dar nu erau bălţi pe jos; totuşi, cerul a rămas acoperit toată ziua şi n-a mai reuşit să cadă nici o picătură! E un adevărat blestem, iar pământul cere cu disperare apă.

La prânz, Radu Rosetti[65]. Primeşte scrisori interesante de la tatăl lui, care se numără printre cei care vor să scape de noi. De ce oare? Cred că românii sunt obişnuiţi să-şi schimbe principiile şi e un obicei prost care le-a rămas în sânge. Pe de o parte fiindcă nu am avut noroc în războiul acesta, chiar dacă în cele din urmă nu am fost înfrânţi, şi, pe de altă parte, din pricina intrigilor germane, se consideră că e o ocazie bună de a schimba dinastia! Tatăl lui Rosetti mărturiseşte că-i urăşte pe germani, că se comportă ca nişte brute ticăloase, ca nişte hoarde barbare de pe vremuri – şi totuşi *pour un rien, parce qu'on passe par un mauvais moment, changeons de dinastie, c'est si simple – pourquoi s'attacher à un homme, à une famille*?[66] Curioasă concepţie, nu reuşesc s-o înţeleg. Ce încerc să pricep e mentalitatea din spatele ei. Fidelitatea, ataşamentul, solidaritatea la necaz nu par să existe pentru ei, cum nu există nici un ideal superior, nimic care să trebuiască să fie continuat, nici un lucru pe care să trebuiască să-l iubeşti, să-l venerezi sau să-l susţii la greu – de cum dă greş o vreme, îl mătură la o parte şi o iau de la capăt cu altceva.

Încerc să le înţeleg felul de a gândi, *la rece*, fără să mă întristez, fiindcă sunt una dintre cei care au dat greş şi deci trebuie daţi la o parte. Cred că cei mai mulţi dintre dragii mei români se află încă pe un plan foarte jos în ce priveşte ideile de onoare şi loialitate sau dorinţa de a nutri asemenea sentimente – cred că o perspectivă mai înaltă încă nu face parte din gândurile lor fireşti. Din fire sunt *laşi* în toate privinţele. Nu respectă nici Dumnezeu, nici rege – ţara lor e o idee vagă, atâta timp cât situaţia se poate exploata avantajos pentru afaceri sau interesul personal; dacă situaţia de acum nu le satisface apetitul, s-o schimbăm!

Mă tem că e o mentalitate care are prea puţin de-a face cu perspectiva de buldog a britanicilor, pe care e limpede că o am în mine: tenacitate în faţa oricărei primejdii. Cu cât e mai mare pericolul, cu cât mai copleşitoare sunt greutăţile, cu atât mai puţin dăm înapoi şi cu atât mai înverşunaţi suntem în împotrivirea noastră.

Acum trec prin purgatoriu – fiindcă urăsc din toată inima ce văd în faţa mea, e cea mai urâtă parte din dramă; ar putea fi partea care mă înlătură de pe scenă, caz în care, ei bine, am fost un episod din istoria

României – dar, dacă se ajunge la situaţia cea mai rea, cel mai tare mă va supăra faptul că au fost în stare *să fie atât de laşi*.

Dacă se ajunge acolo, evident că adevărul e că nu merită să ţii la ei şi că ar trebui să te bucuri că ai scăpat de o asemenea naţie de nemernici fără onoare, dar tot va durea foarte mult când va trebui să acceptăm că au fost, într-adevăr, nemernici şi laşi – cei cărora voiam să le dau viaţa, sufletul şi iubirea mea, toată energia mea considerabilă, ceea ce nu e puţin lucru, şi tot idealul meu curat, toată forţa cu care muncesc şi iubesc.

Dar simt că, dacă am înlătura partea de *putreziciune*, poporul în sine e bun – de aceea, în adâncul inimii, cu oricâtă mândrie mi-aş răbda propria cădere, mă va face să sufăr amar lipsa lor de loialitate, care m-a despărţit *în plină vigoare* de o muncă valoroasă pe care aş fi putut s-o fac pentru binele lor.

Dar, în fond, o naţiune trebuie să se clădească şi cu bune, şi cu rele – poate pe cele bune le vor culege alţii, va fi fost soarta noastră să le culegem pe cele rele.

TREBUIE să învăţ să fac faţă realităţii firii lor, ca s-o pot accepta cu calm şi fără dramă – trebuie să învăţ să gândesc, să înţeleg şi să accept gânduri care nu au nimic de-a face cu concepţia mea asupra lucrurilor, gânduri despre care NICI NU ŞTIAM, DE FAPT, CĂ POT EXISTA. *S'il y avait au moins de la haine, de la passion dedans, mais non, c'est tout simplement du lâchage par intérêt, pour faire des affaires dans une autre direction*.[67] Pentru mine e de neconceput, cu totul de neconceput, dar trebuie să învăţ să accept – să accept situaţia ca pe ceva ce poate exista, un lucru pe care mulţi îl consideră chiar foarte natural – *l'un n'a pas réussi, ou pas tout de suite réussi – on n'a pas besion de s'encombrer de la fausse sentimentalité, de fidelité ni d'honneur ni d'affection – non, rien – on ballaye, on passe outre, on change, on peut bien pêcher en eau trouble dans ces moments-là*…[68]

Tuturor acestor gânduri trebuie să le fac faţă eu, regina Maria, prinţesă a Marii Britanii şi a Irlandei, trebuie să încerc să le înţeleg şi să nu mă înec în oroare – fiindcă E CU PUTINŢĂ să existe asemenea lucruri!

Am ieşit cu Nicky, mai întâi până la pista de aviaţie, unde ofiţerii lucrau la o mică colecţie de aşa-zisă artă românească, cu obiecte pe care aveau de gând să le expună şi să le vândă la Chişinău, pentru orfanii din Basarabia. Lucrurile erau în parte drăguţe, dar cele mai multe destul de naive – totuşi, efortul era lăudabil şi s-au bucurat tare mult să vadă că-i apreciez şi-i încurajez. Bieţi nebuni! Au nevoie de un centru în jurul căruia să graviteze, eu am fost un centru plăcut, un centru bun, un centru sănătos, un centru cinstit, şi nu sunt nebună – dar, din pricina unei lipse de tărie la ceasul greu, sunteţi gata, cei mai mulţi dintre voi – nu, nu toţi, nu chiar toţi – să mă măturaţi la o parte

ca să încercaţi ceva nou!

După aceea, Nicky m-a dus cu automobilul peste tot, ceea ce m-a zdruncinat puţin pe dinăuntru. La întoarcere m-am întins din nou în pat. Barbu a venit târziu. S-a întâlnit cu Stere, care i-a spus lucruri interesante.

Trăim clipe foarte dramatice pentru noi – iar sfârşitul ar putea fi foarte urât. DETEST lucrurile urâte sub orice formă – *je valais pourtant mieux que ça*[69], deşi, fără îndoială, am o părere prea bună despre mine însămi!

Iaşi

luni, 9/22 aprilie 1918

Am rămas în pat o parte din zi – am avut puţin timp să scriu şi mult prea mult timp să gândesc şi să fiu nefericită. Sunt cu totul şi cu totul nenorocită, trăiesc într-o atmosferă pe care de-abia pot s-o respir, care îmi e intolerabilă, o atmosferă în care simt că înnebunesc. Mă întreb ce ar fi mai bine să fac. Dacă mi-aş putea urma instinctul, mi-ar plăcea să mă duc şi să mă îngrop undeva la ţară, unde nu m-ar ajunge nici o veste, unde n-aş mai avea nici un rol de jucat în lucruri pe care nu le pot îndura, într-o situaţie politică devenită de-a dreptul insuportabilă pentru mine, în care văd zilnic cum se fac sau se acceptă lucruri într-un fel care mă face să mă zvârcolesc, confruntată cu dezastrul sau revoluţia stârnite de duşman şi de die Abtrünnigen[70] de aici. J'étouffe de chagrin et de honte.[71]

Sir George[72] m-a vizitat şi mi-a adus un mesaj foarte amabil din partea lui George[73]. Căpitanul Barret a ajuns şi i-a dat scrisoarea mea. Îşi exprimă admiraţia faţă de curajul de care am dat dovadă în toate şi deploră imposibilitatea de a ne veni în ajutor acum. Am scris un răspuns, pe care nu cred că-l voi mai putea trimite, fiindcă mi se pare că le iau aliaţilor noştri dreptul de a telegrafia cifrat. E încă una dintre restricţiile zdrobitoare care ne fac viaţa de-a dreptul de neîndurat şi viitorul imposibil de răbdat – am vărsat lacrimi amare compunând telegrama aceea care probabil nu va ajunge niciodată la destinaţie – *un dernier cri du cœur*[74] care deja nu mai are voie să aibă ecou. *Oui, je meurs de chagrin* – am plâns amar şi când am citit o scrisoare de la două şcolăriţe din Bucureşti, foarte devotate, pe care nu le cunosc deloc şi care mi-au scris să-mi spună că au primit calendarul „Regina Maria" prin intermediul unei doamne de la Crucea Roşie şi că l-au citit cu bucurie tremurătoare, cum se ascundeau pe vremuri creştinii să citească Biblia. În vremurile acestea de infidelitate, micile dovezi de loialitate mă fac să plâng.

Fiind tulburată, nu m-am ridicat din pat să iau prânzul, dar mai târziu m-am dus în vizită la soţii Prezan. Pleacă, Prezan e una dintre victimele noului regim. Toţi cei care ne-au susţinut idealul, care ne-au

fost credincioşi, trebuie înlăturaţi. La despărţire am plâns toţi trei. Le-am spus că, dacă va veni ziua în care va trebui să-i părăsesc pe toţi, nu trebuie să uite că am fost o bună româncă şi că, orice mi s-ar întâmpla acum, am iubit din toată inima ţara aceasta.

M-am întors acasă şi m-am întins în pat. Tot timpul stă să plouă, cerul e foarte întunecat, dar avem parte de foarte puţină apă. Pomii sunt o minune, dar nu e iarbă. Se aude că în unele părţi ale ţării a plouat sănătos.

Barbu a venit târziu şi a stat doar puţin, apoi l-am primit pe Marghiloman, care pleacă din nou la Bucureşti; mi s-a cerut să fiu ceva mai amabilă cu el, să-l ajut cu munca lui dificilă. Am făcut ce am putut, cu inima sângerândă, dar umbra brutalităţii germane parcă se înălţa ameninţătoare deasupra mea în timp ce îi arătam un zâmbet forţat.

Iaşi

marţi, 10/23 aprilie 1918

În sfârşit, o zi cu adevărat ploioasă, nu doar cu nori care nu se mai revarsă – dar tot a durat mult până să cadă ploaia. Câteva picături, apoi nimic, apoi alte câteva picături, iar pământul tot cerşea apa care refuza să vină, deşi norii parcă-ţi stăteau în creştet. Ploaia adevărată a început de-abia pe la trei şi a durat doar două ore – dar chiar şi îndurarea aceasta măruntă a adus o uşurare imensă.

Am avut o dimineaţă încărcată acasă. Toată lumea avea nevoie să-mi vorbească, iar eu sunt foarte sensibilă în ultima vreme – totul mi se pare cum nu se poate mai amar, atât de amar, încât îmi vine să cred că doar o boală de moarte m-ar mai salva de disperare. Să fiu foarte, foarte bolnavă, aproape în pragul morţii, ca să elimin otrava care se adună în mine şi ameninţă să mă preschimbe în altcineva. Când mă gândesc la ce-i face duşmanul ţării mele, la condiţiile pe care trebuie să le semnăm, mă umple o ură de neimaginat, atât de intensă, încât mi se pare că doar o manifestare excesivă a repulsiei mi-ar putea uşura sentimentele. Mi se pare că doar cuvinte care încă nu s-au inventat şi gesturi pe care încă n-a îndrăznit nimeni să le facă m-ar putea împiedica să explodez de ura tumultuoasă care mă copleşeşte când mă gândesc la lucrurile acelea. Când mi se aduc la cunoştinţă condiţii noi, tot mai umilitoare, pe care nici un om cu sânge în vine nu le-ar putea răbda, mă zguduie valuri de furie atât de puternice, încât îmi dau seama cum poate muri un om într-o asemenea criză – dintr-odată, *un transport au cerveau*[75]. Când mă gândesc şi la inutilitatea furiei mele, devine de neîndurat. Din toate părţile mă înconjoară ziduri de închisoare, o închisoare morală în care am fost aruncaţi şi din care nu există scăpare. Îmi e atât de rău, că de-abia mă pot suporta pe mine însămi – sunt clipe în care mi se pare că voi sfârşi urât, într-un mod

violent şi teribil, numai ca să scap de ura care mă umple şi-mi absoarbe toată vlaga.

Era o poezie franceză cumplită, pe care o recita un actor francez cu un talent teribil, iar refrenul, după o enumerare incredibilă de orori, era întotdeauna:

„*Ne leur pardonnez pas, Seigneur, car ils savent ce qu'ils font*!“[76]

Dintr-odată, eu, care aveam oroare de poezie, înţeleg acum dureros de bine şi îmi vine să strig: „O, Doamne, nu le ierta lor, căci ştiu ce fac!“

I-am pozat lui Bulgăraş, i-am primit pe Balş şi Mamulea, am stat de vorbă cu Ballif[77] şi cu Panaitescu, amândoi m-au făcut să plâng; exasperarea mea capătă asemenea proporţii, încât mi se pare că, dacă nu găsesc vreo formă de uşurare, mă voi prăbuşi cu totul, ura e un element prea neobişnuit pentru firea mea, nu pot trăi cu ea şi nu pot muri.

Înainte de prânz l-am primit pe un basarabean foarte amabil, un anume Gory, interesat *de chestiuni culturale*. Şi el a lucrat de la început cu Crucea Roşie rusă; m-am înţeles foarte bine cu el, cred că ne va fi foarte folositor. A rămas la prânz, iar apoi i-am dat „Regina Maria“, clasa întâi.

Nu am ieşit după-amiază, fiindcă ploua; a venit Cella şi mi-a citit.

Mai târziu, Barbu, la ceai. Am făcut nişte ciocolată caldă şi am încercat să privim situaţia insuportabilă fără să ne prăbuşim.

Zile de purgatoriu – nu ştiu cum voi reuşi să le supravieţuiesc, nu mai există nici o alinare nicăieri.

Am hotărât să petrec câteva zile la Ghidigeni – trei zile, ca să respir puţin aer de ţară şi să-mi aduc fetele înapoi.

Voi pleca mâine seară.

Iaşi

miercuri, 11/24 aprilie 1918

Dimineaţă oribilă, ca de obicei. M-am dus la Spitalul „Brâncoveanu“ să mă întâlnesc cu domnul Pelivan[78], basarabeanul care a fost operat acolo şi a cărui stare era foarte gravă.

Am stat mult de vorbă cu el, în cea mai bună limbă română de care sunt în stare; fac eforturi enorme cu româna, încununate în ultima vreme de un anume succes. Mi-a plăcut domnul Pelivan, mi s-a părut agreabil, inteligent şi amabil.

I-am vizitat pe invalizii rămaşi, nu mulţi, acum că spitalul se închide treptat.

M-am întors acasă ca să-l primesc mai întâi pe Sir George, care ceruse stăruitor să fie primit. Voia să-mi vorbească despre Barbu Ştirbey. Auziseră zvonuri că se ţes intrigi ca să-l îndepărteze de palat, iar toţi antantiştii sunt disperaţi, fiindcă e singurul apărător adevărat

al cauzei noastre binecuvântate. Se temea că mă voi lăsa convinsă că ar fi mai bine pentru rege dacă ar pleca Ştirbey, dată fiind ura împotriva lui Brătianu[79] şi pentru că se crede că B.Ş. îl susţine pe Brătianu *à tout prix* – o, nechibzuiţii, dacă ar şti! Dar cel mai rău e că tocmai oamenii mei, cei care văd în mine nădejdea, vor să-mi smulgă mâna dreaptă, să mă îndepărteze, *soi-disant*[80], de o influenţă dăunătoare, şi nu îşi dau seama că astfel m-ar lega cu totul de mâini şi de picioare – pe mine, singura fiinţă în care îşi pun toate speranţele!

Din păcate, în viaţă apar asemenea greşeli ciudate şi fatale. Pentru ura faţă de un om – în cazul acesta, Brătianu – sunt dispuşi să submineze orbeşte ceea ce susţine întregul edificiu.

După aceea l-am primit pe Boyle – întotdeauna mă linişteşte să-l văd pe omul acela mare şi puternic, care s-a ridicat prin propriile puteri, cu un curaj măreţ şi inima cinstită. Suntem prieteni pentru totdeauna – e lucru hotărât. El şi cu mine nu putem fi decât prieteni, e între noi o onestitate fundamentală care nu poate decât să ne facă să ne înţelegem.

Timpul trece repede când stăm de vorbă – niciodată nu am timp să-i spun tot ce vreau să-i spun sau să aud tot ce are de povestit. Dar de fiecare dată când mă vizitează mă simt mai puţin disperată, îmi insuflă un fel de electricitate care îmi dă nădejde şi mă face să mă port mai firesc, să văd lucrurile la proporţiile lor adevărate. Într-o zi am să scriu câteva cuvinte despre colonelul Boyle, vor fi dovada recunoştinţei mele pentru un om care mi-a câştigat toată admiraţia şi gratitudinea.

Apoi l-am primit pe Ghika-Comăneşti[81], unul dintre noii miniştri, şi mi-a plăcut omul mai mult decât mă aşteptam.

După prânz i-am pozat lui Bulgăraş; cred că schiţa va ieşi minunat, dar după-amiaza lumina nu e bună. Bulgăraş e un om excelent, intens, plin de ardoare şi de dragoste de viaţă şi de muncă.

Mai târziu am plecat cu Cella în automobil, mai întâi să ne uităm la o cruce de piatră pe care am comandat-o pentru mormântul unui ofiţer de la Caşin şi apoi ca să vizităm adăpostul meu îngrijit de cei de la Y.M.C.A., unde am fost primită cu cel mai mare entuziasm, fiindcă a trecut ceva vreme de când am trecut pe acolo. Soldaţii vin în număr mai mare ca niciodată şi micul meu *asile* de noapte e plin ochi la orice oră.

La ceai, Barbu. Va avea grijă de Nando cât sunt eu plecată. Ce m-aş face dacă mi l-ar smulge de lângă mine? Germanii vor să scape de el *à tout prix* – la fel şi mulţi dintre românii noştri imbecili care susţin cauza pe care o apără şi el! Ce poate face invidia! Şi nu pe el îl urăsc, ci pe Brătianu.

Cella a venit la cină. După masă ne-a citit mie şi lui Nando; m-a durut capul toată ziua.

Am plecat cu trenul la 11.

De vorbă cu Eremia Grigorescu

perfumed the air about me, I had breakfast in bed and finally dressed just when it suited me to go down into the village with Sybille to inspect the Chiesa Ospitaria we started together.

Early lunch - after lunch I read a little of Tansy & Sybille's Nicky and then to give pleasure to my daughters I agreed to go off to Bairlad to join Card who was reviewing the aviation. As the best friends of the moment are in the aviation they were very keen upon this. I would have preferred to spend a quiet afternoon in the woods, however I arranged the whole thing. We went down by train and the motors were sent to join us. The roads about here are a disgrace, so I prefer the train, besides I can read.

We had tea on arriving with the great Grigoresco, very solemnly as is always the case when anything is done in his company. Card was looking blooming. After tea we drove to the Aviation field and I must say our flyers were

Inspecţie pe front

remarkable, there is no feat they do not do with their machines. The evening was extraordinarily perfect, neither hot nor cold and a little effect of the rain still noticeable.

We came home for rather late dinner, and after dinner cinematograph – then bed.

Oh! the country does me good! and the want of worry and continual harassing details is an inconceivable rest – such a rest that I feel almost as though I were enjoying selfishly something I have no more any right to.

Some of the machines ——

Printre aviatori

Regina, generalul Grigorescu şi principesa Marioara

Cu eroul de la Mărăşeşti

The house where the hero lived during the battle.

La casa generalului Eremia Grigorescu din timpul bătăliei de la Mărăşeşti

Grigorescu and his son came for dinner
After dinner we all sat about and talked -
a big fire having been lit in the hall. Lisabeth
in spite of the severe scolding she has received
from three sides, isolated herself immidiately
and completely in the next room on a sofa
with Gafenco who with Cheron were the chosen
game of the moment - She is completely hope-
less - there is only one thing she needs, and
that alas I cannot get for her now! —
We left at 10½ - a glorious moon-light
night.

Ghidigeni

joi, 12/25 [aprilie] 1918

Am dormit bine în tren, iar la trezire am descoperit că plouase puţin şi că lumea arăta verde şi împrospătată.

Am coborât din tren pe la nouă şi jumătate şi am ajuns la casă, unde am găsit pe toată lumea foarte mulţumită: fetele mele străluceau de fericire, vremea era minunată, copacii înfloriţi, Sybille fermecătoare şi primitoare, mulţi tineri.

Am petrecut o zi cu totul leneşă, departe de toate grijile, tulburările şi gândurile mele obişnuite, departe de oamenii prea numeroşi şi întrebările care-mi copleşesc viaţa. Dimineaţa am lucrat pe acasă. Elena Perticari, care stă acum cu fetele aici, arată deja mai bine şi absoarbe prin toţi porii bucuria aerului de ţară, liniştea, traiul bun şi confortabil, compania plăcută.

După un prânz excelent, luat devreme, m-am dus în camera mea să scriu puţin la *Pansy* pentru Ileana, care ţinea foarte mult să vin cu o descriere a uneia dintre aventurile lui Pansy pe care-i promisesem s-o scriu. Le-am citit puţin fetelor, dar tuşesc, ceea ce-mi îngreunează cititul. După aceea am plecat toate la plimbare prin pădure, în mai multe grupuri, cu lucruri pentru picnic; aerul era plăcut, nici prea cald, nici prea rece, de-a dreptul încântător, pădurile tocmai se colorează în verde, punctat de pete mari de flori de măr sălbatic, iar sub picioare un covor incredibil de ghiocei – un fel de ghiocel mare, care înfloreşte târziu, cu mai multe flori pe aceeaşi tulpiniţă. N-am mai văzut o pădure ATÂT de plină de flori, iar lăcrămioarele răsar cu milioanele. Flora din pădurea aceasta e formidabilă. Cele trei grupuri (eu eram cu Sybille şi Symki) s-au întâlnit într-un loc anume; am băut ceai stând pe jos, cu păsările cântând în jurul nostru. M-am întors cu Sybille pe alt drum, culegând o mulţime de flori, şi l-am vizitat pe domnul Butler şi fazanii lui, iar el ne-a dat şi mai multe flori sălbatice.

Am cinat devreme, iar după masă Mignon, împreună cu câţiva dintre tineri, a jucat o şaradă foarte comică, în timp ce Lisabetta stătea, cum obişnuieşte, pe o canapea foarte aproape de tânărul care se bucură de atenţiile ei în ultima vreme. Mereu e aceeaşi, oriunde ar fi, cu oricine ar fi, obiceiurile nu i se schimbă niciodată, oricât i-ai atrage atenţia la maniere. E ceva în ea mai puternic decât orice, e pur şi simplu *o nevoie a naturii ei* – nici nu contează cine este bărbatul în cauză, se aruncă înainte fără rezerve, cu o stăruinţă curioasă, cu sânge-rece, aproape inexplicabilă şi întru totul indiferentă la public sau aparenţe. Ciudată fată.

Mai mult, nu reuşeşte niciodată să fie amuzantă sau să se simtă bine. Mignon e foarte diferită – pentru ea totul e o plăcere, nu are nici un fel de înclinaţie sau dorinţă de a acapara un bărbat sau de a atrage atenţia cuiva anume. Bărbat, femeie, copil sau animal, toate creaturile îi sunt prieteni, fără să facă vreun efort special; le zâmbeşte plăcut tuturor, în egală măsură şi niciodată nu se împodobeşte ca să-i

farmece pe ceilalţi, cum obişnuiesc femeile. De fapt, e mult prea indiferentă în ce priveşte aspectul ei.

Deşi am stat mult în salon după cină, m-am culcat la zece; aici totul se face devreme şi uşor, iar odihna mi-a făcut bine.

Jean Chrissoveloni a primit comunicatele, dar nu s-a discutat politică, slavă Domnului!

Iubesc locurile acestea de la ţară, îmi odihnesc sufletul şi liniştea lor desăvârşită mă vindecă.

Ghidigeni

vineri, 13/26 [aprilie] 1918

Dimineaţă petrecută în luxul odihnei şi al singurătăţii. M-am trezit devreme, ca de obicei, am pus să se deschidă toate ferestrele şi am stat în patul mare al lui Sybille, înconjurată de flori, cu aerul delicios de ţară, primăvăratic, revărsându-se prin ferestre împreună cu cântecul păsărilor, şi am scris – am scris nederanjată, după pofta inimii, fără să poată veni cineva să mă tulbure sau să mă grăbească şi nici măcar să-mi pună întrebări, fiindcă dădusem toate ordinele din vreme.

A fost un lux necunoscut, pe care nu mi l-am mai permis de multe zile – din zilele îndepărtate de pe vremuri, când uneori mă duceam la Buftea să mă odihnesc o săptămână, în linişte şi răsfăţ.

Am scris mult la povestea Ilenei, pe care îi promisesem să i-o aduc. Mi se adusese un buchet proaspăt de lăcrămioare, care parfumau aerul din jur. Am luat micul dejun în pat şi m-am îmbrăcat într-un târziu, când am vrut eu, ca să mă duc în sat cu Sybille să inspectăm ospătăria „Mircea“.

Am luat prânzul devreme, iar după masă i-am citit puţin din *Pansy* lui Nicky al lui Sybille; apoi, ca să le fac pe plac fetelor, am acceptat să mergem la Bârlad, unde urma să ne întâlnim cu Carol, care trece în revistă forţele de aviaţie. Cum prietenii lor cei mai dragi din ultima vreme sunt în aviaţie, ţineau mult să mergem. Eu aş fi preferat să petrec o după-amiază liniştită în pădure, dar am aranjat călătoria. Ne-am dus cu trenul, iar automobilele au fost trimise după noi. Drumurile pe acolo sunt îngrozitoare, aşa că prefer trenul, unde mai pui că aşa pot şi să citesc.

La sosire, am luat ceaiul cu marele Grigorescu, cu mare solemnitate, cum se întâmplă cu orice lucru făcut în compania lui. Carol arăta înfloritor. După ceai am mers cu automobilele pe pista de aviaţie şi mărturisesc că zburătorii noştri sunt remarcabili, pot face orice cu maşinile lor. Seara a fost extraordinară, perfectă, nici prea caldă, nici prea rece, iar ploaia încă se mai simţea puţin.

Ne-am întors acasă să luăm o cină destul de târzie, iar după cină – cinematograf şi culcare.

O, ce bine îmi face aerul de ţară! Iar lipsa grijilor şi a hărţuielii

neîncetate îmi permite o odihnă la care nici nu visam – mă simt atât de odihnită, că parcă aş savura cu egoism ceva la care nu mai am nici un drept.

Ghidigeni

sâmbătă, 14/27 aprilie 1918

Încă o dimineaţă minunată, liniştită, în patul mare al lui Sybille, cu aerul de ţară care se revărsa prin ferestre, dar de data aceasta destul de furios, fiindcă bătea un vânt puternic. Mi-am îngăduit o lene completă, posibilă doar într-un loc unde oamenii obişnuiţi din viaţa mea nu sunt de faţă să mă deranjeze. Am scris mult, Ileana-dragă va avea două capitole întregi de ascultat când mă întorc. Voiam să mă ocup şi de nişte scrieri mai serioase, dar până la urmă tot am fost deranjată de Elena Perticari, care a venit foarte tulburată să-mi vorbească despre Lisabetta.

Se pare că ieri, în timp ce eu stăteam neştiutoare şi citeam în compartimentul meu din tren, iar ei toţi, adică Sybille, Elena, Mignon, domnul Tual şi domnul Muron, doi francezi foarte politicoşi şi nu tocmai atrăgători, *nişte rămăşiţe* din trupele franceze de la noi[82], au rămas la ţară, Lisabetta, deşi mai multe dintre doamne îi atrăseseră atenţia de mai multe ori, s-a comportat de-a dreptul imposibil cu Muron în faţa tuturor celorlalţi! Cum a reuşit, în compartimentul acela mic, cu atâţia oameni de faţă, nu-mi pot închipui, dar copila aceasta, când o entuziasmează ceva, se comportă deplorabil!

E teribil, îi strică buna dispoziţie şi ei, şi celorlalţi oriunde se duce – nu se poate avea încredere în ea, nu ajută nici o ceartă, nici un avertisment, nici un protest. Şi de departe cel mai rău e faptul că nu-i pasă câtuşi de puţin cine e bărbatul respectiv, cât de neinteresant, şi e în stare să se poarte la fel cu trei oameni în aceeaşi zi!

Purtările acestea ale Lisabettei sunt unul dintre marile coşmaruri ale vieţii mele – nu poţi avea încredere în ea nicăieri, cu nici o ocazie, mereu reuşeşte să se comporte inacceptabil şi are în ea o brutalitate ciudată, urmată de *o necuviinţă* absolut incredibilă. Sora ei vede, încearcă să-i găsească scuze, dar, slavă Domnului, nu arată nici urmă de dorinţă sau de înclinaţie de a o imita. Însă lipsa aceasta extraordinară de *tenue* a Lisabettei de cum apare în încăpere un tânăr e o adevărată catastrofă. E una dintre cele mai grele încercări prin care poate trece o mamă.

În privinţa aceasta, vizita Lisabettei la Ghidigeni a fost deplorabilă – întotdeauna sunt tineri prin casă. S-ar putea bucura aici de o şedere plăcută, veselă, fără griji, fără primejdii; pentru Mignon aşa a şi fost, dar pentru Lisabetta devine o ocazie de *laissez aller* de-a dreptul imposibil, care le provoacă celor din jur o adâncă nefericire şi îngrijorare.

Şi Sybille mi-a vorbit despre asta; ne întrebăm toate ce s-ar putea face. Toate consideră că Irina Procopiu e mult prea îngăduitoare cu ea şi că nu o educă deloc. Ce să fac?

La prânz am mers cu automobilul împreună cu Mignon la Tecuci, ca să mâncăm cu marele Grigorescu – un prânz excelent, în casa Cincu, fiindcă soţii Cincu tocmai s-au întors.

Grigorescu s-a comportat în stilul lui obişnuit şi inimitabil, dar ne amintim amândoi aceleaşi lucruri cu acelaşi regret şi ne leagă strâns faptul că, în clipa supremă, când a fost în balanţă soarta ţării noastre, am fost de aceeaşi părere – o părere eroică.

La prânz a rostit un discurs minunat, în care mi-a înşiruit virtuţile demonstrate în război, şi mărturisesc că m-a făcut să vărs o lacrimă, fiindcă tot nu pot accepta liniştită faptul că a trebuit să renunţăm. Marea suferinţă îmi sălăşluieşte în suflet, gata să erupă în orice clipă.

Apoi ne-am dus la Nicoreşti – după muzică şi poezii de tot felul – ca să facem preţioasa fotografie pe care de două ori n-am reuşit s-o facem: cea cu mine şi Grigorescu pe stânca de peste Siret şi vederea spre câmpul de luptă de la Mărăşeşti, unde stătuserăm împreună în timpul bătăliilor.

De data aceasta am adus mai mulţi fotografi; lumina era puternică, să sperăm că va ieşi ceva. Doar un vânt foarte furios mi-a pus la grea încercare fusta destul de subţire. (Eram îmbrăcată în uniforma Crucii Roşii, ca să arăt exact ca în ziua aceea glorioasă!)

De acolo ne-am dus să vizităm orfelinatul organizat de doamna general Vasilescu, care a cerut ca emblema aşezământului să fie Mignon. Copiii arătau foarte bine îngrijiţi.

După aceea ne-am întors acasă – drumul e în continuare foarte prost, deşi iarna blândă şi fără noroi s-a mai îndurat de drumuri anul acesta.

La Ghidigeni am băut un ceai, apoi am plecat la o plimbare prin pădure cu Sybille, Mignon, E. Perticari şi Dana – a fost o oră încântătoare, pădurea era superbă şi plină de flori.

La cină au venit Grigorescu şi fiul lui. După masă am mai stat de vorbă lângă focul mare aprins în salon. În ciuda dojenirii severe pe care a primit-o din trei părţi, Lisabetta s-a izolat imediat şi cu desăvârşire în camera alăturată, pe o canapea, cu Gafencu – vânatul preferat al zilei alături de Muron. E de-a dreptul imposibilă, nu are nevoie decât de un singur lucru, iar pe acela, din păcate, nu i-l pot da acum!

Am plecat la zece şi jumătate – noapte splendidă, cu lună.

Iaşi

duminică, 15/28 aprilie 1918

Am ajuns acasă la nouă; dimineaţă superbă, dar îngrozitor de

uscată.

Nu mă aşteptau atât de multe veşti dezastruoase cum credeam, iar bucuria Ilenei mi-a îndulcit întoarcerea. E un copil tare drăgălaş.

Am avut o dimineaţă ocupată, deşi fără audienţe. La zece şi jumătate a venit Barbu să-mi aducă toate ştirile. Marghiloman încă nu s-a întors, pacea încă nu s-a semnat şi în fiecare zi germanii ne dau tot mai multe motive să-i urâm. Singurii care se comportă decent în Bucureşti sunt turcii! L-am primit pe Crainic[83], întors dintr-o scurtă vizită acolo; avea de povestit lucruri triste.

După-amiaza am plecat cu doamna Mavrodi, în automobil, la Stânca, să participăm la un picnic dat de Ileana în onoarea colonelului Boyle şi a lui Mişu. Am stat foarte mult de vorbă cu Boyle – nu voi povesti toată discuţia azi, voi aştepta să văd dacă dă rezultate. În orice caz, nu mai e atât de nerăbdător să plece.

A fost o după-amiază minunată, totul înverzeşte în ciuda secetei. Mai ales pomii au fost splendizi – dar florile sălbatice sunt ofilite şi mici, nu au destulă apă.

Aveam atâtea să-i spun lui Boyle, încât n-am avut timp să vorbesc cu Mişu, care va veni la mine mâine. Ileana o avea cu ea pe Fetiţa şi era fericită ca un puişor de pasăre.

Mai târziu a venit să mă vadă Barbu, iar după cină am avut-o invitată pe o tânără din Basarabia care ne-a cântat. Voce formidabilă, dar nu deosebit de atrăgătoare. În orice caz, are la dispoziţie un instrument splendid.

Am fost nevoită să stau de vorbă cu Lisabetta despre comportamentul ei, lucru pe care îl detest. A suportat dojana foarte bine, dar nu ştiu dacă va avea vreun rezultat.

Iaşi

luni, 16/29 aprilie 1918

Vremea secetoasă şi vântoasă continuă. Îţi dă o senzaţie de disperare – să însemne oare că vom rămâne fără recoltă? Că nu vom avea cu ce să ne hrănim poporul – iar germanii ne secătuiesc toate resursele. Situaţia aceasta mă îmbolnăveşte de durere, nu pot s-o îndur decât îndeplinindu-mi zi de zi îndatoririle mărunte şi încercând, pe cât posibil, să nu mă gândesc la restul.

Şi Boyle mi-a spus să încerc să nu mă otrăvesc cu toate detaliile oribile ale situaţiei, care mă fac să văd lucrurile strâmb şi disproporţionat; mi-a mai spus că, de vreme ce tocmai veştile urâte, rele, trădătoare zboară cel mai repede, nu trebuie să conchid din ele că nu a mai rămas nici un bine pe lume. Ştiu că are dreptate; dar forma suferinţei pe care o îndur acum e cea mai rea care m-ar fi putut lovi. E o suferinţă umilitoare, degradantă, înceată, înăbuşitoare, necinstită, care îmi întunecă toată dragostea de viaţă.

Discuţie lungă cu Ballif după micul dejun, după care i-am pozat lui Bulgăraş, iar după prânz le-am primit pe „Dames Orthodoxes“, venite să-mi mulţumească pentru o donaţie bănească pe care o făcusem societăţii lor.

După prânz l-am primit pe Mişu ca să discutăm câteva lucruri. E foarte calm şi deloc pătimaş, ceea ce e foarte bine în clipele acestea de o importanţă crucială.

La trei şi jumătate am plecat la o plimbare cu automobilul cu Nando. I-am arătat mânăstirile de la Bârnova şi Tarniţa[84], pe care nu le mai văzuse. Drumurile erau oribile, dar copacii erau plini de flori, mai ales merii, o splendoare incredibilă profilată pe cerul albastru. Toată valea, cu dealurile împădurite pe fundal, e plină de un farmec aparte. Ador pajiştile şi livezile, iar când înfloresc pomii şi sub picioare iarba e plină de ciuboţica-cucului mă aduc la extaz, dar vremea n-a fost plăcută – tare uscată, cu vânt puternic.

Nu pot uita o livadă înflorită pe lângă care curgea un pârâiaş. Sute de meri în floare, iar pe sub ei un covor de ciuboţica-cucului – iubesc cu patimă astfel de locuri încă din copilărie.

M-am întors acasă şi am luat un ceai întârziat cu Barbu. Nu întotdeauna ne face bine tovărăşia aceasta, fiindcă fiecare trezeşte în sufletul celuilalt toate suferinţele provocate de eşecul nostru şi toată disperarea pe care ne-o pricinuieşte comportamentul unora din ziua de azi. Am muncit cu atâta sârg, încât starea noastră neajutorată de acum e pentru noi o încercare monstruoasă. Indignarea din noi se înflăcărează uneori până la frenezie.

Nu mai cinez, în loc de masă stau la mine în cameră cu o ceaşcă de ceai, însoţită de Mignon, şi îi citesc Ilenei.

M-am spălat pe cap.

Iaşi

marţi, 17/30 aprilie 1918

Discuţie lungă cu Mamulea şi Symki, avem de făcut mai multe ca niciodată – organizaţia mea devine tot mai puternică, ajutăm, ajutăm şi iar ajutăm.

I-am pozat lui Bulgăraş. Îmi place schiţa pe care mi-o face acum, foarte simplă, cu părul tras de pe frunte, cum îl port în ultima vreme, când nu-mi stă deloc mintea la aspect şi distracţii. Îmi dă un aer puţin sever şi auster, poate, dar măcar e cea mai nepretenţioasă *coiffure* care se poate inventa; fireşte, îi îngrozeşte pe *les très mondains*, fiindcă nu arată, cum s-ar spune, elegant!

Înainte de prânz, o audienţă cu un cuplu, Miclescu. El s-a comportat admirabil în timpul războiului, deşi e un bărbat mai în vârstă, cu fete în toată firea. A fost rănit şi a primit decoraţia „Mihai Viteazu“.

La prânz i-am avut invitaţi pe bătrânul colonel Verblomski cu soţia

şi pe Colette Plagino[85]. Cei doi ruşi vârstnici vorbesc toate celelalte limbi incredibil de bine. Colette lucrează în continuare prin sate. Marea noastră speranţă e să reuşim să facem acelaşi lucru şi în partea cealaltă – dar mai întâi trebuie să fim siguri că duşmanul nu ne va lua totul din mâini.

Se petrec lucruri care îmi provoacă atâta silă şi groază, încât nici măcar nu mă pot gândi la ele.

După prânz l-am primit pe un ofiţer mărunţel, evadat, foarte amabil, pe nume Popescu, care mi-a adus o scrisoare de la Lisette Greceanu[86] şi mi-a povestit multe despre jalea şi nenorocirea din partea cealaltă. Apoi l-am primit pe Sir George, care mi-a adus un mesaj din partea englezilor şi americanilor ajunşi în Anglia – a telegrafiat Walton. Lucrează pentru România.

Mi-am petrecut după-amiaza cu tot felul de lucruri folositoare. M-am dus să văd ce mai face Delavrancea[87], a cărui stare iarăşi s-a înrăutăţit mult. După aceea m-am dus la spitalul francezilor, să le vizitez pe surorile scumpei mele Pucci. Am vorbit despre prietena mea dragă şi am plâns. Fireşte, după aceea a trebuit să vizitez tot spitalul – nu mai fusesem acolo de multă vreme. Am trecut prin fiecare colţişor.

La sfârşit, am făcut o vizită la Y.M.C.A., unde am fost întâmpinată cu mare bucurie; deşi de-acum e cald, soldaţii vin în număr mare, iar refugiul meu de noapte e şi el plin până la refuz. Munca aceasta a făcut minuni.

La spitalul francezilor am un prieten special, un băieţel care şi-a pierdut o parte din mână jucându-se cu o grenadă pe care a găsit-o pe undeva. Îi aduc bunătăţi de mâncat şi mă urmează ca un căţel peste tot unde mă duc.

M-am întors acasă să iau ceaiul cu Barbu. Azi am fost mai liniştiţi şi am încercat să nu mai discutăm iar şi iar tot ce ne chinuieşte şi ne face viaţa aproape imposibilă în ultima vreme.

Cella a venit să cineze cu noi – de fapt să bea un ceai cu mine; după cină a venit Sava Goia, care a terminat de tradus *Minola*.

Iaşi

miercuri, 18 aprilie/1 mai 1918

Vremea e uscată şi vântoasă în continuare, fără semne de schimbare. E un necaz în plus, pe lângă toate celelalte necazuri şi frământări. Nu e pic de iarbă, dacă mai continuă mult nu vom avea pâine! E drept că din asta va avea de suferit duşmanul, dar va avea de suferit şi poporul nostru cel împovărat de greutăţi.

La nouă m-am dus la biserică împreună cu toţi cinci copiii, care urmau să ia comuniunea la Sf. Spiridon, cu vicarul, care ne îndrăgeşte pe toţi.

Mai târziu i-am pozat o jumătate de oră lui Bulgăraş, apoi am avut

două audienţe: cu generalul Vivescu[88], unul dintre românii salvaţi de Boyle, şi generalul Arghirescu[89], care se numără şi el printre cei urât trataţi de regimul actual. Regimul actual e aproape de neîndurat. Îl dezgustă chiar şi pe Nando, care e mai răbdător decât mine!

La prânz – Elena Perticari.

După prânz l-am primit din nou pe prietenul meu Boyle, care se ocupă de Averescu. Încearcă să ne unească oamenii politici şi să-i convingă să fie loiali şi să susţină dinastia, în loc să se certe între ei. Face totul cu o stăruinţă jovială, amabilă, dar de fier. Se pricepe să convingă fără să exaspereze, e de-a dreptul neînfricat şi impecabil de onest şi de onorabil; nu încape îndoială că e o forţă considerabilă.

Sper doar ca duşmanii noştri să nu-i pună beţe în roate. Întotdeauna va reuşi să iasă din încurcături – dar va fi un dezastru dacă îl pierdem.

Apoi m-am dus la Popricani cu Ileana, în automobilul condus de Nicky, să vizităm ospătăria mea, fiindcă dr. Vicol[90] ne rugase din suflet să facem fotografii pentru albumul lui, în care să surprindem tot ce am făcut în timpul războiului. Vremea a fost minunată, cu cer limpede. Erau acolo toţi copiii, locul era frumos, curat şi îngrijit. Am făcut câteva fotografii, iar copiii au mâncat pe săturate.

Amongst the poor children at Popricani

Ballif and Georgescu's special work.

Printre copiii de la Popricani

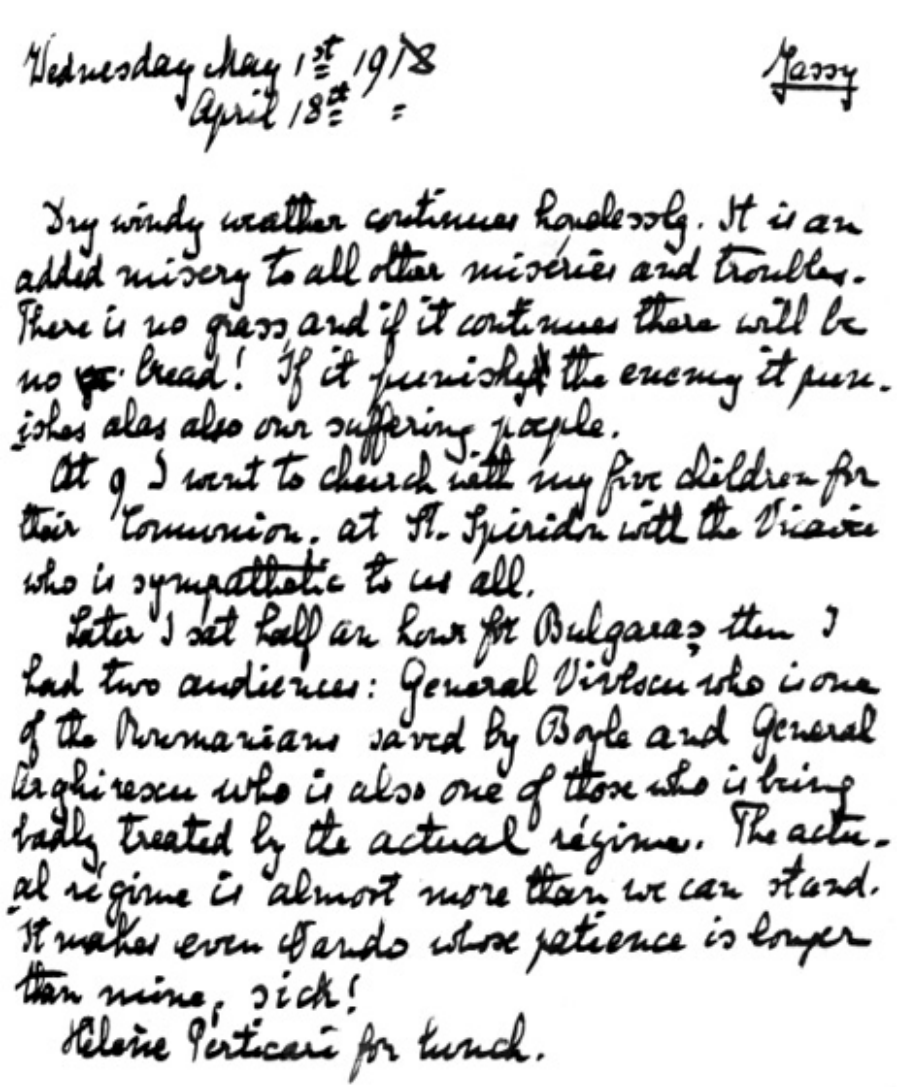
Wednesday May 1st 1918
April 18th =
Jassy
Dry windy weather continues ruthlessly. It is an added misery to all other miseries and troubles. There is no grass and if it continues there will be no bread! If it furnishes the enemy it punishes alas also our suffering people.
At 9 I went to church with my five children for their Communion. at St. Spiridon with the Vicaire who is sympathetic to us all.
Later I sat half an hour for Bulgaras; then I had two audiences: General Virtescu who is one of the Roumanians saved by Boyle and General Arghirescu who is also one of those who is being badly treated by the actual régime. The actual régime is almost more than we can stand. It makes even Ferdo whose patience is longer than mine, sick!
Hélène Perticari for lunch.

De acolo, am făcut un ocol mare peste dealuri şi ne-am întors. Bătea vântul, ca de obicei, iar seceta mi-a adus disperarea în inimă.

La ceai a venit Barbu. Marghiloman i-a scris că-l sfătuieşte insistent să plece. I-am spus să se împotrivească. Din fericire, se aprinsese în el spiritul luptătorului. Le va ţine piept; e limpede că cei care-l sfătuiesc astfel i-ar face un mare deserviciu regelui privându-l de cel mai destoinic prieten şi slujitor.

Toate acestea mă îndurerează atât de mult, încât mă şi întreb de ce mă mai zbat, când totul a devenit atât de respingător.

Cella a venit să-mi ţină companie cât mi-am băut ceaiul care-mi ţine loc de cină. Tatăl ei se simte din nou foarte rău. Am stat de vorbă cu Buchman[91], care a fost la Cotroceni şi s-a întâlnit cu Steinbach[92], aşa că avea ce să-mi povestească despre toate.

La 11 am plecat cu toate trei fetele mele, fiindcă voi petrece Paştele printre ţărani şi soldaţi, pe fostul front.

În tren

joi, 19 aprilie/2 mai 1918

M-am trezit la Fălticeni, de unde ne-am început excursia; dimineaţa era frumoasă, primăvăratică, dar mult prea uscată şi cu un vânt supărător.

Am avut o zi destul de încărcată, dar petrecută într-un peisaj rural superb, într-un anotimp fermecător.

Scopul meu principal era să împart haine şi mâncare ţăranilor săraci din regiunile pe care le pierdem, pe care duşmanul ni le smulge cu cruzime printr-o pace infamă şi brutală. Când ţi se răpeşte ceva cu forţa şi cu armele, îţi pleci capul, dacă eşti mai slab, dar nu ţi-l pleci când vezi obiceiul lor urât, viclean, dezgustător de a insulta un inamic căzut furându-i mândria ţării, graniţele glorioase de pe munţi şi pădurile. I se iau regelui mare parte din domenii – iar eu m-am dus printre ţăranii mei pentru ultima oară… jurând în suflet, în faţa Domnului, că dacă SUPRAVIEŢUIESC, NU va fi ultima oară.

Am plecat la nouă şi mai întâi am mers cu automobilul la Mălini. Cei mai mulţi ţărani aveau lacrimi în ochi, iar un bărbat foarte bătrân, cu părul alb ca zăpada şi trăsături nobile, m-a făcut şi pe mine să plâng – suferea fără vorbe, demn, dar adânc. Întâlnirea aceasta m-a sfâşiat! Le-am dat cămăşi, ţesături ca să-şi facă haine, zahăr, „opinci“[93], făină şi mălai, unora şi ceai.

După aceea am luat drumul splendid care duce peste munte, prin păduri magnifice, unul dintre cele mai frumoase drumuri din ţară, dar închis recent şi care ne va fi şi el luat. A fost o călătorie minunată, pe un drum bun, pe care războiul nu l-a stricat prea mult. Ni se frângeau inimile la gândul chinuitor că vom pierde toate acestea, dar n-am vorbit prea mult despre asta. Nu trebuie să ne plângem, ci să fim gata de acţiune, dacă e posibilă. Locul cel mai înalt e Stânişoara, un sat pe care l-am mai vizitat acum trei ani, în împrejurări cu totul diferite: plănuisem cu Barbu, care e administratorul sau şeful suprem al Domeniilor Coroanei, să ridicăm o cabană de bârne aici, sus, de unde priveliştea e fără egal – şi planul acesta a rămas un vis zdrobit, ca atâtea altele…

Sus am luat o masă frugală, fiindcă postim. Soarele era foarte puternic, la fel şi vântul, care mai că ne-a smuls pielea de pe faţă, dar priveliştea era minunată.

Grupul nostru se compunea din Lisabetta, Mignon, Nini[94], doamna Kopkov[95], domnul Stan de la Domeniile Coroanei, Ballif şi Costescu. Ileana rămăsese în tren, fiindcă se teme de drumurile prea lungi cu automobilul – nu le suportă prea bine.

Apoi am coborât muntele spre Borca. Ruşii fuseseră peste tot pe aici – ar fi trebuit să ne apere graniţele; faptul că n-au făcut-o ţine de-acum de istoria tragediei noastre amarnice. Şi-au lăsat urmele peste tot, vai, nici trecerea unui duşman oricât de rău n-ar fi putut lăsa atâtea pagube. Satul Borca a fost distrus cu totul. Prin munţi am găsit la tot pasul aşezări căzute în ruină, unde s-au adăpostit ruşii luni de-a rândul. Ce-i drept, nu s-au purtat rău cu populaţia, dar sunt de felul lor stricători şi murdari. Au avut hrană şi bani din plin, pe care i-au împărţit fără rezerve cu localnicii. Măcar într-o privinţă, armata rusă s-a comportat admirabil şi a fost echipată cu tot necesarul.

Împărţind hrană

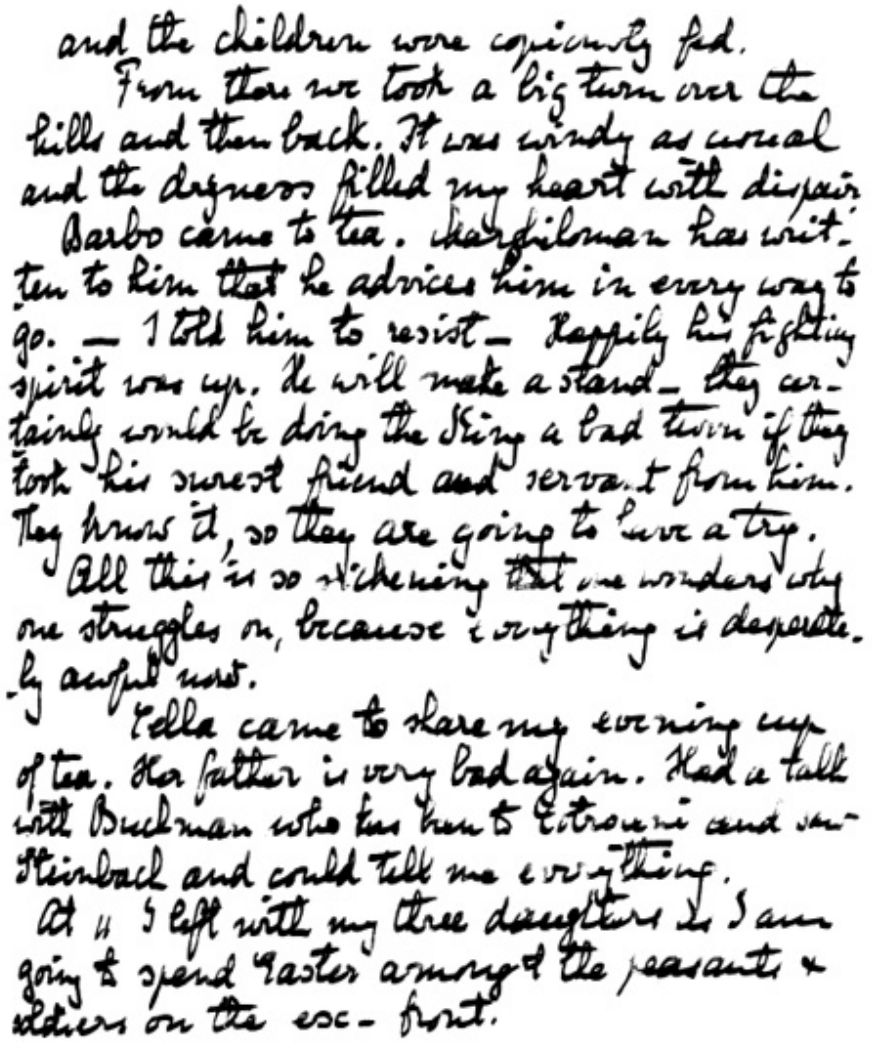
and the children were copiously fed.
From there we took a big turn over the hills and then back. It was windy as usual and the degrees filled my heart with despair.
Barbo came to tea. Hartfilman has written to him that he advices him in every way to go. — I told him to resist — happily his fighting spirit rose up. He will make a stand — they certainly would be doing the King a bad turn if they took his surest friend and servant from him. They know it, so they are going to have a try.
All this is so sickening that one wonders why one struggles on, because everything is desperately awful now.
Della came to share my evening cup of tea. Her father is very bad again. Had a talk with Buckman who has been to Cotroceni and on Steinbach and could tell me everything.
At 11 I left with my three daughters. I am going to spend Easter among the peasants & soldiers on the esc- front.

Următoarea împărţire de lucruri am făcut-o într-un sat aproape de Borca, apoi am mers la Bicaz cu automobilul, pe încântătoarea vale a Bistriţei, care în perioada aceasta din an e cu atât mai frumoasă, cu toţi pomii înfloriţi ieşind în evidenţă pe fundalul întunecat al brazilor, punctat ici-colo de sălcii de un verde crud, pe care soarele le poleieşte cu aur; fiecare întorsătură a drumului ne dezvăluia o minune nouă.

Lisabetta a fost în automobilul meu; din minut în minut scoteam amândouă exclamaţii de bucurie şi admiraţie.

Iubesc din suflet primele luni de primăvară. Nici n-am fi putut alege un sezon mai fermecător pentru călătoria aceasta – doar că, din nefericire, anul acesta nu e iarbă nicăieri, fiindcă nu am avut parte nici de zăpadă, nici de ploaie, aşa că până şi frumuseţea aceasta a fost

cu o treaptă mai jos faţă de ce ar fi fost dacă iarba ar fi fost proaspătă şi verde. Dar pomii sunt o mândreţe, nici furtunile, nici îngheţul nu le-au stricat florile.

La Bicaz am împărţit o mulţime de lucruri, iar primarul ne-a oferit nişte pâine albă delicioasă, pe care am mâncat-o mai târziu cu mare plăcere, fiindcă prânzul ne fusese cu adevărat *sărăcăcios*.

Am vizitat casa în care petrecusem, acum câţiva ani, zile tare fericite. Din camera pe care mi-o pregătiseră cu tot confortul se scosese acum totul – întotdeauna e trist când revii în alte împrejurări într-un loc în care ai fost fericit.

În Bicaz ne-a întâmpinat generalul Paul Angelescu[96], fost aghiotant, chipeş ca întotdeauna, împreună cu soţia şi cu optimismul care nu-l părăseşte niciodată.

Înainte să ne urcăm în tren la Piatra, am insistat să facem o vizită neanunţată la Pângăraţi.

Pe vremuri a fost mânăstire, apoi a devenit închisoare, iar acum, pe timpul războiului, spital de tuberculoşi.

Locurile sunt splendide, dar mi s-a spus că pacienţii au fost îngrozitor de subnutriţi, lucru de care nu mă îndoiesc.

Vizita mea a fost cu totul neaşteptată şi a pricinuit o furtună de bucurie.

În ciuda numeroaselor lipsuri şi neajunsuri, cu ajutorul aerului sănătos, pacienţii îşi reveneau. Am încercat de mai multe ori să-i ajut. Acum încerc să-i trezesc lui Angelescu interesul pentru bunăstarea lor; se va ocupa el de situaţie.

Locul e ca rupt din rai, s-ar fi putut face aici o minunăţie, dar, fireşte, nu s-a cheltuit nimic pentru amenajarea lui. Mie şi Lisabettei ne-a plăcut mult.

De acolo am plecat cu automobilul la Piatra, unde ne aştepta la gară noul prefect, Rosetti-Bălănescu, cu toţi ofiţerii din brigada lui Angelescu, sau din corpul de armată, nu sunt sigură.

Chiar atunci sosea şi Ileana, cu trenul, de la Fălticeni; a sărit din vagon şi m-a îmbrăţişat cu afecţiunea ei obişnuită, spre încântarea unui tren plin cu soldaţi demobilizaţi care tocmai plecau. Au profitat de manifestarea aceasta de bucurie copilărească şi au izbucnit în urale. Tot trenul ne-a aclamat – ne-a încălzit sufletul.

Am urcat în tren la şase şi am înaintat destul de încet.

Nu eram obosită, dar îmi era un somn teribil, aerul fusese foarte tare, drumul cu automobilul lung, iar feţele ne ardeau ca focul.

Doamna Nevruz[97] şi-a făcut apariţia din senin, iar mai târziu a venit şi Păunule[98] de la Râşnov, care nu e prea departe.

M-am culcat devreme, după cină.

Coţofeneşti

M-am bucurat de o zi liniştită în căsuţa mea, o căsuţă destul de goală deocamdată, deşi au rămas aici mesele mari şi câteva scaune.

Acest anotimp scoate la iveală toată splendoarea locului, îmbrăcat într-un verde crud, primăvăratic; din fiecare tufiş cântă privighetori. Dar seceta se simte dureros pretutindeni: nu e iarbă.

Drumul cu automobilul de ieri nu i-a făcut deloc bine răcelii lui Mignon, aşa că azi s-a simţit tare rău, a avut febră, a tuşit şi a trebuit să stea în pat. Tare păcat, fiindcă nu mi-a văzut deloc căsuţa.

Camerista mea şi doamna Kopkov au venit să-mi pregătească draperiile. Pusesem să se vopească nişte material în portocaliu aprins. Voi pune să se vopsească şi pereţii de lemn, într-un cafeniu închis, care va merge foarte bine cu portocaliul viu. A venit arhitectul şi i-am descris cele câteva piese simple de mobilier de care am nevoie, mai ales mese bune, solide, câteva scaune şi rafturi.

Căsuţa arată la fel, doar că ceva mai mare. S-a mărit camera din mijloc şi s-au adăugat două încăperi.

Am luat cu mine un grădinar şi am umblat cu el peste tot, plantând seminţe de floarea-soarelui şi câteva de nalbă – sper să prindă.

Nalba o plantasem încă din toamnă, dar incendiul a distrus plantele[99]. Am semănat floarea-soarelui peste tot, în locurile cele mai neaşteptate. Sper să crească, e o floare tare decorativă şi, în acelaşi timp, rustică.

Am avut multe de făcut prin casă, aşa că mi-am ocupat timpul în mod plăcut. Erau cu mine Lisabetta, Ileana şi Nini. Ne-am luat acolo prânzul sărac, de post.

Îl întrebasem pe generalul Mărdărescu[100], care are postul de comandă aici şi m-a întâmpinat la gară, dacă nu are cumva un doctor militar care s-o consulte pe Mignon, doar ca să vadă dacă nu ar fi cazul să ia ceva. Fireşte, mă gândeam la orice doctor de rând care s-ar fi întâmplat să fie prin preajmă. Dar omul a telefonat la Bacău şi au sosit în cea mai mare grabă, tare speriaţi, doi doctori agitaţi şi importanţi, însoţiţi de dr. Costinescu, toată lumea închipuindu-şi că s-a întâmplat ceva grav. I-am trimis s-o consulte pe Mignon, care s-a amuzat de minune de ridicolul situaţiei, dar a trebuit să se supună la tot felul de auscultaţii etc., fiindcă, dacă tot făcuseră atâta drum, aveau de gând cel puţin să analizeze cazul în amănunt. Totul s-a încheiat cu un râs sănătos pentru toată lumea, dar Mignon s-a simţit destul de rău toată ziua.

Am vizitat şi cimitirul, unde sunt îngropaţi mulţi dintre bieţii mei soldaţi şi câţiva ofiţeri. N-au răsărit decât câteva flori dintre cele plantate în toamnă. Pământul e foarte uscat şi plin de pietre, unde mai pui că bulbii mei, după o călătorie de luni şi luni din Anglia până aici, şi aşa erau prea uscaţi. Totuşi, a fost o dezamăgire.

Am scris puţin în căsuţa mea, dar în mare parte din timp nu am făcut decât să mă bucur de pace, de linişte, de dulceaţa proaspătă a primăverii. A fost o zi toridă, însorită şi, din păcate, cu vânt puternic, ca şi până acum. Dar casa mea e făcută cum nu se poate mai bine, iar priveliştea e splendidă în toate părţile.

Ilenei i-a plăcut enorm.

La şapte ne-am dus la tren, care între timp fusese dus la Oneşti. Acolo ni s-au alăturat generalul Ballard[101] şi locotenentul Simmons, am luat o cină frugală şi am asistat la ultima parte din slujba foarte lungă din Vinerea Mare, în biserica din Oneşti, alături de soldaţi şi ţărani.

Procesiunea în jurul bisericii a fost foarte pitorească: lumânărelele, mulţimea de ţărani şi soldaţi, iar pe fundal cimitirul militar imens, cu cruci albe pe sub pomii în floare şi cu câte o flăcăruie la fiecare mormânt. Pot spune cu adevărat că a fost una dintre cele mai frumoase imagini din câte am văzut vreodată.

Odată încheiată ceremonia, am trecut printre sutele de morminte şi am pus lumânări la crucile care nu aveau – am pus cât mai multe, dar nu aveam destule cu mine.

Ţăranii şi soldaţii m-au urmat într-o tăcere respectuoasă.

Deasupra noastră, stelele se luau la întrecere cu lumânărelele de pe morminte.

Rareori am întâlnit o frumuseţe mai mişcătoare decât cea a pădurii aceleia de cruci de sub copacii încărcaţi de floare, cu sute şi sute de luminiţe printre ele.

M-am culcat devreme, cu inima sfâşiată de o mie de gânduri şi sentimente contradictorii – o, s-ar fi putut sfârşi şi altfel, dar toţi eroii aceia curajoşi dorm împăcaţi sub pământ, neştiutori de deznădejdea noastră de azi!

Coţofeneşti/Oneşti

sâmbătă, 21 aprilie/4 mai 1918

Am petrecut toată ziua la căsuţa mea, o zi foarte liniştită, doar eu, Lisabetta şi Ileana, fiecare cu treburile ei. A mai fost câte ceva de făcut prin casă, câteva cuie de bătut, câteva scânduri de rindeluit, dar altfel am avut parte de o linişte minunată, în care auzeam în jur cântecul privighetorilor. Am avut timp din belşug să scriu, aşezată pe un scaun de lemn foarte tare, la masa mea mare şi rotundă din salon. Deocamdată alte mobile nu avem, dar am luat seamă de tot ce lipseşte, iar arhitectul a venit şi mi-a notat comanda pentru câteva piese foarte simple. Paturile am să le aduc de la Iaşi, vreau să rămână totul foarte rustic şi simplu – îmi place stilul acesta, are un farmec pe care nu-l poate egala nici o casă elegantă şi luxoasă.

Am luat prânzul şi ceaiul acolo, iar mai târziu am făcut o baie

fierbinte şi m-am dus să cinez în tren, după ce toată ziua n-am primit pe nimeni, doar pe fetele mele, Nini şi muncitorii.

Partea grea a fost după cină, când a trebuit să stau trează ca să mergem la slujba de la miezul nopţii. Mi s-a făcut totuşi somn, ba chiar am dormit, dar am reuşit să mă dezmeticesc fără prea mare greutate ca să mă duc la biserică, aşa cum îmi cerea datoria.

Învierea[102] petrecută în mijlocul soldaţilor şi al ţăranilor, în curtea bisericii din sat, a fost plină de farmec. M-am bucurat mult că n-am rămas la Iaşi – o, CÂT de mult. N-am stat până la sfârşitul slujbei, care e tare lungă; e singurul lucru pe care nu-l pot îndura nici răbdarea mea regală, nici picioarele mele regale. M-am întors cu doamna Văitoianu şi fiica ei, cu generalul Pătraşcu[103] şi cu colonelul Manolescu şi am luat împreună cina în tren, unde am spus primul „Hristos a înviat“[104]. Am făcut rost chiar şi de daruri mărunte pentru fiecare, o reuşită considerabilă în vremurile de azi.

Apoi am izbutit să nu adorm, ca să plec la ora două, cu teribilul meu Ballif, care în ultimele zile a fost remarcabil de binedispus (Lisabetta nu s-a simţit în stare de acest ultim efort), la cina mare cu ofiţerii şi soldaţii. A fost FOARTE frumos – mesele puse afară, nu departe de biserică, într-un pătrat mare pentru ofiţeri şi unul şi mai mare pentru toţi soldaţii veniţi din regimentele armatei a doua.

Mai întâi am trecut pe la fiecare soldat, ciocnind ouă cu ei – au fost încântaţi, am văzut nenumărate scânteieri de dinţi albi şi ochi negri.

Apoi m-am aşezat la masa ofiţerilor şi m-am făcut că mănânc, în timp ce ni s-a cântat muzică, ni s-au recitat poezii şi ni s-au ţinut toasturi şi discursuri loiale.

M-am culcat după ora patru.

Stelele erau ascunse de nori, aşa că avem speranţe de ploaie.

Pe la Oneşti

duminica Paştelui, 22 aprilie/5 mai 1918

Ploaie! Ploaie! Nici că ne-ar fi putut trimite cerurile un dar mai bun de Paşte – în afară, fireşte, de înfrângerea germanilor. O, ce binecuvântare e să vezi apa cum cade din cerul care a rămas uscat atâta vreme. Dar, desigur, drept urmare s-a şi răcit vremea. Totuşi, e o satisfacţie extraordinară când vezi pământul însetat cum se adapă.

Am luat micul dejun de-abia la zece. Azi Lisabetta e cea care nu se simte bine. A prins o răceală ieri şi *la grippe* a lovit-o teribil, de-abia mai respiră. Mignon se simte mai bine, dar, cum a plouat şi a fost frig, mi-am îndeplinit mai toate îndatoririle fără fetele mele.

Dimineaţă m-am dus la inaugurarea unei Case Naţionale, alături de ţărani şi soldaţi, la Târgu Trotuş. Mi-au făcut o primire entuziastă, unde mai pui că am sosit cu ploaia „cu plin“[105], cum spun românii, un adevărat noroc. S-au ţinut discursuri, s-a cântat muzică, s-au recitat

versuri, toate celebrările obişnuite. Instituţia, în orice caz, este excelentă, o încurajez din toată inima. Le aveam cu mine pe doamna Văitoianu şi pe Silvia. Colonelul Manolescu e principalul organizator al adunărilor acestora ţărăneşti. Ne-am întors la trenul meu, oprit la Oneşti, să luăm prânzul; ploua în continuare.

Au luat prânzul cu noi soţii Văitoianu, generalul Mărdărescu şi colonelul Manolescu, iar la trei am inaugurat altă Casă Naţională, la Borzeşti, satul în care s-a născut Ştefan cel Mare şi unde încă se mai poate vedea o biserică veche, din vremea lui.

Şi acolo ne aşteptau o ceremonie asemănătoare şi o mulţime de ţărani nerăbdători şi bucuroşi, printre care am trecut şi cu care am ciocnit ouă. Adoră distracţia aceasta; tineri şi bătrâni, copii, preoţi şi soldaţi se înghesuie cu ouăle pregătite ca să le ciocnesc cu oul meu şi, cu cât rezistă al meu mai mult până se sparge, cu atât mai mare e bucuria. De data aceasta m-a însoţit Ileana. La sfârşit, soldaţii şi ţăranii au jucat o horă în jurul nostru – ploaia stătuse, dar totul era minunat de verde şi de împrospătat, numai că aerul se făcuse tare răcoros.

M-am întors la tren, unde mi-am luat rămas-bun de la însoţitorii mei şi am plecat către Pufeşti.

La şase şi jumătate am coborât la Pufeşti ca să inspectez orfelinatul de la Păuneşti şi să cinez cu ofiţerii din divizia a zecea, comandată de generalul Cihoski[106]. Au venit şi marele Grigorescu şi Petala[107]. S-a întâmplat să fie o seară cu cer foarte limpede. Erau acolo şi prietenul meu Moşoiu şi generalul Strătilescu[108].

Mai întâi am inspectat orfelinatul, i-am văzut pe copii la masă, am ciocnit ouă cu ei, am privit o horă mare încinsă de soldaţi, iar apoi am fost duşi într-un fel de baracă-teatru unde se ţinea obişnuita reprezentaţie, cu o mulţime de poezii patriotice. Atmosfera era extraordinar de veselă şi plină de bunăvoinţă. Mignon s-a simţit destul de bine încât să vină cu mine şi s-a distrat de minune. Aici nu mai eram în armata a doua, ci în prima, aşa că era în elementul ei, fiindcă de la început a lucrat cu armata I.

Cina a fost foarte animată şi a început să cadă şi o ploaie abundentă, care ne-a însoţit până acasă.

Grigorescu era într-o dispoziţie excelentă, ceva mai puţin pompos. Cihoski a ţinut un discurs foarte drăguţ. Doar generalul meu, Ballif, a început dintr-odată să se simtă rău, a cerut să fie scuzat şi s-a ridicat de la masă. Nu ştiu ce a avut; după cină, când am plecat de acolo, a reapărut la post, credincios.

Ne-am întors pe la 11, pe un ropot sănătos de ploaie.

Între Sascut şi Roman

luni, 23 aprilie/6 mai 1918

Azi-dimineaţă, înainte să mă ridic din pat, a cerut să mă vadă Ballif. Venise, îngrijorat, să mă întrebe cum mă simt. Foarte surprinsă, i-am răspuns că îmi e foarte bine şi că am dormit de minune. Se pare că toţi ceilalţi participanţi la cina de la Păuneşti, chiar şi şoferii, s-au simţit rău peste noapte, mai ales Costescu şi Drossu – un fel de intoxicaţie. Ballif, cum nu cinase cu noi, scăpase. Dar eu şi Mignon n-am avut nimic.

Micul dejun l-am luat la Sascut. Au mâncat cu noi doamna Coandă cu fiica ei, grasul de Moşoiu şi Rosetti-Bălănescu; am discutat cu ei despre eforturile de ajutorare a săracilor din împrejurimi şi îndeosebi despre orfelinat, care merge foarte bine.

Au urmat câteva ore liniştite, petrecute în tren, în care am avut timp să citesc.

Am sosit la Roman la trei, pe o ploaie torenţială – pe la ei nu mai plouase, aşa că s-au bucurat ca de un mare noroc, fiindcă şi prin părţile lor era mare nevoie de apă. A fost de departe cea mai abundentă ploaie de până acum.

Am vizitat, împreună cu Mignon, mai întâi un orfelinat organizat de col. Ruginski[109], iar apoi Spitalul Militar. Lisabetta nu se simţea bine, aşa că a rămas în tren, instalată confortabil cu câinele şi cărţile ei şi cu o mulţime de flori. Pe Ileana a luat-o bătrâna doamnă Nevruz, în extaz de-a dreptul, acasă la ea, unde se ţinea un spectacol de teatru pentru copii. Şi Nini e bolnavă azi. Toată lumea a răcit de la vremea schimbătoare, numai eu rămân neatinsă.

Odată încheiate îndatoririle noastre caritabile, am urcat în automobil cu Mignon şi ne-am dus la doamna Nevruz, unde ne-am schimbat din uniformele de spital în haine elegante şi am participat, împreună cu o adunare numeroasă, la o reprezentare foarte naivă, pentru copii, a *Cenuşăresei* în limba franceză.

Out of the Gazetta Bucureștilor.

April 25th 1918

Pedeapsa ne-a fost dată, pedeapsă meritată. Și totuș ea n'a fost proporțională cu actul nostru. Dimpotrivă. Invinsă, ocupată, România e obiectul atențiunii Puterilor Centrale, cari și-au asigurat aci recunoștința unui popor cuminte și potrivit cu o nouă desvoltare, pe temelii mai sănătoase.

Dacă suferințele mărunte imediate, fatale războiului, ar împedica judecata obiectivă astăzi, generațiile viitoare și istoria neamului nostru vor recunoaște că Puterile Centrale ne-au ajutat să ne ridicăm din întunericul în care ne-au aruncat și că Germania ia pentru a doua oară parte principală la renașterea României.

Acum, cu Dumnezeu înainte!

Swines!
swines!
swines!

„Porci! Porci! Porci!“

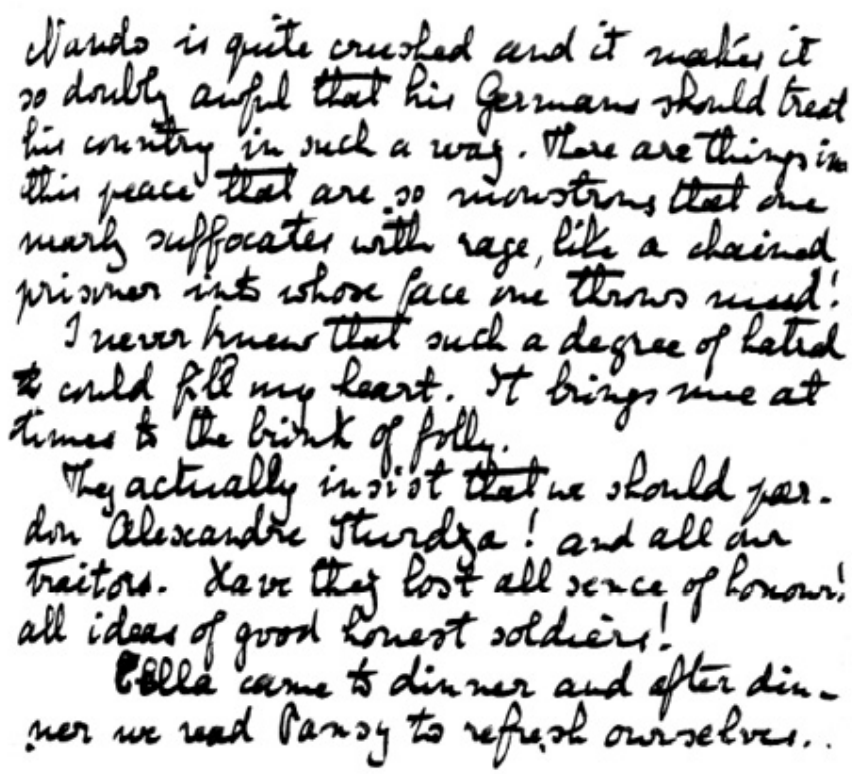
Warda is quite crushed and it makes it so doubly awful that his Germans should treat his country in such a way. There are things in this peace that are so monstrous that one nearly suffocates with rage, like a chained prisoner into whose face one throws mud!

I never knew that such a degree of hatred could fill my heart. It brings me at times to the brink of folly.

They actually insist that we should pardon Alexandre Sturdza! and all our traitors. Have they lost all sence of honour! all ideas of good honest soldiers!

Célla came to dinner and after dinner we read Pansy to refresh ourselves..

M-am bucurat mult să-l întâlnesc acolo pe prietenul meu, colonelul Boyle, cu care am apucat să stau mult de vorbă. Ileana a fost încântată, spectacolul i s-a părut excelent şi a reîntâlnit-o pe buna ei prietenă de mai demult, Ana Maria Ruginski – dar biata Nini a rămas demnă şi suferindă.

Draga de Nevruz era într-o formă admirabilă, îmbrăcată în alb din cap până în picioare, cu „Regina Maria“ la gât, energică, ceremonioasă şi plină de iubire faţă de mine, pe care şi-o exprima prin nişte reverenţe care arătau de parcă îngenunchea şi prin sărutări extatice pe amândouă mâinile, şi pe dosul palmei, şi pe interior.

În saloanele ei se adunase o mulţime numeroasă, am zâmbit cât mai multor persoane.

Ploaia n-a contenit, a căzut cu găleata, aşa că sper că plouă şi în alte părţi ale ţării.

Ne-am întors la tren la şapte.

M-am culcat devreme.

Iaşi

marţi, 24 aprilie/7 mai 1918

Am sosit dimineaţa devreme. Şi pe aici plouase, cerul era înnegurat de nori grei, iar aerul era rece. Dar, după obiceiul românesc, deşi norii

mai-mai că-ţi cădeau în cap, n-a venit nici o picătură – însă pacea aceea oribilă, criminală, care ne va suge sângele şi ne va lua viaţa s-a semnat – s-a semnat. Crima a fost înfăptuită! S-a terminat! Am semnat[110] că ne cedăm libertatea, nădejdile, bogăţiile, onoarea, visul. Suntem sclavi, suntem mutilaţi, ciopârţiţi, cu economia distrusă şi, de parcă nu era îndeajuns, cei care ne-au făcut asta se aşteaptă să le zâmbim – vorbesc despre stabilirea de relaţii prieteneşti cu România.

Ah, brutele! Brute fără seamăn, îngrozitoare, băutoare de sânge. Cumplită va fi ziua pedepsei lor – li se vor ridica împotrivă înseşi măruntaiele pământului ca să le arunce în faţă crima comisă. S-au folosit de tot ce e josnic pe lume, au aţâţat toate patimile rele ale omului ca să le folosească în interesul lor, au semănat corupţia şi disperarea printre cei pe care au putut pune mâna, dar, slavă Domnului, au aţâţat şi spiritul de răzbunare – intenţia fermă, deşi obligată să rămână mută, de a le-o plăti într-o bună zi, un scop tăcut, mortal, pe care îl ascunde în inimă fiecare, ca singură consolare. Dacă o ţară îşi pierde speranţa în răzbunare, e cu adevărat o ţară care nu mai poate fi salvată – o ţară de sclavi.

Dar sunt bolnavă – bolnavă – bolnavă.

Nando era de-a dreptul zdrobit, de-abia mai putea ridica fruntea. A căzut în cea mai adâncă deznădejde şi îi e o ruşine de moarte, oribilă de foştii lui compatrioţi!

N-am ieşit deloc. Aveam o mulţime de lucruri de făcut după absenţa din ultima vreme.

Dimineaţă a venit Barbu, nu a mai auzit discuţii despre plecarea, de fapt despre înlăturarea lui, dar nu ştim nici unul ce clauze monstruoase va fi conţinând pacea aceasta.

Totul e hidos, hidos, hidos.

După prânz l-am primit pe Văitoianu şi am stat mult de vorbă. A fost în Basarabia, să rezolve o problemă cu un ofiţer român şi unul german de la Akkerman[111]. În Bucureşti, duşmanul încearcă să exploateze situaţia împotriva noastră, dar totul a ieşit la iveală în avantajul nostru, ba chiar oficial, pe hârtie, semnat şi dovedit chiar de germanii din Basarabia.

La ceai a venit Barbu.

După cină m-am dus la Irina Procopiu să ascult puţină muzică; acolo i-am întâlnit pe Flers şi Lafont[112], printre mulţi alţii. Îmi place compania aliaţilor mei – printre ei nu mă mai simt ca o impostoare.

M-am întors acasă pe la unu, iar cerul, din păcate, era plin de stele. Cer românesc neîndurător, care refuză să-şi facă datoria!

Iaşi

miercuri, 25 aprilie/8 mai 1918

Dimineaţă liniştită; mi-am pus ordine în lucruri, s-au adunat o

mulţime de hârtii.

Le-am primit pe doamna Giurgea şi pe Iza Exarcu. Am deplâns împreună situaţia actuală. Se întoarce fiecare la viaţa-i obişnuită la ţară.

Nando l-a primit pe Costică Arion[113], întors de la Bucureşti: pacea e de-a dreptul dezastruoasă, germanii se poartă ca nişte băutori de sânge negri la suflet – zi de zi devin tot mai infami, prelungirea discuţiilor nu face decât să sporească condiţiile inumane şi absolut monstruoase pe care ni le impun. O, trebuie să vină într-o zi şi pedeapsa lor, toată lumea civilizată ar trebui să se ridice împotriva lor şi să-i zdrobească. Tot ce e în stare să doboare o naţiune, să-i nimicească viaţa, onoarea, speranţele şi visurile şi posibilitatea de a se ridica din nou, tot ne-au impus, blestemaţi să fie şi să atârne asupra capetelor lor ucigaşe sângele nevinovaţilor noştri!

După prânz a venit George Moruzi[114] să-mi ofere un cal splendid, un dar din partea regimentului meu – un minunat armăsar anglo-arab, roib de o nuanţă închisă, de cinci ani, tocmai stilul, linia şi culoarea care-mi plac (îmi cunosc bine gusturile), o creatură încântătoare.

Slavă Domnului că a plouat, a plouat din belşug. M-am întâlnit cu comitetul meu privat, pentru activităţile de binefacere care sunt doar ale mele, iar mai târziu l-am primit pe Mehedinţi[115] şi am discutat un plan de proporţii pentru ajutorarea ţăranilor.

Mai târziu m-am dus cu Cinculaki[116] la adăpostul meu Y.M.C.A. Întotdeauna e *sărbătoare* când mă duc acolo.

Barbu a venit la ceai, am făcut ciocolată caldă, dar a plecat repede ca să discute cu Nando condiţiile păcii. Nando e pur şi simplu zdrobit şi îi e cu atât mai greu cu cât germanii îi tratează ţara astfel. Pacea aceasta cuprinde lucruri atât de monstruoase, încât îţi vine să te sufoci de furie, ca un prizonier înlănţuit căruia i s-ar arunca noroi în faţă!

Nu-mi închipuiam că ar fi cu putinţă să-mi umple inima o asemenea ură. Uneori mă aduce în pragul nebuniei.

Chiar insistă să-l iertăm pe Alexandru Sturdza! Şi pe toţi trădătorii din rândul nostru. Şi-au pierdut oare de tot simţul onoarei? Nu mai ştiu ce înseamnă un soldat bun şi cinstit?

La cină a venit Cella, iar după masă am citit din *Pansy*, ca să ne mai limpezim.

Iaşi

joi, 26 aprilie/9 mai 1918

Mi-am petrecut dimineaţa cu Mignon la Spitalul Militar. Acum e bine rânduit şi întreţinut. Am împărţit ţigări şi cărţi bolnavilor şi răniţilor. Din păcate, cum nu am o grădină a mea, greu găsesc flori să le aduc, deşi toţi liliecii sunt în floare şi încep să se deschidă şi irişii.

Un lucru tot e bun: măcar a plouat sănătos, iar cerul e în continuare

greu de nori care promit mai multă apă.

Am hotărât să fac o plimbare călare cu Mignon şi Ileana după prânz, o plimbare lungă şi plăcută, pe lângă Moara de Vânt, către Stânca.

Condiţiile păcii, care ne confirmă şi chiar ne depăşesc cele mai rele temeri, ne tulbură într-atâta încât de-abia mai putem îndura povara fiecărei zile. Galopul pe Grui al meu cel credincios şi frumos mi-a amintit că sunt tot om şi tot în viaţă, că încă mai am sub picioare pământ românesc, un colţişor din ţinutul acesta chinuit pe care picioarele lor de ucigaşi murdari n-au călcat.

Fiare, brute – brute sinistre, criminale, dezgustătoare, blestemate. O, va veni şi ziua lor! Va veni! Dumnezeu nu poate să îngăduie în fruntea lumii asemenea câini abjecţi.

Azi Nando l-a primit pe Costică Arion (*affaires étrangères*), care i-a spus, printre altele, în timp ce discutau condiţiile acestea inumane, că, dacă se va ivi ocazia de răzbunare, el va fi primul care să pună mâna pe arme împotriva lor, ca să-i izgonească din ţară.

Povestindu-mi scena, Nando, nu tocmai sigur de loialitatea lui Arion, a adăugat: „Mă întreb ce le spune germanilor!“

La ceai a venit Barbu şi am citit împreună condiţiile păcii, scrâşnind din dinţi de ură şi furie neputincioasă. Lucrul care mă dezgustă cel mai mult e felul trădător şi laş în care se prefac că îi animă cele mai bune intenţii pentru România şi că cea mai scumpă dorinţă a lor e să ne fie prieteni. Să-i blesteme Dumnezeu din generaţie în generaţie şi să-i înveţe, într-o bună zi, să înghită ţărâna umilinţei şi a disperării pe care o înghiţim noi azi.

Cuvintele sunt mult prea mici ca să exprime ura nemăsurată pe care le-o port!

Maiestăți s'ale
Regina – Maria
a României

Spitalul Elena Doamna
sub Conducerea D-soarei
Stefania Constantinescu
Iași 25 Aprilie 1918.

Dorul de Păstor.....

I

Mai dorese în astă lume
Până acasă să mă duc
Ca să văd mama Regină
Și-a ei mână s-ăi sărut.

II

Este mândră la Făptură
Este Dulce la Cuvant,
E'înaltă la Statură
Ca un Brad de Munte sfant.

III

Păr de aur âi lucește
Pe-al său cap încoronat
Ochi albastri ce privește
Parcă-i cerul înstelat

IV

O dorim la noi să vie.
Blonda zână ce-am visat
Că-i prea dulce la privire,
Cu chip mândru minunat

V

Parcă-ar fi din Cer picată
Doamne! Dulcele-ei grai
Când, l'auzi din iad te scoate
Și te lasă locmo 'n Rai.

VI

Ea alina mult durerea
Și 'n dulceste suferinți,
Când o Vezi atât de Bună
Uiți de Frați, uiți de părinți

VII

Cat trăiesc în astă Viață
Vreau s'o Văd necontenit,
Din Regină - împărăteasă
Din apus la Răsarit.

VIII

Căci acasă când voi merge
Foarte mult sunt Depărtat
Și din Vârfurile line
Voi priri către palat

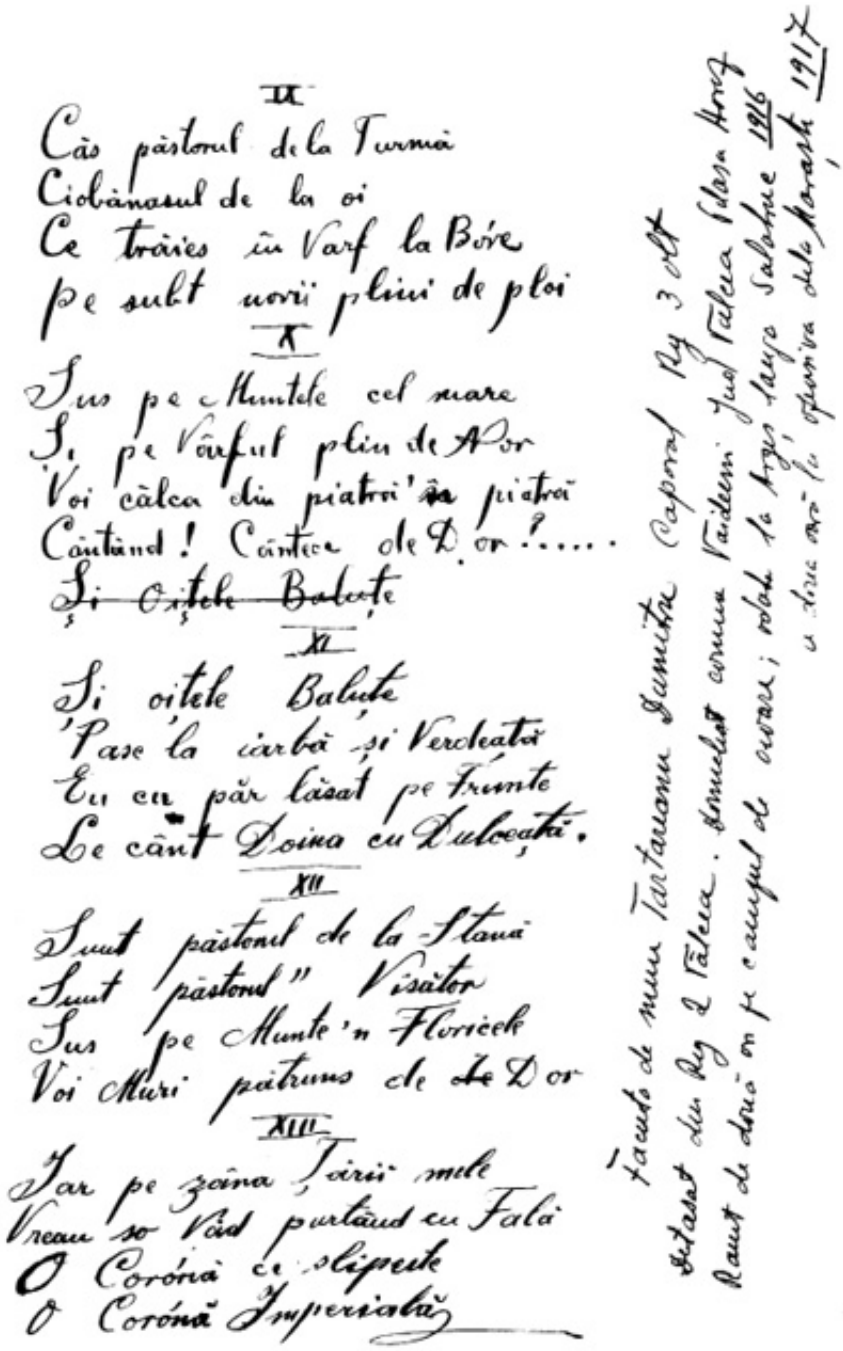
X
Càs păstorul de la Turmă
Ciobănaşul de la oi
Ce trăiesc în Varf la Bóre
pe sub norii plini de ploi
X
Sus pe Muntele cel mare
Şi pe Vârful plin de Aur
Voi călca din piatră'n piatră
Cântând! Cântece de Dor!.....
Şi Oiţele Balaţe
XI
Şi oiţele Balaţe
'Pasc la iarbă şi Verdeaţă
Eu cu păr lăsat pe frunte
Le cânt Doina cu Dulceaţă.
XII
Sunt păstorul de la Stână
Sunt păstorul" Visător
Sus pe Munte'n Floricele
Voi Muri pătruns de Le Dor
XIII
Iar pe zâna Ţării mele
Vreau so Văd purtând cu Fală
O Coróniţă de Lăcrămioare
O Coróniţă Imperială
Făcută de mâna Tărăroaia Domniţa Capsa[illegible] Reg 3 oct
Dăruită din Reg d Vâlcea. domnilor comuna Vaideeni Jud Vâlcea Olteniţa Aprod
Raut de drag" am fă cuvântul de cântec; rolul la Arges Sanga Salonique 1916
a fost scris la spitalul de la Mavrovi 1917

Iaşi

vineri, 27 aprilie/10 mai 1918

Ploaie minunată – în sfârşit, ploaie adevărată! Pământul se adapă,

se adapă şi de data aceasta nu vine vântul să le usuce iar pe toate de îndată.

M-am dus cu Mignon la Spitalul „Elena Doamna“, unde am decorat trei sanitari.

Unul dintre răniţi, „cioban“[117] de pe lângă Horezu, mi-a citit o doină înduioşătoare pe care mi-a compus-o azi-noapte, ştiind că de dimineaţă urma să vin – versuri tare frumoase, le lipesc aici, pe pagina alăturată. Şi e un simplu păstor de pe dealurile care înconjoară scumpul meu Horezu.

De la „Elena Doamna“ ne-am dus la spitalul francezilor s-o vizităm pe Bianca, o soră din Elveţia care a lucrat la Ghidigeni şi care s-a îmbolnăvit dintr-odată de o tuberculoză primejdioasă. I-am adus flori şi s-a bucurat mult, speră să fugă cu trenul care va ieşi în curând din ţară, fiindcă există oameni fericiţi care se duc printre vii, printre cei care încă mai pot răsufla ca oameni liberi.

A venit în audienţă Lascăr Ruş Catargiu[118], un individ bizar – dar simte ca şi mine în toate privinţele şi îşi doreşte să fi fost eu rege!

După prânz am primit-o pe soţia generalului rus care comandă aici, o femeie cu aspect ciudat, şters, într-o rochie de tafta violet, ca un tablou scos drept dintr-un roman uitat, *la jeune fille bien élevée* îmbătrânită, în fapt o figură destul de jalnică. Dar vorbeşte bine franceza şi am deplâns împreună situaţia în care ne aflăm şi toate întâmplările dezastruoase din ţările noastre.

După ea l-am primit pe Mişu. Nu pleacă acum, cu trenul următor. Mă bucur că mai rămâne.

Toată după-amiaza a turnat cu găleata, a fost foarte întuneric cât a fost Mişu cu mine.

E în continuare foarte calm – am discutat condiţiile de pace şi situaţia noastră. Când vorbesc despre toate, mă copleşeşte o disperare monstruoasă, mai ales la gândul că mă izolează de tot, de orice cale de comunicare cu prietenii, cu orice suflet care reprezintă cauza noastră. Ne înconjoară tăcerea din toate părţile, o tăcere oribilă, crudă, nu avem parte de nici o uşurare, nici o încurajare, nimic altceva decât *ein Hindarben*[119]; suntem controlaţi, înăbuşiţi, tiranizaţi, jefuiţi şi maltrataţi de un duşman care pretinde să trăiască în bună prietenie cu noi în timp ce ne scoate ochii, inima, plămânii, încercând totodată să ne constrângă să renunţăm la onoare prin propria semnătură! O, e greu să mai trăieşti în asemenea împrejurări.

Barbu a venit la ceai. Am făcut ciocolată, am citit toate ştirile, printre care un articol de-a dreptul abject dintr-un ziar german, în care se vorbeşte despre noi toţi şi în care Nando e prezentat drept un beţiv irecuperabil, o umbră de om fără voinţă, bun doar de aruncat în sanatoriu, iar eu drept un fel de Lady Macbeth intrigantă, care umblă cu baioneta încinsă la brâu şi joacă o comedie ridicolă printre bolnavi,

peste tot în acelaşi timp, chiar şi în tranşee, insuflându-le soldaţilor ideea unei rezistenţe ridicole şi gândul că sunt nişte eroi neînfrânţi. Era, în fond, o parodie a întregii mele munci, în care tot adevărul fusese schimonosit într-o formă hidoasă. Spuneau că soldaţii noştri care ajung la ei sunt plini de o impresie falsă a valorii lor, se consideră de neînfrânt şi au o încredere ridicolă în victoria aliaţilor lor. În fapt, aceşti *călăi* ai noştri triumfători sunt îngrozitor de şocaţi că nu ne considerăm înfrânţi cu totul şi că nu ne plecăm în admiraţie abjectă în faţa puterii lor de neînvins – nebuni, nebuni! Şi brute, brute sinistre, criminale, înfumurate.

În realitate, nici că mi s-a făcut compliment mai mare decât acela că eu, regina lor, prin vorbele pe care li le-am spus, le-am inspirat soldaţilor mei gândul că n-au fost înfrânţi; orice femeie ar fi mândră că a putut avea o influenţă atât de măreaţă!

La cină au venit fetele Ştirbey; după cină, Maria ne-a citit continuarea traducerii ei.

Iaşi

sâmbătă, 28 aprilie/11 mai 1918

Ploaia continuă. În sfârşit, se îmbibă totul de apă, singurul lucru bun de care am avut parte a fost ploaia aceasta care ne-a salvat recoltele şi fânul.

M-am dus cu Mignon la „Cultura“.

Am primit o doamnă nefericită, foarte tânără şi cu totul disperată, o adevărată victimă a războiului, văduva unui doctor mort anul trecut de tifos.

În vreme de pace, doctorul câştiga bine, avea o carieră promiţătoare. Nu puseseră deoparte nimic, ba mai aveau şi datorii, fiindcă se bizuiau pe munca lui să le asigure un trai abundent – apoi, dintr-odată, el a murit, iar ea nu mai are nimic! Nimic, doar datorii şi o pensie de o sută de franci pe lună. Ca o adevărată româncă, nu e în stare să muncească, nu are nici o idee, nici o dorinţă, nici o urmă de energie pentru muncă, e pur şi simplu înnebunită de îngrijorare.

Voi vedea cum am putea-o ajuta. Acestea sunt cazurile cele mai disperate.

La prânz – Petala, Nando a venit foarte târziu. Înainte de masă l-am mai primit pe dr. Vicol, care mi-a adus fotografii.

La trei l-am primit pe dr. Ion Cantacuzino[120], care pleacă în Franţa. A fost o întrevedere mişcătoare, e DE-AI MEI cu tot sufletul şi pleacă să încerce să ducă în Franţa o fărâmă din România. Nici n-am putea trimite om mai vrednic. A fost foarte amabil cu mine, a spus că am fost „*comme pas un à la hauteur de ma tâche*“[121], cuvinte care mi-au făcut bine, venind din partea unui om mare, bun, splendid ca Ion Cantacuzino, în clipe în care mi se smulge pământul de sub picioare.

Mai târziu am plecat cu automobilul, însoţită de Mignon, mai întâi ca să aleg câteva pietre vechi pentru grădina rustică pe care vreau s-o fac lângă căsuţa mea de la Coţofeneşti, iar apoi la adăpostul meu Y.M.C.A., unde am împărţit nenumărate ţigări şi o mulţime de cămăşi celor mai goi. Vizitele mele acolo sunt întotdeauna enorm de populare, niciodată nu plec fără să mă aclame inimos toţi soldaţii, iar după ei mulţimea adunată în stradă.

La întoarcere, pe strada Lăpuşneanu, amândouă am avut parte de un şoc îngrozitor. Salutam din cap în stânga şi în dreapta, ca de obicei, când ne-au dat bineţe foarte politicos şi ceremonios doi ofiţeri cu chipie, pe care mai întâi i-am luat drept ruşi şi cărora le-am răspuns amical, moment în care ne-am dat seama dintr-odată că erau germani! Am fost atât de zguduite, încât mie mi s-a dus tot sângele din cap, cât despre Mignon, mi-a fost teamă să nu păţească *un atac cerebral* – s-a făcut roşie ca focul până la rădăcina părului! A fost un moment oribil, oribil.

Barbu a venit la ceai. Zilele următoare va pleca cu Nando la Bicaz.

După cină am stat de vorbă cu Nando. E foarte greu să discuţi cu el în ultima vreme şi m-am tulburat foarte tare. Toată după-amiaza şi-o petrecuse cu Marghiloman, iar eu voiam să vorbească şi cu mine, ca să-i aflu gândurile ceva mai în amănunt, voiam să analizăm împreună, cu curaj, oroarea deplină a situaţiei în care ne aflăm şi să vedem pe ce cale am mai putea opune o rezistenţă fermă; dar totul a fost în zadar, a refuzat să vorbească, eu am fost singura care a spus ceva. L-am implorat, ca să pornim de la un început curat, să admită caracterul cu desăvârşire monstruos al sclaviei noastre şi să punem apoi temelia existenţei noastre viitoare şi a muncii grele care ne aşteaptă.

Dar nu vrea, se eschivează – nu priveşte drept şi hotărât partea cea mai rea, ca să ia lucrurile în mâini şi să meargă mai departe cu un plan calm şi temeinic, îndurând chiar şi ce nu se poate îndura, fiindcă adevărul trebuie privit cinstit în faţă, fără să încercăm să dăm lucrurilor alt chip decât cel pe care-l au.

Cu toţii încearcă să pună, oficial, un zâmbet pe o mască a tragediei absolute; din cauza aceasta înnebunesc încet-încet de disperare. Măcar de-am fi sinceri cu noi înşine şi cu împrejurările în care ne aflăm, dar nu, noi trebuie să arătăm lumii rânjete strâmbe, trebuie să trăim fals, pe o bază falsă, să ne prefacem, să ne prefacem întruna, când ar trebui să punem pe masă capitalul firav pe care-l avem şi să ne adunăm uniţi împreună cu toţi cei care iubesc ţara, în încercarea de a-l folosi cât mai bine. În schimb, oamenii noştri politici se mănâncă între ei, cei din Bucureşti sunt pregătiţi să se folosească de duşman ca să-şi pedepsească rivalii detestaţi de pe vremuri, aflaţi acum aici. Iar Nando stă în mijlocul tuturor şi nu ia taurul de coarne – asta mă înnebuneşte.

Ar trebui să fie *aushalten bis aufs Äußerste*[122], dar cu o dorinţă fermă,

cinstită, patriotică de a munci mână în mână cu toate forţele din ţară, pentru binele ţării, pentru împotrivirea la sclavia străină – iar ei nu vor, refuză. *Iar regele rabdă* – în loc să se ridice ca martir demn, dar trădat, dar neînfrânt, al unei cauze care este cinstea ţării! O, da, am plâns până am adormit!

Iaşi

duminică, 29 aprilie/12 mai 1918

Zi mai puţin încărcată – dar tot am avut mulţi oameni de primit şi multe probleme de discutat şi rezolvat. Îi trimit 200.000 de franci Didinei Cantacuzino[123], ca să-i împartă, cu „Dames Orthodoxes“ ale ei, prin oraşele din partea ocupată. Presiunile guvernului nostru sunt o ruşine publică, mă dezgustă atât de tare, încât mai că mă înec când vorbesc despre ele, îmi răguşeşte glasul de dezgust înăbuşitor.

Am primit o scrisoare fermecătoare de la Marioara Voiculescu[124], actriţa, care a rămas în Bucureşti. Se vede că toată lumea s-a îngrijit din tot sufletul de mormântul lui Mircea al meu. Ce am lăsat acolo era carne din carnea mea, suflet din sufletul meu, o legătură între ei, ceva ce duşmanul nu putea pângări.

Acum, în jurul bisericii în care se odihneşte, toţi castanii trebuie să-şi fi aprins lumânările. O, Mircea, va mai trece multă vreme până să mă întorc la mormântul tău, mormântul tău mic şi singuratic; duşmanul a avut grijă să nu mă întorc!

La 12 m-am dus puţin până la Crucea Roşie română şi i-am decorat pe Balş şi pe subordonaţii lui.

Mi-am petrecut după-amiaza scriind scrisori de trimis la Bucureşti. Cărţile mele sunt cea mai bună propagandă. Toate scrierile mele îmi aduc binecuvântări înmiite – acum înţeleg de ce mi-a dat Dumnezeu talentul acesta atât de neaşteptat şi atât de târziu în viaţă. Poporul preţuieşte fiecare cuvânt pe care l-am aşternut pe hârtie. Am fost răsplătită pentru ceea ce am scris, după cum m-a slujit judecata, cu mult mai mult decât aş fi meritat.

Barbu a venit târziu. Am făcut ciocolată şi am pus lucrurile în ordine – ne despărţim pentru o vreme, el pleacă cu Nando, Mignon, Symki şi fiica ei la Bicaz, iar eu mă duc la Coţofeneşti. Trebuiau să vină cu mine şi Lisabetta şi Alice, dar acum Lisabetta nu se simte bine, iar Romalo[125] n-o lasă să plece. Alice e tot la Tescani. Voiam să le iau pe două dintre fetele familiei Ştirbey, dar Barbu nu vrea să se vadă că îi tratez familia cu prietenie. Pentru o clipă, m-am simţit disperată, fiindcă vreau să plec neapărat. Aşa că, în cele din urmă, voi pleca mâine seară cu Lili Catargi[126], în speranţa că ni se va alătura şi Cella după câteva zile.

Bietul ei tată a murit azi-noapte. Sărmanul Delavrancea, om cu inimă mare şi o inteligenţă marcată de afecţiune. Poet, patriot şi

visător – i-au frânt inima deznădejdea ţării lui şi toate urâţeniile care se petrec acum. Am mers să-i duc flori. Arăta atât de liniştit, ca unul care s-a desprins în sfârşit de grijile şi necazurile lumii noastre. Cella era foarte calmă, dar l-a iubit tare, tare mult. Bătrânul Delavrancea vedea lucrurile ca mine.

Am primit un dar înduioşător dintr-un sat basarabean. Copiii din sat mi-au trimis un „cozonac“[127] enorm. Fiecare dintre ei cumpărase ceva din ingrediente. Era un adevărat monument şi FOARTE bun. Mi-au trimis şi un buchet enorm de „lăcrimoare“[128], al căror nume în româneşte înseamnă lacrimi, fiindcă Mama Regina a vărsat atât de multe.

Am fost adânc mişcată.

După cină, Barbu m-a vizitat câteva momente ca să-şi ia rămas-bun.

Iaşi

luni, 30 aprilie/13 mai 1918

Vreme rece şi umedă, dar pământul s-a adăpat pe săturate şi acum scoate la iveală, cu recunoştinţă, cel mai frumos verde de care e în stare. Toată dimineaţa am pus lucrurile în ordine. Diseară plec la mica mea „Casă a celor patru vânturi“, cum am să-i spun de-acum refugiului meu de la Coţofeneşti. Simt nevoia să scap de atmosfera Iaşiului, de oroarea laşităţii oficialităţilor noastre, care îmi ucid sufletul. Trebuie să petrec o vreme în aer mai curat, sau mă voi sufoca de durere şi umilinţă. E cumplit ce se petrece zilele acestea, cumplit – ne-am vândut sufletele diavolului, ştiam că aşa va fi, dar e monstruos să trăieşti realitatea aceasta zi de zi.

La prânz au venit E. Perticari şi Colette Plagino, cu care am discutat lucrările noastre de binefacere. De dimineaţă, după micul dejun, Nando a plecat cu Mignon, în automobil, la Bicaz, unde sperau să sosească la vremea prânzului – fireşte, au pornit târziu.

După prânz am făcut o plimbare călare cu Ileana. Ne-a făcut plăcere, copila mea a fost dulce şi cum nu se poate mai fermecătoare în toate privinţele. E o minune mică, perfectă.

Am luat ceaiul cu Lisabetta, apoi am primit audienţe. Mai întâi bătrânul Boissier, ministrul elveţian, fiindcă m-am simţit obligată, ca persoană onestă, să-i spun că Stockhard al lui cel aşa-zis neutru[129] a jucat un rol foarte urât aici, în Moldova. Bietul om a fost de-a dreptul îngrozit – când i-am dat detalii aproape că a leşinat şi se teme ca evenimentul să nu pună o pată pe reputaţia ţării lui. L-am asigurat că-i vorbesc cu titlu strict neoficial şi că regele nu ştie nimic despre toată situaţia, dar că, ştiind că susţine cauza cea dreaptă, am preferat să-l informez cât valorează cu adevărat emisarul lui, ca să nu mai fie folosit ca trimis neutru în ţări unde ar putea face rău. Am fost nemiloasă, fiindcă şi împrejurările au fost nemiloase cu mine – acum

mă pricep să fac faţă adevărului celui mai abominabil şi să-i dau glas cu calm. Lumea e atât de plină de ură şi sunt lăsaţi să rătăcească prin ea asemenea nemernici, încât nu are rost să nu spunem lucrurilor pe nume sau să îndulcim faptele. Acum, lumea e plină de oroare, de crimă, trădare şi urâţenie, iar noi ne-am primit partea cu vârf şi îndesat, aşa că lucrurile groaznice trebuie spuse cu calm, deşi pe vremuri ne-ar fi zguduit de parcă ne-ar fi căzut cerul pe cap.

UNEORI MĂ SIMT CA UN FEL DE MONSTRU AL ADEVĂRULUI, CARE PĂŞEŞTE PRINTRE FLĂCĂRI.

Apoi l-am primit pe Tache Ionescu, care încearcă să ajungă în Anglia.

După aceea a venit prietenul meu, Boyle, dar am avut mult prea puţin timp de vorbă, amândoi aveam prea multe de spus. L-am rugat să încerce să vină în vizită o zi întreagă la „Patru vânturi“, unde vom putea în sfârşit să discutăm după pofta inimii.

În cele din urmă, l-am primit pe Flers; şi cu el am vorbit până n-am mai putut şi în tot acest timp am avut o durere de cap chinuitoare. Tot timpul dădeau buzna să-mi vorbească ba unii, ba alţii, mă şi mir cum a suportat bietul meu creier. Bine că plec o vreme, am nevoie să-mi odihnesc puţin mintea.

Ceai cu Lisabetta şi biata Cella, timp în care i-am citit Ilenei din *Pansy*. După aceea le-am citit alte fragmente lui Carol, Lisabettei şi Cellei şi le-a făcut plăcere tuturor, în ciuda suferinţelor şi grijilor personale. Nici eu nu-mi pot explica de ce sunt în stare să scriu o poveste amuzantă într-o asemenea etapă din viaţă!

Am mai primit-o pe E. Perticari şi pe o femeie interesantă care ţine conferinţe religioase, iar apoi, după alte câteva invazii, am plecat la gară la 11, având-o drept unică însoţitoare pe Lili Catargiu (în afară de Ballif şi Drossu).

Coţofeneşti, „Casa celor patru vânturi“

marţi, 1/14 mai 1918

Mi-am botezat căsuţa „Casa celor patru vânturi“. E un nume frumos; pe „vatra“[130] din camera de la mijloc am pus icoana unui sfânt bătrân, cu un aer ciudat şi o barbă enormă. Eu îi spun ocrotitorul casei, „Sfântul celor patru vânturi“.

Dar azi n-a bătut vântul deloc, am ajuns devreme, sub un cer greu de nori, cu pământul verde, tare verde şi tare bucuros că a putut în sfârşit să bea pe săturate. Totul arăta mult mai vesel şi mai înviorat decât ultima oară.

După micul dejun, m-am dus cu Lili la căsuţă, cu automobilul. Lili era încântată ca un mânz pe pajişte. Fireşte, ne-am apucat imediat să aranjăm casa. Cămăruţa mea a fost vopsită tare frumos într-un cafeniu închis, exact cum îmi doream. Am făcut din ea cât ai clipi un colţişor

plin de bun-gust. Icoanele şi stofele mele vechi, câteva cuverturi şi covoare în tonuri sobre pe care le adusesem special, combinând bine culorile în minte din timp, câteva mărunţişuri drăguţe, câteva ulcioare şi vaze şi, ca tuşă finală, draperiile mele de un portocaliu viu – a devenit un colţişor încântător de odihnă şi confort. Patul nu are picioare şi, în timpul zilei, devine un divan lat şi confortabil. Moşoiu s-a ţinut de cuvânt şi mi-a făcut rost de câteva obuze uriaşe, de 150, care stau în picioare pe podea, cu ramuri de păducel înflorite. Mai toate răsadurile mele au prins, iar seminţele încolţesc. Grădinarul a venit cu mine şi am mai plantat şi semănat câte ceva pe loc.

Am aranjat şi celelalte încăperi – salonul din mijloc, de zi şi de cină, e şi el fermecător. În toată casa se vor pune draperii şi cuverturi de pat portocalii, întocmai nuanţa decoraţiei „Regina Maria“. O casă atât de mică are de câştigat din uniformitatea culorilor.

Vremea a fost mohorâtă, dar n-a plouat.

Îmi place mult Lili – ne înţelegem de minune şi ne-am bucurat amândouă enorm să ne vedem în locul acesta izolat, departe de mulţime, de veştile rele şi de umbra pe care o aruncă *boches* şi asociaţii lor.

După prânz ne-am plimbat în căutare de flori în susul şi în josul pantelor abrupte, ne-am strecurat prin desişuri, încântate de ieşirea în natură.

A fost o zi fără responsabilităţi, odihnitoare, lipsită de griji, cum rar se întâmplă. Fireşte, durerea veche era acolo, sub toate, dar a înmuiat-o o vreme simpla nevoie omenească de a trăi o clipă de *destindere*.

Cei doi domni nu ne-au deranjat deloc, deşi prietenul nostru Drossu s-a făcut folositor într-o mie de privinţe.

Ballif mi-a adus crucea veche de piatră pe care o voiam; am pus-o în locul pe care-l alesesem şi i-am plantat irişi la picioare.

Înainte şi după cină i-am citit lui Lili din *Glasul de pe munte*. Am primit veşti bune de la Nando şi Symki. Mă gândesc mult la ei şi la toţi cei care-i însoţesc.

Cele patru vânturi

miercuri, 2 /15 mai 1918

Şederea aici e o încântare. Dintotdeauna mi-am dorit o căsuţă mică-mititică, iar acum vremurile noastre ciudate mi-au împlinit măcar dorinţa aceasta.

Imediat după micul dejun, pe care l-am luat tot cu Lili, am plecat împreună la o plimbare lungă, fără ţintă. Mai întâi am urcat până la cimitir, unde încercau să înflorească vreo câteva anemone din seminţele trimise de Locker-Lampson[131] – biete flori, venite de atât de departe ca să înflorească pe mormântul unui soldat român!

Totul era verde, plin de sevă, încântător. Cerul era greu de nori,

aerul răcoros şi înviorător, numai bun de mers, frunzişul verde şi proaspăt al copacilor era o încântare pentru ochi. Îţi venea să mergi şi să tot mergi, tot mai departe şi mai departe, bucurându-te de fiecare copac, de fiecare plantă, de fiecare fir nou de iarbă verde. Păsările fluierau şi ciripeau pe fiecare ramură, iar câteva privighetori păreau să facă vocalize ca nişte Caruso fantastici. Lili alerga de colo-colo ca un pui de animal, parcă absorbea bucurie şi viaţă nouă prin toţi porii. Ne-am întors pe malul râului, ne-am umplut de noroi şi ne-am udat; râul e de două ori mai mare decât era când am trecut pe-aici acum zece zile.

La prânz l-am avut invitat pe generalul Văitoianu. A venit cu braţele pline, cu ulcioare şi vaze pentru casă, cu trandafiri de plantat în grădină şi cu vin pentru masă. A luat prânzul cu noi şi generalul Mărdărescu.

După prânz am mai făcut o plimbare cu Lili; voiam să explorăm nişte „luncas“ promiţătoare, dar a început să plouă! Deja eram departe de casă şi nu aveam nici măcar jachetele cu noi. Ne-am udat leoarcă, dar tot ne-a făcut plăcere.

Ne-am petrecut împreună tot restul după-amiezii şi toată seara; i-am citit din *Glasul de pe munte*, am terminat înainte de cină.

Alice va veni mâine la prânz. Sunt sigură că îi va plăcea mult locul, iar eu voi avea alături un al doilea animăluţ tânăr şi fericit.

Căsuţa din Coţofeneşti

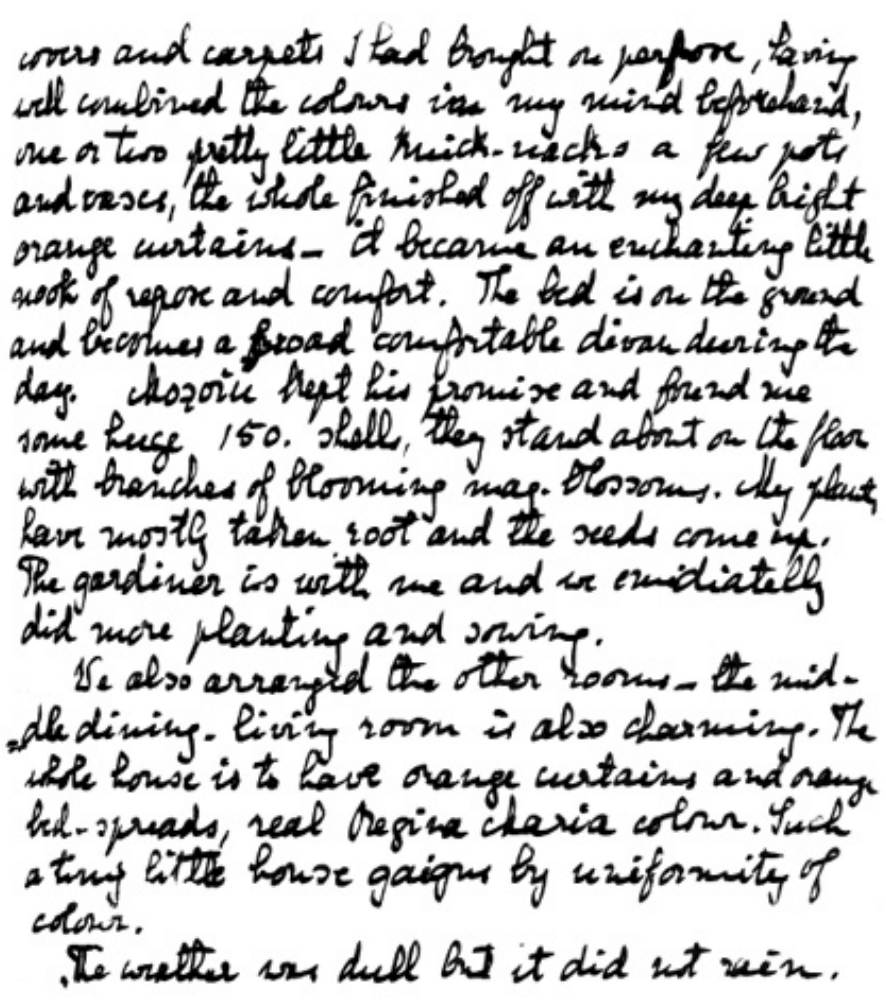
covers and carpets I had brought on perfect, having well combined the colours in my mind beforehand, one or two pretty little knick-nacks a few pots and vases, the whole finished off with my deep bright orange curtains – it became an enchanting little nook of repose and comfort. The bed is on the ground and becomes a broad comfortable divan during the day. Chozoïu kept his promise and found me some twice 150. shell, they stand about on the floor with branches of blooming mag. blossoms. My plants have mostly taken root and the seeds come up. The gardener is with me and we immediately did more planting and sowing.

We also arranged the other rooms – the middle dining- living room is also charming. The whole house is to have orange curtains and orange bed-spreads, real Regina Maria colour. Such a tiny little house gains by uniformity of colour.

The weather was dull but it did not rain.

Cele patru vânturi

joi, 3/16 mai 1918

Dimineaţa am petrecut-o în pat – a fost un început de zi mohorât, dar aerul a fost minunat, păsările cântă cu toată bucuria pasiunii lor primăvăratice. A plouat tare între şapte şi opt, dar apoi s-a oprit. Casa arată tot mai frumos, Ballif se ocupă şi el de camera lui; i-am trimis câteva carpete mici şi nişte vaze etc., iar bătrâna mea Elise se ţine după el, foarte amuzată. Draperiile portocalii sunt un mare succes, e o adevărată plăcere să te uiţi la ele; a fost o idee foarte bună să folosim aceeaşi culoare în toată casa.

Am scris mult de dimineaţă. Lili s-a dus să culeagă flori şi ramuri verzi pentru camera lui Alice şi pentru celelalte vaze din toate încăperile; umplem casa de flori, arată foarte vesel.

Singurătatea locului mă farmecă pe deplin. Parcă mă scald în pace şi odihnă – de fapt, fac un fel de cură de împrospătare a sufletului, mă

descotorosesc de unele dintre otrăvurile ultimelor evenimente tragice.

Veşti bune de la Nando. Se pare că Barbu se întoarce la Iaşi, niciodată nu se îndură să stea prea mult departe de familia lui, de „femeile“ lui, cum le spun eu.

Alice a venit la prânz, însoţită de guvernanta ei. E înnebunită de bucurie, ochii ei ciudaţi, cenuşii, sunt plini de o lumină aproape sălbatică – e o fată splendidă, cu o siluetă admirabilă şi o graţie de pur-sânge tânăr în mişcări. Îmi doresc ca aceeaşi siluetă s-o aibă şi Ileana când va creşte.

După prânz am făcut o plimbare într-o „lunca“ mare, care pe alocuri arăta chiar ca o junglă. Totul era verde, verde – ţi se topea inima în tine; iar privighetorile au fost formidabile.

Parcă sunt foarte departe de Iaşi şi de *boches*, foarte departe…

M-am întors acasă şi m-am întins din nou în pat – un adevărat lux – în cămăruţa mea adorabilă, cu pereţii de un cafeniu închis, cu mulţimea de icoane vechi şi cu draperiile de un portocaliu aprins.

Obuzele enorme, ruginite trimise de Moşoiu, care îi seamănă oarecum ca formă, stau pe podea, cu ramuri în ele, şi dau întregului o notă fermecătoare.

Fetele mele, care se poartă ca nişte animale tinere şi fericite, au pictat în maroniu închis două mese pe care le cerusem arhitectului, împrumutând şorţuri albastre de la servitori. Erau vesele, ciripeau, era o plăcere să le asculţi.

După aceea le-am citit din *Ilderim*, cât au stat şi au cusut amândouă la o husă mare, portocalie, care-mi trebuie pentru un fotoliu. Nici una dintre ele nu se pricepe prea bine la cusut, dar până acum s-au descurcat mulţumitor.

N-am luat cina, doar am băut un ceai în pat. Auzeam glasurile vesele ale fetelor, în conversaţie cu cei doi domni austeri.

După cină am continuat lectura, ba chiar am uitat cu totul de oră, iar la 12 lumina s-a stins dintr-odată, lăsându-ne într-un întuneric deplin.

Cele patru vânturi

vineri, 4/17 mai 1918

Zi superbă, liniştită şi însorită; s-a uscat tot noroiul. Grădinarul-soldat pe care-l avem aici continuă plantatul şi dereticatul – oamenii aceştia au intenţii excelente, dar uneori au un spirit puţin cam prea militar ca să fie artistic şi e greu să le scoţi din cap liniile drepte şi cerculeţele. Mi-e greu să le explic dorinţa mea de a planta pe lângă casă tot felul de flori şi copaci, fără un model anume, ca şi cum ar fi răsărit în voia naturii, dar am reuşit să-i fac să înţeleagă că trebuie strânse cu religiozitate orice petic de hârtie, ramură uscată sau pachet vechi şi mototolit de ţigări – e mai greu decât ai crede să faci un

român să înţeleagă ce consideri a fi lucrul nepotrivit la locul nepotrivit!

Am petrecut încă o dimineaţă de leneveală în pat, cu uşa deschisă spre salon, care a căpătat şi el draperii portocalii; soarele se revărsa înăuntru şi parcă poleia lemnul alb cu aur. Am vorbit prin uşa deschisă cu fetele mele, care luau micul dejun, şi mi-am amintit de scumpa mea soră Pucci *et sa cornette blanche* şi de marea prietenie care ne-a unit – *chère sœur* Pucci, sunt convinsă că spiritul tău nu se îndepărtează niciodată prea mult de mine, sunt sigură că pluteşte chiar acum undeva deasupra Căsuţei celor patru vânturi!

Azi n-a bătut vântul deloc, a fost soare toată ziua – un soare minunat.

La prânz i-am avut invitaţi pe doamna Coandă cu fiica, pe generalul Moşoiu şi pe Rosetti-Bălănescu.

Moşoiu revărsa în jur bună-dispoziţie optimistă şi încrederea lui în lucrurile bune de pe lume. Mi-a spus însă un lucru care ne-a îngrozit pe toţi: că Grigorescu – Grigorescu, învingătorul de la Mărăşeşti – a dat un banchet în onoarea lui Marghiloman şi, într-un discurs, s-a exprimat împotriva războiului aşa cum a fost el purtat până acum! Ba chiar i-a declarat oficial lui Marghiloman că am intrat în luptă nepregătiţi, iar Marghiloman i-a răspuns mulţumindu-i şi spunându-i că pentru el vorbele „eroului de la Mărăşeşti“ cântăresc mai greu decât ale oricui! Scandalos! Cum e cu putinţă? Din CE sunt făcuţi românii mei?[132]

Înainte de ceai am făcut o plimbare lungă până la o „lunca“ îndepărtată şi foarte frumoasă, peste râu. Vremea a fost caldă şi plăcută. Ne-am întors foarte însetate şi ne-am luat cu lăcomie ceaiul. După aceea m-am întins din nou în pat şi le-am citit fetelor în continuare din *Ilderim*. N-am văzut om atât de fericit ca ele; sunt tare mândre şi strălucesc de bucurie că îmi ţin companie în locul acesta mic şi izolat, unde mă pot acapara cu totul, nederanjate de obişnuita *Hetze*[133] din viaţa mea.

N-am cinat, am băut doar un ceai în pat, iar după cină le-am citit în continuare fetelor.

Cele patru vânturi

sâmbătă, 5/18 mai 1918

Azi căsuţa mea şi-a meritat numele; m-am trezit în vuietul unui vânt teribil, mai ales pe partea mea – de partea cealaltă a casei era un soare minunat.

De dimineaţă m-am spălat pe cap, fără nici o grabă; la fel au făcut şi fetele. Bătrâna mea Elise a avut o scuză excelentă ca să se învârtă pe lângă noi ca o cloşcă, la nesfârşit. După aceea am făcut o plimbare pe pantele de pe domeniul meu şi am împrospătat ramurile şi florile din

vaze. A fost o dimineaţă divină, urcuşul ne-a încălzit foarte tare.

După prânz, pe care l-am luat doar cu cei doi gentilomi austeri care ne însoţesc, am stat şi am citit şi am scris foarte mulţumite; Alice mă urmărea cu ochii ei mari, oarecum sălbatici, încerca să citească trei cărţi în acelaşi timp şi nu se hotăra la nici una, ca un câine mare, iubitor şi încrezător pe care nimic nu-l face mai fericit decât prezenţa ta. Nu încape îndoială că cele două tovarăşe tinere ale mele se bucură mult de compania mea, parcă nu vor să mă piardă nici cinci minute, iar când citesc sau scriu mă roagă să le las să vină şi să stea foarte cuminţi în aceeaşi încăpere, fiecare cu cartea ei.

E adevăratul ideal al unei vieţi liniştite, tihnite. Am luat ceaiul, iar pe la şase am plecat cu fetele, încărcate cu tutun, bomboane, prăjituri etc. Am mers într-un sătuc pe care-l ştiam, pe malul râului, ca să vizităm o bătrână cu care ne întâlniserăm în prima zi şi pe care promiseserăm că o vom vizita. Când am întrebat-o cum o cheamă, a răspuns: „sunt Elisabeta lui Ghiţă Ioan“[134] – frumos mod de a te descrie.

Bătrâna dragă ne-a primit foarte frumos, într-o căsuţă fermecătoare, în care totul era foarte curat, iar numeroasele carpete şi perne erau îngrămădite ţărăneşte pe patul mare al familiei, care constă într-un fel de masă joasă făcută din scânduri tari. Adăpostea o refugiată de la Craiova pe care o trata ca pe o „cocoană“[135], fiindcă era femeie de la oraş, dar bătrânica noastră dragă, Lisabeta, era de o mie de ori mai rafinată.

Ne-au luat în primire trei băieţi, ciobani, care ne-au fost ghizi peste tot – din ghizi ne-au devenit tovarăşi şi s-au ataşat teribil de noi, nu mai dădeau semne că ar vrea să se despartă de noi.

Lăsând-o în urmă pe Lisabeta şi sătucul ei frumos, care ne-a plăcut tare mult, ascuns cum era printre copaci enormi în coasta dealului, peste Trotuş, am urcat cu cei trei însoţitori ai noştri panta abruptă până la cimitir.

La jumătatea drumului ne-am oprit să ne odihnim sub un stejar uriaş, o splendoare de frunze verzi, proaspete şi crude. Privighetorile erau de necrezut, atât de tare cântau – şi, dintr-odată, ni s-a ivit o apariţie încântătoare, o vacă albă ca zăpada, după care tropăia mărunţel un viţel; atât de albă era, încât ai fi jurat că ieşise drept dintr-una din poveştile mele pentru copii. Nu semăna cu nici o vacă din câte am văzut în România, ar fi putut fi o vacă sfântă din India. Era nepătată, de un alb-crem, cu pielea atârnându-i sub gât şi părul mătăsos, ca o nălucire, de un calm superb. În verdeaţa primăverii, era o imagine perfectă.

După aceea am continuat urcuşul, urmate îndeaproape de însoţitorii noştri „ciobans“ scumpi la vorbă, spre cimitirul de pe partea cealaltă. Mi-am împărţit ţigările unei companii de soldaţi bătrâni care fac nu

ştiu ce acolo, pe dealuri, apoi ne-am dus în cimitir să vedem cum mai arată florile pe care le semănasem. Era tocmai ceasul apusului. Soarele se lăsa în spatele munţilor, ca o uriaşă minge roşie, iar râul şerpuia spre el ca un şarpe mare şi argintiu.

Crucea mare pe care am pus-o acolo, în mijloc, se profila întunecată şi misterioasă pe cerul glorios. Cimitirul e pe dealul cel mai înalt de pe malul Trotuşului, de acolo ai o privelişte incomparabilă. Era un tablou minunat – o seară singuratică, frumoasă şi liniştită, de primăvară.

Am umblat printre morminte cu tovarăşii mei rustici, care s-au lăsat la pământ alături de mine, foarte interesaţi de floarea-soarelui plantată de mine, care scotea capul din pământ la tot pasul. E o plăcere să le vezi cum ies din grămăjoarele lor, dând la o parte pământul ca să se uite la soare.

Le-am spus micilor mei ţărani că trebuie să ne îngrijim mereu cu drag de morminte, mai ales de mormintele celor căzuţi pentru ţară, şi că, atunci când nu voi mai fi aici, trebuie să vină din când în când să smulgă buruienile şi să îndepărteze pietrele care ar sufoca florile pe care le-am plantat. Vizita i-a absorbit la fel de mult ca pe mine; am umblat împreună de colo-colo, cercetând fiecare sămânţă încolţită. Toate cresc de minune.

Corner in my own Brown room.

Clipe de relaxare

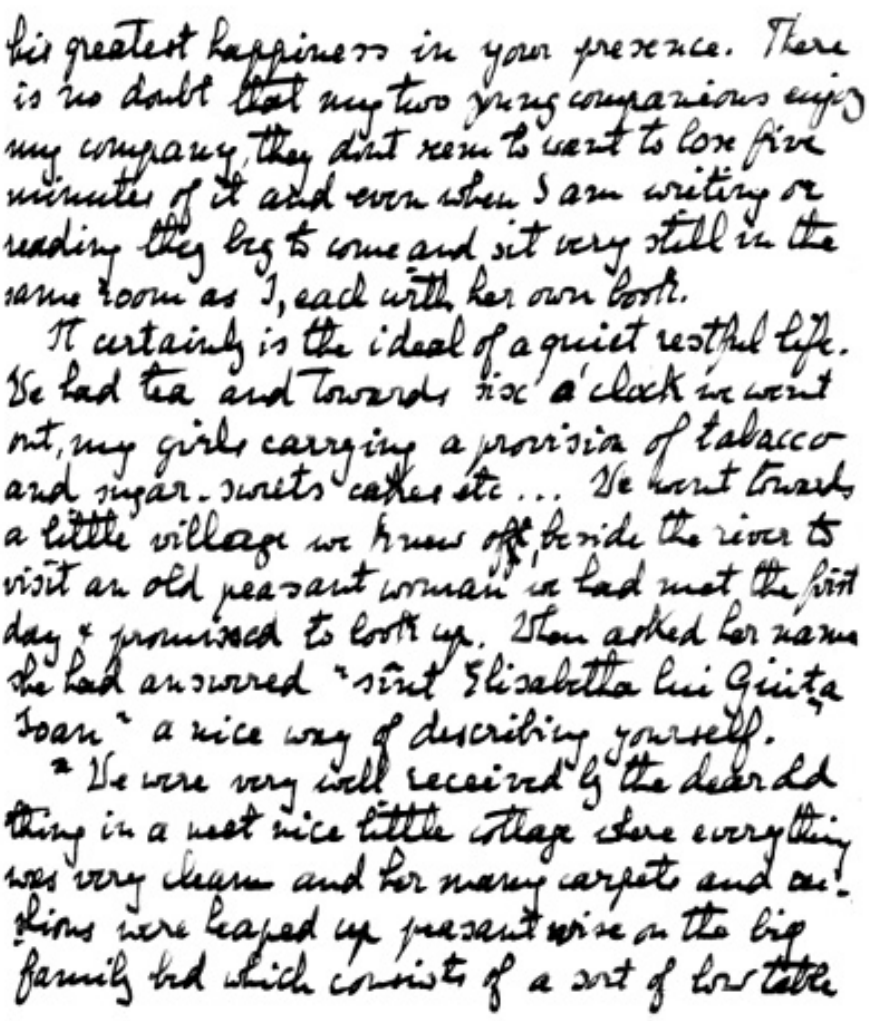
his greatest happiness in your presence. There is no doubt that my two young companions enjoy my company, they don't seem to want to lose five minutes of it and even when I am writing or reading they beg to come and sit very still in the same room as I, each with her own book.

It certainly is the ideal of a quiet restful life. We had tea and towards six a'clock we went out, my girls carrying a provision of tabacco and sugar-sweets cakes etc ... We went towards a little village we knew off, beside the river to visit an old peasant woman we had met the first day & promised to look up. When asked her name she had answered "sînt Elisabetha lui Giuța Ioan" a nice way of describing yourself.

We were very well received by the dear old thing in a neat nice little village where everything was very clean and her many carpets and cushions were heaped up peasant wise on the big family bed which consists of a sort of low table

Apoi ne-am dus acasă, însoţite în continuare de micii mei ciobani, care ne-au povestit cum mi-au văzut „palatul“[136] arzând şi de cât de departe se simţiseră flăcările. Au vorbit cu admiraţie şi încântare despre spital şi munca oamenilor de acolo. I-am invitat pe toţi trei în „palatul“ meu nou şi le-am dat provizii de zahăr, conserve şi prăjituri, dar şi cărţi, fiindcă în cimitir îşi etalaseră cu mândrie cunoştinţele, citind toate numele de pe morminte. Apoi ne-am despărţit; cădea noaptea, iar umbrele i-au înghiţit pe cei trei şi pe soldatul bătrân pe care-l luasem să-i mai dau tutun.

După aceea am luat cina, iar după ce am mâncat şi am admirat luna în creştere deasupra râului, m-am întins în pat şi le-am citit fetelor sfârşitul din *Ilderim*.

A fost o zi liniştită, plină de armonie şi mulţumire simplă.

duminică, 6/19 mai 1918

Vântul bate în continuare, mugeşte în jurul căsuţei mele care pare să-l sfideze cu un zâmbet satisfăcut. Dar ce soare! M-am hotărât să rămân aici, cu aceiaşi tovarăşi ca până acum, până joi seara. Suntem mulţumite cu situaţia aşa cum este şi am observat că cele două fete se tem teribil că s-ar putea schimba ceva; se simt minunat. Parcă absorb cu lăcomie fiecare minut petrecut cu mine. Fireşte, se întâmplă rar să nu fie nevoie să mă împartă cu nimeni, de obicei viaţa mea ocupată nu-mi permite să mă dedic decât câte puţin fiecărei persoane din jur.

Ne-am petrecut dimineaţa citind, scriind, făcându-ne de lucru prin casă. Prietenii noştri ţărani şi-au făcut apariţia devreme, în cele mai bune haine de duminică: Elisabeta a lui Ghiţă Ioan cu fata ei, femeie în toată firea, şi câţiva dintre micii noştri ciobani. Ne-au adus daruri umile, flori, ouă de Paşte încondeiate şi şervete brodate. Le-am dat tuturor să mănânce o mulţime de bunătăţi, dar, ca o aiurită, am uitat să le dau fotografia mea, tocmai lucrul după care veniseră!

La miezul zilei am plecat cu automobilul la o „luncă“[137] frumoasă, aproape de Trotuş, să luăm parte la un prânz militar de proporţii, organizat în onoarea noastră de prietenul meu, grasul de Moşoiu. Locul se numeşte „Lunca Dochiei“ şi se pare că şi Nando a cinat acolo, printre soldaţi, anul trecut, împreună cu Carol, Nicky şi Flers. Împrejurimile sunt superbe. Fireşte, am fost întâmpinate cu bucurie – ziua era splendidă, fetele mele erau într-o stare de agitaţie plină de încântare. Veniseră delegaţii de soldaţi şi ofiţeri din toată divizia, din satele prin care sunt încartiruiţi. Totul a fost aranjat fără cusur. Erau prezente şi soţiile ofiţerilor. Soţia prietenului meu Moşoiu, cu o fiică foarte grasă, îmbrăcată în alb, şi altele, printre care, fireşte, neobosita doamnă Coandă cu fiica ei şi soţii Costinescu. Locul e tare frumos, un semicerc de copaci fermecători, dispuşi ca un amfiteatru în coasta unui mal înalt, toţi îmbrăcaţi în primul verde, strălucitor şi neobosit, iar de partea cealaltă o privelişte largă peste Trotuş şi dealurile îndepărtate.

Prânzul a durat mult, fireşte – foarte mult, ca toate prânzurile militare, cu muzică, poezii şi un discurs loial –, dar după aceea au dansat toţi soldaţii şi ţăranii. Eu m-am aşezat ca un fel de zeitate portabilă sub un copac mare şi mi-am jucat rolul de Mama Regina după pofta inimii. S-au adunat în jurul meu copii, femei, soldaţi şi toţi se strângeau tot mai aproape. Proviziile mele obişnuite şi inepuizabile nu au lipsit şi mulţi au plecat cu braţele încărcate; în tot acest timp, n-au încetat să danseze şi să tot danseze în cercuri uriaşe în jurul locului unde stăteam eu. Lui Lili şi Alice le-a făcut o plăcere nebună să ia parte la dans, fără să se sinchisească de căldură, până s-au înroşit ca

macii. Mintea îmi rătăcea şi nu mă puteam abţine să nu mă gândesc la ce AR FI PUTUT FI – dar norocul ne-a fost potrivnic, potrivnic cu cea mai mare cruzime.

Ne-am întors acasă să luăm ceaiul, petrecute de urale zgomotoase din partea soldaţilor.

Ne-a vizitat doamna Ştefănescu de la trenurile mele sanitare şi am invitat-o să bea un ceai cu noi. Venise să se roage la mormântul fratelui ei mai tânăr, îngropat la Moşinoaia – a fost în batalionul lui Carol, camarad de-ai lui, tânăr, înflăcărat şi poet. Ne-a povestit despre el şi am plâns toate; e tare trist şi umilitor să vorbeşti despre tinerii eroi în vremuri atât de întunecate, îţi sfâşie inima.

Restul serii l-am petrecut citind – vremea era superbă, iar privighetorile cântau cât le ţinea gâtlejul.

Am rămas destul de mult la masă la ora cinei, discutând cu Ballif despre pace, război şi punctul de vedere militar. S-a făcut târziu, aşa că mi-am luat rămas-bun de la fetele mele, m-a dus în pat şi am mai citit puţin singură, la lumina tremurătoare a lumânării.

Barbu mi-a trimis veşti de la Iaşi – fireşte, nimic plăcut. Miniştrii noştri se comportă ca nişte adevăraţi sclavi ai germanilor. Ballif afirmă că nu au încotro, ceea ce mă exasperează şi mă face să plâng.

Cele patru vânturi

luni, 7/20 mai 1918

Azi-dimineaţă am pierdut un ceas întreg din pricina unui ordin neaşteptat (impus de boches, presupun) de schimbare a orei – în loc să fie nouă, mi s-a spus din senin că era zece, aşa că am fost privată de o oră întreagă, ceea ce mi-a lăsat dimineaţa mult prea scurtă. La primele ore, mai ales pe partea casei unde e camera mea, întotdeauna bate vântul foarte tare. Dorm cu uşa deschisă, ca să poată ieşi câinii la orice oră fără să mă deranjeze, şi, cum casa e din lemn, orice pas şi orice mişcare se aude clar, ceea ce îi face să se agite, mai ales pe Dana – iar eu protestez hotărât la ideea de a trebui să mă ridic din pat în creierii nopţii ca să-i deschid uşa.

Soţii Costinescu ne-au venit în vizită la prânz, pleacă din Coţofeneşti.

După masă am scris, apoi le-am citit fetelor. La ceai a venit generalul Văitoianu, care a adus cu el un fotograf, să mă fotografieze cu căsuţa mea. Fetele mele s-au purtat tare necuviincios şi au chicotit cum doar copilele sunt în stare să chicotească.

După aceea am plecat cu cei doi generali la o mânăstire pe nume Bogdana, aflată într-o vale mică şi frumoasă de pe lângă Trotuş, între Căiuţi şi Oneşti. Aşezarea e de-a dreptul ideală, înconjurată cum e din toate părţile de dealuri împădurite, pajişti verzi şi copaci minunaţi de tot felul, care stau de strajă bisericii împrejmuite de ziduri vechi şi

înalte. Biserica e şi ea foarte veche, are linii nobile, dar turla i-a fost reconstruită foarte urât.

Rareori am văzut aşezământ mai frumos situat; mi-a umplut sufletul de încântare. Iar verdele crud al primăverii era de un farmec de nedescris – unde mai pui că acolo liliecii de-abia începeau să înflorească.

Ca la toate bisericile şi mânăstirile, şi în jurul acesteia se plantaseră brazi şi pini, acum copaci bătrâni, venerabili – nu mulţi, doar câteva santinele înalte şi întunecate printre cei mai tineri.

Am urcat coasta până pe pajiştile şi livezile cu pomi bătrâni de pe deal – locul m-a fermecat cu totul, într-un loc m-am aşezat pe o buturugă veche şi am lăsat toată frumuseţea din jur să mi se scurgă în tihnă până în suflet. Nu înţeleg cum poate fi lumea atât de frumoasă şi, în acelaşi timp, atât de dezgustătoare – căci veştile pe care le primesc în continuare sunt de-a dreptul dezastruoase. Alice şi Lili parcă plesneau de bucurie, tare mândre, printre altele, că văd pentru prima oară locul acesta rupt din rai alături de ele.

Generalul Văitoianu, care mă adusese acolo, era şi el foarte mulţumit să vadă că vizita a fost un succes desăvârşit, iar călugării bătrâni care ne-au urmat peste tot erau, la rândul lor, încântaţi, la fel şi ţăranii şi, de fapt, toată lumea.

Era o oră încântătoare – începea să se facă târziu, soarele de-abia dacă se mai vedea, dar nu mă înduram să mă smulg de acolo, prea dragi îmi erau toate. O, ce pace, ce păduri primăvăratice, cu tot soiul de copaci, şi pajiştile verzi care se întindeau până în depărtare, cum le iubeam! Unele locuri parcă-şi fac loc în sufletul meu, îmi aduc cea mai adâncă mulţumire, iar acesta a fost, fără putinţă de îndoială, unul dintre ele – superb, superb!

Drumul de întoarcere, cu automobilul, prin sat, ne-a atras o mulţime entuziastă, toţi ţăranii m-au oprit să-mi dea liliac – liliac… toată maşina era plină de el, iar eu le-am împărţit dulciuri, cărţi şi cruciuliţe; le străluceau feţele de bucurie.

A fost în toate privinţele o excursie minunată, un balsam pentru suflet.

Ne-am întors foarte târziu şi, după ora cea nouă, am cinat de-abia la zece. Generalul Văitoianu a rămas la cină.

După masă le-am citit fetelor din *Regine încoronate*[138], cartea mea, până s-a făcut foarte târziu.

Caută cu lăcomie să petreacă şi ultimul minut cu mine. Ochii mari ai lui Alice mă urmăresc de parcă ar fi gata să mă înghită.

La mânăstirea Bogdana

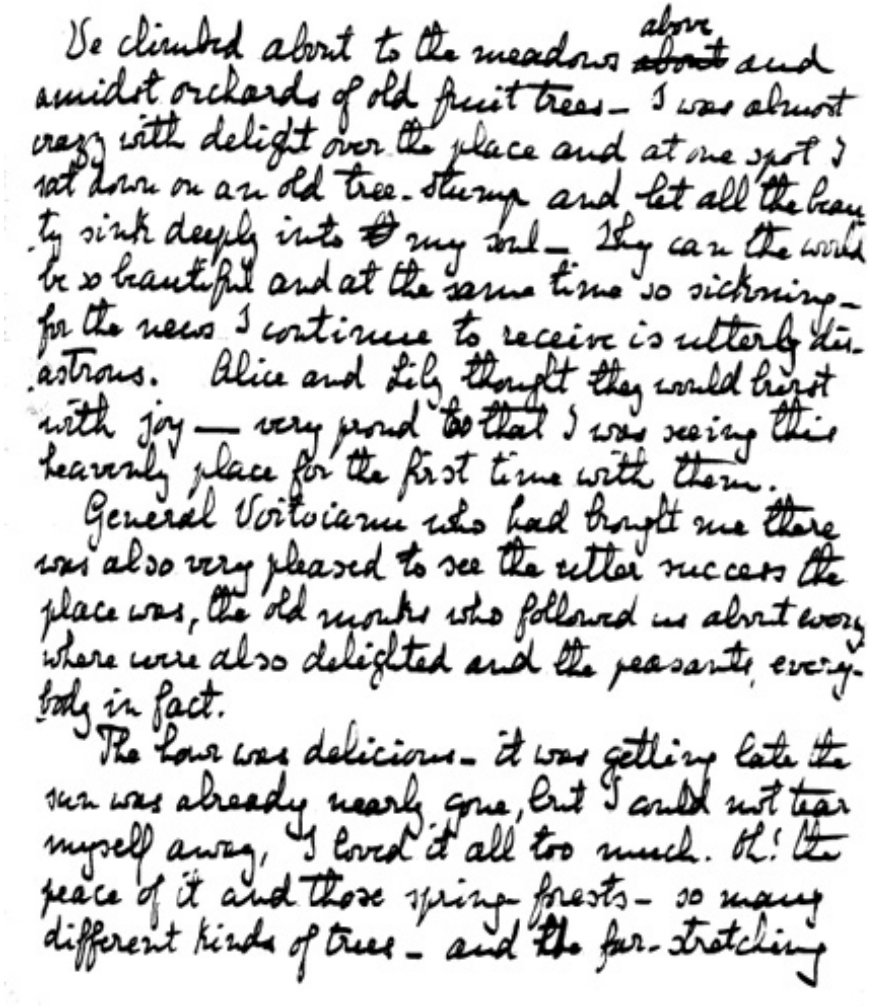
We climbed about to the meadows above and amidst orchards of old fruit trees – I was almost crazy with delight over the place and at one spot I sat down on an old tree-stump and let all the beauty sink deeply into my soul – Why can the world be so beautiful and at the same time so sickening – for the news I continue to receive is utterly disastrous. Alice and Lily thought they would burst with joy — very proud to that I was seeing this heavenly place for the first time with them.

General Voitoianu who had brought me there was also very pleased to see the utter success the place was, the old monks who followed us about everywhere were also delighted and the peasants, everybody in fact.

The hour was delicious – it was getting late the sun was already nearly gone, but I could not tear myself away, I loved it all too much. Oh! the peace of it and those spring-frosts – so many different kinds of trees – and the far-stretching

Cele patru vânturi

marţi, 8/21 mai 1918

Zi tare furtunoasă, de fapt ai fi crezut că ne-a lovit un uragan – se zbătea sălbatic în jurul căsuţei, care parcă zâmbea în faţa furiei vântului.

Aveam de gând să mă ridic din pat ca să iau micul dejun, dar mă simţeam atât de confortabil în cămăruţa mea iubită, cu pereţii cafeniu închis, şi atât de absorbită de o nouă aventură a lui *Pansy*, încât am stat în pat toată dimineaţa şi nu m-am dat jos decât de câteva ori, pentru câteva inspecţii prin cameră – inspecţii la flori.

După prânz am primit scrisori şi, după ce am citit una dintre ele, i-am telefonat lui Barbu la Iaşi. Se pare că Nando se gândeşte serios să

aleagă Bicazul ca reşedinţă de vară pentru el şi, dacă se va putea, chiar pentru întreaga familie şi, fiindcă nu ar avea loc toată lumea în casă, ar trebui să se construiască nişte cabane. Barbu a avut ideea strălucită că, în loc să stau la conac, poate mi-ar plăcea să pun să se construiască una pentru mine. E ideea care mă tentează cel mai mult, fiindcă nu cred că mi-ar face plăcere o şedere mai lungă în casa mare – ar fi apăsător, ca să nu mai spun că am trăit acolo, mai demult, în împrejurări fericite, or aceasta ar fi o instalare serioasă şi cu totul diferită; prefer să păstrez amintirea aceea. În plus, propunerile lui Barbu mi-au trezit speranţa. Mărturisesc că, ultima oară când am părăsit Bicazul, am văzut din automobil un loc aproape de râu şi am exclamat pe loc că mi-ar plăcea să ridic acolo o cabană de bârne – poate mi-aş putea îndeplini visul, cine ştie! Doar că n-ar fi de mirare să li se pară că e prea departe de casa mare. Ei bine, vom vedea. Concluzie: am hotărât ca joi seara să plec la Bicaz, nu la Iaşi, şi să petrec o zi acolo, cercetând totul din acest nou punct de vedere, iar seara să plec la Iaşi ca să ajung sâmbătă dimineaţă, nu vineri, fiindcă marele „parastas“[139] pe care voiam să-l ţinem pentru cei căzuţi în război a fost amânat din motive de stat. Voi fi cu băgare de seamă, sunt convinsă că, deşi pe faţă se declară de acord, încearcă să ne constrângă să nu-l mai ţinem. Nu trebuie să uităm nici o clipă că am devenit sclavi, că ne-am vândut libertatea pentru o pace deplorabilă, monstruoasă, unilaterală! Când mă gândesc, mi se umple pe loc inima de o amărăciune de nestăpânit, aproape insuportabilă. Aici am încercat să trăiesc o vreme la suprafaţa lucrurilor, *pour l'hygiène de l'âme*, altfel mi-aş îmbolnăvi sufletul.

În ciuda unui vânt de-a dreptul ucigător, am plecat la Tescani la două şi jumătate, fiindcă Alice îşi dorea arzător să mă ducă la casa mamei ei, unde îşi petrece mai toate verile.

Drumul a durat cam două ore, vântul era drăcesc, dar vremea era foarte caldă – cum nu se poate mai neplăcut, dar locul e splendid, iar fratele Marukăi[140] şi-a construit o *cabană* minunat aşezată, foarte aproape de o livadă mare, cu o superbă pădure de mesteceni pe fundal, totul îmbrăcat în verdele cel mai nou, mai proaspăt, mai divin.

Mama Marukăi m-a întâmpinat cu mare bucurie, iar fratele Marukăi a fost şi el foarte amabil, plăcut şi primitor, deşi e foarte retras şi oarecum *Menschenscheu*[141].

Verişorul cel mai mic al lui Alice, un băieţel fermecător, a prins un drag teribil de mine şi a declarat că el vorbeşte „româneşti“[142], iar eu vorbesc „regineşti“!

Sora lor – cea ciudată şi fără noroc, care mereu e deprimată – are doi copii adorabili, cu care ne-am împrietenit cât ai clipi. Dana s-a purtat urâcios cu ei. Am băut un ceai, am conversat mult, apoi am făcut o plimbare până la casa veche pe care o vizitasem o dată la

începutul războiului, în noiembrie 1916, la scurtă vreme după moartea lui Mircea…

Acum grădina era plină de liliac, dar ruşii au lăsat casa într-o stare de nedescris. Alice căzuse într-o încântare divină. Ne-am întors acasă şi am cinat târziu.

După masă am stat până târziu să le citesc fetelor din *Regine încoronate*.

Cele patru vânturi

miercuri, 9/22 mai [1918]

Dimineaţă de delectare leneşă, jumătate în pat, jumătate printre vazele mele cu flori, în pridvor; am privit, m-am bucurat, am absorbit încântarea mângâietoare a unei zile de-a dreptul perfecte, aproape fără vânt, dar mai ales a unei dimineţi în compania liniştită şi rodnică a lui Pansy – niciodată n-am reuşit să scriu atât de nederanjată, e o plăcere, un lux. Doar cele două fete mai aruncau o privire în camera mea din când în când, ca să-şi exprime o părticică din fericirea care li se revărsa din suflet, fericire că trăiesc, că sunt tinere, că sunt aici, că sunt cu mine; mă răsplătesc de o mie de ori pentru ideea de a le lua doar pe ele.

Tocmai mă pregăteam pentru prânz, când aud zvon de motor, paşi grei, bărbăteşti, pe scara mea cea lungă, de lemn, şi… Boyle! O, ce plăcere! Tot speram să vină, dar nu făcuserăm nici un plan hotărât, urma să vină când va putea, cum va putea. Venise cu un colonel rus tânăr, foarte agreabil, care i-a fost ataşat de multă vreme, un bărbat foarte inteligent şi fermecător – una din tragediile Rusiei zilelor noastre, a pierdut totul, chiar şi *raţiunea de a exista*. Colonelul Zweginzov[143].

Le-am oferit un prânz excelent, cu multe conversaţii atât interesante, cât şi vesele, fiindcă aici, la „Cele patru vânturi“, tot ce e prea dureros e obligat să se domolească puţin în faţa păcii şi armoniei care domnesc în jur.

După masă, am discutat cu toţii în camera mea până la trei, când a apărut generalul Moşoiu şi am plecat în mai multe automobile la vechiul lui *poste de commandement*, preferatul meu, Cota 7… Drumul a fost perfect, prin pădurile splendide, de un verde crud. Colonelul Boyle a călătorit cu noi şi ne-a povestit tot felul de lucruri interesante şi amuzante. Cum de data aceasta am petrecut împreună mai multe ore, l-am convins să ne spună cât mai multe despre viaţa lui, care a fost destul de aventuroasă – fascinantă, un exemplu admirabil de caracter ferm şi de voinţă de fier, care nu s-a lăsat încovoiată de viaţă.

Ajunşi la Moşoiu, le-am arătat tuturor locurile mele dragi de odinioară şi patul fermecător în care dormisem, cel pe care mi-l făcuseră soldaţii şi în care petrecusem doar o noapte. Îl păstrăm acolo,

neatins, ca amintire. De-acum primăvara îşi ţesuse vraja peste toate. Nu mai fusesem acolo în acest anotimp al verdelui, ci doar vara, toamna, iarna şi la începutul primăverii, când totul e golaş.

De acolo am coborât prin frumoasa Vale a Babei către Câmpuri, prin Verdea, spre *le poste de commandement* al lui Mărgineanu[144], până la Moşinoaia, unde voiam să vizitez mormântul bietului Ştefănescu, atât de tânăr şi atât de curajos, şi al altor ofiţeri din Batalionul 2 Vânători îngropaţi acolo.

E un loc minunat, unde domneşte pacea, mânăstirea umilă şi mică, din lemn, e înconjurată de un cimitir rustic, cuibărit într-o mică adâncitură printre păduri uriaşe de mesteacăn – o frumuseţe. Aici, din cine ştie ce motiv, merii erau încă în plină floare, o minune alb-roz pe fundalul superb al verdelui primăvăratic.

Însoţitorii mei au reuşit să-mi aducă crengi mari cu florile acestea târzii şi am trecut de la un mormânt la altul, împodobindu-le pe fiecare cu rămurele lungi şi parcă ninse. Era ora aceea magică la care soarele, coborât aproape de orizont, îşi trimite razele înclinate într-o ultimă văpaie glorioasă peste lume, luminând totul dintr-o parte cu o strălucire accentuată de umbrele lungi şi întunecate care se aştern peste pământ în urma oricărui lucru, de la copac la firul de iarbă. Am stat multă vreme lângă mormântul lui Ştefănică, vorbind cu el în gând şi mulţumindu-i pentru versurile pe care le-a scris la moartea lui Mircea; Ştefănică a fost ucis opt luni mai târziu, într-un atac eroic şi fără folos…

Întoarcerea acasă, la Coţofeneşti, prin pădurea splendidă la ceasul apusului, a fost o încântare; toţi însoţitorii mei se bucurau de frumuseţe cu toată inima şi sufletul, iar Boyle încă mai avea multe, foarte multe de istorisit – poveşti amuzante, poveşti mişcătoare, poveşti interesante, uneori tragice. Ce viaţă a avut – azi am ajuns mult mai aproape de propria lui poveste.

Boyle şi tovarăşul lui, Moşoiu şi doi dintre ofiţerii lui au rămas cu toţii la cină. Ca totul să fie complet, răsărise luna, iar noaptea era călduţă şi nespus de plăcută; sub casa mea, râul era ca de argint, iar crucea mea veche, de piatră, arunca o umbră lungă, în formă de om…

După cină l-am chemat pe Boyle în camera mea şi am discutat subiecte practice; lucru curios, mi-a vorbit pentru prima dată despre soţia lui – l-a părăsit când erau foarte tineri, declarând că soţul ei avea să-şi rateze viaţa, iar acum e regele Klondike-ului! Un om cu adevărat interesant, puternic, mare, corect – un om care acum încearcă să muncească pentru mine şi ţara mea, pentru mine şi cauza sfântă a Antantei, care e, fireşte, crezul lui. Da, un om puternic, un om bun, un om a cărui prietenie e o comoară. Mâine se duce să se întâlnească cu Nando. E foarte interesat de planul de captare a izvoarelor de pe lângă Bicaz – era una dintre specializările lui pe vremuri. I-am spus să

discute subiectul cu Nando – vrea să-i vorbească şi despre problemele Basarabiei. Nu demult s-a dus la Chişinău cu avionul şi se va mai duce.

În cele din urmă, ne-am despărţit pe la 11, după care fetele mele m-au implorat să nu mă culc încă, fiindcă e ultima noastră seară împreună, ci să mai stau de vorbă cu ele. Sunt pur şi simplu însetate de viaţă şi prietenie, însetate să vorbească despre toate şi să absoarbă bucuria din toate, dar şi durerea, ca s-o împărtăşească cu ceilalţi. De ce n-a fost niciodată Lisabetta ca ele? Ce păcat!

M-am culcat foarte târziu – noaptea era fascinant de liniştită, răcoroasă, cu un aer de singurătate, argintată de lună.

Cele patru vânturi

joi, 10/22 mai 1918

Zece Mai – ziua noastră naţională! Şi primul an în care nu o sărbătorim în nici un fel. Anul trecut a fost o zi splendidă, o înviere: armata ne era repusă pe picioare, ruşii încă nu se prăbuşiseră de tot, aliaţii ne erau încă alături, speranţa – speranţa – speranţa, dar vai, azi!… Singura noastră speranţă ar veni de la cei care luptă pe celelalte fronturi, noi trebuie să stăm deoparte şi să privim cu mâinile legate, ca sclavi; mi se rupe inima, dar prietenul meu Boyle mi-a spus ieri „nu uitaţi că încă luptaţi, încă sunteţi mobilizaţi – nu lăsaţi pe nimeni să vă convingă, fie şi pentru o clipă, că nu e aşa“.

E ultima mea zi aici şi o regret; pacea, liniştea, farmecul locurilor mi-au făcut nespus de mult bine şi mi-am ales două tovarăşe potrivite, ale căror tinereţe şi imbold înflăcărat de a se bucura de toate mi-au îndulcit şederea. S-au arătat foarte iubitoare şi, mai mult, atât de recunoscătoare pentru tot ce le-am putut oferi şi ce vreau să le ofer şi celorlalţi în general, încât m-am simţit foarte bogată. Le-a încântat şi partea materială a timpului petrecut cu mine – mâncarea bună, automobilele, onorurile militare, primirea admirabilă de care am parte peste tot, chiar şi apa caldă şi lucrurile parfumate de pus în cada de baie. Am împărţit cu ele totul cu dragă inimă, de la gânduri la parfumuri, nu m-am zgârcit nici cu unele, nici cu celelalte. Fireşte, de obicei viaţa îmi e atât de ocupată, îmi ocupă timpul atâţia oameni, încât generaţia tânără rareori îşi dă seama cât înseamnă pentru mine un tovarăş bun şi tânăr, *un vrai bon camarade*.

Mai întâi am scris mult la *Pansy* în pat, apoi am plecat cu automobilul la Sascut să-mi vizitez orfelinatul, unde m-au întâmpinat soţii Coandă şi grasul de Moşoiu. Fetiţele au fost foarte impresionate de băsmăluţele portocalii pe care li le dădusem de Paşte. Mai toţi copiii arătau bine şi, din câte mi-am putut dau seama, sunt îngrijiţi cu drag şi cu grijă: se vede că bătrâna doamnă Coandă-mama şi fiica ei cunosc fiecare copil în parte, nu sunt doar nişte numere.

Azi n-am avut oaspeţi la prânz, dar, ca de obicei, am avut discuţii aprinse cu „Teribilul“ (Ballif); e fără îndoială unul dintre cei mai încăpăţânaţi *Oppositionsgeister*[145] din câţi au văzut lumina zilei. Nu are altă bucurie decât să-ţi dărâme toate teoriile şi să adopte o opinie cu totul diferită, pe care se preface că o susţine chiar dacă în realitate nu e aşa. Un adevărat câine de pază, cinstit, credincios, capabil, devotat, dar, vai, cât de ţepos!

On the Balcony

În pridvor

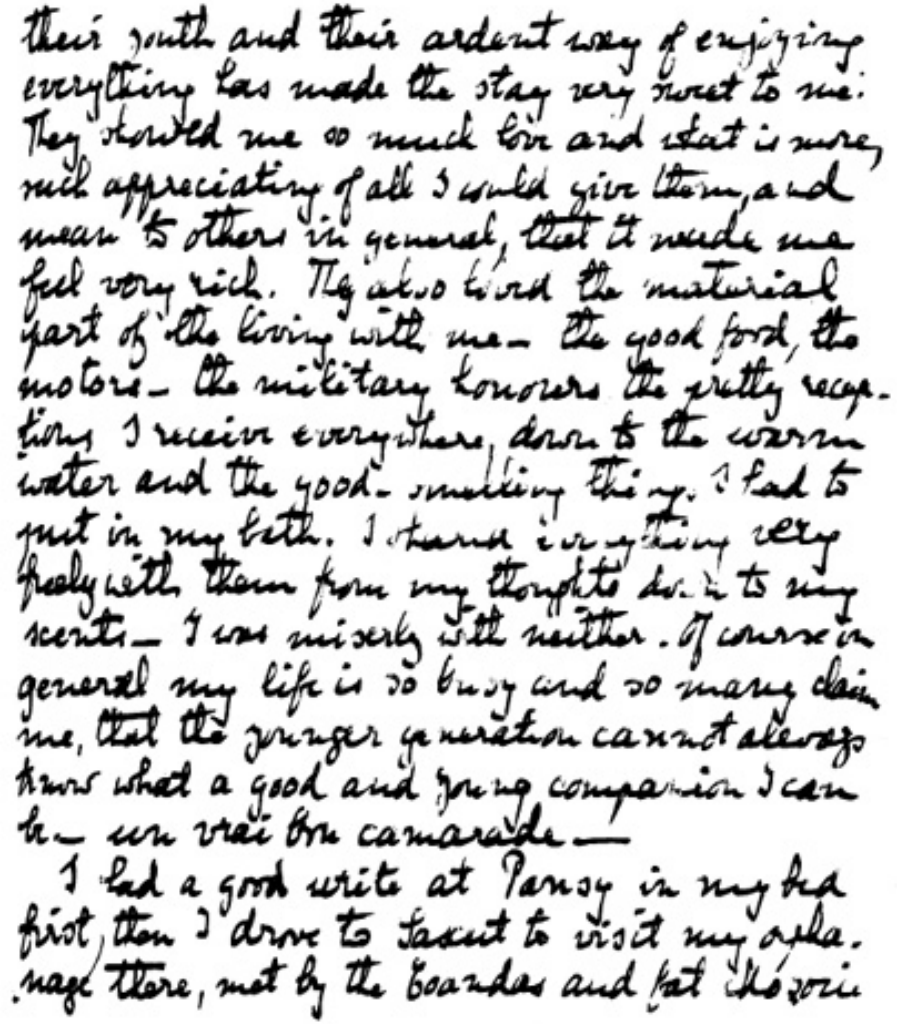
their youth and their ardent way of enjoying
everything has made the stay very sweet to me.
They showed me so much love and what is more,
such appreciating of all I could give them, and
mean to others in general, that it made me
feel very rich. They also loved the material
part of the living with me — the good food, the
motors — the military honours the pretty recep-
tions I receive everywhere, down to the warm
water and the good-smelling thing. I had to
put in my bath. I shared everything very
freely with them from my thoughts down to my
scents — I was miserly with neither. Of course in
general my life is so busy and so many claim
me, that the younger generation cannot always
know what a good and young companion I can
be — un vrai bon camarade —
I had a good write at Pansy in my bed
first, then I drove to Sascut to visit my orpha-
nage there, met by the boarders and sat thereon

În prima parte a după-amiezii le-am citit fetelor, cât au strâns ele lucrurile am scris, iar pe la şase, când s-a mai domolit căldura, am plecat cu Lili s-o vizităm pe „Elisabeta a lui Ghiţă Ion“. Alice, care se simţea puţin obosită, urma să vină mai târziu la cimitir cu automobilul.

La un moment dat părea să ne ameninţe o furtună, aerul s-a încălzit, e sufocant, apăsător, dar mai târziu au dispărut toate semnele de schimbare a vremii şi am avut parte de o seară luminoasă, fără cusur.

Voiam să ne bucurăm pentru ultima oară de farmecul deplin al împrejurimilor rustice, aşa că mai întâi am vizitat satul şi pe prietenii noştri de acolo – fiecare a primit câte ceva mărunt de la mine, o „cruciuliţă“[146], o icoană, o carte, dulciuri, prăjituri, tutun, o fotografie, fiecare după gustul propriu sau după aprecierea mea. N-am găsit-o pe „Elisabeta“ acasă, ci doar pe „cocoana“[147] refugiată şi pe Ghiţă Ion,

care s-a bucurat mult de tutun. Le adusesem, ca să-şi pună în casă, o reproducere foarte mare după un portret al meu, un adevărat portret „Regina“, cu coroana pe cap şi semnat cu un „Maria“ mare şi hotărât, cu data alături; femeia refugiată a primit şi ea o reproducere după un tablou al meu ca soră de caritate, în uniforma Crucii Roşii. Când tocmai plecam, a apărut şi „Elisabeta“, care fusese în vizită la o fiică a ei bolnavă din alt sat. Apoi, după ce mi-am adunat toţi micii „ciobans“, am plecat peste dealuri către cimitir şi am stat mult de vorbă, aşezaţi din nou sub acelaşi stejar mare de data trecută. Cum aveam cu mine un coşuleţ frumos plin de dulciuri şi prăjituri, a fost o odihnă foarte plăcută pentru micii mei desculţi. Am discutat despre probleme sociale şi am rămas uimită de cât de rezonabili şi cu scaun la cap erau ţărănuşii mei. Le-am dat câteva sfaturi bune şi i-am lăsat să ne povestească tot ce ştiu şi simt ei – domnea între noi o armonie perfectă, iar băieţii au conchis că ruşii au fost nişte nătărăi să se descotorosească de ţar, fiindcă şi-au dat seama că regele şi regina lor sunt cel mai bun lucru din ţară. O, au fost tare înţelepţi, nu ne-am plictisit deloc împreună!

Au urmat urcuşul până la cimitir şi vizita la soldaţii bătrâni, cu tutun şi cărţi, iar la sfârşit trecerea printre morminte. Am luat seama la fiecare plantă în parte – toate buruienile fuseseră smulse şi am văzut cu bucurie că încolţiseră toate seminţele, iar prietenii mei rustici au promis să se îngrijească de morminte cât nu voi fi eu acolo. Le-am explicat că anumite buruieni sunt destul de decorative încât să fie lăsate în pace: atâta timp cât rămân curate cărăruile de printre morminte, unele flori sălbatice înfrumuseţează mormintele, fiindcă n-am reuşit să plantez floarea-soarelui peste tot. Înfloriseră o parte din anemonele mele englezeşti, ceea ce m-a bucurat tare mult. Ciobanii mei au vorbit cu înţelepciune despre tot ce vreau eu să se facă în colţişorul acela liniştit şi au promis să vină şi să aibă grijă de cimitir când vor avea timp, cât sunt eu plecată, şi chiar să-mi ude floarea-soarelui dacă nu plouă.

Urmată de tovarăşii mei cei simpli, m-am întors acasă pe când soarele apunea în Trotuş şi m-am despărţit de ei cu regret, promiţându-le să mă întorc când vor înflori măceşii. Fiecare a plecat acasă cu câte o bucată mare de pâine şi ne-am simţit prieteni, prieteni…

Căsuţa mea dragă era deja aproape golită, privelişte tristă.

Am luat cina, am aruncat o ultimă privire peste toate, cu părere de rău că trebuie să plecăm – am trăit foarte mulţumite în colţişorul nostru rustic unde domneşte pacea!

Răsărise luna când am plecat cu automobilele la tren. În vagon le-am mai citit fetelor din *Pansy*: în fiecare seară încearcă să mă ispitească să stau trează până târziu.

Apoi, în sfârşit, m-am culcat, dar nu înainte de miezul nopţii.

Bicaz

vineri, 11/23 mai 1918

Am sosit devreme la Piatra; după o noapte splendidă în tren, am urcat imediat în automobile şi am plecat la Bicaz, unde m-au întâmpinat, în uşa casei albe, Nando, Mignon, Symki cu fiica ei, Barbu, Râmniceanu[148], Ţenescu şi Cezărescu; toată lumea strălucea de mulţumire, iar cerul era puţin acoperit.

Fireşte, mai întâi s-a discutat mult, fiecare şi-a povestit mai mult sau mai puţin experienţele de când ne despărţiserăm. Mignon arăta indecent de sănătoasă, arsă de soare şi cu un zâmbet mare pe chipu-i larg, drag şi rotofei. Dar era drăguţă. Îşi răsucise peste urechi două codiţe bălaie şi îşi înfăşurase capul cu un fel de turban din voal albastru, care se potrivea de minune cu frumuseţea ei olandez-rusească. Aşa cum spuneam, toţi arătau tare mulţumiţi de viaţă, în ciuda atâtor nenorociri politice care îi făceau să fumege de indignare când vorbeau despre ele. Odihna i-a priit extraordinar lui Nando.

A urmat marele eveniment al zilei, alegerea locului unde vreau să mi se construiască o căsuţă din lemn pentru la vară – un vis care-mi fusese drag, dar pe care nici nu speram să-l văd împlinit. Ştiu exact unde aş vrea să fie, văzusem peticul acela de pământ data trecută, cu ochiul meu ager, şi, cum mereu m-am priceput să iau decizii pe loc, hotărâsem că, dacă vreodată îmi va fi dat să locuiesc în părţile acestea, acolo mi-aş face o casă A MEA. Fireşte, greutatea era să-i fac pe ceilalţi să accepte, mai ales că nu e prea aproape de casa mare şi e un colţ destul de izolat. Norocul m-a ajutat: deşi locul ales de mine pare destul de inaccesibil, duce la el un fel de drumeag solid, care POATE fi făcut *carossable*. Au mai ajutat doi factori: buna dispoziţie a tuturor şi… Barbu! Totul depindea de cum avea el să *épouser ma fantaisie*[149] şi, din fericire, a făcut-o din toată inima; toată lumea a fost de acord că alegerea mea, deşi oarecum neaşteptată şi surprinzătoare, era fără îndoială frumoasă.

Aşa s-a făcut că am putut să-i indic, imediat, exact locul pe care-l doream omului care se va ocupa de toată construcţia, iar ideea, aşezarea şi planul casei gândite de mine au fost adoptate fără proteste – Nando le-a susţinut cu entuziasm.

Mă bucur mult, fiindcă nu mi-ar fi făcut nici o plăcere casa cea mare şi apropierea ei de drumul mare, care trece chiar pe lângă ea, deşi e o casă frumoasă şi civilizată – dar vreau să fiu în sălbăticie cât mai mult şi îmi doresc ca aici să se copieze, mai mult sau mai puţin, căsuţa mea, a celor patru vânturi.

Ne-am întors să luăm prânzul, foarte binedispuşi.

Până la locul unde va fi casa mea cea nouă, pe marginea drumului

fantomatic, creşteau ferigi superbe, foarte tinere, ca nişte pene de un verde aprins răsărite drept din pământ.

Sunt sigură că-mi va face plăcere să locuiesc aici, în condiţiile acestea. Numai de-ar fi Lisabetta în stare să ţină la un lucru din toată inima, în afara celor pe care nu i le putem da! Fiindcă pe Lisabetta o voi lua să stea acolo cu mine, deşi ştiu că nu-mi va fi niciodată, din nefericire, o tovarăşă cum mi-au fost cele două fete, cu enuziasmul lor nestăpânit şi *joie de vivre*.

Pe lângă acestea, mi-au arătat atâta afecţiune şi încredere, au fost atât de încântate de compania mea, încât mi-au făcut zilele tare fericite.

Toată lumea a luat prânzul împreună. După masă am mai stat puţin de vorbă. Barbu mi-a citit un articol foarte bun scris de Tache Ionescu, apoi ne-am dus la Durău, eu în faţă, lângă Nando, cele două fete ale mele în spate, iar Mignon în automobilul meu, care ne urma, cu Symki şi fata ei. Ne-am oprit la Hangu să ne uităm la scumpa noastră bisericuţă veche din lemn de acolo, cea mai frumoasă biserică din câte am văzut. Apoi ne-am continuat drumul spre Durău.

Verdele proaspăt al copacilor şi al pajiştilor pline de sevă, în contrast cu pinii atât de închişi la culoare, era minunat, o încântare – vederea pajiştilor de munte verzi şi îndestulate cu apă mă emoţionează într-un mod neobişnuit, o parte din suflet mi se umple de o satisfacţie adâncă, savuroasă. Sufletul meu pare să reacţioneze la unele lucruri din natură spontan, irezistibil, total.

La Durău ne-am plimbat peste tot prin mânăstire. Stareţul nu era acolo, dar am căutat peste tot până am dat de călugări, vechile fosile; în viaţa mea n-am văzut rămăşiţe atât de ciudate de omenire, arătări ciudate, străvechi, care seamănă mai mult cu ciupercile sau cu buştenii căzuţi şi îmbrăcaţi în muşchi, figuri groteşti şi totuşi înduioşătoare, care nu ţin de nici o epocă anume, ci doar de existenţa lor pe jumătate fosilizată.

Ceahlăul se întindea în spatele mânăstirii în toată măreţia lui – nu se poate închipui un loc mai frumos unde să trăieşti. Un măr sau doi încă mai erau înfloriţi şi ieşeau în evidenţă cu albul lor pe fundalul întunecat. M-am bucurat de frumuseţea lor cu fiecare picătură de sânge din mine.

Dar vai, noua graniţă trece chiar prin spatele locului acestuia încântător, iar Ceahlăul, mândria Moldovei, ne e smuls de duşmanul rapace şi neiertător!

Pe drumul de întoarcere ne-am oprit la altă bisericuţă dragă nouă, tare frumoasă, cu patru turnuri vechi, ce stau să cadă, la cele patru colţuri ale zidului împrejmuitor. Înăuntrul împrejmuirii m-am aşezat o vreme, iar ţăranii s-au adunat în jurul meu, bucurându-se să mă vadă; toţi îşi aduceau aminte de mine, am stat mult de vorbă şi am avut la

îndemână darurile mele obişnuite, primite cu încântare.

Pe tot drumul până acasă, Nando mi-a arătat locurile care vor deveni un lac mare dacă se duce la îndeplinire planul lui Leonida[150]. Nando l-a discutat cu Boyle, iar Boyle va fi pus în legătură cu Leonida. Boyle a fost specialist în domeniul acesta, aşa că deja a trecut prin toate experimentele şi ne va fi de un ajutor nepreţuit, practic.

Am ajuns acasă pe la opt şi jumătate, am cinat şi, înainte de zece, am plecat din nou cu fetele, la Piatra, de unde am luat trenul.

În tren le-am mai citit.

Toate trei eram foarte întristate că ni se terminase răgazul de pace şi *bonne entente*.

Iaşi

sâmbătă, 12 /25 mai 1918

M-am întors – e tare neplăcut să mă văd din nou în oraşul prăfuit şi să-mi reiau viaţa ocupată şi fără bucurii după ce am fost au vent.

Despărţire tristă de fetele mele – dar mare bucurie pentru cei care mă aşteptau acasă, mai ales Ileana, care e mai dulce şi mai drăgălaşă ca niciodată, un copil adorabil, adorabil.

Dimineaţă încărcată, în care a trebuit să mă ocup de toate îndatoririle adunate între timp. Cumpărăm în continuare lucruri pentru depozitul meu de câte ori avem ocazia.

Barbu a venit să-mi aducă toate veştile şi să luăm hotărâri pentru construirea casei de la Bicaz. Ştiu că planul acesta îmi va face plăcere şi voi putea să-mi manifest o fărâmă din dragostea mea pentru frumuseţe.

Cât eram plecată, acum trei zile, a fost o explozie teribilă aici, aproape de Socola – a sărit în aer un întreg depozit rusesc cu muniţii, au murit mulţi oameni şi s-a zguduit tot Iaşiul. Trebuie să fi fost formidabil. Ileana mea şi mulţi alţii s-au speriat foarte tare. Se pare că s-au dus imediat acolo Carol şi Nicky şi amândoi s-au comportat admirabil. De cum am putut scăpa, m-am dus să-i vizitez pe răniţii din Spitalul Militar şi cel al francezilor. A fost mai rău decât orice bombardament de artilerie, fiindcă obuzele au zburat pretutindeni ca mânate de nebunie, ucigând şi rănind oamenii la distanţe mari.

Înainte să mă duc la spitale l-am primit pe bătrânul Paul, vizitiul de la Buftea, care reuşise să primească învoire ca să vină în partea noastră. Mi-a dat tot felul de veşti, era pus pe vorbă şi plin de detalii. Un lucru mi-a făcut plăcere: se pare că toţi soldaţii care se întorc în partea cealaltă vorbesc despre mine cu extraordinară iubire şi afecţiune, ba chiar ţes legende exagerate despre faptele, devotamentul şi curajul meu.

La prânz ne-au vizitat generalul Coandă şi Lisette Greceanu, venită cu aprobare specială de la Bucureşti. S-a numărat printre persoanele

care ne-au fost credincioase, foarte credincioase, şi a lucrat cu curaj tot timpul. Revederea ne-a emoţionat mult pe amândouă, aveam foarte multe să ne spunem şi să ne întrebăm. Ceea ce ne surprinde întotdeauna e faptul că toţi au devenit timizi de când s-au văzut supuşi şi umiliţi de invadatori. Au uitat cum să fie liberi şi se vede că sunt înconjuraţi de germani şi primesc doar ştiri de la ei.

I-am primit şi pe Balş, şi pe Colette Plagino, apoi am avut o discuţie lungă cu Coandă; s-a făcut ora cinci până să apuc să-mi trag răsuflarea.

La şase am plecat cu Ileana şi Lisabetta la Horleşti, la cantina mea, urmată de „teribilul colonel“ şi micul Georgie[151]. Am găsit totul în perfectă ordine.

După-amiaza a fost tare vântoasă, dar apusul a fost magnific, furtunos. Mulţi nori, dar, din păcate, nici pic de ploaie.

Cella a venit la cină, iar după masă a venit să mă vadă Barbu.

Iaşi

duminică, 13/26 mai 1918

Nu plouă, în ciuda norilor frumoşi, în ciuda nevoii noastre de ploaie – dar e mult mai răcoare, cred că trebuie să fi plouat pe undeva.

M-am dus cu Ecaterina la „Cultura“, apoi la „Spiridon“, să vizităm răniţii. Am găsit o femeie, care fusese lovită la cap, pe moarte. La „Spiridon“, pe un băieţel de vreo şase ani, cu capul bandajat fiindcă se rănise cu o grenadă (rană veche), l-a lovit *un coup de foudre* pentru mine şi a insistat să se ţină după mine peste tot, păşind mărunţel alături şi agăţându-mi-se de rochie pe scări, în sus şi în jos, oriunde mergeam. Nu avea decât o cămăşuţă de noapte şi o medalie atârnată cu sfoară de gât. Îşi arăta dinţii ca un mic sălbatic oricui încerca să-l oprească, dar către mine se întorcea cu cel mai larg zâmbet. Momentul greu a venit când a trebuit să plec, fiindcă, fireşte, a declarat că el merge în automobil cu Mama Regina. Lumea a încercat să-l convingă că nu e îmbrăcat, că Mama Regina îi va trimite haine şi apoi va putea merge cu mine. „Atunci aştept aici“, a spus el şi s-a aşezat în hainele lui subţiri pe prag, cu faţa unuia care are de gând să aştepte până la Judecata de Apoi. Ca să nu dezamăgesc un copil căruia i se promisese ceva în numele meu, le-am spus să-l lase să stea acolo, fiindcă îmi voi trimite imediat automobilul înapoi cu haine (ceea ce am şi făcut), iar mâine dimineaţă voi mai trimite un motor ca să-l aducă la noi, să ia micul dejun cu mine! După aceea, servitorul meu mi-a povestit că îl găsiseră, cum era de aşteptat, pe micul ghiduş aşteptând pe prag. Ei bine, iată unul care n-a găsit cu cale să se îndoiască de cuvântul reginei lui!

La prânz l-am avut invitat pe prinţul Kropotkin[152] cu cele două fete ale lui şi pe domnul Conston, intendent la Spitalul Francez; amândoi s-

au comportat remarcabil după explozia aceasta oribilă, au strâns răniţii şi i-au îngrijit, punându-şi vieţile în cea mai mare primejdie.

La trei a venit Cella, la patru Barbu, iar la şase am plecat cu Lisabetta şi Lili, mai întâi în vizită la adăpostul meu Y.M.C.A., iar apoi la Galata. A fost o după-amiază de-a dreptul insuportabilă, nu se pot descrie vântul şi praful prin care am trecut. Eu eram în uniforma de soră de caritate, fără voal, şi am fost tare chinuită.

Am cinat la Irina Procopiu, cu St. Aulaire[153], Mişu, Flers şi Belloy. Conversaţii plăcute. După cină, Cella a cântat puţin la pian, apoi am mai vorbit, iar în cele din urmă ne-am despărţit destul de târziu. Vântul încă bătea cu furie şi împiedica norii să-şi facă datoria.

Am primit o telegramă de la prietenul meu Anderson[154] şi de la misiunea americană, primul mesaj direct; mi-a făcut o mare bucurie.

Iaşi

luni, 14/27 mai 1918

În ciuda norilor superbi, nici o picătură de ploaie – nici o picătură, ţi se face sete, îţi vine să întinzi mâinile spre cer ca să despici norii… Dar e mai rece şi măcar ne simţim mai în largul nostru. Totuşi, vântul teribil continuă.

Dimineaţă am rămas acasă, să-i pozez lui Bulgăraş.

Aşa cum aranjasem de ieri, băieţelul rănit a venit să ia micul dejun cu mine, în automobilul meu, îmbrăcat în hainele pe care i le trimisesem. A venit cu un preot şi am mâncat împreună cu mare solemnitate, împreună cu preotul.

Băieţelul e un drăgălaş, a stat lângă mine şi s-a înfruptat bucuros din toate pe rând, privindu-mă cu ochi mari şi iubitori.

De luni de zile, în fiecare dimineaţă chem doi copii (alţii în fiecare zi) de la orfelinatul meu să ia micul dejun aici, împreună cu unul dintre îngrijitorii lor, şi toţi trei primesc bunătăţi.

Aranjamentul îi bucură enorm pe cei de la şcoală.

După aceea, audienţă cu dr. Cădere, care a muncit cu spor în timpul războiului şi căruia i s-a cerut acum să meargă să lucreze în partea ocupată. A venit să mă întrebe dacă l-aş putea ajuta cu materiale şi cu ambulanţele mele „Regina Maria“. L-am asigurat cu toată sinceritatea că nici nu-mi doresc altceva decât să ajut, dar că, dacă germanii le iau totul alor noştri, mai întâi trebuie să primesc garanţii scrise că ceea ce dau va merge la românii mei, nu la inamic. Am adăugat că refuz cu hotărâre să dau chiar şi un capăt de aţă atâta timp cât există fie şi cea mai firavă posibilitate să ajungă să îngraşe duşmanul. L-am privit drept în ochi când mi-a spus că toţi românii se pleacă în faţa mea pentru comportamentul „eroic“ de care am dat dovadă în timpul războiului şi i-am spus: „Doar pentru că simt că mi-am făcut datoria mă simt acum îndreptăţită să vorbesc atât de deschis şi de ferm: vreau

ca, atunci când ne va veni ceasul, să pot sta dreaptă ca un om care nu s-a clintit, nu s-a îndepărtat de propriile convingeri, de propriul punct de vedere şi şi-a păstrat loialitatea neştirbită până la moarte sau până la victorie; vreau ca în ziua aceea să fiu înconjurată de cât mai mulţi români pe care am reuşit să-i salvez de propriile lor slăbiciuni. Dar dacă îmi puteţi aduce garanţii că ceea ce trimit acolo va fi pentru românii MEI, pentru copiii mei suferinzi – o, atunci vă voi ajuta din toate puterile şi cu toate mijloacele, cu tot ce am.“

Apoi, întâlnire emoţionantă cu două surori de caritate române care au rămas în partea ocupată; una e sora Goglia[155], care lucra în spitalul meu. Au căzut în genunchi când au intrat în încăpere, mi s-au agăţat de picioare, mi-au acoperit mâinile cu sărutări, au făcut asupra mea cruci nenumărate, au râs, au plâns, mi-au povestit o mulţime de lucruri, de-a dreptul extaziate să mă revadă. Suferinţa le-a fost enormă, crudă.

La prânz, Marghiloman şi Arion.

Trebuie să mărturisesc că Marghiloman e greu de suportat. Îmi aminteşte de un fluture. Era rozaliu, zâmbitor, trecea uşor peste toate subiectele neplăcute, într-o eternă stare de admiraţie faţă de germani şi organizarea lor formidabilă, pe care o descria cu încântare lipsită de tact chiar dacă talentul acesta prodigios era folosit împotriva românilor noştri. Am avut cele mai ferme intenţii să nu fiu nepoliticoasă, dar e drept că mi-am permis să fiu „comică“, singura cale de a mă răcori pe care mi-o îngădui, fiindcă prânzul acesta a fost gândit ca o demonstraţie de bunăvoinţă către guvern, care e de părere că nu îl tratăm cu prea multă căldură. Mărturisesc însă că a fost un chin şi o grea încercare. Arion a fost mult mai suportabil, fiindcă el măcar e conştient de ce înseamnă pacea aceasta pentru noi.

După prânz am primit-o pe doamna Mehedinţi, soţia ministrului, venită recent de la Bucureşti pentru câteva zile. A fost ciudat să aud cât de diferit vorbea ea despre oprimarea germană! Iată o persoană care nu încerca să zugrăvească în roz realităţile atroce, care le-a răbdat pe toate zi de zi. Se pare că, de când s-a semnat pacea, germanii se comportă mult mai rău – organizaţia lor pentru rechiziţionare a devenit un jaf sistematic, se ia totul de la toată lumea! Iar Marghiloman zâmbeşte, pluteşte şi îşi freacă mâinile, spunând că munţii noştri nu vor mai fi niciodată ai noştri, toate acestea cu o graţie elegantă, de parcă ar invita pe cineva, în vremurile de demult, să-i vadă calul de curse cum câştigă primul loc! Insuportabil!

Am primit o vizită grăbită din partea lui Flers: St. Aulaire a fost rechemat! Ei cred că aş putea face eu ceva şi că nu trebuie acceptat. L-am trimis pe Flers la Barbu, apoi a venit Barbu la mine şi am ajuns la concluzia că îi voi telegrafia lui George al Angliei, cerând să încerce să protesteze, fiindcă aici măsura ar fi considerată o nouă izbândă a

germanilor. Mai târziu l-am primit şi pe St. Aulaire, care a fost de-a dreptul fermecător şi s-a comportat ca un adevărat prieten credincios.

Mi-am încheiat seara cu o vizită la Nadeja şi fetele ei; Maria e încă la pat, îşi revine după vărsatul de vânt. Am întâlnit-o acolo pe Yvonne Ghika-Comăneşti, care munceşte de mult la Odessa cu mare curaj, chiar şi în vremurile cele mai grele.

Am băut un ceai în loc de cină şi i-am citit Ilenei din *Pansy*. Apoi am stat şi am citit singură în camera mea. Lisabetta, din păcate, continuă să prefere singurătatea, NU îmi e o tovarăşă adevărată, deşi se arată amabilă şi, în felul ei rece, destul de afectuoasă.

Iaşi

marţi, 15/28 mai 1918

Nu plouă – norii se risipesc, dar e răcoare. I-am pozat lui Bulgăraş, care a trăncănit mult. Cred că schiţa va fi frumoasă, sper să fie aşa, fiindcă e gândită ca să facem reproduceri după ea pentru populaţie.

La prânz am avut-o invitată pe doamna Argetoianu, soţia fostului ministru[156]. E o doamnă în vârstă şi timidă, care tindea să se poarte neplăcut cu mine, dar ne-am zâmbit şi ne-am spus lucruri drăguţe, amândouă numai miere; cred însă că fiecare avea anumite *Hintergedanken*[157]. Ea şi bătrânul şi amabilul ei soţ, generalul Argetoianu, care azi s-a simţit rău şi n-a putut veni, au fost la Odessa de la început şi au trăit vremurile bolşevicilor. Au mai fost invitaţi la prânz şi soţii Verblomski.

Bătrânul Verblomski pleacă să se ocupe de unele bunuri la care încă mai am dreptul. Mi-a dat ultimul raport şi mi-a făcut declaraţii formidabile într-o franceză incredibil de bună, toate acestea în faţa lui Mamulea – eu şi doctorul nu îndrăzneam să ne uităm unul la altul ca să nu izbucnim în râs. Va lucra în continuare pentru mine şi afirmă hotărât că mai am dreptul la încă o sumă mare de bani, pe care mi-o va aduce chiar şi de la capătul pământului. A fost splendid şi absurd, astfel de clipe îţi doreşti să le poţi imortaliza în cuvinte, fiindcă îţi îmbogăţesc viaţa cu o amintire duioasă şi amuzantă.

Apoi l-am primit pe generalul Nicoleanu[158], căruia îi dădusem „Regina Maria“, iar după aceea am stat mult de vorbă cu Anicuţa Florescu, venită de la Bucureşti. Întâlnirile acestea sunt cele mai mişcătoare, ne-am tulburat mult una pe alta – zilele despărţirii noastre au fost îngrozitoare, mai ales pentru cei de sub stăpânirea duşmanului.

Arăta slabă şi îmbătrânită şi avea în ochi expresia aceea bântuită, îngrijorată şi în acelaşi timp oarecum bănuitoare a tuturor celor veniţi de acolo. Vai, în fiecare inimă se ridică un munte de amărăciune şi un asemenea amestec de deznădejdi şi dureri, că la început îmi e greu să mă înţeleg cu ei.

Barbu a venit la ceai, iar Ileana a sosit cu o mare jale, atât de mare,

că nici nu te lăsa inima s-o priveşti: căţelul pe care i l-au dat soţii Prezan a fost călcat de un automobil în curte.

Mai târziu m-am dus cu Ileana la orfelinatul meu să vorbim despre al treilea orfan pe care vreau să-l iau acasă şi ca să alegem o fetiţă pe care vrea s-o adopte doamna Niculescu. Am găsit o copilă adorabilă, al cărei tată a fost ucis la Turtucaia şi a cărei mamă e oarbă şi mai are mulţi copii. M-am bucurat mult că am găsit o fiinţă atât de drăgălaşă. La întoarcere am trecut pe la Cinculaki. Am cinat la Maruka, iar după masă am ascultat muzică – dragul *Le Gueux*, după o pauză atât de lungă în întâlnirile noastre muzicale; de când ne-au plecat prietenii n-a mai fost nici una.

Flers ne-a citit un discurs splendid pe care urma să-l ţină la teatru, dar care s-a anulat în ultimul moment. Talent încântător.

Iaşi

miercuri, 16/29 mai 1918

Am făcut o excursie plăcută de o zi: Carol ne-a dus cu Rolls-Royce-ul lui pe mine şi pe Lili în vizită la ospătăriile mele de la Călăraşi, Vânători şi Popricani.

A fost o zi răcoroasă, cu mult vânt, dar drumurile au fost bune, iar automobilul lui Carol e de-a dreptul perfect; Lili era în al nouălea cer de bucurie că va petrece o zi întreagă cu mine, ne era „dor“[159] uneia de cealaltă de când am plecat de la „Cele patru vânturi“.

Tare trist e să vezi uscăciunea – nu creşte nimic, câmpurile sunt nenorocite, e o supărare grea adăugată celorlalte nefericiri, nu vom avea pâine! E oribil.

Peste tot mi-am găsit ospătăriile în stare excelentă şi fiecăreia i s-a adăugat o grădină de legume, aşa că în parte se vor întreţine singure, cu tot cu gâşte, găini, porci. Toate au fost organizate de „teribilul“ şi de micul Georgie, care, fireşte, ne-au însoţit în alt automobil; generalul meu era binedispus, modest dar încântat de succesele obţinute. Mâncarea era excelentă, de fapt atât de bună, încât am insistat să mâncăm şi noi din supa copiilor la prânz, pe care l-am luat la Călăraşi. N-am văzut om mai fericit decât Lili, îmi simt inima alinată când fac plăcere cuiva care se bucură atât de mult.

Pe drumul de întoarcere ne-am oprit să culegem irişi sălbatici galbeni, superbi, exact ca irisul spaniol de grădină – cresc cu miile în locurile care de obicei sunt mlăştinoase, dar care anul acesta s-au uscat de tot.

Germanii au lansat un nou atac pe frontul de Vest; deocamdată înaintează. Folosesc toate instrumentele născocite de diavol ca să masacreze.

După cină a venit Barbu.

Înainte de cină i-am citit Ilenei, care adoră povestea.

Azi s-a instalat în casa mea al treilea orfan, Mihai Mişu. L-am ales fiindcă are ochi minunaţi.

Iaşi

joi, 17/30 mai 1918

Noul meu fiu adoptiv e deja foarte încântat şi tare adorabil, cu ochii lui formidabili; e afectuos, cuminte şi inteligent. Vasile şi Nicolăiţă şi l-au făcut deja prieten.

I-am pozat lui Bulgăraş, am primit-o pe Olga[160] şi pe o doamnă Liciu, necăjită că soţul ei n-a fost avansat, apoi pe o biată domnişoară Manu, a cărei mamă vitregă o urăşte şi a izgonit-o de acasă. Mai demult i se îngăduia să se ducă măcar să mănânce cu servitorii, dar nici asta nu mai are voie să facă. Locuieşte împreună cu o prietenă a ei tânără, care e foarte bună cu ea, dar, fireşte, se află într-o situaţie detestabilă, fiindcă nu vrea să fie *în plus* într-o casă unde nimeni nu are nici o obligaţie faţă de ea. Însă, cum are o sănătate foarte şubredă şi a fost crescută să nu fie de nici un folos, nu se pricepe la nimic cât să-şi câştige existenţa. Un caz trist, disperat.

La prânz le-am avut invitate pe Lisette Greceanu şi pe sora ei, Polizu[161]. Am vorbit mult. Lisette se întoarce la Bucureşti. De data aceasta arăta mult mai bine, mai normal, mai fericită – şederea într-un loc unde poate respira liber i-a făcut foarte bine.

I-am dat „Regina Maria“, clasa I, şi încă una Didinei – de fapt Lisettei, ca să i-o ducă Didinei.

Apoi l-am primit pe generalul Mărgineanu, decorat şi el mai demult cu „Regina Maria“, care venise să-mi mulţumească. Mi-a arătat planul pentru reconstruirea satului Mărăşti.

La patru a venit Barbu, iar la şase şi jumătate am plecat la o plimbare cu automobilul cu Cella. Am cules irişi galbeni în valea Jijiei, dar uscăciunea de peste tot e înspăimântătoare. Câmpurile arată ca nişte câini jigăriţi.

După cină a venit Sava Goia să-mi aducă traducerea terminată.

Iaşi

vineri, 18 /31 mai 1918

Vreme foarte uscată, deşi nu e cald – dar cum vom putea răbda seceta? Grânele nu cresc, nu e fân pentru vitele şi caii care toată iarna au stat să moară de foame, e un adevărat dezastru.

Mă tem că m-am ataşat teribil de al treilea fiu adoptiv, „Mişule“; e un băieţel tare drăgălaş, încrezător şi iubitor.

La zece şi jumătate am plecat cu Carol, în Rolls-ul lui, să-i vizităm pe soţii Prezan la casa lor de la ţară, la Schinetea, iar Nando promisese că va veni cu automobilul de la Bicaz să se întâlnească cu noi acolo,

împreună cu Mignon.

S-a nimerit de minune, ne-am întâlnit pe drum, înainte să ajungem acolo. A fost o plimbare plăcută, deşi n-am apucat chiar pe drumul potrivit.

Căsuţa soţilor Prezan e de-a dreptul încântătoare, tare frumos aranjată, cu simplitate şi gust; grădina e şi ea fermecătoare.

Ne-au oferit un prânz excelent, dar prea copios – s-a pus masa în grădină. După aceea am umblat prin casă, uitându-ne la suvenire vechi şi vorbind despre nimicuri; mai târziu am făcut o mică plimbare şi am încheiat cu un ceai, iar la cinci şi jumătate am plecat spre casă. Întoarcerea a fost mult mai plăcută, o parte din drum, printr-o pădure mare, a fost tare frumoasă, deşi plină de gropi. Soţii Prezan au fost încântaţi de vizită şi s-au purtat foarte agreabil şi firesc. A fost o zi plăcută.

Nando a venit cu Mignon, care arată splendid, doar că a ars-o soarele teribil.

Când am ajuns, am avut o revedere fericită cu Ileana, care s-a bucurat enorm de căţelul pe care i-l adusesem; apoi a venit Barbu, iar după el dr. Cazacu[162], acum prim-ministru în Basarabia. Vrea să mă implice în instituţiile caritabile de acolo.

După un ceai cu Mignon şi Ileana, am avut o discuţie lungă şi folositoare cu Nando. Apoi m-am spălat pe cap.

Iaşi

sâmbătă, 19 mai/1 iunie 1918

Ofensiva germană din vest e nimicitoare.

Soissons a căzut, de-abia mai îndrăznesc să-mi deschid telegramele – nu mă îngrijorează rezultatul final, dar sufăr când mă gândesc că biata şi curajoasa Franţă a pierdut atâta teritoriu! Şi, vai, ce ar însemna succesul lor pentru noi!

I-am pozat lui Bulgăraş; audienţă cu doamna Macarovici, doctor la „Spiridon“, care venise să-mi ceară ajutorul cu nişte bieţi copii rămaşi singuri pe lume de care încearcă să se îngrijească. La prânz, E. Perticari. După prânz am primit o doamnă şi un preot din Basarabia, apoi am avut puţin timp să scriu şi, în sfârşit, a plouat vreo trei ore.

La ceai a venit Barbu, apoi arhitectul Hârjeu[163], să vorbim despre casa mea de la Bicaz; luni mergem acolo să cercetăm terenul şi să începem lucrările. Mai târziu am plecat cu automobilul, împreună cu Mignon şi Alice, la un loc unde regimentul a ridicat o cruce în amintirea vizitei mele de anul trecut. Drumul, trecând printre câmpuri, era tare noroios şi n-a fost prea plăcut: Cadillacul aluneca îngrijorător de aproape de margine. Col. Lucaşievici a fost încântat să mă vadă. Din păcate, ploaia s-a oprit; apusul a fost splendid.

După cină, muzică în camera Lisabettei, cu Filip, un nou violonist

minunat, un „ţigane“[164] foarte tânăr descoperit de Enescu, şi cu Cella; invitaţi plăcuţi, artiştii în formă excelentă.

Iaşi

duminică, [20 mai]/2 iunie 1918

Frig, vânt, nori, dar, vai, vreme uscată. Dimineaţă încărcată acasă. Audienţă cu Porcu şi Şerban Cantacuzino[165]. Nimeni la prânz.

Ofensiva germană ne dă fiori în continuare. Şi-au eliberat toate trupele de peste tot şi fac un efort violent şi înspăimântător, aproape disperat. Englezii, francezii şi americanii sunt puşi la o încercare enormă, poate crucială – va fi a doua *bataille de la Marne*.

La ceai a venit Barbu. La şase şi jumătate, Nando ne-a dus cu automobilul pe mine şi pe Lili în locul acela de pe valea Prutului unde cresc irişii galbeni. Cu ajutorul multor ţărani, am cules snopi întregi pentru „Cele patru vânturi“, fiindcă diseară plec din nou la căsuţa mea dragă, luându-le cu mine pe Lisabetta şi Cella. Deocamdată Lisabetta nu se bucură, e o fată ciudată, dar schimbarea de aer îi va face bine, nu arată prea sănătos; e foarte greu de mulţumit, are, din păcate, o fire cârcotaşă şi vrea *cu orice preţ* să fie *neînţeleasă*, ideal pe care, din nefericire, îl şi atinge.

Lili nu mai poate de *Sehnsucht*[166] după Casa celor patru vânturi şi n-a vrut să ia nici măcar un iris, vrea ca toate florile să fie duse la locul acela drag.

Printre irişi, ca dovadă de cât de mică e lumea, m-a salutat cu entuziasm mama micului meu prieten rănit de la „Spiridon“, cel care s-a ţinut după mine ca un câine. Auzise despre episod şi era topită de încântare. Mai avea un copil în braţe. Am întrebat-o câţi are. „Doi“, mi-a răspuns cu o simplitate înnăscută, dar acesta e de la alt bărbat!

Am venit acasă cu trei iepuraşi pe care mi-i dăduse un copil de ţărani, pentru Ileana, fiindcă mâine e onomastica ei. I-am dat şi „Regina Maria“, clasa a III-a, pentru munca pe care a depus-o într-unul din sate. A fost încântată.

Am plecat la 11. Barbu vine şi el cu noi, fiindcă mai întâi ne vom opri la Bicaz.

Bicaz – Cele patru vânturi

luni, 21 mai/3 iunie 918

Am ajuns devreme la Piatra; foarte frig. Am coborât din tren la nouă ca să ne continuăm drumul cu automobilele până la Bicaz, unde urma să hotărâm locul exact şi planurile pentru frumoasa mea casă nouă; ne însoţea arhitectul Hârjeu, care a construit şi „Cele patru vânturi“.

Am stabilit la faţa locului toate cele necesare. Mi-am cercetat tot terenul cu interes şi o senzaţie plăcută de posesiune – e splendid, dar

mă tem că nu va fi gata prea repede!

Ne-am oprit câteva clipe la conac, ne-am luat rămas-bun de la Barbu, care se întorcea de acolo la Iaşi, şi am plecat din Piatra cu trenul la unu, sosind la Bâlca la şase, pe o furtună teribilă, cu vânt şi nori negri, dar, fireşte, fără ploaie.

Ne-am apucat imediat să aranjăm totul prin casa mea dragă, unde am găsit cele mai multe lucruri în bună rânduială. Ne-am pus cu mare veselie miile de irişi galbeni prin vaze; arată deosebit de frumos în ulcelele simple, negre.

În tot acest timp, afară mugea un adevărat uragan; căsuţa şi-a justificat pe deplin numele, dar n-a căzut nici o picătură de ploaie până târziu, dar şi atunci prea puţină, de parcă voia să le facă în ciudă bieţilor oameni care se roagă de ea. La Bicaz plouase bine, dar acolo nu sunt câmpuri cultivate.

La cină şi mai târziu, lumina s-a tot stins şi reaprins, deşi instalaţia e mult mai bună; furtuna era însă atât de aprigă, încât capriciile electricităţii au fost cu totul scuzabile.

După masă am citit împreună. Cella era încântată, iar Lisabetta era destul de binedispusă, o influenţa drăgălăşenia căsuţei şi bunul-gust perfect şi simplu de aici, în ciuda dorinţei ei de a nu se simţi bine deloc. În scurtă vreme, şi-a aranjat camera splendid. Are un gust desăvârşit.

Ne-am culcat destul de târziu; începea să plouă.

Cele patru vânturi

marţi, 22 mai/4 iunie 1918

Zi încântătoare, de pace şi odihnă, destul de răcoroasă, dar, din păcate, ploaia care părea atât de aproape a fost gonită de vânt, cum se întâmplă de fiecare dată. Ne-am bucurat mult de temperatura potrivită pentru plăceri mai active.

Toţi prietenii mei umili au venit să mă întâmpine, toţi micii „ciobans“ cu braţele pline de flori şi frăguţe delicioase, zdrenţăroşi, dar enorm de încântaţi de întoarcerea mea. Şi eu am fost la fel de bucuroasă să-i văd. Adusesem îmbrăcămintea promisă şi fiecare a primit un rând de haine complet. Au venit şi nişte fetiţe, o femeie pe care n-o cunoşteam, cu un copil mic în braţe şi încă unul care se ţinea de fustele ei – şi ea avea nevoie de ajutor, pe care, fireşte, l-a primit. Încrederea şi afecţiunea lor simplă îmi dau o bucurie foarte pură. Căsuţa mea era scăldată în soare. Ne-am plimbat peste tot, culegând cele mai delicate flori de măceş ca să ne umplem vazele simple cu ramuri lungi, care se înclină cu o graţie inimitabilă, în timp ce crenguţele mai scurte le-am pus în boluri joase; nu există pe lume lucru cu un aer mai fragil şi nevinovat decât trandafirii aceştia adorabili, de un roz palid, cu mijlocul galben.

După prânz le-am citit celor două însoţitoare ale mele. Lisabetta e de-a dreptul fericită, a cedat cu totul farmecului locurilor acestora. Camera ei a devenit o adevărată comoară în miniatură.

La ceai a venit doamna Ştefănescu, cu notele pe care i le cerusem despre fratele ei mai mic, care a fost ucis. A vorbit mult şi mi-a adus din nou lacrimile în ochi descriindu-i moartea. Se dusese la mormântul lui şi găsise crenguţele mele de măr care încă mai stăteau prinse de crucea lui.

După ceai am plecat la plimbare pe drumul meu preferat, către sătucul ascuns. Toţi ciobanii mei veniseră să mă întâmpine, îmbrăcaţi îngrijit în hainele pe care li le adusesem, cu „brâus“ colorate pe care le comandasem special; au avut un mare succes, purtătorii lor străluceau de bucurie. Am vizitat locurile obişnuite, dar de astă dată a trebuit să mă opresc la fiecare casă, pe rând. Grigore, preferatul, are o soră foarte bolnavă; am vizitat-o şi pe ea. Ultima vizită am făcut-o la draga noastră „Elisabeta a lui Ghiţă Ion“, iar apoi am plecat în pelerinaj la copacul mare sub care a trebuit să mă aşez, ca de obicei, şi să scot din coş bucăţi de chec pe care le-am mâncat cu toţii, vorbind despre câte în lună şi în stele. S-a arătat şi vaca albă, cum era de aşteptat, liniştită şi frumoasă, semănând mai mult ca niciodată cu o vacă sfântă indiană. După aceea, ca să păstrăm tradiţia, ne-am încheiat plimbarea la cimitir, despre care micii mei tovarăşi îmi tot vorbiseră, foarte mândri de faptul că se ţinuseră de cuvânt şi îl îngrijiseră cum îi rugasem. Într-adevăr, l-am găsit într-o stare excelentă – smulseseră toate buruienile, iar floarea-soarelui creşte puternică, arată promiţător. Mi-am exprimat aprobarea pe „regineşte“ şi toată lumea a fost cum nu se poate mai încântată; n-au fost uitaţi nici bătrânii „miliceni“, care au venit buluc de la tabăra lor să primească ţigări şi cărţi. Ion ne urmase cu un coş mare din care am scos provizii nesfârşite – a primit ceva fiecare casă, fiecare copil, bătrân sau nevastă ocupată.

Toţi însoţitorii mei rustici au venit cu mine până acasă, unde am reuşit să mai găsesc nişte bucăţi de material portocaliu pe care să le dau fetiţelor ca băsmăluţe.

Ne-am întors încărcaţi de flori, iar Grigore mergea înaintea noastră fluturând o ramură de măceş, ca la Intrarea în Ierusalim. M-am gândit la Lili şi Alice şi la cât le-ar fi plăcut toate acestea. Toţi copilaşii purtau câte ceva pentru mine, iar de astă dată mi-au intrat în casă fără frică şi au luat parte la plăcerea împodobirii. A fost o zi plină de satisfacţii simple, care vindecă sufletul.

„Teribilul“ meu e într-o dispoziţie excelentă. După cină am stat la masa mare din salon, Lisabetta a desenat, iar eu am citit.

Cele patru vânturi

miercuri, 23 mai/5 iunie 1918

Vreme ciudat de răcoroasă, fără pic de ploaie; aerul a fost încântător, dar neobişnuit de rece pentru acest anotimp. Mie îmi place – disperarea e că nu plouă.

Mi-am petrecut dimineaţa în linişte, scriind şi umblând prin căsuţa mea iubită.

Ţărăncile şi copiii vin întruna, îmi trec prin casă adevărate procesiuni; vin cu o rugăminte sau cu un dar, îmi aduc fragi, flori, buchete mari dintr-un ciulin uscat pe care-l folosesc eu în aranjamentele florale din vazele şi ulcelele care nu ţin apa; e o atmosferă foarte primitoare şi îmi place încrederea tăcută şi convingerea cu care vin la mine ca la un fel de mamă care ar trăi într-un templu.

Am trimis după un doctor care s-o consulte pe sora bolnavă a lui Grigore: da, are tuberculoză, cum bănuiam. Doctorul a fost condus la pacientă de Cella, apoi a luat prânzul cu noi. Mă voi îngriji cât pot ca biata fată să aibă tot ce-i trebuie.

După prânz şi după ce am urcat peste tot după măceşi, am stat puţin liniştită şi le-am citit tovarăşelor mele. Lisabetta e în cea mai bună dispoziţie, desenează ilustraţii fermecătoare pentru *Minola*.

Mica Stanca, sora mai mică a lui Grigore, a venit cu bătrâna ei mamă, care mi-a adus în dar un cocoşel tânăr; veniseră să întrebe ce a spus doctorul despre bolnavă. Se vede cât o iubesc şi câte griji îşi fac pentru ea. Am încercat s-o liniştim pe bătrâna cea de treabă, căreia nu-i mai venea să plece. I-am dat provizii de macaroane şi am trimis-o la bucătărie să înveţe cum să le gătească. Stanca a rămas cu noi şi am dus-o puţin cu automobilul, după care ne-am preumblat îndelung şi am căutat trandafiri. Deşi apucaserăm într-o cu totul altă direcţie, ciobanii meu au aflat cu toţii unde plecasem şi ni s-au alăturat. Ca de obicei, ne-am întors cu toţii acasă şi m-au ajutat să pun florile în apă, care mai de care mai dornic să-mi facă pe plac, uitându-se cum fac eu şi imitându-mă cât mai precis.

Nici că ar mai fi plecat, dacă nu le-aş fi dat câte un biscuit fiecăruia şi nu le-aş fi spus un „la revedere“ hotărât; casa aceasta a devenit, puţin, şi casa lor.

Veşti ceva mai puţin îngrijorătoare de pe frontul de Vest.

„Teribilul“ e într-o stare de spirit admirabilă, mai plăcut ca niciodată. Nici o veste de la Iaşi. Arhitectul Hârjeu a venit cu planul pentru casa de la Bicaz.

Apusul a fost frumos, dar furtunos, cu un vânt năprasnic.

Iaşi

joi, 24 mai/6 iunie 1918

Foarte răcoare, aproape frig, cu mult vânt, dar aerul e plăcut, înviorător. Mi-am petrecut dimineaţa în acelaşi fel, citind, scriind,

stând în pat până târziu – dar am umblat mult prin camere, aranjând florile, bucurându-mă de soarele primelor ore şi de priveliştea fermecătoare, de care nu te poţi plictisi; doar că avem nevoie de ploaie, ploaie!

Ca de obicei, procesiuni întregi de ţărănci şi copii, azi unii pe care nu-i cunoşteam, printre care şi o femeie bolnavă care, auzind că o ajutasem pe sora lui Grigore, venise să vadă ce putem face pentru ea. Am avut să le dau tuturor copiilor haine şi cămăşi; au venit cu braţele pline de flori şi străchini cu fragi, au venit încrezători, ca la o mamă care nu poate să nu-i ajute, iar eu am încercat să mă ridic la înălţimea aşteptărilor, ca să nu le dezamăgesc convingerea înduioşătoare.

Stanca, sora mezină a lui Grigore, a petrecut mai toată ziua la noi în casă. A venit să-i aducă surorii ei bolnave mâncare bună, săţioasă, şi ne-am plimbat împreună cu un coş mare, adunând măceşii dragi de pe lângă casă.

La prânz au venit bunul şi grasul nostru Moşoiu, care, vai, a fost trimis în altă parte, fiica soţilor Coandă şi mama ei şi Rosetti-Bălănescu. Pe la trei au sosit şi Boyle, cu colegul lui rus, şi doamna Nevruz. Salutări pline de bucurie. Au rămas toată după-amiaza. Boyle avea tot felul de lucruri să-mi spună – o mulţime, şi pe teme importante; speră că voi putea insista eu pentru lucrurile care TREBUIE făcute. Le-am dat aşa-numitul nostru *high tea*[167] şi au mâncat bucuroşi, fiindcă nu luaseră prânzul; a mâncat chiar şi bătrâna Nevruz, scumpa de ea, care de ani de zile îşi imaginează că ea nu poate mânca în public. Stanca a petrecut toată după-amiaza la noi, cu încă o fetiţă, şi au fost invitate amândouă la ceai, ocazie cu care s-au îndopat cu prăjituri. Le-am spălat pe mâini, iar Lisabetta le-a împrumutat cărţile ei ilustrate, la care s-au uitat cu un fel de admiraţie temătoare, ca la lucruri sfinte.

În cele din urmă, oaspeţii au rămas şi la cină; toată lumea a fost binedispusă şi cu poftă de conversaţie. Lisabetta e fericită şi mulţumită pe deplin.

După masă, când toată lumea plecase, le-am citit tovarăşelor mele, dar îmi era teribil de somn, deşi azi nu am făcut prea multă mişcare.

Am primit o scrisoare de la Barbu, una de la Symki, una de la doamna Pherekide[168] şi încă una, foarte ciudată, de la Mărgărita Miller[169], care e de partea duşmanului!

Cele patru vânturi

vineri, 25 mai/7 iunie 1918

Ultima zi aici. Regret din tot sufletul, fiindcă iubesc casa şi locurile din zi în zi tot mai mult.

Nicăieri n-am mai văzut asemenea măceşi, e un adevărat paradis, mă umplu de un extaz de nedescris. Sunt pretutindeni, e magnific, tufe

enorme, păduri întregi de măceşi!

Azi m-am sculat din pat devreme. Dimineaţă foarte răcoroasă, dar luminoasă. Ca de obicei, m-au atras măceşii şi am cules crengi multe, e un rai al măceşilor, au devenit obsesia noastră; acum, chiar şi cu ochii închişi văd măceşi dansând în faţa mea, de parcă mi-au intrat în sânge.

După aceea am stat la masa mare care-mi place atât de mult, Lisabetta a desenat, iar eu le-am citit ei şi Cellei. Tot timpul ne-au întrerupt valuri după valuri de ţărani din toate părţile, cu strămchini cu fragi şi mănunchiuri de ramuri de măceş. Au ajuns să vină de peste tot, îmi dau ofrandele, îmi sărută mâna, apoi rămân după pofta inimii dinaintea mea, cu braţele adunate în faţă, câte unul are ceva de spus, dar ceilalţi stau într-o contemplaţie mută şi loială a persoanei mele, de parcă aş fi vreun idol aducător de bunăstare, de la care se aşteaptă la minuni.

Minunile mele se manifestă prin vorbe bune, haine folositoare şi din când în când bani pentru cei mai sărmani.

Azi au venit mai mulţi ca niciodată.

La prânz l-am avut invitat pe generalul Văitoianu cu soţia şi fiica. După masă am stat mult de vorbă cu el. Tocmai începea să plouă.

După plecarea lor le-am citit din nou tovarăşelor mele, apoi a venit la ceai doamna Ştefănescu, cu mare chef de vorbă, care chiar ne-a amuzat foarte mult.

Ballif a venit din senin să anunţe că muncitorii de la căile ferate fac o grevă de proporţii, aşa că probabil nu vom putea pleca cu trenul. A fost o veste destul de supărătoare, fiindcă drumul e lung cu automobilul şi pentru noi e preţios fiecare ceas petrecut aici; în orice caz, am hotărât că nu vom pleca mai devreme de cină.

Am făcut o ultimă plimbare, însoţite de aceiaşi prieteni, iar mica Stanca, ajunsă preferata noastră, a mers pe lângă mine, ţinându-mă de mână, ceea ce a devenit dreptul ei preţios. Scumpa de Stanca!

Fireşte, am trecut pe la cimitir, i-am vizitat pe soldaţii bătrâni şi le-am dat tutun, am adunat ramuri de măceş, am trecut prin locurile noastre preferate, am vizitat-o cum se cuvenea pe bătrâna Elisabeta şi, în cele din urmă, ne-am despărţit cu mare regret şi cu multe promisiuni că ne vom revedea în curând.

Greva e serioasă, aşa că ne-am întors la Iaşi cu automobilul; un drum rece, de patru ore, cu un pneu; am sosit la Iaşi pe la două şi jumătate, foarte somnoroase şi înţepenite.

Iaşi

sâmbătă, 26 mai/8 iunie 1918

Zi agitată, ocupată şi tulburătoare. A risipit cu totul odihna mea minunată de acolo. Cum era firesc, mă aşteptau tot felul de veşti care

nu mi-au făcut plăcere. S-a ţinut un mare „parastas“[170] pentru soldaţii noştri căzuţi în bătălie şi, pentru că am devenit sclavi, aliaţii noştri n-au fost invitaţi să participe! Faptul acesta m-a îndurerat şi m-a indignat, dar se pare că în ultima vreme cel mai mărunt incident îi face pe germani să se poarte tot mai drăceşte; vor să ne zdrobească, să ne zdrobească brutal, să ne zdrobească pe deplin, până pierim cu totul. Situaţia e absolut intolerabilă – ne întrebăm cum îi vom supravieţui până la sfârşit. E povestea eternă a agresorului care-l urăşte pe cel agresat: cu cât ne fac să suferim şi ne maltratează mai mult, cu atât ne urăsc mai tare, fără să-şi dea seama că propriile lor fapte oribile le otrăvesc inimile urâte. Ne poartă ranchiună pentru că le purtăm ranchiună „und bist du nicht willig, so brauche ich Gewalt“![171] Refuzăm să-i iubim, aşa că se va folosi forţa letală!

Singurul ofiţer străin prezent a fost colonelul Boyle, pe care-l invitasem personal înainte să aflu că urmau să fie excluşi Aliaţii. Boyle e cu desăvârşire indiferent la orice nu e imediat, aşa că a venit, pur şi simplu pentru că l-am invitat eu, fără să-i pese de ce cred alţii despre prezenţa lui.

În ciuda absenţei celor pe care îmi doream să-i văd acolo, ceremonia a fost frumoasă. Toată biserica era plină de steagurile regimentelor, s-a cântat frumos, lumea a fost foarte mişcată. De pe tronul meu înălţat, priveam în jos la toate, îmbrăcată în uniforma mea dragă, albă, a Crucii Roşii, cu o lumânare în mână, şi mă simţeam pe deplin mama poporului acestuia suferind, sfâşiat, neînţeles, adesea nedemn, dar iubit din toată inima, cu atâta tărie, încât m-a cuprins o emoţie cutremurătoare, şi, în timp ce vocile corului umpleau marea biserică, mi se părea că văd tot ce a fost şi tot ce ar fi putut să fie, nădejdile zdrobite, visul sfărâmat, realitatea crudă, multele greşeli, toţi morţii căzuţi pentru o cauză în care, ca şi mine, au crezut – şi l-am văzut şi pe Mircea, micul Mircea care mi-a fost răpit la începutul marii tragedii. Ochii mi s-au umplut de lacrimi şi am plâns, am plâns cum nu poate plânge decât o mamă cu inima frântă – mama unui copil mort, mama unor speranţe moarte şi a inimii sângerânde a unui popor îndurerat pe care a învăţat să-l iubească şi care a învăţat s-o iubească la rându-i. O, a fost un ceas al emoţiilor profunde şi tragice – şi totuşi, şi totuşi, privindu-i pe bărbaţii aceia puternici, răbdători, cu chipuri cinstite şi ochi trişti, care ţineau steagurile, mi-am spus: neamul VA TRĂI, TREBUIE să trăiască, voi trudi pentru el cu toată inima şi cu tot sufletul, chiar dacă mă va doborî munca aceasta, mai presus de puterile unei singure femei. Credeam că îmi era sortit să fiu o femeie fericită şi strălucitoare, tot ce vedeam în jur părea să mă dedice acestui rol, dar poate că destinul meu e să fiu o regină tragică, învinsă – cu mult mai tragică decât Carmen Sylva, cu toată iubirea ei şi cu coroana martiriului pe cap. Nu aveam nici o vocaţie pentru martiriu,

dar Dumnezeu ne-a ales anume pe mine şi pe Nando să purtăm o cruce care, uneori, e aproape prea grea ca s-o poată ridica puterea omenească!

Comemorarea soldaţilor căzuţi

Miniştrii care ne făcuseră să amânăm parastasul de la o săptămână la alta din diverse motive, declarând că duminica asta sau cealaltă nu se potriveşte cu planurile lor, până la urmă nici n-au venit, împiedicaţi de grevă. Singurii miniştri prezenţi erau bătrânul Hârjeu şi Meissner[172], care şi aşa, la cât îmi doream eu să-i văd, erau cu doi prea mult; în mintea mea, ar fi pângărit o ceremonie care în ochii mei e sfinţită de morţii noştri bravi, sacrificaţi fără rost pentru o cauză de care mulţi dintre fraţii lor s-au dezis!… S-au dezis de ea după ce au răcnit pentru începerea războiului, aceasta e cea mai amară parte, o, îţi vine să mori când vezi atâta laşitate!

După ceremonia de la biserică, Nando a decorat mulţi soldaţi şi multe steaguri afară; a urmat un scurt marş prin faţa noastră, condus de Carol, apoi eu şi Nando ne-am dus acasă la el să primim steagurile care vor rămâne sub acoperişul lui până la întoarcerea la regimente.

După aceea, foarte târziu, am luat prânzul şi, ducându-mă o clipă până în camera mea, am găsit acolo o cadă enormă plină cu flori splendide, trandafiri, bujori, irişi, zambile albastre. Am rămas încremenită, de la plecarea în exil nu mai văzusem asemenea flori, de unde veniseră? Iar acolo stătea scris mare: „*Gruss aus* Cotroceni!“[173] Cotroceni… Steinbach venise şi îmi adusese din florile MELE, flori de

acolo… de acolo, unde Mircea stă şi ne aşteaptă, singur-singurel…

Vederea lor m-a doborât cu totul, m-am întors spre E. Perticari, care era în spatele meu, şi, îmbrăţişate, am vărsat lacrimi amare. Nu-mi puteam îngădui să dau prea multă vreme frâu liber durerii, fiindcă mă aşteptau audienţe, audienţe multe. Un amiral Trubeţkoi, doamna ?, fiica bătrânului Vârnav, şi, în cele din urmă, Boyle şi Văitoianu, veniţi să discutăm problema basarabeană. Voiam din tot sufletul să se întâlnească cei doi şi să lucreze umăr la umăr… Cred că am aşezat o temelie bună la întâlnirea aceea, cel puţin aşa sper.

După aceea l-am primit pe Steinbach! Steinbach, care rămăsese să se îngrijească de casa noastră invadată, de mormântul lui Mircea al meu.

O, au fost destule emoţii pentru o singură zi scurtă, destule – destule…

Tot ce avea de povestit mi-a sfâşiat inima, mi-a pricinuit o durere de neîndurat, nimicitoare… E oribil, oribil, toate detaliile sunt oribile, oribile… El însuşi spune că germanii sunt *ganz verwildert*[174], s-au prefăcut în brute groaznice şi necinstite; totuşi, precum cei mai mulţi, vorbeşte admirativ despre Mackensen[175], care se pare că a rămas gentilom şi încearcă sau cel puţin vrea să lase impresia că încearcă să-i ajute pe români şi să asculte corect toate plângerile celor oprimaţi. Poartă un nume scoţian şi are sânge scoţian în vine[176], poate de aceea e un individ mai onorabil.

Steinbach a încercat să mă aducă la vederi mai raţionale, să mă convingă să nu fiu vehementă, să am grijă ce spun, fiindcă acum suntem la mila lor… la mila lor… ceea ce înseamnă, fireşte, nici o milă!

M-am dus la adăpostul meu Y.M.C.A. cu Mignon, dar azi nu era deschis, fiindcă santinelele erau în altă parte. Apoi m-am dus puţin cu automobilul s-o vizitez pe Maruka; rămăsese foarte impresionată de ceremonia de dimineaţă şi de-abia aştepta să-şi discute impresiile cu mine. Stegarii, primii „războinici“ pe care-i văzuse de aproape, primii soldaţi tăbăciţi de ploaie şi vânt şi căliţi în bătălii pe care-i întâlnise faţă în faţă, o lăsaseră marcată şi, cum îi e felul, voia să discute evenimentul iar şi iar.

Alice a fost tare bucuroasă să mă vadă pe neaşteptate; Jean Chrissoveloni a venit câteva clipe să-mi spună că soldaţii şi ofiţerii au fost foarte mişcaţi de durerea mea, că îi făcuse să simtă că le sunt foarte aproape; aflase de la nişte ofiţeri care fuseseră de faţă, fiindcă Jean Chrisso. nu venise la biserică.

La ceai a venit Barbu, ne-am bucurat să ne revedem după o săptămână; ne-am obişnuit să discutăm totul, dar ne-am şi întristat reciproc.

După cină am citit puţin cu Ileana, am mai avut o discuţie lungă cu Steinbach, apoi m-am spălat pe cap.

Iaşi

duminică, 27 mai/9 iunie 1918

Dimineaţă cu audienţe. Trenul care trebuia să fi fost departe de-acum şi pe care germanii l-au tot amânat pleacă în sfârşit, iar scumpul nostru doctor Ion Cantacuzino se duce cu el – l-am primit să discutăm despre mesajele pe care vreau să le trimit lui Poincaré[177], Clemenceau[178] şi Hervé[179], care au scris în apărarea României. Ne-a părut tare rău să ne luăm rămas-bun în împrejurări atât de tragice; învăţaserăm să ne apreciem din tot sufletul, iar el pleacă spre lumină, în timp ce eu rămân în întunericul cel mai adânc. El merge la prieteni, în timp ce eu rămân să mă zbat printre duşmanii care ne înăbuşă! Am discutat mult cu Ballif, Mamulea, doamna Mărdărescu de la surorile de caritate ale mătuşii, care a venit de la Bucureşti, şi în cele din urmă am avut o întrevedere lungă cu Chrissoveloni, cu care am vorbit despre ambulanţele noastre „Regina Maria“ şi despre alte activităţi de binefacere pe care vrem să le ducem la capăt. Se poate ca Sybille să plece, însă cei doi nu se hotărăsc; motivul totuşi sunt mai degrabă eu, fiindcă nu vor să pară că Sybille mă abandonează la greu. Dar mi-a fost atât de credincioasă şi de curajoasă încă de când a început războiul!

La prânz au venit soţii Fasciotti[180], care pleacă cu trenul acesta, iar apoi pe Dimitrie Suţu[181] cu soţia, veniţi de la Bucureşti – astfel de întâlniri sunt din ce în ce mai tulburătoare. Ea e o femeie blândă şi amabilă, care nu e în stare să spună nu sau să vadă ce e rău, dar el avea multe de povestit şi nu erau deloc plăcute! O, câtă suferinţă, câtă teroare, câtă nenorocire acolo!

Am rămas împreună până aproape de ora patru, vorbind, apoi am petrecut o după-amiază liniştită şi a plouat, în sfârşit, a plouat mult şi tare. Dar mă tem că e prea târziu. L-am primit pe Liemann[182], care mi-a adus multe veşti interesante. E admirabil de sănătos, dacă ne gândim prin câte a trecut, singur, acolo, la Sinaia. Au ciuntit pădurea îngrozitor, mă tem că nu vom mai regăsi lucrurile aşa cum erau, nu voi mai putea să mă întorc într-un loc unde au tăiat copacii, niciodată nu va mai fi acelaşi pentru mine. Dacă au tăiat pădurea de la Copăceni, am să renunţ la toate visurile mele despre locul acela, visuri foarte dragi, şi voi face din el o instituţie caritabilă, dar nu micul *coin pour mon cœur*, paradisul înflorit la care visam. Mărturisesc însă că dacă l-au distrus va fi pentru mine o durere monstruoasă, peste care nu voi trece prea uşor – e singurul petic de pământ de pe lume care îmi aparţine CU ADEVĂRAT!

Barbu a venit la ceai. Apoi am participat la o mare cină militară, cu toţi generalii. A fost invitat şi Marghiloman. Mi s-a cerut să nu fiu prea tăioasă cu el. Eram foarte obosită, simţeam nevoia să mă întind. După

ce m-am culcat, a mai venit să mă vadă Steinbach, încercând cu toată stăruinţa să mă convingă să nu fiu nepoliticoasă cu duşmanii noştri sau să nu-i vorbesc de rău în faţa altora – îmi cere un lucru foarte greu!

Iaşi

luni, 28 mai/10 iunie 1918

A plouat peste noapte, totul arată verde, împrospătat, mai puternic, aerul miroase a curat, e un balsam pentru inimă. Ziua a plouat de câteva ori sănătos, torenţial.

Mi-am petrecut o parte din dimineaţă în pat, apoi audienţele, o mulţime de audienţe, sau cel puţin mi s-au părut multe în starea în care se află trupul şi sufletul meu.

Mai întâi Iacovachi[183], venit din Elveţia cu banii pe care-i aveam la Berna şi cu o cutie întreagă de corespondenţă. Germanii au încercat să pună mâna pe o parte din bani şi au refuzat să ne predea corespondenţa dacă nu închidem toate legaţiile Antantei – porci! Şi îi spun pace. E incredibil prin ce trecem – rareori deschid subiectul, fiindcă inima omenească nu e destul de mare încât să rabde atâta durere şi amărăciune. Pentru fiecare cuvânt al meu, ei îmi fac poporul să plătească de o sută de ori şi au grijă ca eu să ştiu; consideră, mai mult, că e dreptul lor să mă insulte în orice fel, să încerce să ne izgonească din ţară, umblă prin propria mea casă făcând glume infame, încercând să-mi mânjească numele oricum pot; acum cunosc detaliile brutalităţii lor mizerabile, pe care nici o femeie nu le-ar putea ierta, iar dacă ridic glasul ca să numesc prieten un englez, francez sau american, bietul meu popor e făcut să sufere pentru spusele mele, iar eu trebuie să aflu – totul trebuie să se răsfrângă asupra săracilor – asupra SĂRACILOR, fiindcă ei ştiu că, mai presus de toţi, cei sărmani sunt copiii mei! Cei pe care încerc să-i ajut! O, Dumnezeu nu-i va lăsa nepedepsiţi – sau, dacă nu, nu există Dumnezeu!

Iacovachi mi-a spus multe lucruri, lucruri interesante; de la începerea războiului a rămas la legaţia din Berna.

După el am mai primit pe cineva, dar nu mai ţin minte pe cine, iar apoi pe soţii Mărgăritescu, care pleacă cu trenul, şi mai târziu pe doamna Vidraşcu, care are nevoie de ajutor.

La prânz i-am avut invitaţi pe mitropolit, E. Perticari şi Mitilineu, ca să facem pregătirile pentru „ziua trifoiului cu patru foi“ pentru *tuberculoşi*; se vor face *chete* în toate bisericile.

După prânz am luat-o pe Lisabetta cu automobilul la o mică expoziţie de pictură, destul de slăbuţă; am cumpărat o acuarelă modestă şi un cap de copil în bronz foarte drăguţ.

Restul după-amiezii m-am odihnit, dar mă durea inima – i-am compus mamei o scrisoare deschisă şi m-a îngrozit amărăciunea care

s-a învolburat în mine în timp ce scriam. Dacă ştie să citească printre rânduri, îşi va da seama de ea. La ceai a venit Barbu, a venit şi Steinbach să-şi ia rămas-bun; a încercat încă o dată să mă calmeze, dar sunt prea îndurerată şi dezamăgită ca să mă împace ceva – prietenii îmi sunt PRIETENI, iar duşmanii – DUŞMANI.

Iaşi

marţi, 29 mai/11 iunie 1918

Din păcate, n-a mai plouat! Soarele străluceşte din nou, dar nu e prea cald.

În pat până la 11 şi jumătate, apoi audienţe – Radu Rosetti, care pleacă cu trenul în Anglia. I-am încredinţat mesaje pentru diverşi oameni, dar nu avem voie să trimitem nimic scris. Sper că va ajunge chiar şi la George. Am scris un bileţel mic, minuscul, pe care va încerca să-l ascundă undeva. Am primit-o pe o bătrână doamnă Rosetti, deloc interesantă, venită să-mi mulţumească pentru nu mai ştiu ce – una dintre doamnele în vârstă acrite ale Iaşiului, care nu îndulcesc deloc atmosfera. Apoi a venit colonelul Sola, ataşatul militar spaniol, care pleacă şi el.

La prânz, soţii Marincovici, care părăsesc şi ei ţara profitând de acest unic tren. Marincovici (ministrul sârb) e un om inteligent, iar soţia lui e foarte prietenoasă.

Cum încă mă simţeam obosită, mi-am îngăduit o după-amiază în deplină linişte; mai aveam de primit un general, apoi m-am instalat în tihnă pe o canapea pentru mai multe ore, cu o carte a lui Hichens[184] care mă atrage foarte mult, *In the Wilderness*, şi am citit după pofta inimii, cum rar am ocazia, nederanjată de nimeni.

La ceai a venit Barbu şi am stat de vorbă împreună cu Hârjeu, arhitectul. Mâine începe lucrările la casa mea de la Bicaz. Sunt foarte mulţumită de planuri.

Cella a venit la cină. Nu mai iau deloc cina, doar beau un ceai cu Mignon în timp ce-i citesc Ilenei. După cină le-am citit Lisabettei şi Cellei. *Pansy* e, în continuare, bucuria tuturor.

Iaşi

joi, 30 mai/12 iunie 1918

Dintr-odată, vremea a devenit insuportabil de caldă şi aerul e irespirabil, a pierit de pe cer orice urmă de ploaie; din nou, de-abia ne putem trage răsuflarea.

E săptămâna audienţelor, nici măcar nu încerc să mă lupt cu ele, le las pur şi simplu să mă năpădească – dar astăzi doar una a fost importantă, s-a distins dintre celelalte, enormă, întunecată, sinistră: *Oberst*[185] von Brandenstein! Ofiţerul german venit la Iaşi ca să

supravegheze demobilizarea trupelor noastre. Oribil – m-am oţelit ca să rămân cât mai calmă, dar fierbea sângele în mine – primul contact cu duşmanul, şi în asemenea împrejurări! Cum mi-ar fi plăcut să dau ochii cu el, faţă în faţă, pe câmpul de luptă!

Ştiam că trebuia să vină şi clipa aceasta, şi a venit. Omul era timid, stingherit, mie mi se zbătea inima în piept. Am început întrebându-l dacă a fost găzduit confortabil. Nu mă simţeam câtuşi de puţin stânjenită, dar conversaţia era punctată din când în când de pauze, fiindcă ne despărţeau toate cadavrele soldaţilor noştri şi condiţiile lor laşe de pace. Peste cadavre s-ar fi putut trece, dar nu peste pace – iar ei ştiu şi ne urăsc, aşa cum îşi urăşte agresorul victima. Am vorbit despre război în sensul general, despre puterea şi ura care umplu lumea zilelor noastre, despre lipsa hranei pretutindeni, despre seceta de la noi, care îi va condamna pe mulţi la foamete, dar nu am atins subiectele decât din punct de vedere filozofic, simţind oroarea imensă, nerostită, din spatele fiecărui cuvânt. Singurul lucru mai personal căruia i-am dat glas a fost că am auzit că Mackensen a făcut tot posibilul să se poarte bine cu românii şi că nu uit niciodată un om care încearcă să ajute un român şi că am mai auzit că şi August Wilhelm s-a purtat amabil, ceea ce m-a bucurat fiindcă pe vremuri… am fost prieteni. Am vorbit despre tifos, despre cum ne-au murit soldaţii de boala aceasta anul trecut, prin sătucuri… despre cum am fost alături de ei peste tot, fiindcă ştiau că nu mă tem nici de infecţie, nici de altceva…

…Am vorbit despre ninsoare, despre lipsa hranei şi a săpunului – şi tot sufletul meu de-abia se abţinea să nu strige că niciodată, niciodată nu-i va ierta lumea că au fost asemenea brute ticăloase, că România nu-i va ierta niciodată, niciodată… niciodată… Nu era nici înalt, nici scund, nici gras, nici slab, destul de urât şi cu pielea foarte închisă la culoare, cu ochi cenuşii apoşi şi nu se simţea deloc în apele lui – chiar mai mult decât mine, deşi eu eram cea care se afla la mila lui. Ne-am comportat cum e de aşteptat din partea unor oameni consideraţi civilizaţi şi educaţi – dar războiul a smuls masca de pe chipul civilizaţiei şi o ştiam amândoi!

A fost o întrevedere oribilă, care m-a lăsat tremurând – uniforma lui mi s-a părut şi ea oribilă şi mi-a venit un dor adânc, sfâşietor, *pour le bleu azure* şi kakiul meu drag şi cinstit! O, ce dor!

Que Dieu ait pitié des pauvres cœurs humains![186]

La ceai a venit Barbu. Îl doare gâtul. I-am dat notele pentru scrisorile pe care a promis să le scrie în numele meu doamna Fasciotti, când ajunge în Elveţia. A fost foarte uşurat că am avut curajul să nu-i spun vorbe grele lui Brandenstein.

Mai târziu am plecat la Stânca împreună cu Nicky, în automobilul lui – căldura era oribilă, Stânca era uscată şi însetată, aerul era atât de

greu, că de-abia mă puteam târî de colo până colo. Îmi venea să mă întind la pământ şi să plâng. Totul era însetat, voia să trăiască, dar murea de sete, se usca, se ofilea, se scorojea deja, fiindcă cerul nu dă pământului de băut!

Audienţe, ca de obicei. Domnişoara Onciu, apoi un ofiţer naval rus mărunţel, foarte agreabil, şi generalul Gorski. La prânz, Ion Cantacuzino şi dr. Romalo, care pleacă amândoi cu trenul la Paris – dar trenul a fost amânat din nou, din cine ştie ce şicană. După prânz am primit-o pe Eliza Brătianu[187], iar mai târziu pe un francez care pleacă şi el cu trenul; aveam să-i dau mesaje pentru Franţa. L-am primit şi pe Flers. A venit o furtună scurtă şi nici pe departe îndestulătoare.

La cinci şi jumătate, Lisabetta a dat un ceai muzical, la care am participat şi eu, în onoarea celor care pleacă şi a altor câţiva. Barbu n-a venit azi, fiindcă îşi îngrijeşte gâtul.

Francezii, englezii şi americanii opun o rezistenţă îndârjită pe frontul de Vest, iar germanii fac eforturi disperate şi formidabile.

După cină am citit singură în camera mea.

Iaşi

vineri, 1/14 iunie 1918

Norii de ploaie s-au risipit fără să ne dea o singură picătură, seceta disperată continuă.

Zilele îmi sunt apăsătoare şi triste, nu am nici o dorinţă; starea pământului face imposibil călăritul, caii mei stau nefolosiţi în grajduri.

Am avut audienţe, ca de obicei: un spaniol scund, care pleacă; Leonida, cel care face planul pentru exploatarea apelor Bistriţei, apoi generalul Cristescu cu soţia. Cu Leonida am avut o conversaţie plăcută şi interesantă, dar lucrurile pe care le avea de spus Cristescu despre condiţiile duşmanului erau o înşiruire de orori. N-am avut invitaţi la prânz şi mi-a lipsit curajul să ies, aşa că am stat acasă toată după-amiaza. A venit să mă vadă Alice, iar mai târziu Barbu. Am scris mult la *Pansy*. A venit Tzigara[188], aveam de gând să vorbesc cu el, dar Nando l-a ţinut până târziu, aşa că ne-am întâlnit doar câteva clipe după cină; după aceea a venit să ne citească Panaitescu. Zi tristă, apăsătoare şi toridă.

Iaşi

sâmbătă, 2/15 iunie 1918

Vreme oribilă, toridă, uscată, fără semn sau speranţă de ploaie. Audienţele continuă, valuri-valuri. Un anume dr. Floru, care vrea să-i dau ambulanţe, Leonida, omuleţul inteligent care a făcut planurile pentru alimentarea cu apă la Bicaz, iar apoi Olga Sturdza. La prânz,

Liemann. După prânz, generalul Nicoleanu, Mareş de la Căile Ferate, doamna Berindei, venită din partea ocupată, care mi-a povestit mult despre suferinţele celor de acolo, apoi, într-un sfârşit, prietenul meu Boyle, cu tot calmul lui care ascunde o mare putere. Întotdeauna mi-a dat ajutor şi consolare. Lucrează cu MARE devotament, nu se lasă înfrânt nici de greutăţi, nici de împrejurări, ci merge mai departe cu forţă şi energie înnoite. Am avut o conversaţie FOARTE interesantă. Despre Basarabia, despre politica şi necazurile interne, despre detaliile rolului pe care trebuie să-l joc eu, unde pot ajuta şi unde nu trebuie să-mi irosesc puterile. Încearcă să mă înveţe să-mi precupeţesc forţele, să nu risipesc în van resursele de care am atâta nevoie, fie că aş face-o din ură, iubire sau indignare. Mi-a spus că ar vrea să poată sta în faţa uşii mele ca să-i cerceteze pe toţi oamenii care intră şi să-i împiedice să-mi aducă poveşti fără folos şi istorisiri urâte despre oameni, care nu fac decât să-mi umple inima şi sufletul de o durere fără rost şi insuportabilă. O, ce bărbat mare şi puternic – dea Domnul ca soarta să nu-l ia prea curând din drumul meu atât de întunecat. Barbu a venit la ceai. Mai târziu am făcut o plimbare cu automobilul împreună cu Cella. Totul e ars şi uscat, ca un deşert.

Târziu, când m-am întors acasă, m-a întâmpinat ştirea că Nando nu se simte bine, avusese *une colique néphrétique*. Ştiam că aşa se va întâmpla, din anumite motive pe care discreţia mă face să nu le menţionez. Dar se pare că a avut dureri mari, care l-au cuprins dintr-odată în timp ce mergea cu automobilul; toată lumea s-a speriat şi s-a îngrijorat foarte tare, iar eu am dat dovadă de toată neliniştea la care se aşteptau din partea mea. Copiii au fost foarte speriaţi.

După cină l-am primit pe Tzigara şi am stat de vorbă cu el două ore. Au fost discuţii cu mare greutate, m-am simţit de piatră, inflexibilă, *irréconciliable*, plină de resentiment clocotitor şi ostilitate îndârjită faţă de tabăra pe care ceilalţi vor s-o accept – dar în acelaşi timp răbdătoare şi politicoasă. A încercat să mă aducă la sentimente pe care el le numeşte „rezonabile“; poate a reuşit puţin, dar foarte puţin. E din nou *préfet de police*.

Când mi-am început conversaţia cu Tzigara, i-am spus că aş vrea să nu fie nici o îndoială în privinţa sentimentelor mele. Se poate ca acum să par înfrântă, dar nu mă consider câtuşi de puţin astfel, îmi detest duşmanul şi nu am de gând să mă plec în nici un fel în faţa lui, nu regret deloc că am făcut alegerile pe care le-am făcut şi păstrez aceeaşi convingere nezdruncinată în victoria Antantei şi în eliberarea noastră prin ei. Odată ce a înţeles toate acestea, a fost liber să vorbească.

Iaşi

duminică, 3/16 iunie 1918

Cald, cald. Azi am reuşit cu mare greutate să ajung la un spital, la

„Cultura“. Mai întâi m-am dus să-l văd pe Nando. Se simte tare rău. Mâine e şedinţa parlamentului, întrebarea este dacă se va simţi destul de bine cât să se ridice din pat – Mamulea spune că nu. Am lăsat hotărârea în mâinile lor, n-am de gând să mă amestec. Ca să fiu cu totul sinceră cu mine însămi şi cu sentimentele mele, sper, fireşte, că NU va putea să meargă să deschidă o ASEMENEA şedinţă, care trebuie să ratifice o asemenea pace; mă îmbolnăvesc numai când mă gândesc. E mult mai bine să aibă dureri şi să stea în pat decât să citească cu propriul glas un asemenea mesaj, eu aşa simt – dar vreau să-i las pe ei să aleagă, cum se cuvine, şi să nu mă amestec.

Facem un mare *apel* pentru *tuberculoşi*, pentru care am scris ceva. Vom pune pe picioare o mişcare amplă ca să-i ajutăm cât mai mult cu posibilităţile noastre împuţinate. Doctorii mei care se îngrijesc de tuberculoşi sunt foarte bucuroşi şi nerăbdători, s-au adunat cu toţii în jurul meu plini de speranţă.

La prânz l-am avut invitat pe Văitoianu, cu care am avut o discuţie lungă pe teme interesante şi importante, printre care şi Basarabia. Înainte de prânz am primit doi doctori şi pe generalul Petala, care a fost alături de Carol când şi-a luat în primire regimentul. Am uitat să spun că a plecat Carol la Târgu Neamţ ca să preia comanda activă a Vânătorilor de Munte.

La două şi jumătate am plecat cu Mignon şi Nicky, pe o căldură teribilă, la nunta fiicei lui Iorga[189], la Schitul lui Tărâţă, pe dealul Repedea, ceva mai departe de Vila Greierul. Căldură oribilă, incredibilă, praf etc., dar ceremonia a fost frumoasă şi simplă, fără pretenţii sau fasoane. Am adus daruri simple, din cele de care se poate face rost pe asemenea vremuri – lucruri încropite din propriile mele provizii împuţinate. Până acum au ţinut, dar au mai rămas foarte puţine. „Naşi“[190] au fost Maria Ştirbey şi un colonel, fiindcă mirele e ofiţer. Fetele Ştirbey s-au ocupat foarte drăguţ de mireasă, au îmbrăcat-o, au ajutat-o – familia Iorga are nevoie de puţin ajutor cu lucrurile practice, lumeşti. Mi-am jucat rolul de Regina Maria cu uşurinţă şi cu simplitatea mea confortabilă, fără aere şi sentimentalităţi inutile, dar i-am făcut pe oameni să se simtă în largul lor, să simtă că am un loc firesc printre ei. Locul şi priveliştea sunt splendide, biserica e foarte mică şi simplă. Preotul bătrân a fost tare comic, *dans les vignes du Seigneur*[191], cred eu, şi tot glumea cu tinerii însurăţei, chiar şi în timpul slujbei, care e tare complicată; s-a văzut că şi-a amintit de tinereţe când a mirosit trandafirii risipiţi peste tot. Tuturor ne era foarte cald, ne simţeam lipicioşi. Iorga îmi amintea de corbul bătrân pe care l-am descris în povestea mea *Sootypootypuff* – amuzant, agresiv, *batailleur* şi, sub toate acestea, cu o inimă bună.

La întoarcere m-am oprit la Nando să văd cum se mai simte. Preferă să fie lăsat în pace, aşa că nu l-am obosit cu compania noastră.

Barbu a venit să bem un ceai întârziat. Symki m-a vizitat de mai multe ori, avem de discutat şi de rezolvat nenumărate probleme. Sunt de-a dreptul copleşită de ceea ce se aşteaptă de la mine, cu mijloace care, vai, au ajuns atât de modeste!

După cină am trimis după Grigri Greceanu, ca să încercăm să găsim o cale de a-i ajutora pe soldaţii noştri care aşteaptă în cruntă mizerie la Mărăşeşti, după cum mi s-a adus la cunoştinţă. Va fi foarte greu, dar sper că voi reuşi să fac ceva.

Carol a venit de la T.N. ca să asiste la şedinţa parlamentului.

Note

11. Ferdinand (1865–1927) (supranumit „Nando“), principe de Hohenzollern-Sigmaringen, rege al României (1914–1927) (n. ed.).

12. Fiii şi fiicele reginei Maria şi ai regelui Ferdinand: Carol, viitorul Carol II (1893–1953); Elisabeta „Lisabetta“ (1894–1954); Maria, zisă Marioara sau Mignon (1900–1961); Nicolae „Nicky“ (1903–1978); Ileana (1909–1991) şi Mircea (1913–1916) (n. ed.).

13. Traian Moşoiu (1868–1932), general, a comandat un corp de armată pe frontul din Moldova, în 1917, apoi a participat, în 1919, la campania din Transilvania şi din Ungaria. Ministru de război în 1919; ministru al comunicaţiilor, apoi al industriei şi comerţului între 1922 şi 1926 (n. ed.).

14. Constantin Coandă (1857–1932), ofiţer şi om politic. În 1892, aghiotant al prinţului Ferdinand. General din 1902. În 1916–1917, şef al Misiunii Militare Române pe lângă Marele Cartier General rus. Prim-ministru în octombrie–noiembrie 1918 (n. ed.).

15. Jacques Menachem Elias (1844–1923), industriaş, bancher, om de afaceri şi filantrop; proprietarul unei averi imense, printre altele şi al unei fabrici de zahăr la Sascut (n. ed.).

16. Petre (Petru) Rosetti-Bălănescu (1868–1923), avocat, om politic, prefect de Neamţ la acea vreme; căsătorit cu Zoe C. Cornescu, a avut patru copii, printre care şi pe viitorul lingvist Alexandru Rosetti (1895–1990) (n. ed.).

17. Arthur Văitoianu (1864–1956), general. Prim-ministru (septembrie–decembrie 1919) şi ministru în mai multe rânduri (n. ed.).

18. Fosta denumire a localităţii Oituz (n. tr.).

19. În limba română în original (n. tr.).

20. La 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Ţării din Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) a votat unirea cu România, devenind prima dintre provinciile istorice care s-a unit cu ţara. Aveau să urmeze, până la sfârşitul anului, Ardealul, Crişana, Banatul, Maramureşul şi Bucovina, fiind creată astfel România Mare (n. ed.).

21. Alexandru Marghiloman (1854–1925), om politic conservator, ministru în mai multe rânduri, şef al Partidului Conservator din 1914. Preşedinte al Crucii Roşii Române între 1914 şi 1925. Prim-ministru în martie–noiembrie 1918 (n. ed.).

22. Carol (Citta) Davila (1888–1963), diplomat; nepotul medicului Carol Davila şi fiul dramaturgului şi omului de teatru Alexandru Davila. Ministru plenipotenţiar al României la Varşovia (1927–1929) şi la Washington (1929–1938) (n. ed.).

23. Alexandrina (Lili) Fălcoianu (1869–1951). Sub ocupaţie, a condus un spital la Bucureşti. Sabina Cantacuzino a acuzat-o de atitudine progermană (n. ed.).

24. Barbu Ştirbey/Ştirbei (1872–1946), om politic, administrator al Domeniilor Coroanei (din 1913), prietenul intim al reginei Maria; căsătorit cu Nadeja (Nadèje) (1876–1955), născută Bibescu, cu care a avut patru fiice: Maria, Nadejda, Eliza şi Ecaterina (n. ed.).

25. Gheorghe (George) Balş (1868–1934), inginer, arhitect şi istoric de artă. Căsătorit cu Marieta, născută Ştirbey. Avea să fie preşedinte al Crucii Roşii Române în perioada 1927–1934 (n. ed.).

26. Ioan Mamulea (1873–1940), medic al Curţii Regale (n. ed.).

27. Joseph (Joe) Boyle (1867–1923), aventurier de origine canadiană şi irlandeză, fost căutător de aur, proprietar de mine de aur (supranumit „regele Klondike-ului“), om de afaceri, pentru o vreme reprezentant în România al companiei Royal Dutch Shell. La începutul Primul Război Mondial, aflat în Anglia, pune bazele unui batalion de voluntari mitraliori canadieni; primeşte titlul onorific de colonel şi devine preşedintele Comitetului de distribuire a

ajutoarelor pentru Rusia. În martie 1918 reuşise să salveze un grup de prizonieri de război români şi să-i readucă în ţară de la Odessa, faptă pentru care a fost recompensat cu Ordinul „Steaua României“ (n. ed.).

28. Take Ionescu (1858–1922), om politic conservator, apoi (din 1908) şef al Partidului Conservator-Democrat. Ministru în mai multe rânduri. Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri în guvernul de „uniune naţională“ din 1917–1918. Prim-ministru în 1921–1922 (n. ed.).

29. Eremia Grigorescu (1864–1919), general, comandantul Armatei I, eroul bătăliei de la Mărăşeşti (n. ed.).

30. Irina Butculescu (1871–1949), născută Pherekyde, căsătorită cu economistul şi omul politic Nicolae N. Butculescu (1867–1929); doamnă de onoare a reginei Maria (n. ed.).

31. Robert de Flers (1872–1927), scriitor şi publicist francez. Autor dramatic de mare succes. Membru al Legaţiei Franceze la Bucureşti, apoi la Iaşi, în 1916–1917, însărcinat cu propaganda de război (n. ed.).

32. Ion Mitilineu (1868–1946), om politic conservator. Secretar general al Ministerului de Interne, apoi ministru al justiţiei în guvernul Marghiloman din 1918. Ministru al afacerilor străine (1926–1927), în guvernul Averescu (n. ed.).

33. Emil Panaitescu (1885–1958), istoric şi arheolog, colaborator literar al reginei. În perioada interbelică, conferenţiar la Universitatea din Cluj şi director al Şcolii Române din Roma (n. ed.).

34. În limba română în original (n. tr.).

35. Alexandru Sturdza (1869–1939), colonel, fiul lui Dimitrie A. Sturdza. Decorat cu puţin timp înainte de a dezerta, trecând la inamic! (n. ed.).

36. Constantin Stere (1865–1936), om politic liberal. Basarabean, profesor la Facultatea de Drept şi rector al Universităţii din Iaşi, fondator al revistei *Viaţa românească* şi lider al grupării din jurul acesteia. În anii războiului, unul dintre „germanofilii“ marcanţi; a editat, la Bucureşti, sub ocupaţie, ziarul *Lumina* (n. ed.).

37. Cella Delavrancea (1887–1991), pianistă şi scriitoare, fiica lui Barbu Delavrancea. Prietenă apropiată a reginei Maria (n. ed.).

38. Elena Perticari-Davila (1865–1954), fiica doctorului Carol Davila, căsătorită cu generalul Ion Gheorghe Perticari (1851–1919) (n. ed.).

39. Constantin Christescu (1866–1923), general, şef al Marelui Cartier General în 1918, în guvernul Marghiloman (n. ed.).

40. Ion Gheorghe Duca (1879–1933), om politic liberal, ministru al cultelor şi instrucţiunii publice între 1914 şi 1918. Prim-ministru în 1933. Asasinat de legionari (n. ed.).

41. Irina Procopiu (1873–1954), născută Berindei. Căsătorită cu Ion Procopiu, preşedintele sindicatului ziariştilor (n. ed.).

42. Hubert, marchiz de Belloy (şeful Misiunii Navale Franceze în România între 1916 şi 1918), căsătorit cu Claire-Hélène („Lala“) de Belloy (1870–1945), nepoată a domnitorului Gheorghe Bibescu (n. ed.).

43. Nicolae Mişu (1858–1924), diplomat, ministru plenipotenţiar la Londra din 1912 până în 1921 (n. ed.).

44. Locotenentul-colonel Traian Stârcea, aghiotant regal (n. ed.).

45. În limba română în original (n. tr.).

46. În forma actuală, Coţofăneşti (n. ed.).

47. Constantin Prezan (1861–1943), general, comandantul Armatei a IV-a Nord, apoi şeful Marelui Stat Major General; căsătorit cu Olga Elena Prezan (1877–1943?), născută Eliad, doamnă de onoare a reginei Maria (n. ed.).

48. Popa Miclescu, deputat, originar din Paşcani (n. ed.).

49. *Peeping Pansy*, poveste scrisă de regina Maria (n. tr.).

50. Contele Ottokar Czernin (1872–1932), om politic şi diplomat austriac, ministru plenipotenţiar la Bucureşti (1913–1916), ministrul de externe al Austro-Ungariei (23 decembrie 1916 – 14 aprilie 1918) (n. ed.).

51. Alexandru Constantinescu, supranumit „Porcu“ (1859–1926), om politic liberal. Ministrul agriculturii şi domeniilor între 1914 şi 1916 şi ministru de interne între 1916 şi 1918 (n. ed.).

52. Porecla dată de francezi germanilor în Primul Război Mondial (n. tr.).

53. Alexandru Averescu (1859–1938), general şi om politic. Comandant de armată în 1916–1918, autorul biruinţei de la Mărăşti. Prim-ministru în ianuarie–februarie 1918, 1920–

1921 şi 1926–1927. Mareşal al României (1930) (n. ed.).

54. Simona (Symki) Lahovari (1881–1936), fiica omului politic conservator Alexandru Lahovari (1841–1897); doamnă de onoare a reginei Maria şi prietenă apropiată ei (n. ed.).

55. Young Men's Christian Association, Asociaţia Creştină a Tinerilor (n. tr.).

56. Porecla anglofonă a împăratului Wilhelm II (n. ed.).

57. Burián István (1851–1922), om politic şi diplomat austro-ungar, ministru de externe în 1915–1916; a preluat din nou Ministerul de Externe după demisia contelui Czernin (16 aprilie 1918), până în 24 octombrie 1918 (n. ed.).

58. Petre Bulgăraş (1884–1939), pictor, apreciat îndeosebi ca portretist (n. ed.).

59. În limba română în original (n. tr.).

60. Lucia Greceanu (1855–1938), născută Conachi-Vogoridi, căsătorită cu Neculai Rosetti-Roznovanu (1842–1891), apoi cu Dumitru (Dimitrie) Greceanu (1860–1920), om politic conservator, primar al Iaşiului (1911–1912), ministru al lucrărilor publice între 1916 şi 1918, apoi în iunie–noiembrie 1920 (n. ed.).

61. Elena Mavrodi (1863–1941), născută Greceanu, căsătorită cu juristul şi diplomatul Eugeniu Mavrodi. Doamnă de onoare a reginei Maria (n. ed.).

62. *Minola. Povestea unei mici regine triste* (în traducerea lui „Adrin Val" şi cu ilustraţii realizate de fiica reginei Maria, principesa Elisabeta) a fost publicată în 1918, la Tipografia Serviciului Geografic al Armatei, din Iaşi (n. ed.).

63. Jean Chrissoveloni (1880–1926), viitor bancher, patron al Băncii Chrissoveloni (înfiinţată în 1920); căsătorit cu Sybille (1879–1931), fiica unui comerciant englez stabilit la Galaţi şi prietenă a reginei Maria (n. ed.).

64. Alice Cantacuzino (1899–1979), fiica soţilor Mihail şi Maruca Cantacuzino (n. ed.).

65. Radu R. Rosetti (1877–1949), general şi istoric. Maior, apoi locotenent-colonel şi colonel în anii Primului Război Mondial. Ofiţer de stat-major între 1914 (anul morţii soţiei sale, Ioana Ştirbey, sora lui Barbu Ştirbey şi a Elizei Brătianu) şi 1916. În 1917 s-a aflat pe frontul din Moldova, la comanda unui regiment, şi a fost grav rănit în bătălia de la Răzoare. Tatăl său, Radu Rosetti (1853–1926), prefect al câtorva judeţe, apoi arhivar şi director al cercetărilor istorice la Ministerul de Externe; bine-cunoscut ca istoric şi memorialist; s-a opus politicii ruseşti şi a pledat împotriva intrării României în Primul Război Mondial de partea Antantei (n. ed.).

66. Pentru un nimic, pentru că trecem printr-o perioadă rea, să schimbăm dinastia, e foarte simplu – de ce să ne ataşăm de un om, de o familie? (fr.) (n. tr.).

67. Dacă ar fi fost măcar la mijloc ură, pasiune, dar nu, e pur şi simplu trădare din interes, pentru a face afaceri în altă direcţie (fr.) (n. tr.).

68. Omul în cauză n-a reuşit, sau n-a reuşit imediat – nu avem nevoie să ne împovărăm cu false sentimentalităţi, cu loialitate sau cu onoare şi nici cu afecţiune – nu, cu nimic – măturăm tot, mergem până la capăt, schimbăm, în astfel de momente se poate foarte bine pescui în ape tulburi… (fr.) (n. tr.).

69. Meritam, totuşi, mai mult (fr.) (n. tr.).

70. Apostaţii, răzvrătiţii (germ.) (n. tr.).

71. Mă înăbuş de durere şi ruşine (fr.) (n. tr.).

72. George Barclay (1862–1921), ministrul plenipotenţiar al Marii Britanii în România între 1912 şi 1920 (n. tr.).

73. Regele George V al Regatului Unit (n. tr.).

74. Un ultim strigăt al inimii (fr.) (n. tr.).

75. Un şoc al creierului (fr.) (n. tr.).

76. Doamne, nu îi ierta, căci ştiu ce fac (fr.). Trimitere la însemnarea din ziua de duminică, 11/24 iunie 1917 (*Jurnal de război*, vol. 2: *1917–1918*, Humanitas, Bucureşti, 2015, p. 47) (n. tr.).

77. Ernest Ballif (1871–1941), dintr-o familie de origine franco-elveţiană, locotenent-colonel în 1914, adjutant regal pe lângă Ferdinand şi pe lângă regina Maria. General, demisionează din armată în 1920, devenind administrator al Domeniilor Coroanei (n. ed.).

78. Ion Pelivan (1876–1954), om politic basarabean, conduce departamentul Afacerilor Externe din Consiliul Directorilor Generali ai Basarabiei în 1917–1918. Avea să moară ca deţinut politic, în închisoarea de la Sighet (n. ed.).

79. Ion I.C. (Ionel) Brătianu (1864–1927), şeful Partidului Naţional Liberal, prim-ministru în 1908–1910, 1914–1918, 1918–1919, 1922–1926, 1927; căsătorit cu Eliza Brătianu, una dintre surorile lui Barbu Ştirbey (n. ed.).

80. Ca să spunem aşa (fr.) (n. tr.).

81. Nicolae Ghika-Comăneşti (1875–1921), om politic, ministrul lucrărilor publice în guvernul Marghiloman. Căsătorit cu Yvonne, născută Băleanu (1883–1969) (n. ed.).

82. În ziua de 24 februarie/9 martie 1918, Misiunea Militară Franceză condusă de generalul Berthelot (1861–1931) a început să se retragă din România; au mai rămas la Iaşi doar câţiva reprezentanţi ai Legaţiei Franţei, printre care ministrul plenipotenţiar (contele de Saint-Aulaire), ataşatul militar (generalul Henri Lafont) şi Robert de Flers (n. ed.).

83. Joseph Krainik (Iosif Crainic), dentistul Casei Regale (n. ed.).

84. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).

85. Nicola „Colette“ Plagino (fiica diplomatului Alexandru Em. Lahovari), una dintre cele mai devotate surori de caritate ale Crucii Roşii (pentru care avea să fie recompensată cu „Steaua României“); soţia lui George Plagino, primul român participant la Jocurile Olimpice (n. tr.).

86. Eliza (Lisette) Greceanu (1877–1954), născută Ghika-Deleni, sora Adinei Polizu; căsătorită cu Paul Greceanu (1877–1923) (n. ed.).

87. Barbu Ştefănescu Delavrancea (1858–1918), scriitor şi om politic liberal, apoi conservator. Fervent susţinător al intrării României în război alături de Antanta. Ministru al industriei şi comerţului în guvernul de uniune naţională din 1917–1918 (n. ed.).

88. Romulus Vivescu (1862–?), general de brigadă (n. ed.).

89. Nicolae Arghirescu (1864–1919), general (n. ed.).

90. Nicolae Vicol (1861–1936), general, medic, inspector general sanitar în Primul Război Mondial; pionier al medicinei militare din România (n. ed.).

91. Eugen Buchman, şeful cancelariei regale (n. tr.).

92. Steinbach (?–1927), administratorul Palatului Cotroceni, foarte apreciat de regina Maria (n. ed.).

93. În limba română în original (n. tr.).

94. „Nini“ Woodfield, guvernanta copiilor mai mici ai reginei (n. tr.).

95. Soţia lui Arthur Kopkow, îngrijitorul grajdurilor regale, de origine germană (n. tr.).

96. Paul Angelescu (1872–1949), zis „Beau Paul“, general. Adjutant regal şi şef al Casei Militare Regale (cu grad de colonel) la începutul războiului. Ministru de război în 1927–1928 şi 1934–1937 (n. ed.).

97. „Nevruse“ în original. Cel mai probabil este vorba despre doamna Nevruz Khan, despre care sunt de găsit informaţii în *Memoriile* lui Constantin Argetoianu (vol. V, Machiavelli, Bucureşti, pp. 155–156); „armeancă bogată din Roman“, căsătorită cu un general persan; rămasă văduvă, a venit în ţară, iar în vremea războiului a făcut o adevărată pasiune pentru regina Maria (n. ed.).

98. Păunule/Păunele era porecla Luciei Păun, profesoară de franceză a principeselor Elisabeta şi Maria, care i-a predat şi pictura Elisabetei; tatăl ei fusese trimis în Germania să-l înveţe româna pe Ferdinand, pe atunci prinţ moştenitor (n. tr.).

99. În decembrie 1917, căsuţa de la Coţofeneşti arsese din temelii (a se vedea *Jurnal de război*, vol. 1: *1916–1917*, Humanitas, Bucureşti, 2014, p. 314) (n. ed.).

100. Gheorghe D. Mărdărescu (1866–1938), general, viitorul comandant al trupelor care aveau să intre în Budapesta în august 1919; ministru de război în guvernul Ion I.C. Brătianu (1922–1926) (n. ed.).

101. Christopher Ballard, general, înlocuitorul lui C.B. Thompson ca ataşat militar britanic în România (1917–1918) (n. ed.).

102. În limba română în original (n. tr.).

103. Ioan Pătraşcu (1861–?), general; comandant al Diviziei 8 Infanterie în campaniile din 1916 şi 1917 (n. ed.).

104. În limba română în original (n. tr.).

105. În limba română în original (n. tr.).

106. Henri Cihoski (1872–1950), general şi om politic de descendenţă poloneză; a condus Divizia 10 Infanterie în timpul bătăliei de la Mărăşeşti; ministru al apărării (1928–1930). Arestat în 1945, avea să moară cinci ani mai târziu în închisoarea din Sighet (n. ed.).

107. Nicolae Petala (1869–1947), general (n. ed.).

108. Dumitru Strătilescu (1864–?), general, fost comandant al Armatei I şi subşef al Marelui Stat Major. A participat la luptele de la Mărăşti din iulie 1917 (n. ed.).

109. Nicolae Rujinschi (1864–?), colonel, apoi general (1918) (n. ed.).

110. Prin Tratatul de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918), România pierdea culmile

Munţilor Carpaţi (Austro-Ungaria anexând o lungă fâşie pe întreaga sa frontieră cu România). Pierdea, de asemenea, Dobrogea, Cadrilaterul revenindu-i Bulgariei, în timp ce Dobrogea veche rămânea deocamdată în condiţia de *condominium* al puterilor învingătoare. Economia trecea sub controlul Puterilor Centrale, îndeosebi al Germaniei, care îşi asigura şi concesiunea exploatărilor petroliere. Tratatul nu a fost ratificat nici de parlament, nici de rege (n. ed.).

111. Azi Bilhorod-Dnistrovskii (Cetatea Albă), oraş de pe malul drept al Nistrului (n. tr.).

112. Henri Lafont (1865–1918), general, ataşat militar pe lângă Legaţia Franceză în România (n. ed.).

113. Constantin C. Arion (1855–1932), om politic conservator. Ministru în mai multe rânduri. „Numărul doi" în guvernul Marghiloman din 1918, ca ministru de externe şi, un timp, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (n. ed.).

114. George/Gheorghe Moruzi (1876–1939), general, comandantul, la acea vreme, al Regimentului 4 Roşiori „Regina Maria" (n. ed.).

115. Simion Mehedinţi (1868–1962), geograf, profesor la Universitatea din Bucureşti, membru al Academiei Române, om politic; ministru al cultelor şi instrucţiunii publice (martie–octombrie 1918) (n. ed.).

116. „Cinculaki" sau „Taţulina": foarte probabil Constanţa Cincu, născută Greceanu, doamnă de onoare a reginei (n. ed.).

117. În limba română în original (n. tr.).

118. Lascăr L. Catargiu („Lăscăruş") (1872–1952), din familia omului politic Lascăr Catargiu; căsătorit cu Elena (1878–1972), născută Monteoru (n. ed.).

119. O stingere înceată (germ.) (n. tr.).

120. Ion Cantacuzino (1863–1934), renumit medic şi bacteriolog (n. ed.).

121. La înălţimea datoriei mele ca nimeni altcineva (fr.) (n. tr.).

122. Să îndurăm până în pânzele albe (germ.) (n. tr.).

123. Alexandrina (Didina) Cantacuzino (1876–1944), născută Pallady, căsătorită cu Grigore Gheorghe „Griguţă" Cantacuzino (1872–1930), om politic, conservator, fiul lui Gheorghe Cantacuzino-Nababul (1832–1913); militantă feministă, una dintre fondatoarele Societăţii Naţionale Ortodoxe a Femeilor Române (1910), pe care o va conduce între 1918 şi 1938 (n. ed.).

124. Marioara Voiculescu (1889–1976), actriţă şi regizoare, foarte apreciată de regina Maria (n. ed.).

125. Eduard Romalo (1859–1930), medicul Curţii Regale (n. ed.).

126. Lili Catargi, fiica lui Henri Catargi (1860–1944), mareşal al Palatului şi diplomat (ministru plenipotenţiar la Bruxelles între 1920 şi 1929), şi a Ecaterinei Catargi (născută Lămotescu); sora pictorului Henri H. Catargi (n. ed.).

127. În limba română în original (n. tr.).

128. În limba română în original (n. tr.).

129. Trimitere la însemnarea din 21 ianuarie/3 februarie 1918 (*Jurnal de război*, vol. 2, ed. cit., pp. 362–363): „un domn elveţian venit să inspecteze taberele de prizonieri" (n. ed.).

130. În limba română în original (n. tr.).

131. Oliver Locker-Lampson (1880–1954), om politic britanic, conservator; comandant în cadrul Forţelor aeriene ale Serviciului naval britanic, a condus Divizia de blindate trimisă să susţină armata rusă pe frontul de Est, membru al Parlamentului din 1910 până în 1945 (n. ed.).

132. Din însemnările lui Marghiloman (13 şi 14 mai 1918): „Luni dejun oferit de generalul Grigorescu… Grigorescu ţine un toast prin care declară că armata nu era pregătită şi că pacea încheiată de mine e un mare succes diplomatic" (Alexandru Marghiloman, *Note zilnice*, vol. 3, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1995, p. 147) (n. ed.).

133. Agitaţie, alergătură (germ.) (n. tr.).

134. În limba română în original (n. tr.).

135. În limba română în original (n. tr.).

136. În limba română în original (n. tr.).

137. În limba română în original (n. tr.).

138. Cartea *Crowned Queens. A Tale from Out the Past* (*Regine încoronate. O poveste din trecut*), scrisă de regina Maria, avea să fie publicată pentru prima dată în 1929, la Londra (editor Heath Cranton), iar în traducere românească, post-mortem, abia în 1944 (n. ed.).

139. În limba română în original (n. tr.).

140. Maruca Cantacuzino (1878–1969), născută Rosetti-Tescanu, căsătorită cu Mihail

(Mişu) Cantacuzino (1867–1928) (ministru al justiţiei în decembrie 1916–ianuarie 1918), şi, a doua oară, cu George Enescu. Prietenă apropiată a reginei Maria. A avut un frate, Constantin (1881–1933), care avea să se sinucidă, şi o soră, Elena, „Nellie“ (1884–1938) (n. ed.).

141. Timid (germ.) (n. tr.).

142. În limba română în original (n. tr.).

143. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).

144. Alexandru Mărgineanu (1871–1930), general; s-a remarcat în bătălia de la Mărăşti (n. ed.).

145. Individ pus pe contrazis (germ.) (n. tr.).

146. În limba română în original (n. tr.).

147. În limba română în original (n. tr.).

148. Theodor Râmniceanu (1860–1932), general, adjutant regal, ataşat pe lângă principele Carol (n. ed.).

149. Să-mi susţină ideea (fr.) (n. tr).

150. Dimitrie Leonida (1883–1965), inginer specializat în energetică; absolvent al Şcolii Politehnice din Berlin-Charlottenburg (1908) cu proiectul barajului de la Izvorul Muntelui–Bicaz, care însă avea să se construiască abia în perioada 1950–1960 (n. ed.).

151. Aurel Georgescu, căpitan din Regimentul 4 Roşiori „Regina Maria“, adjutant regal (n. ed.).

152. Nikolai Dmitrievici Kropotkin (1872–1937), prinţ rus, fost consilier de stat şi maestru de ceremonii al Curţii Imperiale (n. ed.).

153. Charles-Auguste-Philippe de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire (1866–1954), diplomat francez, ministru plenipotenţiar al Franţei în România între 1916 şi 1920. În *Confessions d'un vieux diplomate*, 1953 (traducere românească de Ileana Sturdza: *Confesiunile unui bătrân diplomat*, Humanitas, 2003), a relatat pe larg experienţa lui românească (n. ed.).

154. Henry W. Anderson (1870–1954), lider al Partidului Republican din Virginia. Şef al Misiunii Crucii Roşii Americane în România (1917–1918) (n. ed.).

155. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).

156. Ion Argetoianu (1841–1928), general şi om politic. A participat la Războiul de Independenţă din 1877. Fiul său, Constantin Argetoianu (1871–1955), diplomat şi om politic, fusese ministru al justiţiei în guvernul Averescu pentru scurtă vreme (ianuarie–martie 1918), timp în care îi revenise dificila sarcină de a negocia termenii păcii separate cu Puterile Centrale (n. ed).

157. Alte gânduri (germ.) (n. tr.).

158. Eracle Nicoleanu, general şi om politic, prefect al capitalei (1918–1930) şi comandant al Jandarmeriei Române (1930–1931) (n. ed.).

159. În limba română în original (n. tr.).

160. Olga Sturdza (1884–1971), născută Mavrocordat, căsătorită cu Mihai D. Sturdza (1876–1941), nepotul domnitorului Moldovei Mihail Sturdza (n. ed.).

161. Alexandrina-Adina (1881–1978), fiica lui Constantin T. Ghika-Deleni şi a Smarandei Niculescu Dorobanţu, căsătorită (în 1901) cu Nicolae Polizu-Micşuneşti (1874–1953), a avut doi fii: pe Nicolae, viitor locotenent-aviator care avea să moară în luptă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, şi pe George, care avea să moară în închisoarea de la Jilava (n. ed.).

162. Petru Cazacu (1871–1956), medic şi om politic; preşedintele Consiliului Directorilor Generali ai Basarabiei („prim-ministru“) din aprilie până în decembrie 1918 (n. ed.).

163. Dimitrie Hârjeu (1869–1926), arhitect (n. ed.).

164. În limba română în original (n. tr.).

165. Şerban Cantacuzino (1870–1918), unul dintre fiii lui Gheorghe Cantacuzino-Nababul (1832–1913) (n. ed.).

166. Dor aprins, alean (germ.) (n. tr.).

167. Dacă „ceaiul“ cunoscut în alte ţări ca tradiţie englezească este o gustare uşoară şi rafinată, tipică claselor sociale superioare, *high tea*, tipic mai mult clasei muncitoare, era o masă consistentă, luată ceva mai târziu după-amiaza (n. tr.).

168. Elena Pherekyde (1851–1919), născută Marghiloman, fostă doamnă de onoare a reginei Carmen Sylva şi soţie a lui Scarlat Pherekyde (1841–1914; preşedintele Curţii de Casaţie din Bucureşti). În anii ocupaţiei germane, Elena Pherekyde a deschis în capitală, în calitate de preşedintă a Societăţii de Binefacere „Obolul“, o cantină care a hrănit numeroşi nevoiaşi (n. ed.).

169. Mărgărita Miller-Verghi (1865–1953), scriitoare şi publicistă, traducătoarea oficială a

reginei Maria din 1914 (n. ed.).

170. În limba română în original (n. tr.).

171. „Te-oi lua dar cu sila, chiar dacă nu vrei!“ (în traducerea lui N. Argintescu Amza). Citat din poemul *Der Erlkönig* (*Craiul ielelor*) al lui Goethe (n. tr.).

172. Constantin Meissner (1854–1942), dintr-o familie de origine germană, membru al „Junimii“, profesor, administrator şcolar şi om politic; ministru al industriei şi comerţului, apoi preşedinte al Adunării Deputaţilor în guvernarea Marghiloman din 1918 (n. ed.).

173. Salutări de la Cotroceni! (germ.) (n. tr.).

174. (S-au) sălbăticit (germ.) (n. tr.).

175. August von Mackensen (1849–1945), feldmareşal german supranumit „Spărgătorul de fronturi“, a condus ofensiva Puterilor Centrale pe frontul de Sud; trupele sale, alcătuite din germani, turci şi bulgari, ocupaseră Bucureştiul încă din 23 noiembrie/6 decembrie 1916 (n. ed.).

176. Unul dintre miturile Primului Război Mondial susţine că generalul von Mackensen ar fi avut origini scoţiene (cum anunţa ziarul englez *Daily Chronicle* în 1915) sau, mai mult, că ar fi fost de fapt unul şi acelaşi cu generalul-maior „Fighting Mac“ MacDonald (erou de război britanic şi aghiotant al reginei Victoria, sinucis în condiţii neclare în 1903), care ar fi trecut de partea germanilor. Aceştia din urmă au încurajat zvonul în scopuri de demoralizare (n. tr.).

177. Raymond Poincaré (1860–1934), avocat şi om politic francez, ministru în mai multe rânduri; preşedintele Franţei între 1913 şi 1920 (n. ed.).

178. Georges Clemenceau (1841–1929), om politic francez, prim-ministru între 1917 şi 1920, supranumit „părintele victoriei“ (n. ed.).

179. Gustave Hervé (1871–1944), jurnalist şi om politic francez (socialist pacifist iniţial, evoluează, în contextul războiului, spre atitudini tot mai pronunţat naţionaliste); într-un articol publicat la 7 martie 1918 în ziarul parizian *La Victoire*, îşi exprimase compasiunea faţă de situaţia nedreaptă în care se găsea „România gâtuită“ (n. ed.).

180. Carlo Fasciotti, ministrul plenipotenţiar al Italiei în România în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

181. Prinţul Dimitrie Suţu (1870–1943), ataşat militar în Franţa şi Belgia (1911–1917; 1920–1922); avea să se despartă în 1922 de soţia sa, Elena, născută Chrissoveloni, care se va căsători cu scriitorul Paul Morand (n. tr.).

182. Probabil Karel Líman (1855–1929), arhitect ceh; din 1894, în serviciul Casei Regale a României (n. ed.).

183. Alexandru Iacovachi (1876–1955), diplomat; avea să fie ministru plenipotenţiar în Polonia între 1925 şi 1927 (n. ed.).

184. Robert Smythe Hichens (1864–1950), scriitor şi jurnalist englez, pasionat de călătorii; cartea sa, *In the Wilderness* (*În sălbăticie*) tocmai apăruse, în 1917 (n. ed.).

185. Colonel (germ.) (n. tr.).

186. Domnul să se îndure de bietele inimi omeneşti! (fr.) (n. tr.).

187. Eliza Brătianu (1870–1957), născută Ştirbey (sora lui Barbu Ştirbey), soţia lui Ion I.C. Brătianu (căsătorită anterior cu Alexandru Marghiloman) (n. ed.).

188. Alexandru Tzigara-Samurcaş (1872–1952), profesor de istoria artei. Prefect al Poliţiei Capitalei între 1916 şi 1918, sub ocupaţie germană; a fost totodată reprezentant al Casei Regale şi al Domeniilor Coroanei faţă de autorităţile de ocupaţie (n. ed.).

189. Nicolae Iorga (1871–1940), istoric şi om politic. Fondator al Partidului Naţionalist-Democrat (1910), director al ziarului *Neamul românesc*. Unul dintre cei mai activi susţinători ai cauzei naţionale în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

190. În limba română în original (n. tr.).

191. Beat, ameţit (fr.) (n. tr.).

XIII
în aşteptare
(iunie–septembrie 1918)

Cum s-a întâlnit Tzigara cu kaiserul Bill la Curtea de Argeş — Boyle, lovit de un atac cerebral — „Nu avem recoltă. Germanii secătuiesc ţara“ — Viaţa la Coţofeneşti — În sate, cu ajutoare — Convorbire delicată cu Averescu — Gripa spaniolă face ravagii — Nando, dezorientat — La Bicaz — Revenirea lui Boyle — Ştiri bune de pe frontul de Vest — Regina şi Boyle, inseparabili — Pun la cale o mare organizaţie caritabilă — Tensiune între rege şi guvern — Întâmplare inedită într-un sat: regina bea lapte bătut — O ştire cumplită: principele Carol a dispărut! — Căsătorie clandestină la Odessa — Ballif în misiune la principe: îl convinge să se întoarcă

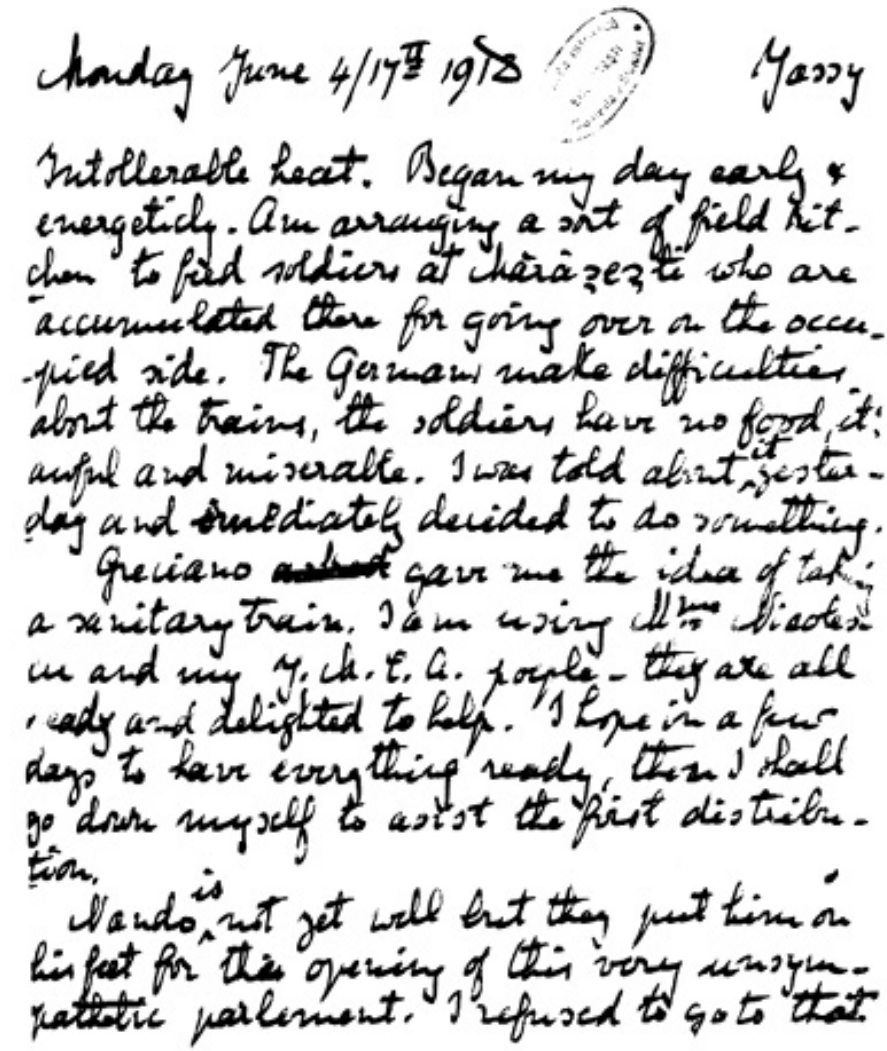
Monday June 4/17th 1918 Iassy

Intollerable heat. Began my day early & energetickly. Am arranging a sort of field kitchen to feed soldiers at Mărăzești who are accumulated there for going over on the occupied side. The Germans make difficulties about the trains, the soldiers have no food, it's awful and miserable. I was told about it yesterday and immediately decided to do something.

Greciano gave me the idea of taking a sanitary train. I am using Mme Nicolescu and my Y.M.C.A. people – they are all ready and delighted to help. I hope in a few days to have everything ready, then I shall go down myself to assist the first distribution.

Nando is not yet well but they put him on his feet for the opening of this very unsympathetic parlement. I refused to go to that.

Iaşi

luni, 4/17 iunie 1918

Căldură insuportabilă. Mi-am început ziua devreme şi energic. Am înfiinţat un fel de bucătărie de campanie pentru hrănirea soldaţilor de la Mărăşeşti, adunaţi acolo ca să treacă în partea ocupată. Germanii ne pun beţe în roate cu trenurile, soldaţii nu au de mâncare, e oribil. Mi s-a spus despre situaţie ieri şi am hotărât imediat să fac ceva.

Greceanu mi-a dat ideea de a lua un tren sanitar. I-am chemat să mă sprijine pe doamna Nicolescu şi pe oamenii mei de la Y.M.C.A. – cu toţii sunt gata să ajute cu plăcere. Sper ca în câteva zile să fie totul

gata; apoi mă voi duce personal să asist la prima distribuire.

Nando încă nu se simte bine, dar l-au pus pe picioare pentru deschiderea şedinţei acestui parlament atât de neplăcut. Eu am refuzat să merg – nu mă poate convinge nimic să mă duc să ascult proclamarea unui act pe care nu l-am aprobat şi nici nu-l voi aproba vreodată, sau a unei politici pe care inima mea o respinge.

Am primit-o în audienţă pe Yvonne Ghika, apoi pe generalul dr. Vicol, care mi-a adus un album foarte frumos cu toate organizaţiile sanitare ale Crucii Roşii şi alte organizaţii sanitare în timpul războiului.

Am luat prânzul cu Carol acasă la Nando, care a fost trimis să stea în pat imediat după întoarcerea de la parlament. A fost un eveniment foarte dureros. Carol s-a întors cu ochii roşii.

Am avut o discuţie lungă cu generalul Mircescu, care a participat la conferinţa de pace. Mă îndoiam că e un român adevărat şi mă temeam că îi sunt atât de dragi germanii, încât le-a făcut jocul. Ballif l-a apărat cu toată convingerea, aşa că am trimis după el, să-i dau ocazia să vorbească. Pentru nimic în lume n-aş acuza pe nedrept un om care şi-a făcut datoria pe deplin, nu, nici măcar în gând! Conversaţia noastră a fost foarte emoţionantă. Mi-a povestit oroarea căreia i-a făcut faţă. Amândoi tremuram. În cele din urmă, chiar a plâns şi a spus că auzise că m-am îndoit de el. I-am spus cinstit că aşa fusese, dar că, fiindcă întotdeauna l-am considerat *un ofiţer de valoare*, voiam să aud ce are de spus. Am adăugat că trebuie să încerce să înţeleagă că eu şi regele am fost respinşi şi trădaţi de atâtea ori, încât, fireşte, am devenit bănuitori, dar că azi mă bucur să recunosc că am făcut o greşeală şi că el a încercat să-şi facă datoria cu loialitate, în împrejurări îngrozitor de grele.

Tzigara a venit să-şi ia rămas-bun şi s-a străduit să fie cât mai împăciuitor. E inteligent şi plin de umor. Sunt sigură că ne-a fost credincios. Dar nu e nici un chin pentru el să povestească cum a trebuit să-l primească pe kaiserul Bill la Curtea de Argeş[192]. Se vede că i-a făcut plăcere, iar asta arată cât de depărtaţi suntem de fapt unul de altul. Pentru noi, relatarea lui a fost pură agonie, iar pentru el era un episod interesant, descris cu măiestrie. Mi-am retras ţepii, dar am suferit.

La ceai a venit Barbu. Mai târziu m-am dus pe la Lisabetta, care-l aştepta pe Bastachi. Am găsit-o în tête-à-tête cu Gafencu, care mi se pare prea atrăgător ca să fie primit atât de intim – ca să fie primit singur de o tânără prinţesă. Ştie şi ea şi s-a văzut limpede că e stânjenită când am intrat pe neaşteptate. E foarte greu s-o controlez pe Lisabetta neavând nici o guvernantă în casă. E clar că Irina e oarbă şi slabă.

Bastachi, care a fost prizonier un an şi jumătate la Stralzund, a sosit

împreună cu alţi prizonieri. Ne-a fost un prieten adevărat şi revederea cu el m-a emoţionat profund. Avea multe de povestit şi le-a povestit bine. Chestiunea Sturdza e incredibilă, monstruoasă. Bastachi a suferit mult, când vorbeşte despre toate acestea parcă se deschide uşa către o lume întreagă de durere.

La cină au venit Maria şi Ecaterina Ştirbey şi bătrânul Liemann.

După cină, Marie ne-a citit continuarea traducerii ei din *Pansy*. Îi iese remarcabil de bine, foloseşte o exprimare drăguţă şi deloc greoaie. Fireşte, unele lucruri nu pot fi deloc traduse. Engleza e TARE bogată.

Iaşi

marţi, 5/18 iunie 1918

Căldura e în continuare de nesuportat – chiar de la primele ore simţi că nu ai aer. Atmosfera e ca de cuptor, apăsătoare, oribilă, nu face decât să sporească nenorocirea care ne înconjoară.

Mai devreme de zece m-am dus să văd ce face Nando. Se simte mai bine, dar tot se chinuie. Căldura nu-l ajută deloc, fireşte, şi, cum spune Lisabetta, „la ei *le ménage* e teribil. El şi bătrânul Neumann fac totul cât mai ne-confortabil“. Nu ştiu cum se face că nu-l putem ajuta. E ca o casă de burlac bătrân, dar aici burlacul e tiranizat de un singur servitor în vârstă. Şi totuşi, ţin unul la altul, iar a încerca să ajuţi e ca şi cum ţi-ai strecura degetul între scoarţă şi trunchi.

Apoi am avut audienţe toată ziua şi o mie de discuţii, nu am avut timp nici să răsuflu. Mi se aduc trandafiri superbi de peste tot, e singurul lucru care-mi îndulceşte existenţa.

L-am primit pe Nicu Butculescu, venit de la Bucureşti. E deputat, dar unul dintre *les fidèles*. Mi-a povestit lucruri îngrozitoare despre situaţia din partea cealaltă, nu se poate descrie ce au ajuns germanii. După el am văzut-o pe Alina Miclescu[193], care pleacă în Franţa. Am luat prânzul cu Nando şi Carol – Nando a mâncat în pat. Am stat mult de vorbă, situaţia lui Nando e atroce şi, cum mai e şi slab, e de-a dreptul insuportabilă, îi depăşeşte cu mult forţele şi posibilităţile. Totuşi, e atât de simplu şi de cinstit, încât are mai mult curaj şi resemnare în faţa insuportabilului decât ar avea cei mai mulţi.

Apoi l-a primit pe generalul Grigorescu. Şi-a explicat atitudinea. Vrea să fie mai inteligent decât este, e vanitos, dar nu rău. Are intenţii bune, dar vanitatea îi înăbuşă calităţile mai înalte.

Mai târziu l-am primit pe un francez scund şi foarte neinteresant, care pleacă. După aceea a venit dentistul, iar imediat după el am avut o reuniune mare pentru *cheta* pentru tuberculoşi, cu toate doamnele Iaşiului. Le-am oferit îngheţată şi biscuiţi, era cald, cald, cald.

Apoi Barbu, la ceai. Deplângem amândoi situaţia şi încercăm să-l ţinem pe Nando pe drumul cel bun şi să-i împiedicăm pe alţii să-l

amăgească. Am vorbit şi cu Miss Fifield[194], despre activităţi viitoare, apoi cu Paulina Oteteleşanu, care a râs ca de obicei de toate cele, şi aşa am ajuns să-mi beau ceaiul foarte târziu, pe la nouă şi jumătate, când căldura era încă sufocantă.

Carol are necazuri, necazuri cu inima. Plângea ca un copil. Mi se rupe sufletul când văd un băiat-bărbat mare, cinstit şi bun plângând. L-am îndemnat *să-şi spună păsul* dacă simte că l-ar ajuta. A spus că încă nu poate.

Le-am citit Cellei şi lui Mignon şi le-am făcut să râdă. E plăcut când poţi să-i faci pe oameni să râdă.

Iaşi

miercuri, 6/19 iunie 1918

Zi teribilă; căldură pârjolitoare şi un vânt nemaipomenit, o adevărată furtună, ca flăcările dintr-un cuptor, şi plin de praf; pe deasupra, am avut, fireşte, o zi foarte încărcată. Fiindcă diseară plec, s-au adunat toate câte mai trebuiau făcute. La primele ore, vizită la Nando, care se simte mai bine. Apoi la Spitalul „Elena Doamna“, spital de infecţioşi, scene triste de suferinţă. Acolo lucrează, cu mare devotament, Ştefania Constantinescu.

Am luat de pe drum un biet băieţel foarte bolnav dintr-o căruţă. Nenorocirea se întinde cu repeziciune, ne aşteaptă foamete. *L'angoisse me monte à la gorge*.[195] Nu avem recoltă. Germanii ne secătuiesc ţara, cum secătuiesc şi Basarabia şi Ucraina şi cum, din câte ni s-au spus, au făcut şi cu Bulgaria: bulgarii s-au săturat de Germania şi de aşa-zisa ei prietenie, care nu e decât o cale de a le răpi sistematic toate resursele. Ce contează dacă mor şi pier de foame ţările mici, atâta timp cât au ei ceva de luat, de furat, de cărat cu ei. Se pare că sistemul prin care fură în partea cealaltă e de-a dreptul strigător la cer.

Toată ziua n-am avut timp să-mi trag răsuflarea. I-am primit unul după altul pe domnul Boissier, ministrul elveţian, care pleacă în vacanţă, pe generalul Găvănescu[196], care publică o carte militară dedicată mie, şi alte audienţe.

Am luat prânzul cu Nando; discuţii interesante, dar situaţia e foarte îngrijorătoare şi grea în toate privinţele. Am dat fuga înapoi acasă şi am continuat audienţele toată după-amiaza. Un om simplu, venit cu banii strânşi printr-o chetă în Brazilia. Porcu, care mi-a adus 100.000 de franci pentru tuberculoşii mei. Elena Sturdza[197], venită de la Bucureşti, unde rămăsese cu loialitate ca să îngrijească de spital. Are o ură fără margini faţă de germani. L-am primit pe Vopicka[198], care mi-a adus o veste bună: Crucea Roşie americană îmi pune la dispoziţie 400.000 de franci pentru orice lucrare aş dori să-i folosesc şi îmi dă speranţe că voi primi şi mai mult. Au venit şi alţii, rânduri-rânduri, fiecare cu câte o dorinţă, câte o treabă sau o problemă de rezolvat. La

ceai a venit Barbu. Am discutat temători situaţia. Nu-i place nimănui să mă vadă că-l las pe Nando singur. Trebuie ţinut pe calea cea dreaptă – dar viaţa mea de aici e mai mult decât poate îndura fiinţa omenească fără câte o odihnă din când în când; apăsarea e prea mare şi, cum spune Boyle, „sunteţi capitalul ţării, nu-l cheltuiţi pe tot odată“. Mi-a venit dentistul, iar cât mi-am luat ceaiul l-am primit pe Panaitescu, ca să discutăm despre o cărticică pe care vrea s-o împartă cu lucruri de-ale mele – portrete de război, sau mai precis portrete făcute în anii războiului. Apoi a venit o doamnă plină de entuziasm, cu un cec de 20.000 de franci care-mi aştepta semnătura şi pe care-l obţinuse pentru tuberculoşii mei. Apoi m-am dus şi la Nando şi, chiar când ieşeam din casă, Drossu mi-a dat vestea dureroasă că scumpul meu prieten Boyle a suferit un fel de atac de insolaţie[199] după zborul la Chişinău, că se află acolo, cu o uşoară paralizie pe partea dreaptă, şi că are nevoie de un doctor.

Am simţit că moare inima în mine. Boyle! Marele meu prieten puternic, invincibil! Chiar m-a părăsit Dumnezeu de tot? De ce tocmai el? Tocmai el! Îmi e dat să nu mai am nici un prieten, trebuie să-mi fie smulşi cu toţii, să rămân fără nici un sprijin, fără nici un ajutor, fără nici o nădejde? De ce? De ce?

Am aranjat imediat să-i fie trimis un doctor etc. etc., *mais la mort dans l'âme*. Cât de bolnav e? Îşi va reveni? Neliniştea mă îmbolnăveşte – şi e acolo, în Dumnezeu ştie ce condiţii, şi nu se ştie dacă va putea fi transportat! Şi nu pot să mă duc să-i arăt simpatia şi recunoştinţa mea. I-am pus pe dr. Mamulea, Drossu şi copiii mei să jure cu toţii că se va face tot ce trebuie pentru el, fiindcă eu plec în seara aceasta. De acasă de la Nando i-am telefonat şi lui Barbu ca să-l rog din suflet acelaşi lucru. Nu pot îndura gândul că Boyle – Boyle! stâlpul neclintit – a suferit o asemenea lovitură în floarea vieţii, mă îngrozeşte. TREBUIE să-şi revină, TREBUIE.

Am mai stat de vorbă cu Nando, l-am implorat să nu se arate slab faţă de guvern, să nu se lase împins prin surprindere la concesii care, în asemenea momente, ar fi fatale. L-am rugat să discute întotdeauna cu Barbu mai întâi.

În cele din urmă, am plecat, însă fără linişte sufletească. Am plecat tare *angoissée*. Dar mâine e marea distribuire de hrană la Mărăşeşti.

Merg cu mine Lili Catargi şi Ileana.

Cele patru vânturi

joi, 7/20 iunie 1918

Noapte insuportabil de toridă. Ileana a stat în vagonul meu, foarte târziu a adormit.

La nouă am luat automobilele şi am plecat spre draga mea Casă a celor patru vânturi. Din nefericire, totul e uscat, fără pic de iarbă,

măceşii cei frumoşi s-au scuturat deja. Cald, cald, cald. Am lăsat-o pe Ileana-dragă acasă şi am plecat cu Ballif şi Lili la Mărăşeşti să supraveghem hrănirea soldaţilor. Am găsit situaţia mai puţin gravă decât mi se dăduse de înţeles că e. Duseseră lipsă de toate cele, dar se făcuseră eforturi pentru a-i ajuta. Trenul cu echipa mea sosise cu bine, dar încă nu începuseră să gătească. Cei înfometaţi veniseră deşi nu erau încartiruiţi acolo – cu alte cuvinte, nu aveau dreptul să se afle acolo. Fireşte, după părerea armatei, meritau să sufere de foame fiindcă se făcuseră vinovaţi de insubordonare.

Un colonel mărunţel şi tare indignat declara că toţi soldaţii care se aflau acolo pe drept aveau destulă mâncare. În cele din urmă, am conchis că şi cei care nu aveau dreptul să se afle acolo vor primi una sau două mese consistente, fiindcă venisem să ajut.

M-a întâmpinat marele Grigorescu, care a umblat prin mulţimea de soldaţi punând întrebări în numele meu. Câţiva ofiţeri şi soldaţi *boches* insuportabili îşi făceau de lucru prin apropiere şi ne priveau. Era groaznic de cald.

La sfârşit, am împărţit tutun, mi-am lăsat trenul să-i hrănească pe cei înfometaţi şi m-am lăsat dusă de măreţul nostru general la un prânz pe care-l pregătise într-o clădire ce ţinea de o podgorie, o clădire pe jumătate dărâmată din pricina bombardamentelor. Mărăşeştiul şi tot ce îl înconjoară e în ruine.

Am avut discuţii aprinse la prânz cu teribilul meu colonel, cu Grigri Greceanu şi Grigorescu. Mare agitaţie.

Am plecat aproape imediat după masă şi ne-am oprit pe drum să dăm tutun soldaţilor care munceau. Zăpuşeala era teribilă.

Veştile despre Boyle sunt, slavă Domnului, ceva mai liniştitoare, deşi, transmise prin telefon de alte persoane, le lipsesc detaliile.

Mă rog din tot sufletul să nu fie decât un accident trecător.

Am ajuns la „Cele patru vânturi“ pe la trei şi jumătate. Toată după-amiaza, căldura ne-a făcut să gâfâim ca nişte câini. Biata Ileana nu ştia ce să se mai facă. Am încercat s-o liniştesc citindu-i, dar se tot ridica şi se lăsa din nou să cadă, cum fac câinii, prin orice colţ, în căutarea unui cotlon, loc sau poziţie mai răcoroasă. Aerul era greu, *angoissant*, de parcă se pregătea o furtună care să uşureze atmosfera. În cele din urmă, a venit şi furtuna. Am hotărât să cinăm la opt şi să ieşim după aceea; aşa am şi făcut, însoţite cu încântare de copiii ţăranilor care mai fuseseră la „Cele patru vânturi“. Căldura era tot înăbuşitoare, deşi începuse deja să se întunece. Am făcut plimbarea obişnuită, dar cu multe gâfâieli şi fără veselia de pe vremuri. Ne-am întors pe întuneric şi, nu după mult timp, a izbucnit o furtună teribilă, aproape un uragan, cu răpăieli din când în când, violente, dar, vai, foarte scurte şi deloc îndestulătoare. Aşa a ţinut-o până târziu în noapte. Stăteam întinsă, cu inima zbuciumată, şi tot speram ca ploaia să mai ţină…

Iaşi

vineri, 8/21 iunie 1918

Ploaia NU a ţinut. Tăriile cerului făceau zgomote înfricoşătoare, vântul se înfuria ca un uragan, au venit câteva averse, dar scurte şi insuficiente; iar azi-dimineaţă, la trezire, am găsit pământul la fel de uscat ca înainte, doar frunzele sunt spălate.

La primele ore ale dimineţii a bătut prin căsuţa mea dragă un vânticel mai proaspăt, aşa că am mai stat puţin în pat, singurul loc unde mă simt în stare să scriu în deplinătatea priceperii mele. Mintea mea funcţionează cel mai bine dimineaţa devreme. În ciuda uşurării pe care ne-a adus-o aerul mai răcoros, se simţea că ziua va fi toridă, cum a şi fost, aşa că n-am putut face absolut nimic altceva decât să stăm şi să citim sau să scriem. Cea mai mare oroare e un vânt fierbinte şi uscat ca un deşert, care te încălzeşte în loc să te răcorească şi care ofileşte şi mai tare ultimele rămăşiţe de iarbă sau de grâne. Dar, în ciuda căldurii înfiorătoare şi a soarelui care ne fierbea, aveam senzaţia că se pregăteşte o nouă furtună.

Principala noastră ocupaţie a fost să-i citim Ilenei, dar ne-am tot mutat de colo-colo, respirând greu şi întrebându-ne în ce colţ să ne mai adăpostim.

Barbu mi-a trimis prin telegraf ştiri destul de liniştitoare despre Boyle. Se pare că accidentul a fost pricinuit de două schimbări de altitudine rapide, de la înălţimea extraordinară de 200.000 de metri[200] până la pământ, în căldura aceasta teribilă.

Mai târziu, spre seară, am mai primit o telegramă, de la dr. Cazacu, care anunţa că starea pacientului continuă să se îmbunătăţească şi că avem toate motivele să sperăm la o recuperare completă. Aşa să fie!

I-am scris o scrisoare lungă şi am trimis şi o telegramă, pe care sper s-o primească.

Am cinat la opt. Se adunau norii din toate părţile. Eu şi Lili am hotărât să facem o plimbare cu automobilul, fără pălării, jachete sau umbrele, ca să atragem ploaia. Am reuşit pe deplin. Am ajuns până la Gârbovana, unde mi-a venit ideea strălucită de a opri ca să văd dacă se găsesc flori prin împrejurimi. Am fost primite cu amabilitate de un bătrân „intendent“ foarte agreabil şi ni s-a îngăduit să culegem o mulţime de trandafiri splendizi. Tocmai când plecam, a început să plouă cu picături mari. I-am îngrozit pe Ioan şi pe şofer refuzând să ridicăm capota şi am avut plăcerea de nedescris de a ne face ciuciulete. N-am putut ţine ochii deschişi, dar ne-am simţit ca pământul însetat care se adăpa. La Coţofeneşti ploaia încă nu începuse când am ajuns noi. Apoi am avut ocazia să admirăm o monumentală luptă a stihiilor. Casa celor patru vânturi e astfel aşezată încât este un excelent observator. Vântul a fost de-a dreptul formidabil, luna îşi

cerea şi ea dreptul ei, ploaia încerca să cadă şi nu reuşea, cerul era sfâşiat întruna de fulgere. În cele din urmă, s-au rupt norii şi ploaia s-a revărsat în torente. Furtuna a fost măreaţă, înfricoşătoare. Din când în când vedeam împrejurimile, până departe, în străfulgerări bruşte, splendide. Tunetul răsuna peste dealuri. Parcă se dezlănţuiseră toate elementele, iar sub noi râul strălucea alb-argintiu. Spectacolul a continuat, cu întreruperi, până târziu, iar în cele din urmă m-am culcat, deşi îmi dădeam seama că era departe de a se fi terminat; dar puteam respira! Puteam respira!

Iaşi

sâmbătă, 9 /22 iunie 1918

Am lăsat în urmă o noapte cu o furtună incredibilă. Nici vorbă de somn. M-am ridicat din pat de câteva ori ca să urmăresc frământarea extraordinară a naturii. Cerurile, pământul, vântul, totul parcă se revoltase, iar ploaia se răzbuna în sfârşit. S-a năpustit asupra pământului, l-a potopit şi s-a revărsat pretutindeni, în timp ce vântul urla, iar tunetul ne asurzea. Stăteam întinsă în pat, cu uşa de la balcon deschisă, urmărind bătălia şi ridicându-mă din timp în timp, când zgomotul era prea mare. Lucru curios, în ciuda norilor grei şi negri, luna a reuşit să apară din când în când, aruncând peste râu o lumină fantastică. Lumina ei, împletită cu a fulgerelor neîncetate, era stranie, uneori chiar înfiorătoare, îţi tulbura inima, mai ales împreună cu bubuitul asurzitor. Odată a tunat atât de puternic, încât m-am dus la Ileana, temându-mă să nu se sperie: aşa şi era. Tremura toată. I-am spus să-şi pună halatul şi să IASĂ să privească furtuna, fiindcă e mai puţin înspăimântător s-o urmăreşti decât să stai culcată într-o încăpere întunecată, în care fulgerele se fac simţite mult mai intens. A ieşit, dar bietul ei trupşor tremura de frică. Fireşte, în casa aceasta de lemn, cocoţată singură pe o înălţime, te simţi lăsat pradă stihiilor.

Nu ştiu la ce oră am reuşit să adorm până la urmă, dar în mod sigur trecuse de trei. Însă pământul scorojit, ars, însetat bea, bea!

Am dormit foarte puţin, iar la trezire am găsit pământul îmbibat de apă, iar ploaia cădea în continuare, în torente repetate şi grele, cum n-am mai văzut-o de aproape un an. E o binecuvântare, o binecuvântare minunată, ieri ţăranii se rugau peste tot să vină ploaia. Mă bucur că rugăciunile lor au găsit răspuns atât de repede şi de deplin.

Azi e „Sâmbăta Morţilor“[201] şi scriu câteva cuvinte pentru cei căzuţi, care vor fi publicate într-o *culegere* mică şi simplă, la fel ca *Inima mea*, ce va fi răspândită peste tot prin ţară. Cu ocazia aceasta am petrecut o dimineaţă liniştită în strânsă legătură cu morţii, mai apropiată decât dacă m-aş fi dus să mă rog la biserică.

S-a făcut aproape frig, dar poţi trage aer în plămâni din nou şi simţi cum ţi se bucură pielea de schimbare. Toţi eram alţi oameni, energici,

plini de viaţă din nou şi gata de orice. Dar, cum toată ziua a turnat, cu mici întreruperi, n-am făcut mare lucru, am stat şi am citit acasă.

Țăranii au venit valuri-valuri. Îi primesc pe toţi şi niciodată nu se întorc acasă cu mâna goală. Unii veniseră de departe, auzind de la alţii că sunt „milostivă“[202]. Dimineaţă am stat în pat, scriind, cu uşa de la balcon larg deschisă, şi au urcat pur şi simplu scările şi mi-au intrat drept în cameră, în cel mai firesc mod cu putinţă. Toţi se bucură tare mult că am „palat“[203] aici, iar ciobanii mei mi-au povestit cât s-au bucurat toţi când au văzut că se ridică steagul, în semn că m-am întors.

Veşti îmbucurătoare despre Boyle. Toată lumea îmi promite că în zece zile ne putem aştepta să fie complet sănătos. Sper ca vremea aceasta mai răcoroasă să fi ajuns şi în Basarabia. Nando s-a ridicat din pat. Pe frontul italian se duc lupte violente, pe frontul francez atacurile germane au încetat deocamdată. Fireşte, fiind departe, nu primesc prea multe veşti – e odihnitor.

Trandafirii pe care i-am cules ieri sunt minunat de proaspeţi, arată superb în „bombe“ şi în ulcelele mele ţărăneşti, negre.

M-am culcat devreme, fiindcă îmi era tare somn.

Iaşi

duminică, Rusalie[204], 10/23 iunie 1918

Zi plăcută, de odihnă, în armonie cu pământul împrospătat, întinerit. Totul e ud leoarcă, râul e de două ori mai mare şi curge în goană nebunească pe sub pod, de parcă s-ar grăbi să anunţe şi în locuri îndepărtate că a plouat, a plouat în sfârşit.

Țăranii au venit în număr mare, toţi în haine de duminică, cu flori şi cireşe, iar eu le-am dat săpun, haine şi provizii.

A venit şi o familie tare necăjită: o femeie sărmană, care acum mult timp a fost arsă pe tot corpul, cu şase copii pe jumătate goi şi aproape morţi de foame. I-am trimis la bucătărie să li se dea de mâncare, i-am îmbrăcat şi am aranjat să vină în fiecare zi să mănânce la mine cât voi sta aici. Mă îngroapă în binecuvântări şi vorbesc despre Steaua Bună care m-a adus „de la oraş“ în mijlocul lor.

De sărbători şi în zilele de duminică, prietenii mai apropiaţi mă caută toată ziua, îmi dau târcoale casei îmbrăcaţi în hainele frumoase de la mine în speranţa că voi ieşi la o plimbare lungă.

După ceai am plecat cu automobilul la iubita mea Bogdana, unde m-am plimbat peste tot; locul mi s-a părut mai frumos ca niciodată. Plouase de mai mare dragul peste tot. Lumea arăta nouă-nouţă.

Ne-am întâlnit cu neobosita mea Paulina Oteteleşanu de la trenul sanitar, care ne-a luat aproape pe sus la o căsuţă simpatică, dezordonată, dar minunat aşezată, în care locuieşte ea. Ne-a oferit ceai, trandafiri şi un puhoi de cuvinte.

Ballif a plecat la Iaşi şi a venit micul Georgie. Şi la Iaşi a plouat bine.

Am citit până târziu cu Lili. Acum parcurgem *De ce?*, care îi place foarte mult.

Am uitat să menţionez că la prânz a venit doamna Văitoianu cu una dintre fetele ei.

Cele patru vânturi

luni, 11/24 iunie 1918

Temperatură tare plăcută, totul e încă umed, dar aerul nu e nici fierbinte, nici rece, tocmai bun şi potrivit pentru mişcare.

Mi-am început ziua împărţind mâncare din belşug mulţimii de ţărănci venite ca de obicei. Dau şi tot dau, cât de mult pot, lipsa e mare, cu atât mai mult cu cât nicăieri nu se găseşte nimic de cumpărat.

Apoi am plecat cu automobilul să culegem trandafiri de la Gârbovana. Încă o dată, am reuşit să strângem foarte mulţi, deşi nu cât prima dată. Dar la întoarcere mi-am putut împrospăta florile din toate vazele. Acum, camerele mele dragi, la care ţin atât de mult, sunt pline de trandafiri, crini şi cele mai vii frunze de stejar, acolo unde nu au ajuns florile.

Am ulcele negre pline cu trandafiri roşii ca sângele, vase de metal pline cu un soi de trandafir încântător, curgător şi de un roz aprins, şi străchini verzui pline cu trandafiri albi cum sunt cameliile. Mai am şi nişte vase negre, mici şi îndesate, lângă icoane, pline cu trandafiri din cei de un roz intens, care îmi bucură ochii. În mijlocul mesei mari am pus un bol mare, de aramă, plin cu trandafiri căţărători de un roşu viu.

După prânz am ajutat-o pe Ileana să-i scrie o scrisoare în engleză lui Nini. Am citit singură în camera mea, iar Anica, mama Stancăi, şi Grigore, însoţiţi de Maria, care suferă de tuberculoză, au venit şi au vorbit şi au tot vorbit cu mine, sperând întruna că-i voi putea linişti că fiica lor scumpă nu va muri. Mi-a plăcut mult Anica. A avut 13 copii, din care nu mai trăiesc decât şase. Sunt de toate vârstele, dar preferata e tocmai Maria aceasta atât de bolnavă. Îmi place felul de a vorbi răbdător şi pitoresc al ţăranilor. Sunt în stare să nu se mai oprească. Timpul şi distanţa nu contează pentru ei. Au în mine o încredere nestrămutată şi fiecare vine la mine cu durerile şi necazurile lui. Bătrâna Anica a stat o oră întreagă şi a vorbit la nesfârşit. Dragostea maternă e deosebit de dezvoltată la ea, mai mult decât se vede de obicei la ţărăncile acestea fataliste. A spus lucruri fermecătoare, în felul ei liniştit, resemnat, figurativ. Orice răstimp se măsoară şi orice anotimp se explică astfel: „vremea strugurilor“ sau „păpuşor“ sau „când erau merii înfloriţi“. Anumiţi sfinţi sunt şi ei repere excelente:

„era pe la sf. Vasile“ sau „înainte de sf. Dimitrie“ sau „tocmai ce trecuse sf. Maria Mare“. Draga de Anica, ce inimă caldă. Cred că soarta ţi-a dat numai muncă, fără nici o desfătare, dar dragostea ta mare de mamă te-a ajutat să treci peste toate.

Part of the peasant invasion.

„Invazia“ ţăranilor

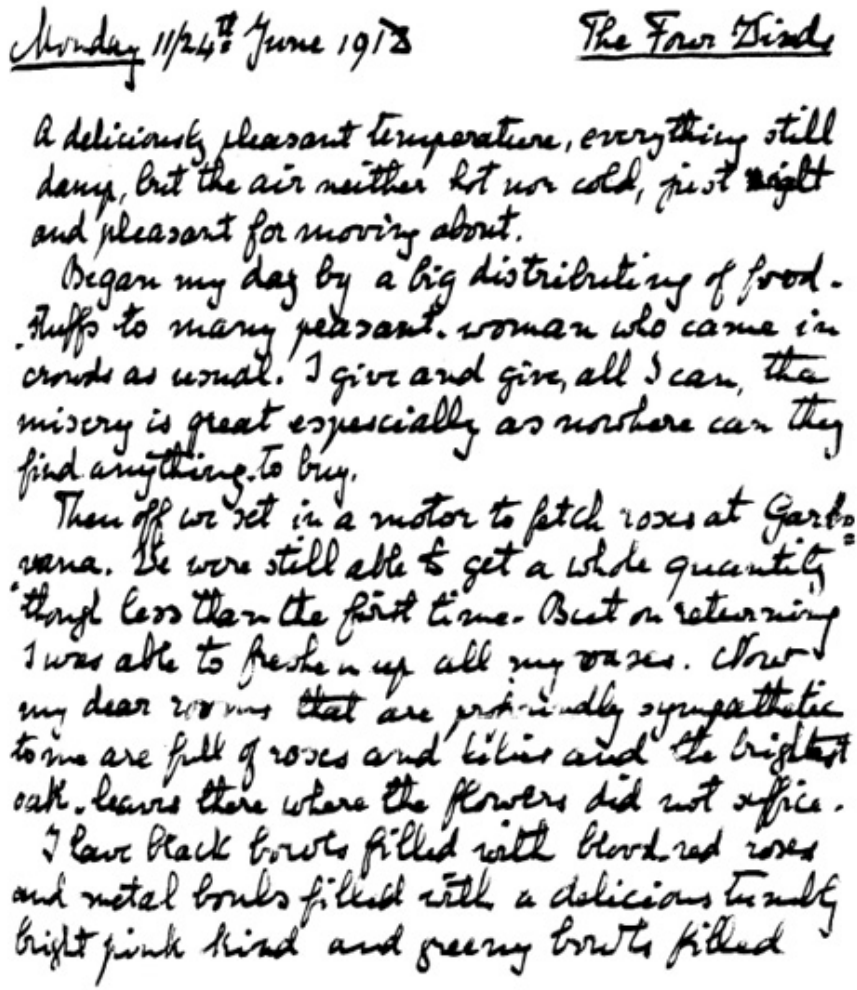
Monday 11/24th June 1918 The Four Winds

A deliciously pleasant temperature, everything still damp, but the air neither hot nor cold, just right and pleasant for moving about.

Began my day by a big distributing of foodstuffs to many peasant woman who came in crowds as usual. I give and give, all I can, the misery is great especially as nowhere can they find anything to buy.

Then off we set in a motor to fetch roses at Garbovana. We were still able to get a whole quantity though less than the first time. But on returning I was able to freshen up all my vases. Now my dear rooms that are profoundly sympathetic to me are full of roses and lilies and the bright oak leaves there where the flowers did not suffice.

I have black bowls filled with blood red roses and metal bowls filled with a delicious tenderly bright pink kind and greeny bowls filled

Mai târziu am plecat spre sat, după ce am luat ceaiul cu Stanca şi doi dintre ciobanii mei desculţi, care şi-au sorbit solemn ceaiul cu lingura şi s-au îndopat până au refuzat cu hotărâre să se mai atingă de o singură îmbucătură, după care au spus „sărută mână“[205], s-au şters la gură cu dosul palmei şi şi-au luat scaunele să le aşeze pe lângă perete.

Norii erau ameninţători când am plecat, cerul se întuneca. Dar am ajuns în sat, după o vizită la stejarul cel mare, preferatul nostru, neatinse de ploaie. Vizita la Elisabeta şi femeia refugiată am făcut-o tot pe uscat, dar când am ajuns la Anica şi Maria cea bolnavă a început să plouă. Ileana era neliniştită, îi era frică de tunet şi să nu fie certată dacă se udă prea tare la picioare, aşa că am trimis-o cu Lili cu automobilul care trebuia să ne aştepte lângă cimitir, iar eu am rămas cu toţi tovarăşii mei rustici în casa foarte mică a Anicăi şi chiar i-am arătat cum să folosească supa-pudră pe care i-o adusesem.

Cred că mulţi ar fi zâmbit dacă m-ar fi văzut înghesuită într-o

începere ţărănească minusculă, înconjurată de băieţei fascinaţi şi desculţi, ajutând-o pe draga şi răbdătoarea ţărancă şi mamă să facă o supă hrănitoare pentru fiica ei bolnavă. Maria stătea lângă noi – o faţă extraordinar de rafinată, mişcătoare, cu ochi mari şi adânciţi în cap şi obrajii supţi. Ar fi făcut orice să mă mai ţină acolo, se agăţau de senzaţia de ajutor şi confort pe care o aduceam în mijlocul nefericirii şi trudei lor, pe care le îndură fără să se plângă. Afară turna cu găleata, iar vântul era aproape un uragan. Nici vorbă să se limpezească cerul, aşa că am plecat cu însoţitorii mei obişnuiţi, cu un parasol deasupra capului, şi m-am întâlnit la jumătatea drumului cu Lili, care se întorsese după mine. Ne-am udat până la piele.

Ploaia şi vântul au continuat, chiar mai puternice decât la început – un adevărat potop, dar fără tunete şi fulgere şi fără lună, mai serios şi mult mai puţin frumos ca spectacol. I-am citit mult lui Lili, iar când ne-am dus la culcare ploua în continuare torenţial, iar pe partea mea vântul era atât de puternic, încât n-am putut lăsa nici fereastra, nici uşa deschise. Deşi aveam doar ferestrele deschise, ploaia a pătruns şi mi-a udat podeaua.

Cele patru vânturi

marţi, 12/25 iunie [1918]

A turnat cu găleata, furtunos, toată noaptea. Azi-dimineaţă, când m-am uitat afară în inspecţia zilnică pe care o fac de jur împrejur în pridvor, am văzut zăpadă pe munţi, iar râul umflat aproape înspăimântător; mai că ajunge la buza podului, toată albia lată, de piatră, care de obicei e aproape goală era o întindere de apă înspumată şi noroioasă. Cum pământul din jurul casei e pietros şi nisipos, nu avem prea mult nămol, ceea ce e o adevărată binecuvântare, mai ales că avem trei câini cu noi!

Zi lipsită de evenimente. Procesiunea obişnuită de ţărani de hrănit şi îmbrăcat. Mi-au adus frăguţe excelente. Acum că au auzit de darurile mele generoase, vin de departe să ceară ajutor. Uneori e foarte greu, fiindcă sunt cazuri tare nenorocite şi fără speranţă şi nici măcar cei înstăriţi nu găsesc nimic de cumpărat. Căsuţa mea e, într-adevăr, un liman al păcii, odihnei şi frumuseţii; o iubesc tot mai mult zi de zi şi mă simt cu adevărat acasă în ea.

La ceai a venit doamna Ştefănescu. E tare vorbăreaţă, spune lucrurilor pe nume, descrie totul cu pricepere, e vulgară şi capabilă. Mă ajută cu ţăranii. E pricepută, dar limbajul ei nu e întotdeauna potrivit pentru tinere. Firea ei directă nu cunoaşte limite, atinge fără să roşească orice subiect.

Mai târziu am făcut o plimbare încântătoare prin nişte sătucuri ascunse printre dealuri, unde m-am oprit să vorbesc cu ţăranii şi să împart tutun, dulciuri şi cărţi, ba chiar şi bani, pentru cazurile triste –

dar, vai, banii nu sunt de mare folos acolo unde nu ai ce cumpăra.

Cina la opt. Apus superb, lună superbă, aerul ideal, înmiresmat – pace, pace şi o tăcere minunată, vindecătoare, întreruptă doar de sunetul râului învolburat din vale.

Am citit cu Lili până târziu.

Cele patru vânturi

miercuri, 13/26 iunie 1918

În fiecare dimineaţă e o încântare să mă trezesc în cămăruţa mea cafenie şi frumoasă, atât de simplă, de parfumată, de potrivită în toate cu gusturile mele. Domneşte aici o pace inefabilă, uşa de la pridvor e mereu larg deschisă, iar acum că s-a răcorit vremea intră prin ea un aer de-a dreptul divin, care mă face să-i mulţumesc lui Dumnezeu pentru lucrurile bune care se mai găsesc pe pământ.

Poate mi-ar fi ruşine că mă aflu atât de departe *de cruntele lupte* care îmi frământă ţara dacă n-ar fi procesiunea continuă de ţărani nevoiaşi care-mi invadează singurătatea la orice ceas al zilei. Acum că s-a răspândit vestea că la mine se găseşte ajutor, vin în număr mare şi îmi chinuiesc inima povestindu-mi nenorociri de tot felul. Eu dau şi iarăşi dau, dar nu-i pot hrăni şi îmbrăca pe toţi, iar banii nu sunt de prea mare folos acum. Dacă aş face rost de un vagon întreg de mălai, pe care să li-l împart, ca să le asigur măcar baza hranei lor obişnuite la un preţ bun – dar chiar şi mie mi-e imposibil să obţin lucruri simple ca acesta în ziua de azi.

Toţi zdrenţăroşii vin să primească haine. Acum am început să mă ocup şi de spălat. Fiecare copil pe care-l îmbrac e şi spălat temeinic, cu apă şi săpun din belşug, şi pleacă îmbrăcat mult mai puţin pitoresc, dar infinit mai igienic şi foarte mândru de preschimbare.

Uneori mă obosesc teribil şi atunci mă aşez pe unde apuc, cuprinsă de disperare, când văd că ei se tot înmulţesc, iar proviziile mele scad. Unei femei înţelepte, bătrâna mea prietenă Elisabeta, i-am spus, aruncându-mi în lături mâinile goale într-un mic gest de deznădejde: „Vezi, Lisabeta, nici măcar o regină nu poate să îmbrace pe toată lumea!“. Iar bătrâna a dat din cap a aprobare şi a răspuns: „Da, da, orice izvor poate să sece“; apoi ne-am ţinut de mâini şi am dat din cap amândouă cu tristeţe, simţind că s-a şters orice depărtare dintre noi.

Zi liniştită, caldă, dar de o căldură plăcută spre miezul zilei. M-am plimbat o dată dimineaţa şi încă o dată seara, ca de obicei, până în sat, unde voiam să văd dacă n-am putea repara acoperişul casei Lisabetei; l-am luat cu mine pe micul Georgie, ca să dea ordinele necesare şi să pregătească totul. Apoi m-am dus la Maria cea bolnavă şi la mama Anica, iar după aceea m-am întors acasă fără grabă, după o ultimă întâlnire cu prietenii mei desculţi în cimitir, unde am împărţit dulciuri şi biscuiţi înainte să plec. Am mereu cu mine un coş cu tutun

etc.

Seară divină, apus minunat; i-am citit Ilenei din *Pansy*, apoi am terminat de citit *De ce?* cu Lili. După aceea am stat mult treze, prinse de vraja poveştii din carte, cea mai ciudată dintre toate scrierile mele.

Cele patru vânturi

joi, 14/27 iunie 1918

Aer răcoros, o desfătare, dar deocamdată nu se mai arată nici un semn de ploaie. Obişnuita procesiune de ţărani, cu dorinţe şi nevoi tot mai multe, dar şi cu ofrande înduioşătoare, chiar şi găini! E foarte greu să-i mulţumesc pe toţi.

Ziua a început trist; creşteam un iepuraş tare drăgălaş, o fiinţă cum nu se poate mai scumpă. Era foarte blând şi învăţase să bea lapte din lingură. Îl ţineam cu noi toată ziua, era copilaşul casei. Dormea în camera Ilenei. Ieri părea să se simtă foarte bine şi să crească de mai mare dragul, dar azi-dimineaţă l-au găsit dându-şi ultima suflare după o cutie din camera Ilenei. Ileana a venit să-mi aducă vestea tristă foarte devreme, cu faţa udă de lacrimi şi o batistă enormă. Ne-a fost tare dor de mica noastră comoară toată ziua.

M-am dus cu automobilul la Gârbovana să culeg trandafiri, luându-l cu mine pe unul dintre tovarăşii mei desculţi. Am adunat mulţi trandafiri, dar mă tem că sunt ultimii. Am avut de compus scrisori şi telegrame. Am primit şi scrisori de la Iaşi. Barbu îmi trimite întotdeauna cele mai multe ştiri, el şi Symki se îngrijesc să fiu bine informată.

Toată ziua m-am simţit abătută fără vreun motiv anume, cu sufletul tare greu. Uneori mi se pare că mă zbat să învinge piedici prea multe, că mi se va frânge inima; oare mă vor susţine până la sfârşit puterea, energia şi curajul meu? Lipsurile ţării sunt prea mari, oriunde mă întorc găsesc uşi închise, imposibilităţi. Am bani, dar nu am de unde cumpăra lucruri, sunt izolată de toţi prietenii care ar fi gata să mă ajute, în partea cealaltă am un duşman rapace care suge sângele ţării sistematic, nemilos, fără saţ. Şi toţi s-au obişnuit să conteze pe mine, mereu pe mine. Ajung la mine toate strigătele, toate plângerile, toate deznădejdile. Deocamdată încă mai am unele mijloace, dar se termină – se termină.

After lunch read with Ileana
in my room—.

Cu principesa Ileana

to buy from, cut off from all friends who would be ready to help me, on the other side I have a rapacious enemy that is sucking our country's blood, systematically, mercilessly, absolutely. And they have all got accustomed to count upon me, always upon me. Every cry reaches me, every complaint, every despair. For the moment I have still certain means, but they are running out — running out.

Quiet afternoon, reading and writing. Although perfectly well, I am not feeling physically quite up to the mark. I am easily tired, there is not much buoyancy in me. Am I getting old? perhaps it's simply that, that, and all the fatigue of our trying times that is coming out. I am also looking older, I notice it, with a certain sadness. My face is tired looking, my eyes are weary. Took a delicious drive after early dinner. Read to Lily afterwards, put Sloane to bed as the maid were out walking, then before going to bed, I washed my hair —

Ileana and Lili—

Ileana şi Lili

Saturday 16/29th June 1918

The Four Winds.

Quiet day. The peasant invasion a little less. The fearful ones came back bringing letters from Jassi, upsetting letters, because everything seems to be going wrong. It filled our hearts with apprehension and darkened our day.

There was a promise of thunderstorm that did not come down. There were rumours that the Tzar had been murdered. God give that it is not true, and that his son had died, but there is no confirmation yet. Ballif brought ~~Lavrieff~~ Lavrieff the little French sculptor with him as here I have a little time to sit, in Jassy it was impossible.

General Anginsky came to lunch. Before dinner took a long walk in the Lunca Dochiei. After dinner read with Lily the sad days in my journal and finally we both wept.

In my room —

După-amiază liniştită

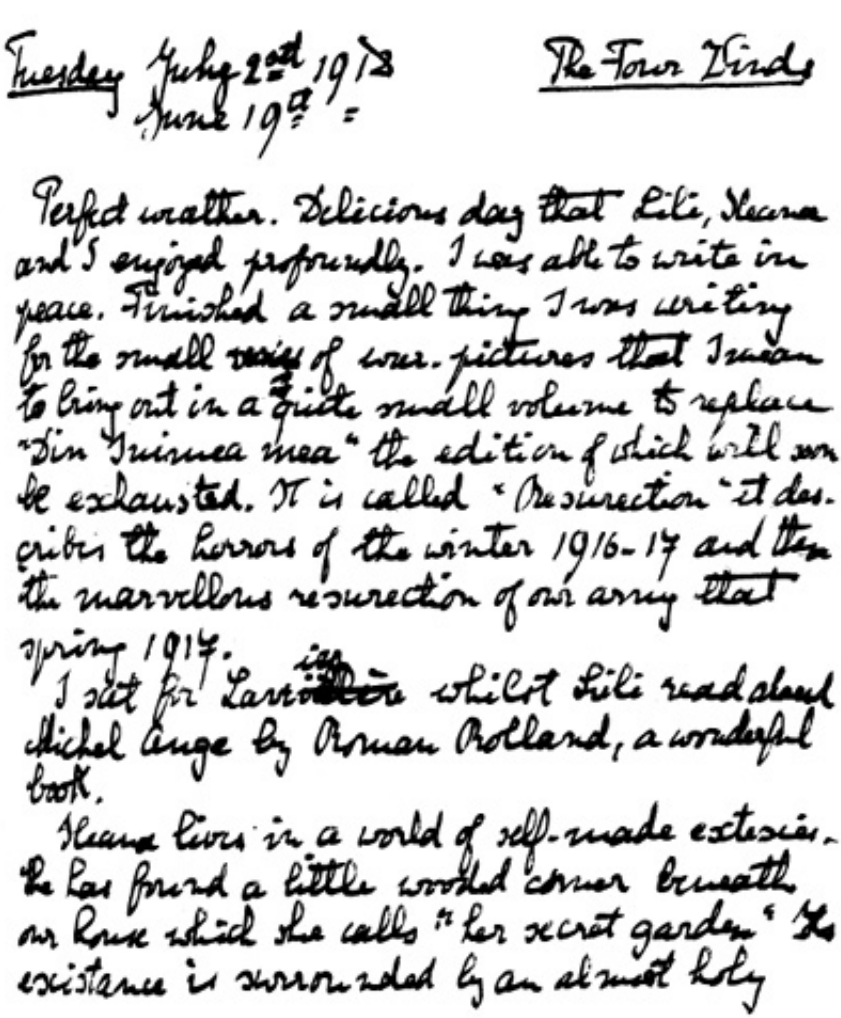
Tuesday July 2nd 1918 The Four Winds
June 19th =

Perfect weather. Delicious day that Lili, Ileana and I enjoyed profoundly. I was able to write in peace. Finished a small thing I was writing for the small series of war-pictures that I mean to bring out in a little small volume to replace "Din Suinuca mea" the edition of which will soon be exhausted. It is called "Resurrection" it describes the horrors of the winter 1916-17 and then the marvellous resurrection of our army that spring 1917.

I sat for Lavrillière whilst Lili read aloud Michel Ange by Romain Rolland, a wonderful book.

Ileana lives in a world of self-made ecstasies. She has found a little wooded corner beneath our house which she calls "her secret garden" Her existence is surrounded by an almost holy

După-amiază liniştită, în care am citit şi am scris. Deşi sunt perfect sănătoasă, nu mă simt tocmai în apele mele, obosesc uşor, nu prea am vlagă. Oare îmbătrânesc? Poate e doar asta, asta şi faptul că mă ajunge toată oboseala vremurilor grele în care trăim. Încep să şi arăt mai bătrână, după cum observ cu o oarecare tristeţe. Faţa mi-a căpătat un aer obosit, ochii nu-mi mai scânteiază la fel de viu.

Am cinat devreme, apoi am făcut o plimbare fermecătoare cu automobilul. Mai târziu i-am citit lui Lili, am culcat-o pe Ileana, fiindcă servitoarele erau plecate la plimbare, iar înainte să mă culc m-am spălat pe cap.

Cele patru vânturi

vineri, 15/28 iunie 1918

De când m-am trezit am simţit răcoarea încântătoare a dimineţii, ca

întotdeauna. Dorm cu uşa de la pridvor larg deschisă, ca să intre după bunul plac vântul şi aerul bun. Aici primele ore ale dimineţii sunt un deliciu, cel mai mare lux pentru mine. Mai întâi umblu peste tot şi mă îngrijesc de flori, mă uit la priveliştea din amândouă părţile casei, las soarele şi vântul să se joace cu mine, apoi mai stau în pat o oră şi jumătate, scriind. Lucrez la o a doua scenă de război scurtă, pentru micul volum pe care vrea Panaitescu să-l public pentru popor în general, pentru mari şi mici, fiindcă Ţara mea şi De la inima mea au avut atâta succes. Pare ciudat că am talentul de a vorbi poporului, dar nu încape îndoială că aşa e şi că trebuie să mă folosesc de el atât cât îl voi mai avea.

Încă de la primele ore mi-au venit la uşă sute de ţărănci şi de copii ca să-i îmbrac, să-i hrănesc, să-i ajut. M-a cuprins disperarea. Mă copleşesc şi, fireşte, în felul acesta nu am nici un control asupra nevoilor lor adevărate – nu e un mod prea practic de a dărui. Mi-am împărţit toate rezervele de haine printre cei mai zdrenţăroşi şi în cele din urmă, deznădăjduită de vederea mulţimii, am pus să li se facă un ceaun enorm cu supă şi i-am hrănit pe toţi. Dar începe să fie prea mult – nu le voi putea face faţă, nu sunt organizată ca să ajut un număr atât de mare de oameni. E altceva dacă vin câteva familii foarte sărmane; aranjez să vină zilnic să mănânce o masă îndestulătoare în bucătăria mea. Bătrâna arsă şi cei cinci copii ai ei vin zilnic de-acum.

Am scris mult dimineaţă, în răgazurile pe care mi le-au lăsat ţăranii mei. La prânz au venit doamna Ştefănescu şi dr. Cădere. După-amiază liniştită, cu citit şi scris. La şase şi jumătate am plecat cu automobilul la Sascut să-mi vizitez orfelinatul. Toţi însoţitorii mei desculţi au venit cu mine, agăţaţi de maşină pe afară, iar apoi i-am lăsat în drum, înainte de intrarea în sat, ca să ne aştepte la întoarcere.

La Sascut am găsit orfelinatul în bună ordine, copiii arătau bine. Doamna Coandă şi fiica ei sunt foarte active. M-a întâmpinat generalul Ruginski, după care am mers cu automobilul să vizităm o veche bisericuţă fermecătoare dintr-un sat apropiat.

Pe drumul de întoarcere am coborât şi am mers pe jos – un drum lung, în care m-au însoţit tovarăşii mei sărmani. Pe Ileana a cuprins-o o agitaţie nebună şi s-a luat la întrecere cu ei, în goană spre vale; s-a distrat de minune.

Seară frumoasă. Azi n-am primit veşti de la Iaşi. I-am citit lui Lili din jurnalul meu.

Cele patru vânturi

sâmbătă, 16/29 iunie 1918

Zi liniştită. Invazia ţăranilor s-a mai domolit. Teribilul meu colonel s-a întors de la Iaşi cu scrisori, scrisori tulburătoare, fiindcă parcă toate merg prost. Ne-au adus teama în inimi şi ne-au întunecat ziua.

S-au arătat semne de furtună, dar n-a venit. Umblă zvonul că ţarul a fost ucis. Dea Domnul să nu fie adevărat; se mai spune că ar fi murit fiul lui, dar încă nu ni s-a confirmat. Ballif l-a adus cu el pe Lavrillier[206], micul sculptor francez, fiindcă aici am puţin timp să pozez, la Iaşi era imposibil.

La prânz a venit generalul Ruginski. Înainte de cină am făcut o plimbare lungă, pe jos, în Lunca Dochiei. După cină am citit cu Lili zilele triste din jurnalul meu şi, până la urmă, am plâns amândouă.

Cele patru vânturi

duminică, 17/30 iunie 1918

La nouă am plecat, trecând pe la Moşinoaia, la Câmpuri, unde am ajutat la împărţirea de haine şi mâncare săracilor de la Soveja, care veniseră în hoarde. Soveja e unul dintre satele pe care le recuceriserăm vara trecută şi pe care a trebuit să le lăsăm din nou în mâinile germanilor când am fost nevoiţi să ne retragem trupele din pricina eşecului ruşilor în Galiţia.

A fost o dimineaţă splendidă, luminişurile din păduri erau pline de flori, zambile albastre ca la Sinaia şi altele; şi eu, şi Lili ne-am bucurat din tot sufletul.

Hainele pe care le-am împărţit la Câmpuri erau chiar proviziile rămase de la bunul meu Anderson. Am vorbit cu mulţi ţărani, suferă mari lipsuri.

Ne-am întors acasă prin Pralea – alt drum frumos – şi nu am întârziat la prânz decât o jumătate de oră.

La ceai a venit doamna Ştefănescu, ca să ne dea raportul despre activităţile ei. După ceai i-am pozat lui Lavrillier. Cu regret mărturisesc că nu-mi prea place ce a făcut, *chiar m-a urâţit*, ceea ce e tare păcat când e vorba de un lucru care e menit să rămână pentru posteritate. A făcut o medalie minunată cu chipul lui Boyle, una cu Ion Cantacuzino şi una foarte frumoasă cu Ventura[207]. Dar a mea n-aş putea spune că-mi place. *La femme de 40 ans* e greu de portretizat. Par tânără şi nu sunt tânără. Dau falsa impresie a tinereţii fiindcă sunt plină de energie şi mă mişc repede, dar când stau locului mi se pare că faţa îmi cade într-o nemişcare a vârstei de mijloc care nu-mi şade deloc bine. În orice caz, văzând medalia lui Lavrillier, nimeni nu m-ar lua drept o femeie frumoasă, or am fost şi încă sunt considerată o femeie frumoasă.

La şase am plecat din nou la Moşinoaia, ca să culegem florile pe care le văzusem de dimineaţă. Ne-am ieşit din minţi de bucurie, am adus acasă o recoltă bogată, cu care ne-am umplut toată căsuţa.

Ne-am întors cu nori negri ca tuşul deasupra capului. După cină şi la masă am avut parte de o furtună zgomotoasă, care a adus cu ea o ploaie bună, torenţială.

Cele patru vânturi

luni, 18 iunie/1 iulie 1918

Când m-am trezit ploua bine, temeinic; anul acesta nici o privelişte nu e mai bine-venită. Ploaia a continuat o parte din zi, scăldând totul în jur, dar blând, fără vânt şi violenţă, iar pământul, copacii şi iarba s-au bucurat să se scalde. I-am pozat puţin lui Lavrillier, le-am citit fetelor, iar cât am pozat mi-a citit Lili mie.

Aerul era divin, florile pe care le-am adus ieri se deschiseseră minunat, făcând din căsuţa noastră scumpă un adevărat paradis. Din păcate, Nando tot nu se îndură să plece de la Iaşi, aşa că joi dimineaţă mă întorc acolo cu Ileana şi Lili; am primit vestea aceasta cu exclamaţii de disperare, iar acum preţuim enorm fiecare ceas rămas.

După-amiază am pozat din nou o oră, după care am făcut o plimbare lungă, în care am descoperit drumuri splendide prin pădure. Dar la întoarcere eram aproape epuizată. M-am întins în pat după cină, dar i-am citit lui Lili până târziu din *Viziunile* mele.

Slavă Domnului, ştirea morţii ţarului pare să fi fost falsă. A fost infirmată de la Ekaterinoslav, unde se presupune că s-ar fi întâmplat.

În tot acest timp, francezii au câştigat victorii mărunte pe frontul de Vest, dar în ultima vreme n-a fost nici un atac masiv, deşi se aşteaptă lucruri teribile. Italienii au obţinut o victorie importantă.

Cele patru vânturi

marţi, 19 iunie/2 iulie 1918

Vreme perfectă. Zi încântătoare, care ne-a făcut o plăcere imensă mie, lui Lili şi Ilenei. Am avut ocazia de a scrie în linişte. Am terminat ceva ce scriam pentru micuţa colecţie de scene de război pe care vreau s-o public într-un volum subţire, care să înlocuiască Din inima mea, din care se vor epuiza în curând toate exemplarele. Se numeşte Renaştere[208] şi descrie ororile iernii 1916–1917 şi, apoi, învierea minunată a armatei noastre în primăvara lui 1917.

I-am pozat lui Lavrillier, în timp ce Lili a citit cu glas tare din *Viaţa lui Michelangelo*, de Romain Rolland, o carte minunată.

Ileana trăieşte într-o lume a încântărilor născocite chiar de ea. A găsit un colţ de pădure mai jos de casa noastră pe care-l numeşte „grădina ei secretă“. Existenţa lui e înconjurată de un mister aproape sacru, vorbeşte despre el cu respiraţia tăiată şi nu le-a fost îngăduit să-i împărtăşească secretul şi să o ajute la împodobirea micii grădini decât „Ioanilor“ ciobani. E o plăcere să-i vezi delectarea şi să asculţi în ce splendoare extraordinară îmbracă acel colţişor destul de simplu.

Doamnele Coandă au venit să ia prânzul cu noi, iar după masă le-am făcut câteva fotografii Ilenei şi prietenilor ei desculţi. Viaţa aceasta neîngrădită a fost pentru ea o adevărată revelaţie, fiecare minut al

zilei e plin de o bucurie înfiorată.

Ileana a fost singură în grija mea, însoţită doar de o cameristă şi fără altă autoritate decât a mea.

După prânz am mai scris şi am citit, apoi am pozat din nou, apoi am făcut o plimbare lungă şi încântătoare prin pădure, împreună cu Stanca şi doi dintre Ioani. Ileana, plină de un entuziasm fără margini, a alergat de colo-colo ca un ponei scăpat din frâu. Ochii îi scânteiau şi gura nu-i mai tăcea, făcea tot felul de planuri pentru mâine, ultima zi a şederii noastre aici. Trebuie să mă întorc, în lipsa mea cei care lucrează pentru mine se lovesc de greutăţi. După cină am terminat de citit *Viziunile* cu Lili.

Cele patru vânturi

miercuri, 20 iunie/3 iulie 1918

Ultima zi aici. Domneşte tristeţea în toată casa, care arată şi mai fermecătoare acum, plină de flori. Am crini mulţi, camera mea e de-a dreptul perfectă. Toate iubim căsuţa aceasta cu o dragoste pătimaşă, plină de recunoştinţă; parcă am vrea să descriem întruna cât ne place şi cât de recunoscătoare suntem că ne-a primit cu atâta frumuseţe, confort, perfecţiune. În fiecare dimineaţă ne trezim cu senzaţia aceasta, care ne cuprinde şi de fiecare dată când ne întoarcem la ea după o plimbare cu automobilul sau pe jos, sau noaptea, când străluceşte luna, sau când vedem toate stelele la culcare. Suntem recunoscătoare pentru fiecare apus, pentru fiecare rază reflectată de râul din vale. Azi a fost o vreme mohorâtă, caldă şi cu semne de ploaie. Dimineaţă am citit, am scris şi am primit ţărani, am dăruit, am vorbit, am oferit alinare şi, într-un târziu, i-am pozat micului nostru sculptor, care a îndulcit contururile lucrării; are un talent real şi considerabil, dar nu se poate spune că rezultatul m-ar fi înfrumuseţat. Lili a continuat lectura cu glas tare din Viaţa lui Michelangelo, foarte interesantă, furtunoasă şi frământată.

După prânz am făcut fotografii prin camera mea. Nu sunt sigură cum se comportă noul meu Kodak, aşa că nu ştiu ce va ieşi.

Ileana a fost ocupată toată ziua cu iubita ei grădină secretă; a fost misterioasă, pasionată, şi-a făcut apariţia cu mare entuziasm în repetate rânduri, cu ochii strălucind de minunea vieţii acesteia încântător de libere.

După ceai i-am pozat din nou sculptorului – a fost ultima şedinţă –, apoi am plecat la o ultimă plimbare, urcând până în vârful dealului cu automobilul şi coborând pe alte drumuri, prin pădure, până în sat, unde ne-am mai vizitat o dată prietenii. Am mers pe jos trei ore fără oprire. Ileana, spre marea ei încântare, obţinuse de la prietenii ei zdrenţăroşi un ponei ţărănesc, în două culori, cu nasul roz şi ochii agitaţi şi răbdători; l-a călărit o parte din drum, cu o bucată de pânză

cenuşie în chip de şa, care, fireşte, aluneca tot timpul sub burta animalului resemnat, lucru care nu făcea însă decât să-i sporească Ilenei încântarea şi plăcerea, cum au darul s-o facă la vârsta aceasta unele împrejurări. A fost o plimbare minunată. Zi de zi am descoperit drumuri noi care ne-au fermecat.

Pretutindeni au răsărit flori enorme, galbene, uneori de un stat de om; în germană li se spune *Lebenslicht*, iar în română „luminărele“, dar numele englezesc nu li-l cunosc; au un efect extraordinar şi se înalţă peste tot *precum palide fâşii de lumină*.

În sat, ne-am dus să ne luăm rămas-bun de la Maria cea bolnavă, care arăta ceva mai bine, şi de la mama Anica. Tocmai întinseseră masa în curte. O „mamaliga“[209] uriaşă cu „borş cu fasole“[210] rece, toate pe mesele acelea foarte mici şi joase, rotunde, pe care le folosesc ţăranii, la care se stă pe un fel de scăunel jos pentru picioare. M-am aşezat pe unul şi am gustat din mâncare, spre marea lor încântare. Apoi le-am împărţit ca de obicei tutun şi dulciuri, am mai făcut câteva vizite şi am urcat pentru ultima oară dealul pe care se află casa noastră.

La cină a fost invitat dr. Cădere. El şi doamna Ştefănescu mă ajută cu săracii. Am avut discuţii interesante. Mă ajută foarte mult, fiindcă se pot ocupa îndeaproape de cazurile care-mi cer ajutorul, ca să dăruiesc cu adevărat celor care merită. Vechiul spital e ocupat acum de cercetaşi şi de o şcoală.

În ultima vreme, invazia asupra casei mele s-a mai domolit, fiindcă aranjamentele făcute îşi arătau deja efectele, dar tot au venit prea mulţi.

Am plecat imediat după cină, cu cel mai adânc regret, şi de-abia am îndrăznit să aruncăm o ultimă privire la încăperile noastre dragi. Apusul a fost superb.

Iaşi

joi, 21 iunie/4 iulie 1918

Din păcate, nu mai sunt la scumpa mea Casă a celor patru vânturi, în toată frumuseţea ei, dar cel puţin aici a plouat din belşug, iar schimbarea naturii din jur e miraculoasă. Azi-dimineaţă, când m-am trezit în tren şi am văzut afară Târgu Frumos, totul era îmbrăcat în verde primăvăratic, nici nu-mi venea să cred, pentru că la plecarea mea din Iaşi nu vedeai decât culori pământii.

Fetele mele şi Nicky mi-au urat bun-venit cu bucurie. Am stat mult de vorbă cu Lisabetta despre lucruri destul de dureroase, apoi a venit Nando la micul dejun şi am discutat aproape toată dimineaţa. Situaţia noastră în general e groaznică, oribilă, aproape imposibil de descurcat. A venit şi Barbu şi am continuat discuţiile la nesfârşit.

Pentru mine, marele eveniment a fost că am primit azi două scrisori

de la mama – una mai veche, de la Coburg, din 20 aprilie, şi una mult mai recentă, din Elveţia. Îmi dă veşti foarte bune despre starea ei şi, în sfârşit, aud ceva şi despre Ducky[211] – ştiri cumplite în toate privinţele, spune chiar că are spiritul atât de zdrobit, încât e gata să-i privească pe germani ca pe nişte izbăvitori. Până şi acolo ne poate duce suferinţa! Biata Ducky, sărmana de ea, şi când mă gândesc ce simţea când ne-a vizitat ultima oară.

După-amiază am primit-o pe Didina Cantacuzino, venită de la Bucureşti, şi am vorbit foarte mult cu ea. Durerea, disperarea şi suferinţa sunt enorme peste tot, dar Didina are inima curajoasă.

Mai târziu m-am dus în vizită la Eliza Suţu[212], care a avut apendicită şi a suferit o operaţie, dar îşi revine cu repeziciune; e la „Caritatea". Voiam să călăresc cu Ileana şi Nicky, dar nu m-am simţit bine, aşa că n-am putut.

Către seară a venit Marghiloman cu cea de-a doua scrisoare de la mama.

Barbu a venit după cină şi am stat de vorbă cu el şi Nando până aproape de 12.

Mă simţeam foarte obosită când m-am culcat, dar tot m-am spălat pe cap.

Iaşi

vineri, 22 iunie/5 iulie 1918

Durere de cap toată ziua. Audienţe dimineaţa. Multedo, cu câţiva spanioli nou-veniţi. Multedo a fost extraordinar de amuzant. Detestă războiul mai mult decât orice şi are un fel de a-şi exprima dezgustul incredibil de comic, în franceza lui volubilă şi imposibilă. Noul ataşat militar şi celălalt ataşat mai mic n-au avut nici o şansă să strecoare vreun cuvânt.

Apoi l-am primit pe Verona[213], pictorul, care a fost prizonier, şi mai târziu pe colonelul din divizia Cerna, care a fost şi el prizonier doi ani, dar o parte din timp l-a petrecut în condiţii foarte bune în Danemarca, fiindcă se pare că anumiţi prizonieri deosebit de onorabili au fost trimişi acolo.

După aceea l-am primit pe generalul Ballard, să discutăm despre Boyle; spre marea mea supărare, a lăsat să se înţeleagă că s-ar putea ca Boyle să nu se mai întoarcă aici, ceea ce ar fi o mare dezamăgire pentru mine; se simte în mod clar mult mai bine, dar încă nu e ca înainte. Trebuie să fie un chin. Sufăr mult pentru el şi mă îngrijorez şi pentru mine, fiindcă avea să-mi fie un mare ajutor şi sprijin. Dar avem toate speranţele că se va recupera complet.

La prânz n-am avut-o invitată decât pe doamna Argetoianu, apoi m-am întins în pat, fiindcă eram şi obosită şi mă durea şi capul. Am citit şi am dormitat până la cinci, când a venit E. Perticari, cu multe lucruri

à raporter, dintre care mare parte erau foarte interesante – printre ele, o conversaţie cu Averescu, care vrea să vină să-mi vorbească. Va fi dureros, dar cred că ar fi bine să ne revedem; vom mai avea de lucrat împreună. Mi-a vorbit şi despre Basarabia, unde a fost cu Didina.

Mai târziu a venit Barbu şi am avut teribil de multe de discutat şi hotărât. Cât am fost plecată a domnit o confuzie îngrozitoare. Din nefericire, e nevoie de mine, nu poţi fi centrul lucrurilor şi să te odihneşti în acelaşi timp, trebuie doar să lucrezi până cazi din picioare. Lumea s-a obişnuit să vină la mine pentru orice.

La cină a venit Cella – apoi am citit.

Iaşi

sâmbătă, 23 iunie/6 iulie 1918

M-am ales cu o răceală serioasă şi dureroasă, însoţită de o migrenă rea. M-am ridicat din pat să încep audienţele la 11 şi jumătate: mai întâi Gârlişteanu, care conduce comisia pentru hrană. Vreau să-mi înlesnească cumpărarea unor alimente, ca să am depozitele mereu pline. Apoi Petala, apoi Chrissoveloni, să vorbim despre ambulanţele „Regina Maria“. Vânzarea lor merge foarte bine, ne acoperim datoria şi vom avea chiar şi o sumă considerabilă ca să începem ceva nou.

Vremea dă semne de ploaie. A plouat mult peste tot. Seara am primit ştirea că la Coţofeneşti a fost o inundaţie, s-a rupt podul şi apa a năvălit într-o parte a spitalului din aval, luând cu ea vacile pe care le ţineau acolo.

Am fost tare nenorocită toată ziua, atât sufleteşte, cât şi fizic, fiindcă răceala mi se înrăutăţeşte şi nervii mei îndură cu greu atâtea rele pe care sunt nevoită să le aud despre toată lumea; a fost o zi din acelea când văd lumea şi pe cei ce sălăşluiesc în ea în toată hidoşenia lor. Momente groaznice, când nimic nu pare să aibă vreun rost şi îţi vine să renunţi la luptă şi să dispari, să nu te mai întorci!

La patru a venit Barbu. Nu m-am putut abţine să nu-mi revărs tot dezgustul şi disperarea, am plâns sănătos. Barbu a plecat la Oneşti, să petreacă duminica cu familia lui iubită.

N-am ieşit, am stat în casă toată ziua, prea abătută, urându-mă pe mine însămi, lumea, totul.

După cină a venit Flers, să citească *L’éventail*[214], şi am invitat câţiva oameni să asculte piesa, printre ei Didina şi Multedo, care din păcate a rămas foarte tăcut.

Averescu mi-a cerut o audienţă, am să-l primesc mâine.

Iaşi

duminică, 24 iunie/7 iulie 1918

M-am trezit cu durerea de cap şi răceala la fel de supărătoare şi m-

am târât toată ziua de colo-colo destul de greu. Dimineaţă, audienţe cu Iorga şi doamna Hurmuzescu, iar după-amiază Averescu. Şi-a făcut apariţia, foarte slab şi donquijotesc, dar mult mai puţin elegant în hainele lui civile prost croite. Primele momente au fost stânjenitoare, fiindcă nici unul din noi nu putea să uite cum ne-am despărţit. Dar sunt destul de femme de monde, în ciuda felului meu de a spune lucrurilor pe nume, brutal, ca să ajut la risipirea unei atmosfere dificile. După câteva vorbe de întâmpinare cu privire la vremurile grele pe care le trăim, l-am atras imediat spre chestiunea agrară, spunând că urmărisem atitudinea pe care a luat-o în parlament şi că văzusem că, în privinţa aceasta, suntem întru totul de acord. În general, nu i-am dat ocazia să facă pe jignitul, să joace rolul prietenului devotat, dar tratat dintotdeauna cu neîncredere şi neînţeles; mă tem, vai, că nu a fost niciodată prietenul devotat în care doreşte cu atâta ardoare să pozeze. Cred că, în ciuda tăgăduielilor lui, a dus un joc dublu şi, dacă acum are o atitudine antantistă atât de loială, e mai întâi pentru că lucrurile nu merg bine pentru germani şi apoi pentru că e atât de placid, încât nu mai poate stabili un aranjament avantajos cu ei. Acum îl zugrăvesc în cele mai neplăcute culori, dar ieri nu l-am tratat deloc aşa; am urmat sfatul lui Boyle şi propriul meu instinct şi i-am vorbit de parcă ar fi supusul loial, devotat care susţine el întotdeauna că e, ignorând atitudinea lui duplicitară, incertă, schimbătoare, care întotdeauna lasă o impresie atât de stranie. Are în el ceva de ţipar, întotdeauna are pregătit un petic de mâl în care să se strecoare când încerci să-l apuci prea ferm. Când vine vorba să iasă din situaţii sau explicaţii jenante, il est très habile.

NOTĂ SCRISĂ MULT MAI TÂRZIU

Cred că s-ar putea să-l fi judecat prea aspru pe Averescu.

L-am ţinut două ore şi am discutat aproape totul, atitudinea lui la începutul negocierii condiţiilor de pace, cum spera să aranjeze lucrurile pe atunci – el declară că pacea lui ar fi fost mai bună, fiindcă ar fi încheiat-o cu germanii, pe când Marghiloman, care a ţinut partea austriecilor, a obţinut o pace mult mai dezavantajoasă, fiindcă duşmanii noştri sunt austriecii, nu germanii. De partea aceasta nu sunt sigură deloc, acolo cred că suferă de iluzii enorme; e foarte vanitos şi cred că germanii, în frunte cu Mackensen, în care a avut toată încrederea, *étaient en train de l'attraper joliment*[215]. Dar partea aceasta va rămâne pentru totdeauna învăluită de întuneric şi mister, fiindcă împrejurările nu i-au îngăduit să meargă până la capăt.

Am vorbit şi despre Lili Fălcoianu şi misiunea ei bizară. Averescu ştia că se dorise înlăturarea mea, nu a spus prea clar dacă i se pare o idee bună sau nu să plec ca să fac propagandă *printre Aliaţi*, cum mi-ar fi fost rolul în planul lui L.F.; nu-şi exprimă niciodată prea clar opinia,

deşi mereu e întru totul dispus să explice. I-am spus şi că Mackensen îi declarase lui Tzigara că el, Averescu, i-a promis că regina şi Brătianu vor fi *expulzaţi*. Partea aceasta a tăgăduit-o, cel puţin a tăgăduit cu totul că ar fi spus ceva despre mine, revenind iar şi iar la ideea că el întotdeauna a susţinut *chestiunea dinastică*, dar eu am remarcat că eu nu sunt „dinastia“: am adus pe lume copiii de care era nevoie, aşa că rolul meu absolut necesar s-a încheiat, aşadar ţara poate merge mai departe fără mine. El a protestat în continuare, spunând că niciodată nu îngăduise să se pună în primejdie siguranţa persoanei mele. Nu sunt prea sigură că îl cred în privinţa aceasta, nu TOCMAI. Am abordat aproape toate subiectele şi l-am împiedicat tot timpul să joace rolul prietenului profund jignit, rănit şi neînţeles pe care-i place să-l adopte. De cum începea să ia atitudinea aceasta, îi puneam imediat o întrebare spinoasă şi trebuia să se pună pe argumentat.

În general, întrevederea noastră a decurs pe cât de bine se putea şi cred că am aşezat o temelie pe care ne putem întâlni şi chiar colabora, dacă va fi nevoie, foarte acceptabil.

Dar tot timpul m-a durut rău capul. După ce a plecat Averescu, am ţinut un ceai cu mulţi invitaţi, ca mulţumire adusă tuturor doamnelor care au strâns bani pentru *tuberculoşi* şi tuturor preoţilor. Le-am dăruit fotografii şi am fost atât de *gnädig*[216], zâmbitoare şi amabilă pe cât mi-a îngăduit bietul meu cap.

Mai târziu am făcut o plimbare cu automobilul împreună cu Lisabetta şi m-am minunat de cât au înverzit împrejurimile de când am ieşit ultima oară.

După cină a venit Barbu, care şi-a adus familia înapoi de la ţară.

note written much later

I think that it may be that. I judged Averescu too severely.

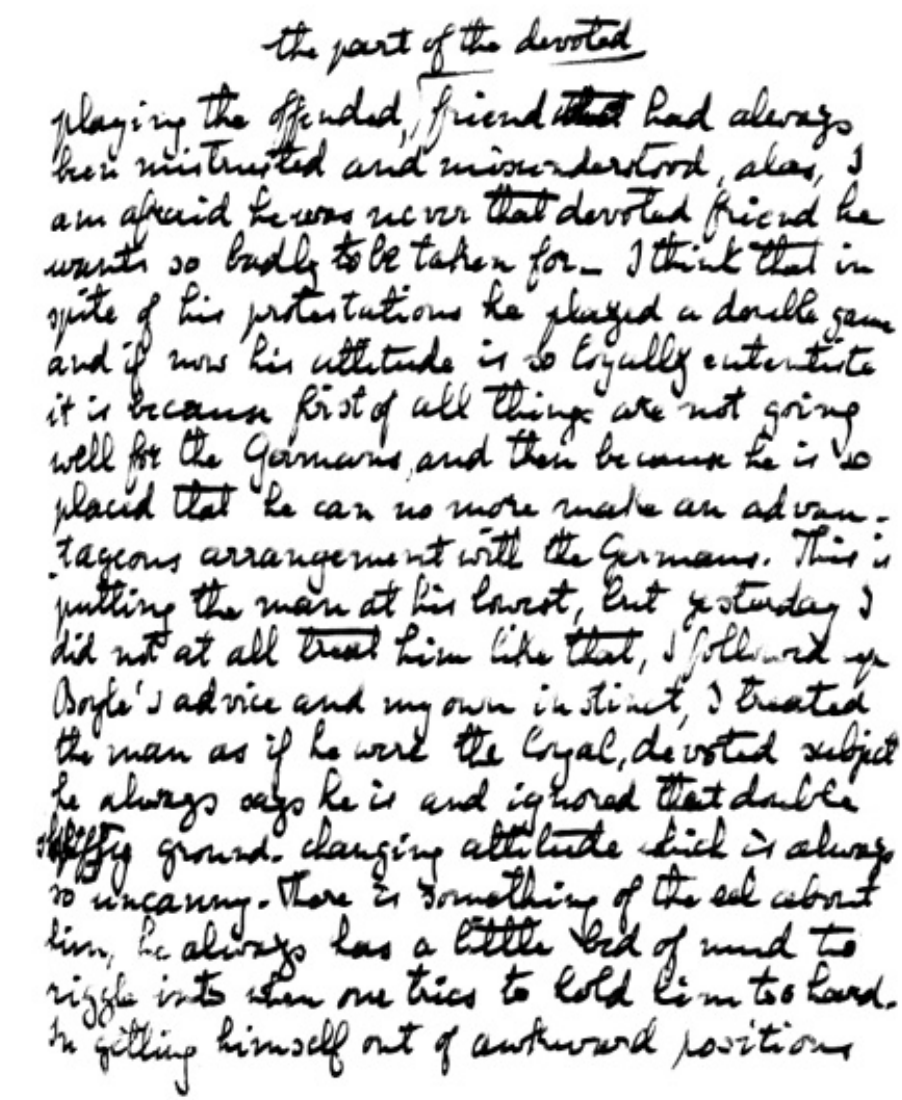
the part of the devoted
playing the offended friend that had always
been mistrusted and misunderstood, alas, I
am afraid he was never that devoted friend he
wants so badly to be taken for. I think that in
spite of his protestations he played a double game
and if now his attitude is so loyally entente it
it is because first of all things are not going
well for the Germans, and then because he is so
placid that he can no more make an advan-
tageous arrangement with the Germans. This is
putting the man at his lowest, but yesterday I
did not at all treat him like that, I followed up
Boyle's advice and my own instinct, I treated
the man as if he were the loyal, devoted subject
he always says he is and ignored that double
shifting ground changing attitude trick is always
so uncanny. There is something of the eel about
him, he always has a little bit of mind to
wiggle into when one tries to hold him too hard.
In getting himself out of awkward positions

Iaşi

luni, 25 iunie/8 iulie 1918

Zi liniştită în mare, mult mai puţin încărcată, deşi am avut de rezolvat un şir nesfârşit de probleme cu acţiunile de binefacere, care devin tot mai presante, în timp ce mijloacele mele se împuţinează văzând cu ochii. Am hotărât chestiunea decoraţiilor, l-am primit pe Bulgăraş, pictorul, apoi pe Panaitescu, să vorbim despre cărţile mele. La 12 am primit un comitet de doamne venite să discutăm despre o şcoală.

Prânz fără invitaţi. M-a durut rău capul toată ziua. După prânz i-am primit pe oamenii mei de la Y.M.C.A.

La ceai, St. Aulaire. Discuţii politice îndelungate. I-am relatat toată conversaţia cu Averescu.

La şase am făcut o plimbare lungă călare, cu Ileana, pe un pământ încă foarte bun; mi-a făcut plăcere, deşi a trecut atâta timp de când am călărit ultima oară. Anul acesta n-am urcat aproape deloc în şa, m-a descurajat starea pământului.

Barbu a venit după cină. E din nou în civil – îmi displace din tot sufletul renunţarea la uniforme înainte ca aliaţii noştri să termine lupta aceasta crâncenă.

Iaşi

marţi, 26 iunie/9 iulie 1918

Zi asemănătoare. M-am dus mai întâi pe la spitale cu Ecaterina. L-am vizitat pe bietul dr. Dona, care suferă foarte rău de inimă, şi pe un ofiţer, Ene, care a fost la Coţofeneşti şi e încă FOARTE bolnav, apoi am trecut pe la spitalul francezilor. M-am întors la audienţe: Olga Sturdza, apoi un doctor. La prânz soţii Săulescu – ea e o femeie ciudat de exasperantă. A fost la Bucureşti. Niciodată n-am avut faţă de poporul meu o poziţie atât de dificilă ca în vremurile acestea; nu mai pot trata pe nimeni direct, prieteneşte, chiar dacă îşi declară înflăcărat devotamentul. După aceea l-am primit pe Mehedinţi, care mi-a adus certificatul Ilenei de la primele examene, iar apoi pe Colette Plagino şi, în cele din urmă, a venit Barbu la ceai. Am făcut un plan ca să putem sta cu toţii în conacul de la Bicaz până e gata casa mea. Mai târziu am făcut o splendidă plimbare călare, pe Ardeal, cu Ileana şi Ecaterina; mi-a făcut mare plăcere.

După cină am citit singură în camera mea.

Iaşi

miercuri, 27 iunie/10 iulie 1918

Vremea se încălzeşte din nou foarte tare.

Audienţe nesfârşite, atât de multe, încât la sfârşitul zilei sunt de-a dreptul ameţită. Atâta nefericire, atâtea lipsuri şi nemulţumiri – e tare greu să asculţi pe toată lumea. Pretutindeni se simte mâna duşmanului, suntem sclavi, sclavi! Cum poate îndura Nando? Şi zi de zi îl înfăşoară tot mai strâns în mreje. E foarte cinstit, dar nu se poate apăra, deocamdată sunt prea puternici. Însă nu le mai merge prea bine pe nici un front, iar ei ştiu, aşa că vor încerca să ne distrugă repede, înainte să apucăm să le scăpăm din gheare.

Seara am făcut o minunată plimbare călare, împreună cu Ileana, ca să-l încerc pe Jumbo, calul mare de vânătoare. Am rămas încântată de el.

După cină a venit Dauş[217], poetul, să ne citească o compoziţie

patriotică de-a lui – versuri foarte drăguţe.

Iaşi

joi, 28 iunie/11 iulie 1918

M-am trezit devreme şi am făcut o plimbare călare alături de Ileana înainte de micul dejun. Ziua se anunţa pârjolitoare, dar deocamdată aveam puţin aer. Am găsit pământ pe care se putea galopa, dar se întăreşte din nou. Ileana încerca un cal mare pe care a reuşit să-l stăpânească extraordinar de bine. Eu am călărit pe Grui şi l-am mânat în nişte galopuri formidabile.

Restul zilei a fost plin de audienţe şi iar audienţe, una după alta, aproape neîncetate.

Seara târziu am plecat cu Olga în automobil să vizităm orfelinatul pe care l-a deschis la Miroslava. E un loc splendid pentru copii. Nu sunt acolo decât băieţi, vor fi crescuţi să devină grădinari şi agricultori.

Mai târziu a venit Cella şi am citit.

Iaşi

vineri, 29 iunie/12 iulie 1918

Din nou, plimbare călare devreme, de data aceasta pe uriaşul Jumbo, care e, fără urmă de îndoială, un cal exemplar şi o adăugire excelentă la grajdurile noastre. Mi-au făcut plăcere ieşirile acestea mai mult ca niciodată. E de departe exerciţiul şi sportul care-mi face cea mai mare plăcere. Niciodată nu mă oboseşte, mereu îmi aduce aceeaşi încântare. Dimineaţă doar două audienţe – nu, trei. Mai întâi l-am primit pe contele Uvarov[218], rusul, şi întrevederea a fost interesantă, fiindcă tocmai se întorsese de la Odessa. A vedea pe cineva venit din Rusia e ca şi cum ai întâlni pe cineva care iese din haos. Tot ce avea de povestit era foarte interesant, dar de coşmar şi la fel de confuz ca un coşmar. Deocamdată e imposibil să vedem situaţia limpede. Cu toate acestea, ei încep să spere. Ştirile pe care ni le-a adus despre bietul Nicky[219] şi familia lui sunt tragice. Trăieşte într-un oraş, nu ştiu care, cu Alix şi cele două fete mai mici, cu cinci ruble pe zi. La Tobolsk au rămas cele două fiice mai mari, cu băiatul, care e foarte bolnav. Dar toate acestea sunt zvonuri vagi, atât au reuşit să afle. Despre mătuşa Minnie mi-a adus veşti mai liniştitoare. Nu o mai supără nimeni, trăieşte cât de cât decent, împreună cu mulţi membri ai familiei, în Crimeea. După contele Uvarov am primit-o pe doamna Poppe de la Lycée National, care se va întoarce la Craiova. Pe toată durata războiului a muncit admirabil. Apoi am primit-o pe o doamnă doctor care vrea să plece să lucreze în Basarabia.

Discuţie cu Barbu înainte de prânz; am fost întru totul de acord în

anumite privinţe. Compromisul începe să meargă prea departe, toată povestea cu pacea a devenit o asemenea farsă, încât de-abia o mai putem suporta. Dintotdeauna am fost convinsă că aşa va fi, m-am întrebat cum o poate îndura orice om cu sânge în vine, dar în ultima vreme mi s-a spus să tac şi să las situaţia aşa cum e ca să n-o înrăutăţesc – „dar aveam eu gândurile mele de gândit“, cum spun irlandezii. Acum a ajuns şi Barbu la opiniile mele de la început şi are de gând să i le insufle, în parte, şi lui Nando, ca să-i dea câteva idei cu care să se apere. Toate sunt de-a dreptul dezgustătoare şi tot mai rele de la o zi la alta. De fapt, nici nu le-am putea răbda dacă n-ar fi convingerea că e o stare trecătoare. Aşa-zişii noştri români care le fac jocul germanilor sunt imposibil de suportat. Pur şi simplu au uitat că sunt români şi şi-au vândut sufletul diavolului, sau germanilor, ceea ce în cazul nostru este exact acelaşi lucru. Ţara noastră nu poate exista în condiţiile pe care ni le-au impus, NU POATE EXISTA. La prânz i-am avut invitaţi pe Grigorescu şi Mărgineanu. Ieri avusesem o discuţie lungă, serioasă şi foarte îngrijorătoare despre situaţia militară cu Mărgineanu. După prânz am stat mult de vorbă cu Grigorescu, lăsându-i-l pe Mărgineanu lui Nando. Grigorescu a fost Grigorescu, e tot ce pot să spun, dar era binedispus.

După aceea l-am primit pe Sir George, apoi pe Mişu; uneori trebuie să mă liniştesc vorbind cu oameni care-mi sunt prieteni şi simt la fel ca mine. Altfel, viaţa mea de acum e de-a dreptul respingătoare. La ceai a venit Barbu, dar a trebuit să dea fuga la Nando. Mignon s-a molipsit de boala cea nouă căreia i se spune *la grippe espagnole*[220], fiindcă acolo a apărut epidemia care se răspândeşte peste întreaga Europă. E o febră violentă, cu friguri, care nu ţine decât câteva zile, dar temperatura pacienţilor e foarte mare. Mignon e tare nenorocită.

Înainte de cină am vizitat-o pe Maruka. Şi-a construit în minte tot felul de drame înflăcărate. N-o mai văzusem de mult.

La 11 am plecat cu Nando să vedem cum stau lucrurile la Bicaz.

Bicaz/Iaşi

sâmbătă 30 iunie/13 iulie 1918

Am venit la Bicaz să vedem cum am putea să ne facem loc cu toţii la conac cât aşteptăm să se termine construcţia casei mele. Din păcate, merge foarte încet, avem greutăţi teribile fiindcă totul a ajuns atât de scump. Nu mi-aş fi îngăduit un asemenea capriciu dacă aş fi ştiut ce greutăţi avea să pricinuiască sau cât avea să coste. Toate preţurile s-au dublat, s-au triplat, s-au înzecit, e greu de găsit oameni, e o problemă serioasă să le asigurăm hrana.

Deocamdată, trimiţându-l pe Nicky la prietenii lui de la Maxut şi ocupând fiecare colţişor, familia noastră se poate înghesui în casa cea mare şi albă. Eu voi avea chiar două camere bune şi frumoase, dar,

pentru că le ocup eu, alţii vor trăi mult mai neconfortabil, aşa că sper din tot sufletul să se termine totuşi căsuţa mea. Ne-am dus să inspectăm lucrările. E gata toată temelia, partea grea, şi s-a început ridicarea scheletului, dar în nici un caz nu arată a casă deocamdată! Marile greutăţi sunt transportul materialelor şi găsirea de oameni care să lucreze la drum. Greutăţi, peste tot greutăţi! Dar locul mi s-a părut mai frumos ca niciodată şi atât de verde! Plouase din belşug ieri şi totul arăta splendid de viguros şi de proaspăt.

Va fi o casă adorabilă, dar îmi pare rău că mi-a venit ideea să cer să mi se facă, fiindcă pricinuieşte atâtea probleme.

A fost tare cald, cu toţii am transpirat extraordinar, dar aerul a fost plăcut şi tare.

Ne-am uitat la toate celelalte căsuţe, în care vor trăi servitorii etc.; foarte primitive şi goale, dar se poate face totul cu multă bunăvoinţă.

Ne-au însoţit Barbu, Stan şi Cezărescu. Îi dădusem o zi liberă teribilului meu colonel, fiindcă eram cu tot anturajul lui Nando.

Am umblat peste tot prin casă, ajutată de toată lumea, şi primul lucru pe care l-am făcut a fost să scot totul din cele două camere ale mele şi să dau jos toate tablourile, ca să nu am altceva decât cei patru pereţi albi, pe care-i voi umple după ideile mele; voiam ca locul să rămână cât mai gol şi mai ales să nu am în camera mea nimic al cărui aspect să-mi displacă. M-am săturat de semi-eleganţa încăperilor mele din Iaşi, am nevoie să mă înconjur cu puţin bun-gust, mi-a ajuns atâta urâţenie. Prefer să nu am mai nimic în camere decât să am lucruri urâte. Deocamdată, le voi decora cu lucrurile pe care le-am pus deoparte pentru preţioasa mea casă neterminată, care va fi o adevărată comoară de bun-gust simplu, precum cea de la Coţofeneşti, şi cred că îmi va ieşi ceva drăguţ, fiindcă am avut curajul să-mi despachetez colecţia de vase persane albastre, ceea ce n-am făcut de când am plecat de la Cotroceni, şi câteva covoare bune – astfel pot crea *im Handumdrehen*[221] un plan de culori plăcut, în albastru şi alb, scoase în evidenţă de covoarele în nuanţe blânde, foarte întunecate. O, ce frumos voi face totul – dar casa va fi tare plină!

Am avut parte de câteva ploi torenţiale care mi-au amintit mult de Sinaia; totul era ud leoarcă, dar florile sunt foarte rezistente aici şi verdele e tare verde. E o vale splendidă.

După prânz am continuat să aranjez lucrurile, iar după ceai am plecat cu automobilul, cu Barbu şi Cezărescu, să vizitez casa pe care a cumpărat-o Barbu pentru familia lui; e o căsuţă foarte mică şi îngrijită, în susul văii, înconjurată de case mai mici unde vor trăi diverse persoane.

Pe drumul de întoarcere m-am oprit la mormântul micii doamne Antonescu, biata de ea, care a murit nu demult, făcându-şi datoria printre săraci. Încă lucra într-una din echipele mele „Regina Maria“,

trudise fără oprire tot războiul unde a fost mai greu şi a murit pe neaşteptate de un fel de pneumonie infecţioasă care s-a transformat într-o tuberculoză galopantă şi a doborât-o în mai puţin de trei săptămâni.

Ţăranii o jelesc ca pe o sfântă şi au făcut rugămintea stăruitoare să fie îngropată printre cei pentru care a muncit.

E îngropată într-un loc frumos, iar mormântul îi e îngrijit şi venerat de toţi localnicii.

Biată femeie mică şi curajoasă, a murit ca un soldat, credincioasă până la sfârşit.

Veşti despre Mignon: îi e cum nu se poate mai rău, are temperatură foarte mare, dar nu sunt motive de îngrijorare, fiindcă se pare că e cursul firesc al bolii acesteia ciudate, violente, dar scurte.

La cină, în tren, i-am avut invitaţi pe Maria Spiru şi prefectul Bălănescu. Nefericirea din valea aceasta e enormă, vrem să ajutăm. Nu putem veni să trăim printre oameni înfometaţi fără să ne organizăm în vreun fel ca să-i ajutăm.

M-am culcat destul de devreme.

Iaşi

duminică, 1/14 iulie [1918]

Noaptea, pe la două, mi s-a făcut îngrozitor de rău. De mult nu mi-a mai fost atât de rău. Am petrecut o noapte teribilă şi n-am dormit decât puţin, între cinci şi şapte.

Am sosit la Iaşi la nouă şi am găsit-o pe Mignon foarte slăbită, cu febră şi nefericită, dar ceva mai bine decât ieri.

Toată ziua am suferit, n-am făcut nimic. Din fericire nu aveam programate audienţe, aşa că după prânz nu l-am primit decât pe domnul Carneighgy, întors de la Chişinău; l-a întâlnit pe Boyle, care mi-a trimis mesaje prin el; se simte mai BINE. Apoi m-am întins în pat şi am dormit câteva ore. Toată ziua nu am băut decât ceai şi nu am mâncat nici o firimitură. A fost o zi grea, apăsătoare, în mod sigur au fost furtuni pe undeva, dar ploaia binefăcătoare n-a venit să ne mai aline.

Ca de obicei, Barbu a venit să luăm ceaiul târziu. Lui Mignon îi e mai bine.

Iaşi

luni, 2/15 iulie 1918

Azi mi-a fost bine din nou. Zi liniştită, chiar fără audienţe. Am avut timp să citesc şi să scriu. A fost foarte cald, a încercat să plouă, dar fără rezultat. La prânz, un general rus cu soţia. Pleacă, au impresia că lucrurile s-au mai liniştit puţin în Rusia, dar încă nu se ştie în ce fel.

Nando se pregăteşte să adopte o atitudine mai fermă faţă de guvern, care are o poziţie prea *echivocă*. Barbu mi-a făcut rost, cu mare greutate şi sacrificii enorme, de cinci vagoane de porumb pe care să le împart când ne mutăm la Bicaz. Probabil ne vom instala acolo definitiv sâmbătă.

Barbu a venit târziu la ceai. Pe la şapte am făcut o scurtă plimbare cu automobilul cu doamna Mavrodi.

Viaţa în oraş e apăsătoare şi tristă, totul e de-a dreptul insuportabil!

Iaşi

marţi, 3/16 iulie [1918]

Dimineaţa devreme am ieşit călare cu Nicky. Eu l-am luat pe Ardeal, Nicky pe Patriot. Vremea a fost suportabilă, dar se simţea că va fi foarte cald.

Audienţe. Barbu la ceai. Plecat târziu la o plimbare cu automobilul cu Cella, care a rămas să citească cu mine după cină.

Iaşi

miercuri, 4/17 iulie 1918

Am făcut o plimbare călare devreme cu Nicky, eu pe Jumbo, Nicky pe Coconaş. Mi-am petrecut dimineaţa cu Ecaterina în spitalul francezilor. L-am primit pe Grigorian, un preot foarte amabil, unul dintre oamenii remarcabil de loiali care au lucrat în taberele de prizonieri din Bucureşti şi care are convingeri dinastice de nestrămutat. După prânz a venit Panaitescu să-mi citească nişte traduceri făcute de el. La ceai a venit Barbu şi ne-am analizat situaţia politică – e foarte gravă. Încercăm să-l susţinem pe Nando, dar uneori suntem descurajaţi, Nando e foarte greu de susţinut. Eu vorbesc cu prea multă energie, prea la obiect, el cu prea puţină, prea vag, niciodată nu-i obligă pe cei din jur să se ţină de promisiunile sau îndatoririle asumate. Nu trage concluziile. Lasă lucrurile să treneze, lasă oamenii şi evenimentele să-l ia prin surprindere – uneori merge aşa, dar în vremurile acestea biata ţară îşi doreşte un conducător. La ceas de nevoie, poporul e alături de el mai mult ca niciodată. În ciuda dezastrului în care ne aflăm, e un adevărat centru în jurul căruia se strâng toţi, TREBUIE să ia atitudine. Din păcate, când vorbesc cu el sunt prea vehementă, mult prea vehementă, şi atunci se înfurie. E furios şi pentru că oamenii vin la mine. Încerc să-i explic DE CE vin toţi la mine, chiar şi generalii: fiindcă dacă vine cineva să-mi vorbească, eu întotdeauna ajung la o concluzie, în timp ce dacă se duce la el, din pricina felului său de a fi, nu simte că ar fi obţinut ceva clar. Ieri am încercat să-i explic puţin CUM ar trebui să se poarte dacă vrea un rezultat imediat, dar de fiecare dată trebuie mai întâi să-i depăşesc

răbufnirea de furie împotriva mea şi a lumii în general. Bietul de el, e hărţuit din toate părţile, dar tocmai obiceiurile şi felul lui de a fi îi fac viaţa mult mai apăsătoare şi mai complicată. De exemplu, în discuţii întotdeauna îşi întrerupe interlocutorul, nu-l lasă să termine ce are de spus, lucru tare neplăcut, fiindcă în felul acesta nici unul dintre ei nu simte că s-ar fi făcut ceva. Chiar şi când vine cineva cu un raport îl întrerupe, aşa că de foarte multe ori nici măcar nu trage folos pe deplin de pe urma a ceea ce trebuia să afle. E un obicei foarte nefericit.

Carol a venit la cină; arăta foarte bolnav, şi el are *la grippe espagnole* şi nu s-a putut odihni. Mignon e încă bolnavă. Carol a încercat şi el să-l facă pe Nando să înţeleagă unele lucruri.

După cină am avut puţin divertisment muzical şi câţiva invitaţi, printre care Poklevski[222], pe care nu-l mai văzusem de mult. Avem un bariton rus cu o voce splendidă. Am discutat cu aghiotanţii lui Nando, cărora le-am împărtăşit ideea mea că trebuie susţinut chiar împotriva voinţei lui.

M-am culcat târziu.

Iaşi

joi, 5/18 iulie 1918

M-am trezit devreme şi la şase şi jumătate am plecat, cu Nicky şi Elena Moruzi[223], urmaţi de Ballif şi Georgescu, să-mi vizitez cantinele. Mai întâi ne-am dus la Dumeni, mai departe de Dorohoi; călătorie FOARTE lungă cu automobilul, dar pe drumuri bune. La început a fost răcoare, mai târziu s-a încălzit prea tare. La Dumeni am inspectat totul şi am rămas mulţumiţi de ce am găsit. Tot acolo am luat prânzul, destul de devreme. E. Moruzi e o însoţitoare plăcută, mereu binedispusă, care îndură orice oboseală. De la Dumeni am plecat la Vânători, unde am stat doar puţin, iar apoi la Călăraşi, care e poate cel mai important dintre centrele noastre; acolo a cumpărat şi Ballif nişte teren pe care a cultivat tot felul de legume. Totul s-a făcut în cea mai desăvârşită ordine, cu precizie şi cu mare economie. Ballif e un geniu al organizării, dar trebuie lăsat să facă totul singur şi refuză chiar să spună cum reuşeşte. Pur şi simplu îi dau o sumă aproximativă, îi spun ce vreau, apoi îl las să se descurce. Cu el nu se poate colabora, deşi tot ce face face în numele meu şi toată onoarea îmi revine mie. Rezultatele sunt admirabile şi excelente pentru un om leneş. Eu, una, aş vrea să fie ceva mai cooperant, dar nu pot să nu fiu recunoscătoare pentru efortul admirabil pe care-l depune şi pentru roadele aduse. Fiecare nu poate decât să se comporte după posibilităţi, or posibilităţile lui Ballif sunt mari şi trebuie să trecem cu vederea amănuntele care am vrea să fie puţin diferite, fiindcă nimeni nu poate fi perfecţiunea întruchipată; în orice caz, am rămas foarte mulţumită

de tot ce am văzut, peste tot domneau ordinea şi precizia, deloc l'à-peu-près roumain[224].

Am ajuns acasă pe la şapte şi am aflat că s-a întors Carol la Târgu Neamţ, dar că l-a luat ameţeala în timpul ceremoniei de dimineaţă, când Nando a numit solemn în funcţie doi episcopi noi.

M-am întâlnit puţin cu Barbu, am încercat să mă odihnesc niţel, fiindcă îmi simţeam ochii obosiţi şi faţa încinsă de drumul foarte lung; am mers cu automobilul aproape 13 ore, cu scurte întreruperi.

Lisabetta iar are necazuri. Şi-a pierdut inima din nou şi i se pare că vede „mâna tuturor oamenilor împotriva ei"[225] fiindcă nu-şi poate vedea obiectul afecţiunii cât ar dori ea. Cum afecţiunile ei sunt extraordinar de indiscrete şi extraordinar de schimbătoare, niciodată nu poţi sta liniştit în privinţa ei. Ne împovărează vieţile cu o grijă teribilă şi fac un iad şi din viaţa ei, fiindcă e mereu în căutarea lucrurilor pe care nu le poate avea. Biata copilă, biata copilă, ar trebui măritată, simt că are nevoie de puţină dragoste numai pentru ea, dar n-o putem lăsa să alerge după orice capriciu de moment!

Serată muzicală la Irina; am stat mult de vorbă cu Costică Arion, dar vai, cât e de groaznic să vorbeşti cu cei care reprezintă tabăra cealaltă!

Germanii au pornit o nouă ofensivă, dar nu au obţinut aproape nici un rezultat. Situaţia e FOARTE neplăcută pentru ei în toate părţile, nu încape îndoială că se apropie ceasul „răsplăţii", dar, cum suntem în puterea lor, abuzează de noi ca nişte ticăloşi. Acum îşi simt puterea cum se clatină, aşa că ne chinuiesc cât de tare pot şi mi se pare că, *si on montrait un peu les dents, sans tout subir sous toutes les formes*[226], am fi mai puternici decât se crede. De fapt, toate actele lor sugerează acelaşi lucru, dar guvernul nostru dă dovadă de o slăbiciune criminală faţă de ei. Sunt prea multe de spus despre subiectul acesta, nu le pot aşterne pe toate pe hârtie, dar uneori mă înnebunesc, unde mai pui că se pare că au tăiat aproape toată pădurea de la Sinaia! Cum s-ar putea ierta vreodată o asemenea crimă? L-am primit pe bătrânul stareţ de la Sinaia, care mi-a povestit amănunte sfâşietoare.

Iaşi

vineri, 6/19 iulie 1918

Vreme teribil de fierbinte, fără ploaie, cu un praf teribil; oraşul e insuportabil, mă bucur că mâine plecăm la Bicaz – trebuie să mergem la ţară. Am un „dor"[227] enorm de draga mea „Casă a celor patru vânturi". Mă duce gândul la scumpa mea cameră cafenie de acolo, atât de calmă, de drăguţă, de potrivită în toate cu gusturile mele.

M-am dus la „Elena Doamna" cu Lili. Nu mai sunt atât de mulţi bolnavi. Ştefania Constantinescu suferă de gripa spaniolă. M-am întors acasă la audienţe, care au continuat toată după-amiaza; la ceai, soţii Psychas[228]. Vor pleca în Elveţia, au obţinut *Ausweis*.

Deocamdată, ofensiva germană se întoarce în favoarea Antantei.

Cella a venit mai spre seară să citească, apoi am făcut împreună o plimbare târzie cu automobilul, iar după cină a venit Barbu.

Am fost abătută toată ziua, lumea şi viaţa mi s-au părut imposibil de grele.

Iaşi

sâmbătă, 7/20 iulie 1918

M-am trezit devreme ca să fac o plimbare călare cu Nicky; îl păstrasem pe Grui pentru ultima dimineaţă, dar azi a fost plin de nazuri stupide.

Dimineaţă cu audienţe. Doamna Gogu, care se va căsători cu Pelivan, basarabeanul pe care l-a îngrijit în spital. E o femeie mărunţică, drăguţă, inteligentă şi harnică. Îi vor cununa Nadeja şi Barbu la Văratec, în câteva săptămâni – le vor fi deci „naşi“[229]. Apoi am avut o întâlnire a comitetului pentru tuberculoşi, la care îl invitasem şi pe Marghiloman. A fost agreabil, ca de obicei, şi s-a angajat să ne susţină. Au mai urmat câteva audienţe, după care am luat prânzul destul de târziu.

Antanta a obţinut victorii pe frontul de Vest, ceea ce ne face inimile să tremure de bucurie înăbuşită.

După masă alte audienţe, apoi Sava Goia, venită să-mi citească traducerea ei după povestea mea *Sunchild*, şi Panaitescu, venit să-mi citească traducerea lui după *Sâmbăta Morţilor* a mea, excelentă, dar, vai, considerată prea revoluţionară pentru vremurile acestea în care domneşte cenzura. Am declarat că o voi publica aşa cum e scrisă, cuvânt cu cuvânt, sau nu o voi publica deloc.

Mignon se simte mai bine, s-a dat jos din pat. Lili a venit să bea un ceai cu mine seara, cât au cinat ceilalţi.

Nando trebuia să-l primească pe Marghiloman, care urma să-i aducă la semnat actul de amnistie[230]. L-am implorat să fie tare şi să NU-l semneze, să nu-şi lege numele de o asemenea oroare. N-am reuşit să scot de la el nici un răspuns lămurit, aşa că am scris un bilet foarte hotărât, apoi l-am trimis pe Nicky să i-l dea ÎN TIMPUL audienţei. După care m-am pus pe aşteptat, tremurând. NU SE POATE să semneze „amnistia“ aceea, l-ar acoperi de ruşine pentru tot restul vieţii, nu i-o va ierta NIMENI, ar purta pentru totdeauna pecetea slăbiciunii, şi în faţa prietenilor, şi în faţa duşmanilor.

Mai târziu am plecat cu automobilul la gară şi eu tot nu aflasem nimic, dar, slavă Domnului, ÎN tren mi-a spus că NU o semnase. Slavă Domnului – slavă Domnului!

Am plecat cu toţii la 11, doar Nicky se duce pentru o lună la Maxut; cei de acolo îl iubesc, iar la Bicaz nici nu avem loc pentru el.

Iaşi

duminică, 8/21 iulie 1918

Am sosit la Bicaz la timp pentru micul dejun. Dimineaţă splendidă, locurile arătau atât de proaspete, verzi şi tihnite, după praful oraşului, încât parcă-ţi creştea inima. E o adevărată binecuvântare casa aceasta albă şi frumoasă.

Toată dimineaţa mi-am făcut de lucru, fireşte, aranjându-mi cele două camere mari, albe şi plăcute, în care am pus tot ce păstrasem pentru draga mea căsuţă de lemn, care, din nefericire, încă nu e gata, fiindcă e mult prea greu să facem rost de muncitori. Dar mi-am împodobit foarte frumos cele două camere, cu covoare bune, colecţia mea de vase persane albastre şi câteva scaune confortabile şi mese mari. Pentru căsuţa aceasta am pus să se vopsească toate draperiile într-un albastru foarte drăguţ, iar pe câteva le-am folosit pentru camerele mele de aici. Am chiar şi o baie în care se intră drept din dormitorul meu, aşa că sunt instalată chiar regeşte. Nando are un apartament asemănător chiar dedesubt, iar fetele mele îşi au încăperile de partea cealaltă a coridorului faţă de el, în timp ce Ileana-dragă şi Nini împart o cameră la etaj, cu mine.

Toată ziua mi-a fost ocupată mai mult sau mai puţin cu aranjatul camerelor. Barbu a venit înainte de ceai să-mi citească telegramele şi, spre consternarea noastră, am aflat că bietul ţar chiar a fost asasinat, la Ekaterinoslav[231]; acum, din păcate, se pare că nu mai există nici o îndoială. L-au împuşcat bolşevicii, dar nu se cunosc detaliile şi nici nu se poate afla ce s-a întâmplat cu Alix şi restul familiei, totul e de-a dreptul înfiorător! Mi se face rău când mă gândesc prin ce orori vor fi trecut, ei şi Nicky cel amabil şi blând, care până de curând era stăpân peste jumătate din Europa. Şi Alix, femeia aceea tristă şi sinistră, fariseică şi mândră, cât trebuie să fi suferit! Unde e? Care-i este soarta? Şi fiul ei, atât de firav, şi cele patru fete atât de drăguţe. E prea monstruos gândul, prea monstruos!

Spre seară am plecat cu Symki şi Barbu să-mi văd casa – fireşte, încă nu e nici pe departe terminată, dar are o aşezare superbă. Am stat mult în locul pe care va fi marea mea verandă acoperită şi am visat la cum va arăta casa când va fi gata. A fost o seară frumoasă, toridă, dar plăcută.

Mignon se simte mult mai bine, de fapt e aproape complet însănătoşită. Lisabetta e într-o stare bizară, nu tocmai mulţumitoare, dar sper că se va potoli. E o fire etern nemulţumită, dar sper că va ceda în faţa farmecului liniştit al naturii care ne înconjoară. A plecat să culeagă flori pe câmp cu tatăl ei şi s-a văzut că i-a făcut plăcere.

N-am cinat, am stat singură în camera mea şi am băut un ceai; m-am culcat devreme.

Bicaz

luni, 9/22 iulie 1918

Trezire încântătoare, în aerul sănătos. Camerele mele sunt fermecătoare, dar nicăieri nu mă simt chiar ca în draga mea casă de la Coţofeneşti; dimineţile când mă trezeam în scumpa mea cameră cafenie erau cu totul speciale. Nimic de povestit. Plimbare cu automobilul de dimineaţă, cu Nando, să culegem buchete mari de flori pe câmp; apoi am lucrat cu el şi Stârcea la problema decoraţiilor. La ceai, Barbu. La şase am plecat la Carpaţi[232], unde am vizitat toţi invalizii şi am împărţit din belşug ţigări, cărţi şi dulciuri.

Eliza Suţu s-a însănătoşit pe deplin.

Între trei şi cinci a plouat, dar seara a fost frumos. M-a însoţit Symki.

Veştile de pe front sunt îmbucurătoare din punctul nostru de vedere, dar ştirea morţii lui Nicky mi-a provocat o tristeţe fără margini. Fireşte, nu avem detalii, ne întrebăm ce orori trebuie să fi îndurat. Nu avem nici o cale să comunicăm cu familia.

Iaşi

marţi, 10/23 iulie 1918

Aceeaşi trezire plăcută, în aerul savuros şi împrejurimile plăcute. Am făcut o plimbare lungă pe jos, cu Mignon şi orfanii, de partea cealaltă a râului; am ajuns la nişte case ţărăneşti unde am stat mult de vorbă cu femeile şi toate suferă de foame. Am promis să le aduc mâncare. M-au lăsat să le culeg florile, au fost tare prietenoase.

Nimic de povestit, tihna aceasta e aproape incredibil de plăcută, nici o audienţă, nici o întâlnire, nici un spital! Dar încet-încet am să încep să caut săracii şi să-i ajut.

După prânz, odihnă. A venit Barbu, apoi m-am dus la ei acasă să luăm ceaiul împreună. După aceea am făcut o plimbare plăcută prin valea lor, care e tare frumoasă, şi am mai găsit un loc unde mi-ar fi plăcut să-mi ridic casa.

Am băut ceai singură în camera mea, în loc de cină, şi i-am citit Ilenei. Veşti bune de pe frontul de Vest.

Iaşi

miercuri, 11/24 iulie 1918

Vreme frumoasă. M-am îmbrăcat în costumul românesc, pe care nu l-am mai folosit de mult, dar am de gând să-l adopt aici; le-a făcut mare plăcere ţărăncilor care m-au văzut.

Dimineaţă liniştită, am scris puţin, a venit Nadeja în vizită, foarte vorbăreaţă.

După prânz, Crainic. La ceai, Barbu. Apoi plimbare lungă în automobil cu Nando şi fetele, ca să vizităm bisericile vechi de pe lângă Hangu. Una, o clădire fermecătoare, era încadrată de doi stejari uriaşi, iar la cealaltă, cu o aşezare adorabilă, pe celălalt mal al Bistriţei, nu se poate ajunge decât cu un fel de pod plutitor foarte primitiv. Localnicii s-au bucurat nespus să ne vadă şi ne-au urmat, tineri şi bătrâni, culegându-ne tot timpul flori; o fată îmi tot vorbea despre adoraţia ei înflăcărată. Biserica de pe malul celălalt se află pe o mică ridicătură de pământ, înconjurată de brazi, şi se înalţă singură pe fundalul aspru al Ceahlăului, în timp ce la picioare îi curge râul. Împrejurimile sunt idilice, iar ceasul serii era împăcat şi fermecător. Totul e minunat de verde, fiindcă plouă des, iar verdeaţa aceasta suculentă, după uscăciunea prăfoasă în care am trăit, ne bucură inimile şi sufletele. Valea Bistriţei e SPLENDIDĂ şi are privelişti foarte diferite. Lisabetta se topeşte la căldura farmecului care o înconjoară, e într-o dispoziţie mult mai bună. Tuturor ne-a făcut mare plăcere plimbarea. Luaserăm cu noi toţi câinii, care s-au udat leoarcă. Le-am împărţit, fireşte, cărţi celor care ştiau să citească şi dulciuri copiilor.

După cină i-am citit Lisabettei din *The Woman with the Fan* a lui Hichens şi m-am culcat devreme. Am de recuperat mult somn.

Bicaz

joi, 12/25 iulie 1918

Plimbare devreme cu Ileana şi Vasile. Dimineaţă frumoasă. Acum umblu cât e ziua de lungă, zi de zi, în costumul meu românesc, cu fustă de un roşu aprins, plisată, cămaşă veche, cu broderie bogată, şi broboadă groasă şi albă. E foarte comod şi îi încântă pe localnici. Am luat cu mine ţigări şi biscuiţi ca să le dau tuturor celor pe care i-am întâlnit pe drum.

După-amiază obişnuită; ceai cu Barbu, plimbare în automobil cu familia la cinci şi jumătate, la vânătoare de bisericuţe vechi, spre marea încântare a localnicilor de peste tot, care îşi manifestă marea plăcere de a ne vedea în mijlocul lor.

Veşti bune de pe frontul francez, dar ne întrebăm dacă se va putea continua tot aşa. Deocamdată nu avem ştiri de la guvernul nostru.

Am hotărât să renunţ la ideea de a-mi construi căsuţa vara aceasta; va fi făcută din piatră, nu din lemn, ca să fie cât mai trainică.

Bicaz

vineri, 13/26 iulie 1918

De-abia dacă mai merită să-mi scriu însemnările zilnice în ultima vreme; zilele mele sunt plăcute şi neinteresante. Dimineaţa plimbare, apoi scris, citit. Barbu, între trei şi jumătate şi cinci şi jumătate, iar

apoi plimbare cu automobilul cu toată familia, în căutare de biserici vechi şi colţuri de ţară pitoreşti, sau ca să culegem buchete enorme de flori sălbatice splendide. După cină, citit cu Lisabetta.

On the Terrace
in my peasant's dress.

La Bicaz

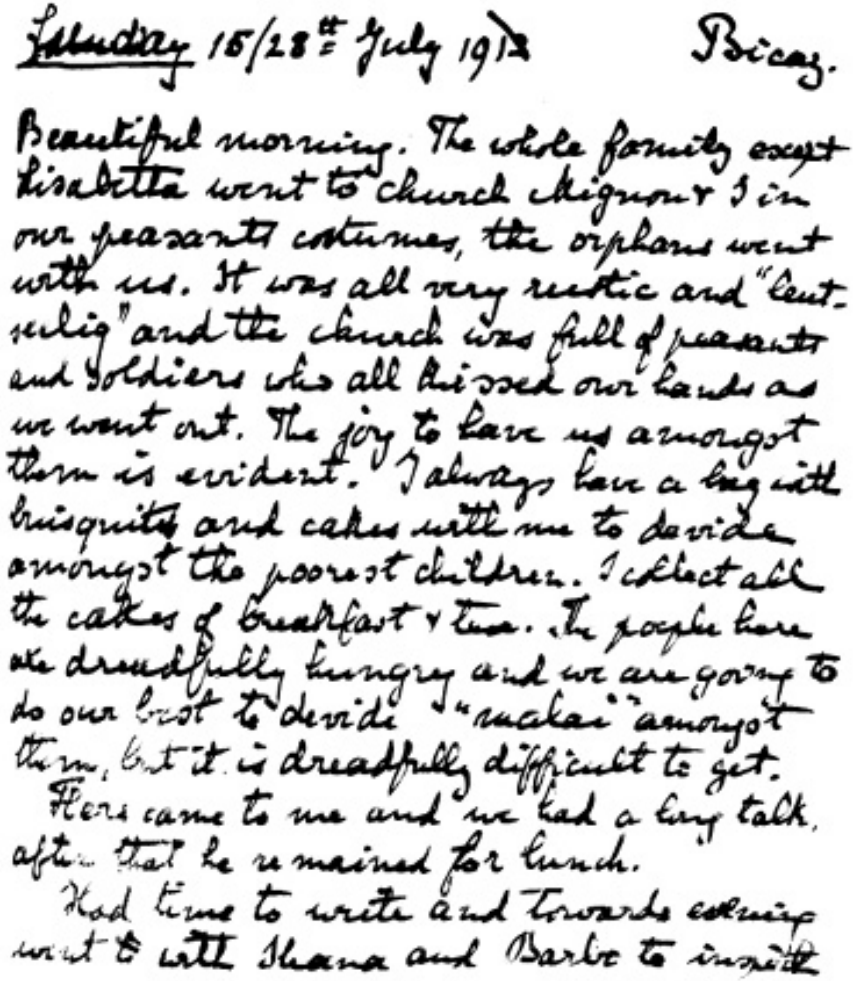
Saturday 15/28th July 1917 Bicaz.

Beautiful morning. The whole family except Lisabetta went to church Migrour & I in our peasants costumes, the orphans went with us. It was all very rustic and "Leutselig" and the church was full of peasants and soldiers who all kissed our hands as we went out. The joy to have us amongst them is evident. I always have a bag with buisquits and cakes with me to devide amongst the poorest children. I collect all the cakes of breakfast & tea. The people here are dreadfully hungry and we are going to do our best to devide "mukai" amongst them, but it is dreadfully difficult to get.

Flers came to me and we had a long talk, after that he remained for lunch.

Had time to write and towards evening went to call Shana and Barbe to inspect

Bicaz

sâmbătă, 14/27 iulie 1918

Zi asemănătoare cu celelalte, cu multă ploaie. Spre seară şi-a făcut apariţia Flers, dar n-am stat mult de vorbă cu el.

Am cules flori superbe pe un câmp de pe lângă Hangu spre seară. M-am udat de tot la picioare, dar am reuşit să-mi umplu toate vazele, şi am multe. Camera mea arată fermecător.

La prânz, invitat noul director al poştelor, ? . Se spune că s-a numărat printre cei care nu s-ar fi comportat tocmai exemplar în timpul campaniei.

Bicaz

duminică, 15/28 iulie 1918

Dimineaţă frumoasă. Toată familia, mai puţin Lisabetta, a mers la biserică, iar eu şi Mignon ne-am îmbrăcat în costumele ţărăneşti; orfanii au venit cu noi. Totul a fost foarte rustic şi leutseelig[233], iar biserica era plină de ţărani şi soldaţi care ne-au sărutat cu toţii mâinile la ieşire. Bucuria de a ne avea printre ei era evidentă. Întotdeauna am cu mine provizii de pesmeţi şi chec de împărţit copiilor mai săraci. Adun toate dulciurile de la micul dejun şi ceai. Oamenii de aici sunt îngrozitor de înfometaţi şi vom depune toate eforturile să le împărţim „malai“, dar e tare greu de făcut rost de el.

M-a vizitat Flers şi am stat mult de vorbă, după care a rămas la prânz.

Am avut timp să scriu, iar spre seară m-am dus cu Ileana şi Barbu să ne uităm la viitoarea mea casă şi ne-am plimbat pe tot terenul din jurul ei. E cum nu se poate mai frumos, îmi dau seama din nou că am ales cel mai drăguţ loc dintre toate. Casa va fi o comoară. Am făcut o plimbare foarte lungă şi oriunde am întâlnit un copil sărman l-am hrănit, sau, dacă era bărbat în toată firea, i-am dat ţigări. La început a încercat să plouă, deşi mai târziu seara a fost tare frumoasă. Dar am un fel de început de abces la degetul mare de la mâna dreaptă, care mă doare foarte tare.

Barbu se duce două zile la Iaşi să adune ştiri; ne îngrijorează unele lucruri, ne aflăm în situaţia oribilă de a nu ne putea încrede în propriul guvern, una dintre cele mai crude şi mai neliniştitoare senzaţii cu putinţă.

Lisabetta suferă de dureri mari de cap, aşa că seara n-am mai citit. Degetul mă doare rău.

Bicaz

luni, 16/29 [iulie] 1918

Dureri mari în deget, aşa că n-am dormit bine; îmi dau o stare foarte nenorocită, am suferit mult toată ziua. Dimineaţă, plimbare cu un coş cu bunătăţi pentru copiii săraci. La prânz, Flers. După-amiază m-am odihnit. Mai târziu au venit Maria şi Ecaterina Ştirbey să citească traducerea după Pansy. Toată ziua mi-a fost plină de neplăcere fizică din pricina degetului.

Bicaz

marţi, 17/30 [iulie] 1918

Noapte cu dureri mari, care s-au înteţit cât a fost ziua de lungă, până n-am mai putut îndura şi am hotărât să-l chem pe doctorul Mamulea să taie abcesul; a făcut-o cu multă grijă şi multe pregătiri,

înainte de cină. Durerea s-a domolit mult, dar tăierea m-a îngrijorat tare, fiindcă degetul era într-o stare disperată. Mai întâi a folosit ceva ca să îngheţe locul, aşa că n-am simţit tăietura în sine. Au urmat cinci minute de agonie, iar apoi o uşurare imensă.

Lili a venit de la Iaşi, m-am bucurat mult s-o văd, dar eram prea suferindă ca să mă bucur de compania ei, nu simţeam altceva decât degetul mare care-mi zvâcnea şi mă durea!

Carol a venit să ne vadă. Nu-mi place cum arată. E slab, are vocea răguşită şi tuşeşte din când în când. L-am pus pe Mamulea să-l examineze şi doctorul a spus că are o uşoară iritaţie în vârful unui plămân; trebuie să încerce să se îngraşe şi să nu se obosească prea tare.

După cină i-am citit Lisabettei. Degetul mă doare mult mai puţin, de fapt sunt cu totul alt om.

Am primit vestea plăcută, transmisă lui Barbu de Vopicka, care a trecut pe aici pe o plută, că dr. Ellis a telegrafiat cu mesajul că al doilea volum din cartea mea *Ţara mea* tocmai a apărut în America, iar Ellis ţine conferinţe despre mine şi ţara mea în mai multe oraşe americane. Aşadar, prietenii mei nu mă părăsesc!

Bicaz

miercuri, 18/31 iulie [1918]

Noapte liniştită, fără durere. Degetul mare arată urât, trebuie tratat, dar acum nu mă mai doare aproape deloc, doar că încă nu am voie să-l folosesc.

La 11 am ţinut un „parastas“[234] foarte simplu şi înduioşător pentru bietul Nicky. Eu am insistat să se ţină. Familia lui era FOARTE religioasă, rugăciunile pentru morţi însemnau enorm pentru ei. Bietul Nicky, ce sfârşit tragic şi lugubru, ce decădere dintr-o glorie şi putere extraordinare. Nu pot îndura să mă gândesc, mi se frânge inima. Iar dacă ai fi murit pe tron, ce onoruri ţi-ar fi adus! Ce ceremonii s-ar fi ţinut în toate bisericile. N-am reuşit să-ţi obţin un „parastas“ oficial, dar ne-am rugat din toată inima, în bisericuţa noastră modestă de ţară, ca sufletul tău să-şi găsească pacea. Acum nu mai eşti un suflet chinuit, fiindcă Dumnezeu ştie, fără îndoială, că n-ai vrut să păcătuieşti, că ce ai făcut ai făcut din greşeală, din neînţelegere… şi din alte motive care nu au fost păcatele tale. Stând în biserica mică, în care un preot simplu şi bătrân de ţară oficia riturile obişnuite, m-am gândit la viaţa ta şi la cum te-am cunoscut de când erai copil, de când eram amândoi copii… multe gânduri pe care am să le aştern pe alte pagini. Aş vrea să-ţi mai fac onoarea aceasta, să scriu câteva pagini în amintirea ta, pentru ca nici pentru alţii chipul tău să nu fie o grimasă. Nicky, bietul de tine, te-am iubit foarte mult. Mica noastră slujbă a fost modestă în simplitatea ei golaşă, fără pompă – acum nu mai ai

nevoie de nici o pompă, ai nevoie de inimi care să încerce să te înţeleagă!

La prânz l-am avut invitat pe Leonida şi încă un inginer. Leonida a făcut proiectul pentru barajul mare.

Barbu la ceai; apoi am plecat cu Nando şi Lili în automobil, urmaţi de teribilul meu şi de pictorul Stoica[235], la iubita mea mânăstire Durău, unde l-am lăsat pe Stoica; mi-i va desena pe bătrânii călugări mucegăiţi. Mi-a plăcut locul mai mult ca niciodată. E ca un colţ de rai, a fost o după-amiază încântătoare, iar lui Lili îi fac tot atâta plăcere ca şi mie lucrurile acestea. După aceea am umblat pe câmpurile din apropiere şi am cules flori. De data aceasta era acolo şi stareţul, care m-a primit cu plăcere, aş putea spune chiar cu bucurie, fiindcă nu poate uita cât de dragă mi-a fost mânăstirea lui şi cum am urcat pe Ceahlău în tovărăşia lui. Am strâns multe flori. După cină i-am citit Lisabettei.

Bicaz

joi, 19 iulie/1 august 1918

Zi frumoasă, răcoroasă şi plăcută pentru plimbare. Toată dimineaţa am urcat pantele din jur cu Nando şi Lili, în căutare de panorame care-mi plac atât de mult, acele platouri înalte unde s-ar putea să-mi construiesc în cele din urmă casa visurilor mele. Am găsit un loc foarte frumos, dar nu TOCMAI perfect. Am stat de vorbă cu mulţi ţărani agreabili şi amabili. S-au ţinut după noi peste tot şi oriunde ne-am dus s-au arătat înduioşător de bucuroşi să ne vadă printre ei. Spun lucruri tare frumoase şi dau dovadă de o încredere copilărească, care ne încurajează. Întotdeauna am cu mine câte ceva de dat.

După prânz m-am dus puţin cu Barbu până la căsuţa ţărănească pe care a pregătit-o pentru Boyle, Ballard şi Mişu, care vor sosi azi, şi am făcut ultimele pregătiri mărunte. E foarte primitivă, dar curată şi primitoare.

Au ajuns pe la patru şi nu s-au oprit la noi decât câteva momente, cât să ne salute. Am fost foarte emoţionată să-l revăd pe Boyle, mi-am dat seama că şi el se simţea la fel, deşi la început nu ne-am spus prea multe. Era obosit, aşa că azi n-a venit la cină, dar au venit ceilalţi.

Astra and I.

În companie canină

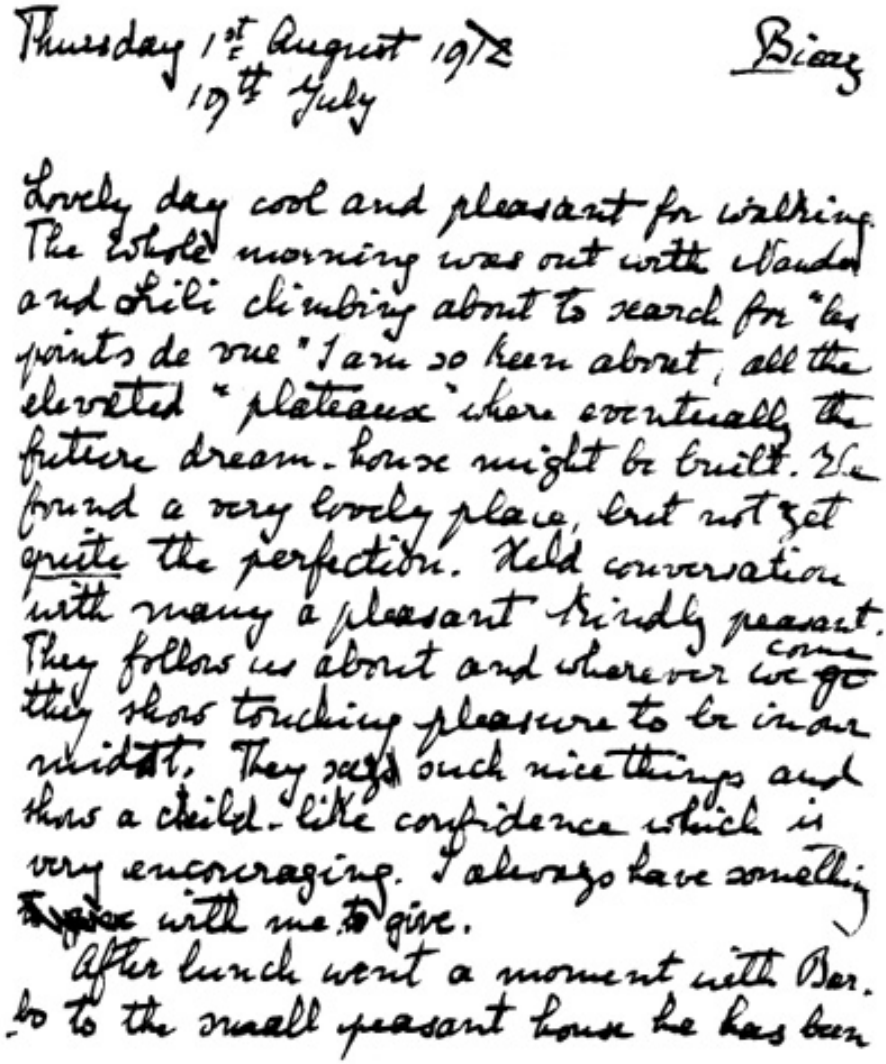
Thursday 1st August 1912
19th July
Biaz

Lovely day cool and pleasant for walking. The whole morning was out with Nando and Lili climbing about to search for "les points de vue" I am so keen about all the elevated "plateaux" where eventually the future dream-house might be built. We found a very lovely place, but not yet quite the perfection. Held conversation with many a pleasant kindly peasant. They follow us about and wherever we come they show touching pleasure to be in our vicinity. They say such nice things and show a child-like confidence which is very encouraging. I always have something with me to give.

After lunch went a moment with Ber. to the small peasant house he has been

La cinci am plecat cu automobilul, cu Nando şi Lisabetta, să căutăm alte *poziţii*; de data aceasta am găsit locul pe care îl visa sufletul meu, un *Hochplateau*[236] formidabil, minunat, larg şi fermecător, cu pajişti ca din rai şi o privelişte cum nici că s-ar putea dori mai frumoasă. Nando şi Lisabetta au fost de acord că acela e LOCUL. Deocamdată i se spune Baicu şi aparţine statului. Ceahlăul se înalţă ca o fortăreaţă uriaşă pe fundal, într-o parte se deschide larg valea spre Hangu (toate acestea vor fi un lac?), iar pe partea cealaltă sunt dealuri înalte, îmbrăcate într-o pădure întunecată şi ameninţătoare de pini, care s-ar prăvăli şi ea drept în lacul problematic. E un loc minunat; cu voia Domnului, aici am să înalţ într-o zi casa albă ca zăpada a visurilor mele. „Casa pură a anilor mei târzii“, aşa îi spun, iar numele pe care i l-am ales e „Fata Morgana“, fiindcă deocamdată e o viziune tare îndepărtată şi

firavă. Dacă se va construi vreodată, îi voi păstra numele de Fata Morgana.

Lisabetta a găsit o mulţime de ciuperci, pe care ni le-a gătit la cină. După aceea, discuţie cu Mişu.

Bicaz

vineri, 20 iulie/2 august 1918

SF. ILIE

Zi frumoasă, limpede şi însorită. Am mers pe jos cu Mignon să vizităm o familie sărmană. La 11 şi jumătate a venit Boyle. Pare aproape la fel, şi totuşi nu tocmai la fel. Se observă o diferenţă pe chip şi, foarte puţin, în vorbire. Are judecata la fel de limpede, argumentele la fel de precise, inteligenţa la fel de pricepută, dar şi-a pierdut ceva din aerul optimist, din convingerea aceea splendidă în propriile forţe, din stăpânirea de sine aproape supraomenească şi din autocontrolul fizic. I s-a strecurat în felul de a fi o anume tristeţe. A privit cu ochii larg deschişi capătul tuturor lucrurilor, trăsnetul l-a atins fără să îndrăznească să-l doboare la pământ. E ca o vază încă splendidă, care are undeva în ea o crăpătură mică – nu curge, dar nu mai îndrăzneşti s-o atingi ca înainte. M-a întristat şi cel mai rău e că îl întristează şi pe el. Acum se îndoieşte de propriile puteri, pe vremuri nu se îndoia niciodată de ele.

La prânz au venit bătrânul Hârjeu şi Cristescu. În ultima vreme, Nando i-a cam scuturat din amorţire. Barbu a venit la ceai, iar după ceai am plecat cu toţii, în mai multe automobile, la Baicu, unde am făcut un picnic pe locul unde se va ridica „Fata Morgana“. L-am avut cu mine pe Boyle, în maşina mea, condusă de Nando. Toată lumea a fost foarte veselă şi mi-a apreciat alegerea locului pentru casa de vis. Bătrânul Ballard era foarte entuziasmat. Ne-am aşezat cu toţii pe iarbă în locul cu cea mai frumoasă privelişte şi am mâncat o cină rece şi gustoasă. Ţăranii care se strânseseră în jurul nostru au fost şi ei hrăniţi copios. Locul e ideal. Ne-am întors pe întuneric.

Bicaz

sâmbătă, 21 iulie/3 august 1918

Zi frumoasă, foarte caldă. Dimineaţă n-am făcut nimic care să ceară prea mult efort. Veşti bune de pe frontul francez. Soissons a fost recucerit, iar bătrânul nostru Berthelot conduce o armată acolo. A dat un ordre du jour trupelor engleze care luptă sub comanda lui. Ne-am bucurat mult să-i vedem numele scris.

La prânz, Boyle, Ballard şi Mişu. La ceai Barbu, iar după ceai am plecat cu automobilul, însoţită de Boyle şi Lili, să-i aduc „malaiul“ promis bătrânei de la Rugineşti. Boyle e mult mai tăcut, se simte că a

suferit o lovitură grea şi că îşi revine încet. Mărturisesc că îl urmăresc cu inima zbătându-mi-se în piept, tare îngrijorată să nu comită vreo imprudenţă şi cu mare grijă să nu-l împing la vreun efort care să-i facă rău. Dar îmi place să fiu alături de el şi să-l înconjur cu toate atenţiile delicate de care sunt în stare. Mi-a împărtăşit întru totul interesul pentru săraci, are mereu o glumă pe buze şi se interesează de orice ajutor pe care-l pot oferi. Bătrânii mei prieteni trăiesc în colibe mici şi dărăpănate, ale căror ferestre se deschid spre cea mai măreaţă privelişte imaginabilă. Am rămas mult alături de ei, admirând frumuseţea, în timp ce ne-au povestit necazurile lor. Stau chiar de partea cealaltă a râului faţă de „Casa de vis“. Le-am vorbit despre castelul pe care vreau să-l ridic acolo şi au arătat un asemenea entuziasm, încât o femeie mai tânără a spus că ar veni să mă ajute să-mi construiesc casa fără plată. A fost foarte impresionată când i-am spus că am de gând s-o fac din piatră. Atunci va putea sta în picioare veacuri întregi! a exclamat ea. Deocamdată, nu e decât o fata morgana. Boyle a fost foarte amabil şi le-a dat o hârtie de 100 de franci. Am cules multe fire de nalbă roz sălbatică, le-am dat copiilor din sat turtă dulce şi bomboane, apoi ne-am întors acasă. Seara am citit cu Lisabetta, care se simte mult mai bine.

De ziua numelui am primit flori superbe de la Cotroceni şi Sinaia.

Bicaz

duminică, 22 iulie/4 august 1918

Ziua mea de nume, Sfânta Maria Magdalena. Vreme splendidă, dar destul de cald. Mi-am purtat tot costumul românesc, dar mi-am pus cea mai elegantă bluză alb-argintie, fusta groasă, plisată, de un roşu viu, cingătoarea lată cu cataramă din aur de o culoare stinsă, iar pe cap cel mai alb văl de „pânsă“, cu o eşarfă albă înfăşurată ca un turban în jurul frunţii, peste văl, cum poartă unele ţărănci; îmi stă foarte bine. Pe lângă acestea, un colier de perle împletit şi crucea mea cu diamante – aspectul general era în continuare foarte naţional, dar aveam un aer festiv. Am fost foarte „aglomerată“, foarte felicitată, am primit telegrame nenumărate şi deosebit de loiale, se vede că în toată ţara domneşte o atmosferă de anticipaţie şi că nefericirile noastre, în loc să ne despartă de popor, au făurit o legătură şi mai puternică. În plus, ultimele victorii franceze, engleze şi americane ne-au dat noi speranţe şi chiar şi cei mai temători încep să respire din nou.

Toată dimineaţa am primit felicitări, cu o întrerupere pentru o scurtă promenadă cu tortul de ziua mea, ca să-i hrănesc pe săracii de pe drumul mare, care se strâng mereu acolo cu petiţiile şi doleanţele lor. Boyle şi Ballard au venit la 11 şi jumătate să mă felicite. Marghiloman a fost la noi încă de la micul dejun. Ileana m-a întrebat cum pot suporta să-l văd aşezat lângă mine. A venit şi Carol şi am luat

un prânz de proporţii, cu vreo 40 de meseni, fiindcă a fost invitată toată lumea care ar fi avut vreun motiv să fie invitată. N-aş putea spune că a fost prea plăcut, fiindcă s-a pus masa afară, pe terasă, salonul fiind prea mic, şi a fost foarte cald, iar soarele era orbitor.

După prânz am împărţit ţigări soldaţilor de aici, apoi m-am odihnit în camera mea, citind toate telegramele; mai târziu am luat ceaiul cu Barbu şi am discutat politică împreună cu el şi Nando.

Spre seară am făcut o plimbare cu automobilul însoţită de Boyle; ne-a condus Carol, în Pathfinder-ul lui mare, o maşină superbă, de prima mână, care rulează lin, dar benzina a fost proastă, aşa că ne-am oprit de câteva ori. Am fost la Durău, unde am ajuns târziu, dar era un ceas plăcut, locul era un petic calm unde domnea pacea. Stareţul a fost încântat de apariţia noastră neaşteptată la o oră atât de târzie, de ziua mea onomastică. Mi-am făcut griji pentru Boyle, fiindcă ieşirea noastră a durat mai mult decât mă aşteptam. Lisabetta a apărut şi ea, în automobilul condus de Lili; se pierduse de tatăl ei, care venea cu alt automobil. La întoarcere l-am găsit *în pană* şi l-a luat Lisabetta în maşina ei, dar până la urmă tot ei au ajuns primii, fiindcă noi din nou am avut parte de câteva opriri şi am sosit acasă foarte târziu. Îl tot urmăream pe Boyle cu mare nelinişte – acum îmi fac mereu griji pentru el, din păcate, iar Ballard şi Mişu au plecat, e singur în căsuţa lui.

Bicaz

luni, 23 iulie/5 august 1918

Vreme minunată, dar mai puţin caldă. Ballif ne-a găsit nişte ponei de munte, folosiţi la artilerie. Ileana e încântată. L-a tot călărit pe unul, fără şa. Ne-am dus în vizită la colonelul Boyle. Am stat multă vreme de vorbă cu el acolo, în pridvor. Apoi a venit Barbu şi ne-am întors pe jos. Veştile sunt în continuare bune – dar tremurăm, nici nu îndrăznim să credem că ar putea veni vremuri mai bune chiar şi pentru biata noastră ţară. Stoica a făcut nişte desene splendide cu bătrânii călugări de la Durău, am să-l mai ţin o vrem la noi ca să deseneze nişte capete tipice de localnici; azi pleacă împreună cu Lisabetta la una dintre bisericile noastre vechi, unde am văzut un ţăran bătrân fascinant, cu un aer sălbatic şi trist, al cărui portret aş vrea să-l am.

Barbu a venit să bem un ceai târziu, apoi am plecat cu el şi Cinculaki să vedem cum merg lucrările la drumul spre casa mea; acum arată aproape ca un drum adevărat, dar casa în sine e un haos, fiindcă s-au apucat s-o reconstruiască altfel. A fost o seară fermecătoare, ne-am plimbat mult pe pajiştile verzi mai jos de casă, locuri minunate de plimbare la ora aceea. Apoi m-am dus pe la dragul meu prieten Boyle, am stat mult cu el în micul „pridvor“ rustic şi am vorbit despre multe. După-amiază îl lăsasem cu Ileana, fiindcă mă tem să nu-l obosesc prea tare cu drumurile mele în automobil. Seara l-am găsit într-o stare foarte bună şi am discutat multe subiecte grave. Am rămas cu el până s-a întunecat, apoi m-am întors acasă pe jos, doar eu şi Dana. Cum nu mai iau cina, am parte de multă independenţă.

După cină i-am citit Lisabettei. Se vede că îi e mult mai bine, e mai mulţumită şi se comportă mai cuviincios. Lili îi e tovarăşă bună şi o

animă.

Tuesday August 6th 1918
July 24th 1918

Bicaz

Weather continues glorious, it is hot but the air remains delicious. Spent part of my morning with Boyle. We drove up the little Bicaz valley to buy a little fawn he had seen there yesterday, we carried it off and also an adorable little shepherd-dog puppy, both were offered to Sciana who nearly became crazy with joy. After lunch I read with Lili then Barbo came and we talked over the events of the day. I stick in on the other side the answer the Bratianu government made to those who put them under judgement. Later I drove out with Lili & Lisabetta and Stoica to have a wonderful old peasant sketched I had seen at Dreginesti. We did not find him at first but had him hunted up and brought by the motor. He came, not in the least disturbed by the honour that was being done to him, and complying without protest to sitting

Fismes, les Français ont
générale nord de Cour-
t, Courcelles, Champigny,
issances de cavalerie fran-
le long de la voie ferrée
Reims.
s points, la progression
passé depuis hier dix ki-
de cinquante villages ont
ans cette neuvième journée.
heures. — Au cours
les Français ont atteint
usieurs points, à l'est de
arrière-gardes allemandes
ne vive résistance, notam-
uizon et Champigny. Les
s français ont néanmoins
fre pied sur la rive nord en
s. Fismes est aux mains

t de Reims, les Français
terrain jusqu'au village de
que les Allemands défen-
rgie,
gauche de l'Avre, entre
nil St-Georges, les Alle-
contraints d'abandonner
leurs positions, devenues
a suite de l'avance fran-
uillet. Les Français ont oc-
pénetré dans Hargicourt
lignes aux lisières ouest de
. Nous avons fait des pri-

tenté une grande action décisive, s
adversaires étant encore dans la périod
de tâtonnement et de préparation et
peraient encore sans aucune coordinatio
Actuellement, le temps a si bien tra
vaillé en faveur des Alliés, que ceux-
sont dans une période croissante d'aug
mentation de puissance. Leurs innombra
bles usines sont en pleine activité d
production ; les camps militaires d'ins
truction regorgent de recrues ; les trans
ports venant des Etats-Unis débarque
chaque mois plusieurs centaines de mi
liers de soldats qui sont immédiatemen
expédiés sur le front, et, point princ
pal, les Allemands ont laissé le temp
aux Alliés de réaliser l'unité de com
mandement.
La presse allemande reconnaît que l
situation est changée sur le front ; qu
les armées des Alliés sont sur le point
de passer à l'offensive ; et, que le pla
du maréchal Hindenbourg est deven
irréalisable, par suite de la contre-offen
sive du généralissime Foch.
D'autre part, cette contre-offensive d
clanchée depuis le 18 juillet se poursu
sans arrêt et n'a subi jusqu'à ce mome
aucun insuccès N'est ce pas là un indi
certain d'un changement en faveur d
Alliés, surtout lorsqu'on sait que le ha
commandement allemand avait, dans
secteur, des troupes considérables en v
de l'offensive projetée et dont il pût di
poser rapidement pour tâcher d'enray
l'avance des Alliés ?
Du côté occidental, le blocus des
pires Centraux est complet, infranc
sable ; par suite des mesures énergi
prises par les Alliés, les neutres
mêmes ne sont plus en mesure
courir économiquement Berlin et
Les derniers événements qui se
roulés, en Russie, pourraient f

...e ans après

...rd'hui quatre ans, que l'Al-
...idablement armée, s'est je-
...ance pacifique, presque mi-
...sorganisée, avec la certi-

Bicaz

marţi, 24 iulie/6 august 1918

Vremea e în continuare încântătoare, e foarte cald, dar aerul rămâne minunat. Mi-am petrecut o parte din dimineaţă cu Boyle. Neam dus cu automobilul pe mica vale a Bicazului să cumpărăm un pui

de fazan pe care-l văzuse acolo ieri; l-am luat cu noi, împreună cu un pui adorabil de câine ciobănesc, şi i-am oferit pe amândoi Ilenei, care mai că şi-a ieşit din minţi de bucurie. După prânz am citit cu Lili, apoi a venit Barbu şi am discutat evenimentele zilei. Lipesc alături răspunsul dat de guvernul Brătianu celor care i-au pus la îndoială. Mai târziu am plecat în automobil cu Lili, Lisabetta şi Stoica să facem o schiţă de portret unui ţăran bătrân interesant pe care-l văzusem la Rugineşti. Nu l-am găsit de la început, dar am trimis oameni să-l caute şi să ni-l aducă la automobil. A venit, deloc deranjat de cinstea care i se făcea, şi s-a învoit fără proteste să stea cu totul nemişcat o oră şi jumătate pe un prag de colibă, ca să fie imortalizat. Desenul a fost un mare succes, o lucrare excelentă. În timpul cât Lisabetta şi pictorul schiţau, eu am umblat printre ţărani, le-am vizitat casele, am vorbit cu ei, le-am ascultat necazurile şi durerile şi mi-am făcut peste tot buni prieteni. Cu toţii îmi spun că se bucură mult să mă aibă printre ei, mă port foarte familiar cu ei, iar bătrânele de obicei mă îmbrăţişează şi mă sărută pe umăr. Seara a fost formidabilă, priveliştea – splendidă, e cea mai frumoasă din toată valea, chiar de partea cealaltă faţă de „Fata Morgana“. Le spun tuturor despre palatul pe care vreau să-l construiesc acolo şi devin părtaşi la visul meu. Urmată de o mulţime de ţărani, am urcat până la o căsuţă aflată mai sus pe pantă şi am stat acolo, admirând panorama şi calmul serii. La întoarcere, când ceilalţi s-au dus la cină, m-am dus la discuţia de seară cu Boyle, în căsuţa lui. Îl supăra piciorul drept.

Bicaz

miercuri, 25 iulie/7 august 1918

Vreme mai frumoasă ca niciodată, căldură deloc supărătoare. Vizita obişnuită la prietenul meu Boyle, conversaţie lungă. Din fericire, se simţea mai bine cu piciorul, mult mai bine, şi dormise bine. Ieri seară eram îngrijorată. Mintea lui în continuă mişcare combină şi născoceşte tot felul de metode de a le face bine localnicilor şi de a-i ajuta să se ajute singuri. Mereu trebuie să muncească, mereu trebuie să facă ceva pentru ceilalţi, chiar şi acum, după ce a fost atât de greu încercat. Îl admir enorm şi îi port o afecţiune şi admiraţie profunde, mă bucur că l-a adus soarta în viaţa mea. Am avut puţin timp să scriu; pentru o vreme, trăiesc într-un paradis al nebunilor, dar cel puţin ştiu ce se întâmplă, aşa că nu e atât de grav.

Boyle îmi spune să nu mă simt vinovată, pentru că răgazul acesta îmi dă puteri noi pentru zilele mai rele, când va fi să vină. E adevărat că mă simt surprinzător de bine; cerul liber, viaţa activă, dar regulată îmi fac foarte bine.

La patru am plecat cu Nando şi fetele, în automobil, s-o vizităm pe bătrâna doamnă Bogdan la Dobreni. Mai fuseserăm acolo o dată

toamna trecută, cu prietenul meu Anderson, şi ne întâlnirăm acolo cu mulţi aliaţi[237]. Şi azi adunase oameni, dar, vai, nici unul dintre aliaţi! S-au dus zilele acelea… deocamdată. Fireşte, am fost hrăniţi din belşug, cum se obişnuieşte în casa bunei şi bătrânei doamne, hrăniţi mult prea mult la o masă care nu se mai termina, dar totul a fost excelent. Fetele mele erau vesele şi arătau tare drăguţ în rochiile lor ţărăneşti, româneşti, dar, din păcate, prea grase, mai ales frumoasa Lisabetta. Eu am slăbit. Ne-am întors târziu, apoi am plecat pe jos, fără grabă, la mica mea întrevedere de seară cu Boyle, la care începe să se aştepte în fiecare zi. Pun să mi se aducă acolo ceaiul, supa sau farfuria cu fructe şi stau cu el până se întunecă, apoi mă conduce acasă. După aceea citesc cu Lisabetta şi Lili. Azi Boyle se simţea MULT mai bine.

Bicaz

joi, 26 iulie/8 august 1918

Zi ploioasă, cu momente însorite din când în când. Dimineaţă devreme au sosit Maria Spiru şi văduva unui doctor din Bucureşti, care mi-a adus o scrisoare de la buna mea Belkin, lăsată înainte să plece în exil, foarte curajoasă şi hotărâtă, ca întotdeauna. I-am făcut vizita zilnică lui Boyle, la care am luat-o şi pe Lili. Azi-dimineaţă a venit şi colonelul lui rus; de acolo am plecat cu Boyle şi Lili în susul văii să culegem flori galbene. A început să plouă şi s-au udat toate. O vreme a plouat torenţial. La ceai a venit Barbu, apoi am strâns un grup mare în două automobile şi ne-am dus la locul de vis pe care voiam să i-l arăt lui Barbu. Iarba era foarte udă şi până la urmă a şi plouat, dar locul era mai frumos ca niciodată şi am găsit multe Federnelken[238]. Ne-am întors foarte târziu, m-am schimbat repede în haine uscate şi m-am dus să-mi beau supa cu Boyle şi să petrec cu el ora liniştită care ne face plăcere amândurora. Apoi m-a condus acasă pe jos, se simţea bine.

Bicaz

vineri, 27 iulie/9 august 1918

Totul arată spălat, câmpurile, munţii, pădurile, toate au culori intense azi, iar vremea e foarte frumoasă şi cerul e albastru, cu nori albi şi mari; aerul e înviorător, dar cald. L-am vizitat pe Boyle ca de obicei şi l-am luat cu mine pe căţelul Cussy, ceea ce a fost tare complicat. Unul dintre orfani merge mereu cu mine, purtând în spate sacul cu pesmeţi, şi le dau de mâncare tuturor copiilor săraci care trec pe drum. Înainte de prânz am avut puţin timp să scriu. La prânz a venit Auriti, italianul, şi colonelul rus Zweginzov, care ne place tuturor. După prânz am citit cu Lili, apoi a venit Barbu la ceai.

Întotdeauna are multe de povestit. Ştirile de pe frontul de Vest sunt în continuare bune, iar cele din Rusia – rele pentru germani, ceea ce înseamnă că sunt bune pentru noi, dar în continuare domneşte haosul acolo.

Ieşirea mea de după-amiază a fost un succes. Ne-am dus pe la ţăranii mei preferaţi de la Rugineşti, cu Lili şi Boyle. Boyle cumpărase un porc pentru nişte bătrâne sărmane şi fiica şi nepoata uneia dintre ele – un porc şi câteva găini. Vietăţile au fost transportate în ambulanţa mea, cu mare greutate, iar porcul, la sosire, a fost fugărit pe un deal. Am vizitat fiecare căsuţă, le-am dat porcul, a fost mare bucurie, multă vorbă, multe râsete şi guiţături incredibile din partea porcului. Dar cele două bătrâne nu se simţeau deloc bine azi; au vărsat multe lacrimi şi mi-au sărutat în neştire mâinile şi umerii. Apoi am vizitat-o pe o „babă“[239] vorbăreaţă, preferata mea, în casa căreia am găsit o icoană veche pe care mi-a dat-o la schimb pentru altele mai moderne. După aceea am dus-o cu automobilul să-şi vadă fiul bolnav în spitalul de la Hangu, luându-l cu noi şi pe un bătrân care avea nevoie de un doctor. L-am găsit pe fiul bătrânei, tocmai i se amputase piciorul de la gleznă şi arăta foarte suferind. I-am vizitat pe ceilalţi pacienţi şi m-am bucurat să găsesc spitalul în bună ordine şi curat. Vizita mea a fost cu totul neaşteptată, ceea ce mă face să sper că aşa arată întotdeauna.

Am dus-o înapoi pe „baba“ noastră, lăsându-l acolo pe bătrân ca să primească îngrijiri. Seara era splendidă, iar priveliştea – mai frumoasă ca niciodată.

M-am întors acasă târziu, dar tot m-am dus să-mi beau supa cu Boyle, în căsuţa lui, de fapt în pridvorul căsuţei. Discuţie lungă. CHIAR îi e mai bine, devine tot mai activ, mai plin de energie, începe să se simtă ca pe vremuri. Ne fac mare plăcere micile noastre conversaţii de seara, după care mă conduce pe drumul întunecat. Rusul lui pleacă în seara asta.

Bicaz

sâmbătă, 28 iulie/10 august 1918

Zi obişnuită în paradisul nebunilor – vreme încântătoare. M-am dus cu Lili să-i fac lui Boyle vizita obişnuită. Începe să semene atât de mult cu Boyle cel de dinainte, încât ne-a vrăjit cu totul cu conversaţia lui şi am rămas acolo până la 12 – iar el a vorbit şi a tot vorbit, povestindu-ne experienţe incredibil de amuzante şi de interesante. Nici o carte, oricât de palpitantă, nu e la fel de bună ca lucrurile pe care le-a trăit omul acesta.

N-am avut invitaţi la prânz. La ceai, Barbu. După ceai am făcut o plimbare lungă şi plăcută, în care am urcat o pantă abruptă cu Barbu, Symki şi Lili până în vârf. Vremea a fost răcoroasă şi cerul acoperit,

excelent pentru plimbare.

În seara aceasta am primit veşti minunate de pe frontul franco-englez. Se pare că au obţinut o victorie foarte importantă. Dar orice veste bună mă face să tremur. Am avut prea multe necazuri! Depind prea multe, pentru ţara noastră, de victoria lor.

Mi-am încheiat ziua la Boyle, cum mi-a intrat în obicei. A început să insiste că nu trebuie să mă las să adorm aici, ci să continui să lucrez pentru ţară; încet-încet mă scoate, mai mult cu forţa, din pacea mea şi e foarte bine că o face.

Bicaz

duminică, 29 iulie/11 august 1918

Prima zi cu adevărat ploioasă: a plouat toată ziua abundent. Dimineaţă m-am dus ca de obicei pe la Boyle; tocmai sosise Irina Procopiu, care a fost tare dezamăgită de ploaie, dar încântată de vizită; şi-a adus cu ea fetiţa, ca să se bucure de puţin aer sănătos. Probabil va rămâne aici trei săptămâni: cele zece zile ale ei şi încă zece în locul doamnei Mavrodi, apoi va mai rămâne şi în timpul celor zece zile ale lui Symki. În timp ce eram la Boyle s-a oprit pe acolo Barbu, în drum spre Bistriţa, unde el şi Nadeja urmau să-i cunune pe doamna Gogu şi pe Pelivan. Era agitat şi supărat din pricina veştilor de la Iaşi. Guvernul se comportă tot mai imprudent, iar Barbu se teme că regele va fi împins, încetul cu încetul, să facă lucruri de-a dreptul ilegale, de care mai târziu ţara l-ar putea acuza. Era într-o stare de emoţie aprinsă, se întreba dacă nu e cazul să se ia măsuri drastice şi chiar să fie convins regele să schimbe guvernul. Am discutat cu Boyle problema pe toate părţile, apoi Barbu a trebuit să plece, dar l-am rugat din suflet să treacă puţin pe la rege şi să-i spună punctele esenţiale ale situaţiei, ca să nu se lase mânat în grabă spre măsuri pripite de către persoane din anturajul lui. După aceea am mai stat de vorbă cu Boyle, aprofundând subiectul până când l-a înţeles şi cu bune, şi cu rele, inclusiv ceea ce s-a întâmplat mai demult; dar când ne apucăm să vorbim nu mai ştim cum trece timpul.

A plouat toată ziua. După prânz i-am citit Ilenei şi lui Lili, apoi a venit Barbu, ceva mai calm, iar mai târziu Boyle, ca să ia ceaiul cu Ileana şi să stea de vorbă cu mine şi Barbu. Am analizat toţi trei problema şi am ajuns la concluzia că Barbu trebuie să se ducă la Iaşi ca să vadă cum stau lucrurile, în timp ce eu voi încerca să-l ţin pe rege pe drumul cel bun aici. După aceea am mai discutat îndelung cu Boyle, iar seara, înainte să plece, Barbu a revenit să-şi ia rămas-bun. Cinculaki pleacă; ne părăseşte şi Symki pentru câteva zile.

Bicaz

Plouă în continuare. Vizita obişnuită la Boyle, care mi-a citit din jurnalul lui despre zilele petrecute la Odessa, Theodosia şi pe navă, când a încercat şi a reuşit să-i salveze pe românii noştri, pe care românii dezertori, ajunşi mai rău decât bolşevicii, voiau să-i ucidă. Era singurul din neamul lui, nu ştia o vorbă în nici o altă limbă decât engleza, nu avusese timp nici măcar să-şi ia revolverul şi, unul împotriva a sute de oameni, şi-a pus la lucru voinţa, energia şi curajul pentru a-i învinge fără să recurgă la crimă şi a reuşit să-şi scoată la liman turma de deputaţi români înspăimântaţi, după o lună întreagă de primejdii şi aventuri aproape fantastice. A fost o faptă admirabilă, care a cerut multă energie şi altruism, fiindcă oamenii pe care-i salva nu erau în nici un fel interesanţi şi doar câţiva au dat dovadă de o urmă de dârzenie. Singurul ajutor eficient l-a primit de la căpitanul Pantazi, care face parte din marina românească şi comanda pe vremuri iahtul nostru de pe Dunăre, şi de la trei ofiţeri români mai tineri care erau gata să se apere dacă ar fi fost nevoie; ceilalţi erau, în mare parte, domni în vârstă de un soi în nici un fel folositor, dar nu lipsit de pretenţii. Lui Boyle însă nu i-a păsat câtuşi de puţin CE erau: erau români pe care făgăduise să-i salveze, îmi spusese că îi va aduce înapoi dacă nu va muri mai înainte. Şi i-a salvat, prin curajul şi tăria lui neobosite, cu o nepăsare uluitoare faţă de propriile lui interese sau siguranţă, gata să-şi dea viaţa pentru o îndatorire care nu era a lui. Cum trăiesc printre oameni cu totul şi cu totul diferiţi, mi se părea că am dat peste un erou ciudat, din cei despre care citim în cărţile englezeşti, puternic, tăcut, hotărât, care nu şovăie în faţa nici unei aventuri, fie ea oricât de primejdioasă, de cuvânt, loial până la moarte în toate privinţele şi cu simţul umorului, ca personajele din poveştile lui Bret Harte[240]. Da, îl socotesc pe Boyle mai presus de alţii şi mă consider onorată că l-am cunoscut pe Joe Boyle, regele Klondike-ului; e un om dintr-un milion şi le mulţumesc lui Dumnezeu, providenţei, sorţii, oricărei puteri stranii ce mi l-a scos în cale, fiindcă şi-a găsit în mine cel mai mare admirator şi persoana care-i poartă cea mai multă recunoştinţă pentru ce a făcut şi face în continuare; îi sunt recunoscătoare pentru că EXISTĂ. Chiar dacă drumurile ni se despart din nou, n-am să uit niciodată CE am simţit pentru el, e unul dintre lucrurile BUNE din viaţa mea. Slavă Domnului că se recuperează atât de bine, în fiecare zi îl simt că e tot mai sănătos, mai puternic, mai el însuşi. Acum îi dedic mare parte din timpul meu, fiindcă am de învăţat multe de la un asemenea om.

Prânz fără invitaţi; după masă i-am citit lui Lili, iar la 5 am plecat cu Irina Procopiu la Carpaţi să stau de vorbă cu Eliza Suţu. Venirea mea pricinuieşte întotdeauna mare bucurie şi agitaţie; aveam de gând să vizitez tot sanatoriul azi, dar a trebuit să văd o nouă instituţie cu

aparate electrice de masaj, de radiografie etc., deschisă recent de un doctor entuziast. Apoi, ceai cu Eliza şi o discuţie lungă. Se răspândeşte un zvon urât despre ea şi Averescu, cum că Averescu avea de gând să divorţeze de minunata lui soţie, cu care a trăit în înţelegere deplină o viaţă întreagă, ca s-o ia de nevastă pe Eliza Suţu. Am găsit o cale cu totul firească de a-i vorbi despre zvonul acesta, fiindcă voiam să fiu justificată când o apăr. Mi-a răspuns şi ea cu totul firesc, conversaţia a fost veselă şi însufleţită. Înainte de plecare, am împărţit cu mâna mea ţigări la vreo 700 de invalizi. M-am întors acasă târziu, fiindcă m-am oprit să culeg superbe flori sălbatice pe drum, şi am dat fuga să-mi beau supa ca de obicei în pridvorul lui Boyle. Din nou, discuţii şi iar discuţii; încearcă să mă atragă în chestiunea hranei pentru populaţie. Am trimis după Gârlişteanu, care e în fruntea comisiei pentru alimente, ca să vedem ce se face şi ce s-a făcut.

Cu colonelul Boyle

Bicaz

marţi, 31 iulie/13 august 1918

Am plecat devreme la o plimbare în automobil cu Nando; cum îi spusesem că ştiu un câmp unde se găsesc ciulini albaştri, de-abia aştepta să mergem imediat să-i culegem. Aşa că m-am dus cu el şi am petrecut aproape două ceasuri alergând peste câmpuri după cea mai splendidă recoltă de ciulini cu flori albastre din câte am văzut. Ne-am întors cu automobilul plin ochi. Ionescu şi câinii, care stăteau în spate, erau de-a dreptul îngropaţi în flori. Fireşte, ni s-au alăturat la cules şi nişte copii entuziasmaţi, care la început au cules orice şi oricum, dar am început să le explic CE consider eu frumos şi au înţeles repede, arătându-se la fel de doritori ca mine să adune ce trebuie; am făcut buchete superbe, snopi uriaşi de ciulini albaştri, amestecaţi cu un fel de margaretă de culoarea soarelui şi alte flori, printre care nalbă de un roz deschis – fermecător! Am aflat că toţi copiii erau evrei, dar ne-am înţeles de mai mare dragul şi la sfârşit le-am dat chec bun şi le-am împărţit cărţi celor care ştiau să citească. Am avut o dimineaţă rodnică

în ce priveşte ciulinii, dar mi-am ratat discuţia matinală cu Boyle. I-am trimis un bileţel să-i spun că nu pot veni, fiindcă s-a obişnuit să mă vadă apărând foarte regulat la o anumită oră.

După prânz, lectură cu Lili; ne-am apucat de jurnalul meu de la începutul războiului şi ni se pare foarte interesant în toate detaliile sale.

Văitoianu a venit tocmai la ora ceaiului, pe care promisesem să-l iau cu Ileana şi Boyle. N-am mai ajuns la ceai, dar, după ce şi l-a terminat pe al lui, Boyle a venit şi am avut o discuţie lungă şi serioasă cu el şi Văitoianu, eu slujind drept interpret. Văitoianu e un fel de guvernator al Basarabiei şi întâmpină greutăţi. Boyle încearcă să-i uşureze situaţia. Am intrat într-o mie de amănunte şi am învăţat foarte multe în acea oră şi jumătate. Nu e deloc uşor să fii interpret când toate întrebările sunt foarte importante, arzătoare, trebuie să le dedici toată atenţia – e un exerciţiu bun, dar la sfârşit m-am simţit de-a dreptul epuizată şi am plecat la o plimbare în pas sprinten, doar eu şi câinii. M-am plimbat o oră, am trecut puţin pe acasă să-mi văd familia, care culesese şi mai mulţi ciulini albaştri, apoi m-am dus la Boyle pentru cină şi conversaţie. Din nou e extraordinar de pus pe muncă şi îmi atrage atenţia asupra datoriei mele cu o insistenţă paternă şi toată puterea minţii lui redutabile şi extraordinar de roditoare. Nu e loc de prefăcătorie, trebuie să fiu alertă tot timpul, e un exerciţiu excelent pentru mine, fiindcă, dacă există pe pământ o fiinţă a cărei bună părere despre mine vreau s-o păstrez, e Boyle. Cu el trebuie să fii direct întru totul, vede prin orice. De obicei sunt destul de sinceră, prea sinceră, dar în faţa lui Boyle trebuie să laşi la o parte toate nimicurile.

Zi în continuare ploioasă, ştiri bune. Barbu nu s-a întors.

Bicaz

miercuri, 1/14 august 1918

Vreme mai frumoasă, dar puţin răcoroasă. Barbu s-a întors de la Iaşi şi avea multe de povestit – fireşte, lucruri nu tocmai plăcute. Mi-a adus un articol respingător despre mine, apărut în Pester Lloyd[241], un articol care va deveni foarte măgulitor la adresa mea dacă învinge cauza noastră. M-am dus la Boyle destul de târziu, am mers pe jos până la casa lui cu Barbu, de la care am cules şi alte ştiri; în general, tot ce aud mă dezgustă, mă dezgustă cu totul, dar trebuie să avem răbdare şi să sperăm că într-o bună zi va birui cauza cea dreaptă – acum e la putere tot ce e rău. Boyle era pregătit să mă instruiască în multe privinţe, devine un supraveghetor insistent, dar mă face să mă dedic muncii mele cu tot ce am mai bun. Mă trezeşte din amorţeală şi mă pregăteşte pentru noi eforturi. Mai târziu ni s-a alăturat şi Lili. Lisabetta şi Stoica îl schiţau pe bătrânul „om-leu“ în grădină; pusesem

să fie adus la noi cu automobilul. A pozat nemişcat ca o statuie şi a fost foarte încântat de toate acestea; i-am dat să mănânce din belşug şi îl mai ţinem până mâine, ca să ne fie din nou model. După prânz am avut o discuţie lungă şi insistentă cu Gârlişteanu, care conduce comisia pentru hrană. Am încercat să obţin de la el date precise, dar, deşi părea devotat sarcinii şi muncitor, nu mi-a putut da informaţii foarte clare, sau nu suficient de clare. Am AVUT totuşi impresia că munceşte cinstit; însă cât de CAPABIL e nu-mi pot da seama. Apoi a venit Lili să-i citesc, după ea Barbu, iar mai târziu am făcut o plimbare în automobil cu Ileana, Boyle şi Nini pe valea Bicazului, unde am cules flori, ne-am îngrijit de săraci şi am vizitat o bisericuţă de lemn fermecătoare, aflată într-un colţişor perfect, în coasta unui deal, cu Ceahlăul pe fundal. O înconjoară un zid vechi de piatră şi se ridică departe de aşezări, ca şi cum s-ar odihni într-o pace minunată. M-am întors acasă să mă schimb şi am plecat la Boyle. Încearcă să mă convingă să încep o acţiune mai amplă pentru ajutorarea mamelor înfometate. Spune că îmi poate găsi el bani. M-a condus acasă pe jos.

Bicaz

joi, 2/15 august 1918

Zi agitată. Au venit la Bicaz o mulţime de oameni deodată. Am reuşit să-i fac vizita matinală lui Boyle, dar am plecat de la el ceva mai devreme, ştiind că azi vom avea tot felul de oaspeţi şi nefiind sigură la ce oră aveau să sosească. Aranjasem să-i primesc pe Chrissoveloni, Catargi, Mişu Cantacuzino şi Barbu laolaltă, ca să lămurim împreună situaţia societăţii noastre „Regina Maria“: ei au fost singurii din comitet pe care i-am putut aduna. Împotriva lui Chrissoveloni s-au făcut atacuri urâte şi imposibil de justificat, a fost acuzat că a folosit societatea pentru propriul câştig. Rezultatele vor dovedi, cred, contrariul: în ciuda muncii noastre, care a fost enormă, în ciuda faptului că ne-am dat înapoi datoria URIAŞĂ, eu am rămas cu TOATE materialele medicale, 30 de camionete, patru autocamioane mari şi două milioane de franci cu care să pornesc orice societate de binefacere aş vrea. Nu se poate spune că n-a fost un succes! Iar dacă Chrissoveloni a tras şi el foloase din toate acestea, trebuie să fie un geniu! Eu, una, am crezut că ne vom plăti datoria şi altceva nu ne va mai rămâne, ba chiar şi atât mi se părea o reuşită minunată! Întâlnirea a avut loc după prânz. Mişu o adusese cu el şi pe Alice, ca să-mi facă o surpriză; copila era în culmea fericirii. Au mai venit Mitilineu şi draga mea Sybille, apoi un basarabean pe nume Catargi, iar nota comică în toate acestea a fost bătrâna Aristiţa Dissescu[242], mai plină ca niciodată de zâmbete vagi şi nervoase. Îl iubeşte din inimă pe Nando şi nu fiindcă e rege; e absurdă, provocatoare şi înduioşătoare, iar faţă de mine, ştiind că s-ar putea să mă supăr şi neavând conştiinţa prea

curată, e de o nervozitate disperată, deşi niciodată nu m-am purtat cu ea altfel decât amabil; în orice caz, din când în când m-a făcut să zâmbesc, e o figură tare comică.

Azi m-am simţit de-a dreptul epuizată (mental). Toată lumea a avut nevoie de mine în acelaşi timp, toată lumea a avut să-mi spună „ceva foarte deosebit şi discret“ – fiecare trecuse prin evenimente pe care inima mea trebuia să le afle, să le împărtăşească şi să le înţeleagă. Până la urmă, a fost chiar ca o piesă de teatru, fiindcă după toţi ceilalţi a mai sosit şi cel cu care flirtează Lisabetta şi a trebuit să supraveghez atent întâlnirea ca s-o păstrez în limite acceptabile măcar pentru cei din jur. Am dus-o pe Nadeja Ştirbey la Durău, unde nu mai fusese. Lisabetta, Lili, Maria şi Irina P. ne-au urmat în alt automobil. Toată ziua a fost, cum s-ar spune în germană, *eine Hetze*[243]. Am uitat să menţionez că a fost prezent şi inginerul Leonida. Am luat cina ca de obicei, cu Boyle, cu care ajung treptat la câteva concluzii despre cum mi-aş putea continua munca. Mă ţine mereu ocupată şi îmi dă ambiţia de a face lucrurile temeinic şi cu seriozitate. M-a condus acasă.

Bicaz

vineri, 3/16 august 1918

Zi mai liniştită. Vreme splendidă, dar serile şi dimineţile sunt mai reci. Vizită şi conversaţie cu Boyle, care discută despre baraj cu Leonida, în timp ce eu încerc să înţeleg detalii tehnice şi financiare pentru care capul meu se dovedeşte deosebit de obtuz. La prânz, soţii Pelivan, care s-au căsătorit nu demult la Bistriţa – ea era doamna Gogu, el e basarabean. A venit şi doamna Eliade, care o ajută cu munca pe mica mea doamnă Antonescu. Am vorbit despre ajutorul pe care-l putem da satelor. După prânz am citit din jurnalul meu cu Lili şi Symki, apoi a venit Barbu la ceai. La cinci şi jumătate am plecat cu Boyle cu automobilul la un sat foarte sărac din valea Bicazului, unde el şi Ileana descoperiseră femei şi copii FOARTE nevoiaşi. Aveam cu mine un sac îndesat cu mălai, pe care li l-am împărţit. Am urcat pe dealuri abrupte şi am vizitat multe case ţărăneşti. Una era înstărită şi foarte ordonată, femeia avea lână şi cânepă pe care le lucra cu mâinile ei. Boyle a suportat bine urcuşul abrupt; mai târziu mi-am luat cina cu el şi am făcut multe planuri pentru lucrări folositoare.

Bicaz

sâmbătă, 4/17 august 1918

Zi frumoasă, s-a încălzit din nou, chiar prea tare. L-am vizitat pe Boyle ca de obicei. Planurile şi speranţele noastre capătă formă, iar el se simte mai bine zi de zi şi fiecare îmbunătăţire pe care o observ în starea lui mă umple de bucurie, deşi în continuare îl veghez cu grijă

mereu. Mi-a acceptat bucuros propunerea de a trimite după doctorul lui în loc să se ducă la Iaşi pentru un consult. Sper că Danielopol va putea veni, cum l-am rugat. Trebuie evitată în continuare orice oboseală fără rost, iar aerul excelent de aici şi singurătatea netulburată îi fac cum nu se poate mai bine. Dacă s-ar afla într-o mulţime, ar vorbi cu prea mulţi oameni şi ar munci prea mult.

La Iaşi a avut loc un atentat la viaţa lui Belloy. S-au tras trei focuri de revolver în patul lui în toiul nopţii. Din fericire, nu se culcase încă, fiindcă ajunsese acasă târziu.

Am avut o scenă dureroasă în familie, chiar când ne pregăteam să mergem la un prânz militar la Piatra. S-au certat Lisabetta şi Mignon. Lisabetta îi spune surorii ei unele lucruri la care Mignon răspunde nepoliticos, cu glas foarte tare. Lisabetta o dispreţuieşte fiindcă „e în stare să fie fericită într-un mod stupid, alături de oameni stupizi“, cum spune ea. În cele din urmă, Lisabetta a pălmuit-o pe Mignon în mod nejustificat, pe amândoi obrajii şi atât de tare, că am auzit plesnetele din camera cealaltă. Fireşte, Mignon a început să urle cât o ţineau puterile, toată lumea s-a arătat indignată faţă de sora ei şi scena s-a încheiat cu o prăbuşire nervoasă a Lisabettei, care a declarat că nimic n-ar mai convinge-o să vină cu noi. Era deja târziu – până la urmă, Mignon a fost pusă pe picioare, i-au fost şterse lacrimile, dar Lisabetta a trebuit lăsată acasă, într-un fel de criză isterică. Din păcate, Lisabetta e teribil de nervoasă, ceea ce e tare dureros şi obositor pentru cei din jur, deşi am făcut tot ce am putut ca s-o facem fericită şi s-o ajutăm să se distreze pe cât posibil; dar toate sunt în zadar, se consideră neînţeleasă, una dintre cele mai rele atitudini pentru o tânără şi dintre cele mai greu de lecuit!

Prânzul nostru militar de la Piatra a fost neaşteptat de plăcut şi vesel, nu prea lung şi foarte gustos. S-a conversat mult, s-au exprimat sentimente loiale din plin.

După masă, Nando a propus o plimbare lungă cu automobilul şi ne-a dus pe mine şi pe Mignon toată după-amiaza pe un drum foarte drăguţ spre Moineşti. Am petrecut o jumătate de zi excelentă, iar Maiestatea Sa nu ne-a cruţat oasele, am fost hurducate teribil. Una peste alta, la sfârşitul zilei m-am ales cu o durere de cap. Am găsit-o pe Lisabetta mai calmă, dar mută şi în continuare gata să plângă. A fost tare odihnitoare ceaşca mea de supă de seara, băută în compania lui Boyle în pridvorul lui mic şi rustic. L-am lăsat pe el să vorbească şi am stat în semiîntuneric cu ochii închişi. Îi făcuse o vizită scurtă colonelului rus şi făcuse mari progrese în planul pe care ni l-am propus. Carol m-a rugat să vin alături de el pe fostul front două zile – am acceptat.

Toate veştile sunt bune din punctul de vedere al Antantei.

Bicaz

duminică, 5/18 august 1918

Cea de-a cincisprezecea aniversare a lui Nicolae. A venit cu automobilul de la Maxut, cu Denize[244] şi Balş. A crescut formidabil de mult în ultimul an. E aproape de două ori mai înalt şi are o siluetă subţire şi atrăgătoare – nasul puţin prea lung, dar faţa rafinată, subţire, puţin palidă, şi un păr care refuză să stea potolit. Dintre toţi copiii mei, el e cel mai activ, îmi seamănă cel mai mult în mişcările iuţi şi fără ezitare, e mereu gata să facă ceva, să inventeze ceva, să se apuce de ceva. Are o inteligenţă ascuţită, nu învaţă prea rău şi are un fel al lui de a se strecura pe loc în orice inimă.

Din nou am avut parte de o zi destul de agitată. Cum diseară plec, am avut o mulţime de lucruri de pus la punct, pe lângă faptul că plănuiesc lucruri mari cu Boyle şi, cum el e singur şi nu vorbeşte altă limbă, traduc pentru el tot timpul, în toate direcţiile. În ultima vreme am petrecut mult timp împreună, în cele două zile cât voi fi plecată îmi va simţi puţin lipsa. Am făcut parte din vindecarea lui, l-am împiedicat să cadă în întristare şi l-am văzut cum se reface pe zi ce trece. I-am făcut o vizită scurtă, ca de obicei, şi tot ca de obicei am plonjat imediat în tot felul de probleme, dar mi-am dat seama că era puţin abătut la gândul că va rămâne singur două zile: vizitele mele zilnice au devenit un obicei plăcut.

M-am întors repede acasă ca să-i urez bun-venit lui Nicky, care deja alerga peste tot, urca prin toţi copacii din grădină şi se strecura prin toate colţurile casei. Tatăl lui i-a dat o puşcă, motiv de foarte mare bucurie.

Am dat fuga la Tarcău să-i fac o vizită scurtă bietului domn Antonescu, venit să petreacă o vreme aproape de mormântul soţiei lui. Nu-l cunoşteam pe Antonescu. Are inima frântă, o adora din suflet. Mi-a mărturisit că e zdrobit ca om, dar ca român e mândru că soţia lui a murit „pe câmpul de onoare“.

Am discutat serios cu Boyle şi Balş problema Crucii Roşii ruse şi am ajuns la concluzii ferme.

În casă domneşte din nou pacea, după furtuna de ieri, şi toate taberele dau dovadă de bunăvoinţă. După prânz au venit să mă vadă toate doamnele şi am avut chestiuni nesfârşite de rezolvat. Am avut parte de doar două săptămâni de odihnă adevărată, iar acum munca devine din nou enormă, trebuie să mă ocup de toate, trebuie să croiesc calea către noi activităţi tot mai dificile, fiindcă duşmanul face situaţia de-a dreptul imposibilă. Acum se aşteaptă să plătim 60 de milioane *L.*[245] pe lună pentru întreţinerea trupelor pe care ni le lasă în ţară! Trupele care ne umilesc şi ne secătuiesc de toate resursele! Şi îi spun pace! Brutele, brutele!

Am făcut o plimbare în automobil cu Lisabetta şi Boyle. Am trecut pe la mai multe familii pe care le cunosc ca să le ducem „malai“. Mare bucurie. Am avut de ascultat multe necazuri. Un bătrân pe care nu-l putuseră vindeca la spital a venit să mă roage să-l vindec eu. I-am explicat că nu sunt doctor – „nu, dar sunt Mama tuturor!“ – era îndeajuns. Ne-am întâlnit cu Nando şi ceilalţi la „Fata Morgana“, ca să culegem garofiţe cu miros dulce – sunt mii şi mii acolo. Locul era mai frumos ca niciodată şi mi-am visat în continuare visurile, rătăcind prin florile sălbatice, prin fân şi printre ţăranii care se adună oriunde mergem.

Cerul era întunecat. Ceahlăul îşi acoperise capul cu nori, dar n-a plouat.

Am terminat ce mai aveam de făcut acasă, apoi am dat fuga la Boyle, să-mi beau supa şi să rezolvăm ultimele detalii. Am descoperit amândoi că o întrerupere de două zile a obiceiurilor noastre ni se va părea foarte mult; omul se obişnuieşte uşor cu lucrurile plăcute, iar eu şi Boyle nici nu ne mai putem închipui că nu ne cunoaştem de o viaţă. În firile noastre e ceva hotărât şi direct care ne îngăduie să ne înţelegem. I-am dat un ceas pe care-l mai aveam prin rezervele mele, cu crucea mea de smalţ albastru închis, „doar ca să-l poarte cu el în buzunar“, şi a fost mult mai mişcat decât mă aşteptam. Înainte să plec, Nando m-a chemat în camera lui să-mi spună că nu îi place călătoria mea, din cauza a ceea ce ar putea spune duşmanul, care ne consideră pe mine şi pe Carol (şi pe bună dreptate!) centrul opoziţiei; dar, fireşte, Nando şi guvernul vor avea probleme dacă ne manifestăm prea deschis, numai că pentru cei cu capul pe umeri, pentru cei care speră ca într-o zi să aibă din nou ţară, suntem flacăra adevărată, sâmbure de speranţă.

Mi-a părut rău că Nando era supărat, dar era pur şi simplu prea târziu să mai fac ceva când deja mă îmbrăcasem să plec. Era înclinat să-l atace pe Carol, dar i-am explicat că nu are nici un drept s-o facă, de vreme ce nu-i dăduse lui Carol nici o *linie de conduită* pe care s-o urmeze.

În cele din urmă am plecat cu Mignon şi Nicky; trenul nostru a pornit de la Piatra la 11. Noapte de vară, caldă şi plăcută.

Cu principele Nicolae

Sunday 4 6/18 August 1918 — Bicaz

Nicolas' 16th birthday. He came by motor from Maxut with Denise and Baby. He has grown extraordinarily in the last year. He is nearly double his size has a slim and attractive figure - a rather too long nose but a refined thin rather pale face and hair that wont keep tidy. Of all my children he is the most active, most like me in his quick unhesitating movements, always ready to be doing something, inventing something, undertaking something. He has ready wit, does not learn too badly and has a way of cruidia. fully insinuating himself into every heart.

My day was again rather a rush. As I am leaving this evening there seemed such a lot to settle up besides Boyle and I have big plans in view and his being alone and talking no language I do all the interpreting for him in every direction. We have been much together lately, he is going to

Printre soldaţi

Petrecere câmpenească

„Parastas“ pentru cei căzuţi

În mijlocul unui grup de militari

Târgu Ocna

luni, 6/19 august 1918

Zi de efort fizic. M-am întâlnit cu Carol devreme, la Târgu Ocna. Barbu era şi el în tren şi a plecat mai departe, la Dărmăneşti, să-şi viziteze cumnata rămasă văduvă, Elisabeta.

Carol era cu toţi ofiţerii regimentului lui, Vânătorii de Munte, veniţi cu el să viziteze câmpul de bătălie pe care au luptat cu atâta curaj pe vremea asta, anul trecut. Colonelul şi alţi ofiţeri care luaseră parte la atac ne-au descris şi explicat acţiunile chiar în locurile unde se întâmplaseră. Era înăbuşitor de cald, dar de peste tot aveam privelişti splendide. Am urcat călare dealul lung; eu şi Mignon, descurcându-ne cum am putut, în costumele noastre ţărăneşti, pe şei bărbăteşti, arătam foarte *couleur locale*. Am mers cu curaj peste tot şi am îndurat fără crâcnire cel mai nemilos soare, sacrificându-ne tenul pentru cauza

cea dreaptă. Carol e extraordinar de precis şi sistematic, nu şovăie deloc, organizează lucrurile cum vrea şi cum consideră că e mai bine, cu un aer oarecum impresionant şi uşor pompos, lucru care mă deranjează puţin ca mamă, dar pe care-l apreciez, fiindcă mi-am trăit toată viaţa cu un om care n-a ştiut niciodată prea bine cum să-şi impună voinţa, nici în lucrurile mari, nici în cele mici. Carol nu se îndoieşte niciodată că are toată dreptatea şi că e întru totul îndreptăţit în ceea ce face, aşa că ceilalţi îl urmează firesc. Cum e copilul MEU, nu mă pot abţine să nu zâmbesc pe dinăuntru, dar recunosc că face lucrurile bine, cu un spirit al ordinii lăudabil. E foarte sistematic, foarte convins şi sincer în tot ce face. În plus, spre deosebire de tatăl lui, ştie să-şi asigure supunerea celor din jur.

Am luat prânzul sus la Cireşoaia, unde vizitaserăm tranşeele în noiembrie anul trecut, când încă eram în război. Am stat într-un fel de şanţ circular pe care-l săpaseră cu ocazia aceasta, cu farfuriile pe jos – un aranjament foarte confortabil. După aceea am umblat pe câmpul de luptă. Fusesem acolo în primăvară, când înfloreau violetele, pe când pacea încă se discuta, iar disperarea mea îşi atinsese culmea. Numeroasele morminte mărunte au fost îngrijite cu atenţie şi peste tot s-au ridicat cruci din lemn de mesteacăn, albe, şi gărduleţe la fel. Sunt risipite pe toată coasta muntelui şi, de fiecare dată când le văd, îmi inspiră cea mai adâncă emoţie.

Ne-am întors pe jos, pe o cărare incredibil de abruptă şi pietroasă, grea încercare pentru glezna mea stângă, care întotdeauna a fost puţin şubredă. Teribilul a fost mereu lângă mine, îndepărtând cu gelozie pe oricine ar fi vrut să mă ajute, mereu gata să mă sprijine în locurile mai greu de trecut. Era foarte cald şi toţi aveam feţele ca bujorii. Călătoria noastră s-a încheiat într-un sat şi am rămas punctuali până în ultima clipă. La cinci am avut un „parastas“ pentru cei căzuţi, în micul cimitir unde sunt îngropaţi cei mai mulţi dintre soldaţi şi ofiţeri – cei care nu sunt îngropaţi PE câmpul de bătălie. Era prezentă o companie de soldaţi şi o mare adunare de ţărani. La un moment dat pe Mignon a copleşit-o căldura şi a luat-o ameţeala, aşa că a trebuit să plece, dar eu am stat dreaptă până la sfârşit, deşi mă dureau puţin picioarele după coborâşul teribil de abrupt.

Pe la şase am urcat din nou în vagonul meu, unde am scos de pe mine tot ce s-a putut, fiindcă îmi era tare cald. N-am acceptat o invitaţie militară la cină, ci am băut un ceai cu Mignon în vagonul meu; simţeam o oboseală sănătoasă, iar pielea îmi ardea de atâta soare.

Printre ofiţerii lui Carol domnea o atmosferă excelentă de entuziasm şi loialitate.

Târgu Ocna, Coţofeneşti

12 ore teribile. De la zece dimineaţa la zece seara am fost în picioare, mereu în mişcare, fără o clipă de odihnă. Am plecat cu automobilul de la gara din T.O. până într-un loc stabilit, iar de acolo am luat caii, pe un drum foarte abrupt, iar şaua mea era foarte alunecoasă. Am călărit cât de departe am putut, apoi am continuat pe jos urcuşul tare abrupt până la vechile poziţii de la Coşna. Vedere minunată, peste o întindere muntoasă enormă şi, într-o parte, peste câmpii. Acestea au fost poziţiile pe care le-au cucerit prin asalt Vânătorii de Munte, pierzând mulţi soldaţi şi mulţi ofiţeri. Pe atunci era pădure, acum pădurea a fost tăiată şi pretutindeni era o puzderie de flori sălbatice splendide, o adevărată orgie de culoare, o încântare pentru ochi.

Ofiţerii ne-au explicat în fiecare loc acţiunile chiar pe terenul unde s-au petrecut. Urcuşul a fost lung şi epuizant, dar cerul era acoperit şi n-a fost atât de cald ca ieri. Ici-colo erau presărate morminte solitare şi în faţa fiecăruia am murmurat o rugăciune. Am coborât pe partea cealaltă a dealului, cu Teribilul din nou alături de mine ca să mă ajute în locurile greu de trecut, până mi s-au umplut braţele de vânătăi de la strânsoarea lui bine intenţionată, dar dureroasă. A fost un drum greu pentru genunchi şi am înaintat cu greutate, dar grupul nostru era tare binedispus, iar eu şi Mignon ne-am simţit întocmai ca acasă printre oamenii aceştia curajoşi. Cel puţin şase dintre ei sunt decoraţi cu „Mihai Viteazu“.

Am găsit masa de prânz aşezată asemănător cu cea de ieri, într-un fel de şanţ semicircular. De data aceasta întinseseră o apărătoare de pânză peste o parte din masă, ca să ne ferească de soare, dar până la urmă ne-a servit drept adăpost de ploaie, fiindcă pe la jumătatea prânzului ne-a întrerupt o furtună formidabilă, cu trăsnete, care n-a durat mult, dar a fost abundentă şi a făcut pământul alunecos şi primejdios.

Coborârea a fost o comedie. Mignon a alunecat şi a căzut în noroi, iar tânărul ofiţer care o ajuta era gata-gata să cadă peste ea. S-a râs şi s-a glumit mult.

O mare aventură a fost readucerea pe drumul mare a automobilului, care ne aştepta pe un drum dintre câmpuri. Am avut nevoie de toţi soldaţii disponibili, care au alergat după noi şi, în unele locuri periculoase, chiar au ridicat de la pământ automobilul greu, iar în altele l-au împiedicat să se rostogolească în şanţuri şi peste valuri de pământ. A fost o coborâre primejdioasă. Eu le tot dădeam soldaţilor noştri încinşi, harnici şi veseli zahăr pe care-l aveam cu mine din abundenţă, într-un sac. În cele din urmă, am ajuns la drumul mare fără accidente, dar cu mari greutăţi, şi am zburat pe lângă Grozăveşti până la Coţofeneşti, unde voiam să petrec câteva ceasuri cu

inspectarea lucrurilor mele şi cu vizitele din partea celor sărmani. Ne-am luat un rămas-bun foarte afectuos de la Vânătorii de Munte şi am sosit la Coţofeneşti pe la şase.

Încă de pe drumul de la gară m-au întâmpinat cei trei prieteni ciobani ai mei, cei mai apropiaţi, care au trebuit luaţi imediat pe aripile automobilului, după ritualul străvechi. Le străluceau feţele de bucurie şi nu s-au lăsat până nu mi-au dat, în detaliu, toate ştirile satului. La uşa casei aştepta, credincioasă şi sinceră, doamna Ştefănescu, care trudise întreaga zi ca să pregătească totul. Mi-am găsit vazele pline de flori, iar pe masă o prăjitură excelentă, făcută de ea. Florile mele crescuseră, multe pălării de floarea-soarelui sunt deja grele de seminţe. Una dintre nalbele mele a crescut roză, înaltă şi frumoasă, margaretele sunt un succes, iar petuniile violete erau o splendoare. Tovarăşii mei desculţi se îngrijesc de toate de parcă ar fi coproprietari.

Am luat un ceai grăbit, la care au luat parte şi cei trei prieteni desculţi. Apoi am plecat pe jos la cimitir, pe care întotdeauna îl vizitez primul. Mai târziu ni s-a alăturat Barbu şi am mers mai departe, în sat. Ne-am vizitat toţi prietenii cei simpli şi am împărţit zahăr peste tot. Venirea mea i-a umplut de o bucurie evidentă. Bătrâna Elisabeta strălucea de încântare şi avea multe să ne povestească, Maria cea suferindă de tuberculoză arăta palidă şi nefericită, dar ne-a asigurat că se simte mai bine, mama Anica ne-a condus în cea mai bună odaie, în care până acum a găzduit militari. Soarele începuse deja să coboare, aşa că ne-am grăbit să ne continuăm drumul de-a lungul râului, însă nu spre casă, ci spre spital, unde „Şcoala Normală“[246] şi cercetaşii voiau să-mi ţină un fel de reprezentaţie. Ne-a primit un cor care a cântat imnul naţional şi am fost aşezaţi solemn sub nişte copaci înalţi, într-un crâng fermecător din spatele spitalului, unde ni s-au cântat tot felul de cântece, ni s-au recitat versuri, ni s-a dansat, ni s-au ţinut demonstraţii de gimnastică. S-a întunecat de tot şi s-a aprins o singură lumină electrică. Era prima dată când stăteam jos de dimineaţă. În cele din urmă, am luat o cină târzie la draga mea Casă a celor patru vânturi, la zece, cu feluri româneşti excelente, gătite de doamna Ştefănescu. Luna se ridica glorioasă şi plină; la 11 am părăsit, cu regret, pragul căsuţei mele iubite.

Carol s-a întors singur.

Bicaz

miercuri, 8/21 august 1918

Am sosit devreme la Piatra şi am plecat de la gară la opt şi jumătate, ca să ajungem la timp acasă la noi, la micul dejun. Am fost prea punctuali; în afară de Ileana, restul familiei nu era gata. Ieri avuseseră parte de o ploaie torenţială, dar erau cu toţii binedispuşi.

După micul dejun, firește, am dat fuga la Boyle. Ne-am bucurat foarte mult să ne revedem şi să ne reluăm îndeletnicirile. Mi-a luat mâna într-o strânsoare bărbătească şi m-a privit drept în ochi, cu o emoţie vădită, care mi-a arătat că i-am lipsit şi că se bucura să mă vadă reîntoarsă. Ne-am apucat de lucru imediat şi am hotărât câteva puncte esenţiale. E o adevărată încântare să lucrez cu el. Dar îmi va lăsa un gol în viaţă când se va întoarce la celelalte treburi ale lui.

Greutăţile lui Nando cu guvernul se înmulţesc, miniştrii comit tot felul de fapte de neiertat care fac să-ţi fiarbă sângele în vine, dar care au fost greu de împiedicat. Barbu pleacă la Iaşi să se intereseze de situaţie în general. La prânz a venit St. Aulaire, de la Roznov, şi am stat mult de vorbă cu el. Ştirile de pe frontul de Vest sunt în continuare bune – inimile ni se bucură şi tremură.

Barbu a venit la ceai, ca de obicei, iar apoi am făcut pe interpretul între Boyle şi Ballif, fiindcă avem nevoie de Ballif în fruntea organizaţiei pe care încercăm s-o punem pe picioare, dar pe care, deocamdată, o păstrăm secretă. Ballif a fost extraordinar de cooperant, mult mai mult decât mă aşteptam eu, şi s-a învoit să se ocupe de ceea ce i-am propus, declarând că toate sunt posibile. Boyle spune că e o treabă pentru un singur om şi m-a întrebat dacă ştiu pe cineva potrivit, iar eu am spus „Ballif“ – el mi-a acceptat alegerea. Discuţia m-a umplut de satisfacţie, acum putem merge mai departe. E minunat să ai un om ca Boyle alături, e minunat să nu te îndoieşti, să nu te temi, ci doar să te bizui cu toată încrederea pe cineva puternic, bun şi capabil; nu trebuie decât să-l privesc în ochi şi îmi dau seama că e mai credincios decât orice câine de pază. Îi mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a scos un asemenea om în cale, în calea mea care acum arată atât de întunecată şi de presărată cu primejdii şi greutăţi.

Mai târziu am continuat vizitele printre săracii din valea Bicazului cu Boyle şi Ileana, cu automobilul plin de lucruri de împărţit.

Am urcat până la o colibă singuratică pe care o tot văzusem de departe, cu acoperişul plin de găuri şi pe jumătate lipsă, o cocioabă minusculă şi strâmbă, ca o cutie înghesuită. Era întocmai ca într-o poveste: în ea locuia o bătrână încovoiată de spate, cu o pisică, două oi şi amintirile a doi soţi şi cinci copii mari, care muriseră cu toţii cu mult, mult timp în urmă. A fost încrezătoare şi vorbăreaţă, mi-a tot povestit despre morţii ei de parcă erau încă în viaţă, istorisind fără întrerupere, trecând de la un subiect la altul, vorbind despre frumuseţea fetiţei moarte, care era drăgălaşă ca Ileana, despre cei patru băieţi pe care-i „făcuse“ puternici şi înalţi. Nu avea nimic, absolut nimic în colibă, în afară de o sobă mică şi strâmbă şi o laviţă şchioapă, de lemn; dormea pe podea, pe o bucată de covor sfâşiat, lată de o palmă, dar nu s-a plâns de altceva decât că o dor oasele – şi a continuat să vorbească despre cei patru băieţi ai ei de parcă ar fi fost

încă în viaţă, până când, la insistenţele mele de a afla unde sunt, mi-a explicat „că sunt toţi patru pe lângă bisericuţa de la Neagra“ – atunci am înţeles. Mi-a spus că-i făcuse pe toţi cu primul soţ – cu al doilea nu făcuse nimic.

Mi-am băut supa ca de obicei acasă la Boyle şi ne-am bucurat amândoi să fim din nou împreună. L-am pus să-mi povestească despre afacerile lui din Klondike şi despre viaţa lui de dinainte, atât cât pot scoate de la el, fiindcă e mereu interesantă. Barbu a venit să-şi ia rămas-bun la 11.

Bicaz

joi, 9/22 august 1918

Zi frumoasă. Lucrurile obişnuite: vizită la Boyle, care se simte tot mai bine în fiecare zi, tot mai capabil de muncă în fiecare zi, şi care mă face să lucrez energic. Ce voinţă de fier are omul acesta! Azi îi avea invitaţi pe colonelul rus Elin cu soţia. Colonelul conduce Crucea Roşie rusă de la noi şi a avut mari necazuri cu guvernul nostru. Încerc să-l ajut, iar Boyle încearcă să-l convingă să-mi vândă mie toate bunurile. Boyle face un joc magnific. Eu stau deoparte, urmăresc, admir şi intervin unde mi se cere.

La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Elin. Mai târziu am stat de vorbă cu colonelul şi cu Boyle; sperăm să ajungem la o înţelegere. Apoi i-am avut invitaţi pe Balş şi pe doi doctori care ne inspectează sanatoriile de *tuberculoşi*, veniţi să dea raportul.

La cinci, Nando ne-a dus pe mine şi pe Boyle la Râşnov, cu Rândunica; a fost o călătorie încântătoare, Rândunica a zburat. Soţii Economos s-au bucurat mult de vizită. Locul e fermecător, au flori superbe. Mă simţeam binedispusă şi toată lumea s-a mirat să vadă că eu şi regele arătăm atât de bine, în ciuda necazurilor. Era acolo şi soţia cea nouă a lui Grigorescu, dar el lipsea. S-a căsătorit cu sora mai mică a lui Negroponte, o fată bătrână de vreo patruzeci de ani, şi s-a descotorosit de fosta soţie, o femeie foarte onorabilă, pentru că e de părere „că eroul de la Mărăşeşti îi datorează ţării să fie bogat“ – *ce mai fel de a vedea lucrurile*!

Era acolo şi tânăra doamnă Negroponte, foarte drăguţă, cu un aer proaspăt; are trei copii adorabili, un băieţel de doi ani şi doi gemeni irezistibili de vreo patru luni, care s-au lăsat îmbrăţişaţi cât mi-a poftit inima. Mărturisesc că apropierea sugarilor a trezit în mine o foame, un dor; mi-a amintit de multe lucruri care pentru mine nu mai sunt – nu mai sunt…

Boyle avea de discutat cu St. Aulaire, care era încă acolo. Am stat de vorbă, am vizitat biserica veche şi frumoasă din parc etc. Bătrânul e isteţ şi tăios.

Întoarcerea acasă a fost minunată, în spatele nostru se ridica o lună

magnifică.

Am cinat cu Boyle, ca de obicei. Lumina lunii era formidabilă. În asemenea nopţi e şi greu să te culci. Am observat-o cu toţii, iar eu şi Lili am hotărât să facem mâine o plimbare la lumina lunii. N-am mai văzut o asemenea lună, iar noaptea era foarte caldă.

L-am primit pe Nicoreanu (prefectul de poliţie), venit de la Iaşi să vorbească cu Nando. Spune că *le revirement* faţă de Brătianu e extraordinar, din pricina comportamentului stupid al guvernului actual.

Bicaz

vineri, 10/23 august 1918

Cea mai caldă zi de până acum, superbă, dar cam prea toridă între miezul zilei şi şase. Am petrecut-o ca de obicei. Vizită la Boyle, marele nostru plan capătă formă – Boyle e în elementul lui. De la el m-am dus cu Lili s-o vedem pe Nadeja. Acolo l-am găsit pe Slătineanu, care urma să ia prânzul cu noi. Nadeja mi-a citit din versurile ei.

La prânz, Slătineanu. După masă am discutat cu el unele aspecte în care trebuie, ca de obicei, să-mi ofer ajutorul. I-am citit lui Lili, apoi le-am servit drept interpret lui Boyle şi Ballif, care voiau să ia câteva hotărâri. Ballif e dispus să lucreze cu noi – foarte dispus.

Am luat automobilele şi am mers cu toată familia la „Fata Morgana“; în continuare era foarte cald, dar mai târziu a fost divin. Locul acela mă umple de bucurie. Am cules multe garofiţe şi genţiane de un albastru splendid. Ca să le facem servitoarelor o plăcere, le-am luat cu noi în camioneta „Regina Maria“. O, ce frumuseţe de loc! Am dus-o pe Symki unde vreau să-mi construiesc casa şi am pus-o să-şi imagineze cum ar locui în marile mele încăperi albe, bucurându-se de priveliştea fermecătoare.

M-am întors târziu şi am cinat cu Boyle; discuţie lungă, l-am convins să-mi vorbească despre viaţa lui de pe vremuri, care mereu mă fascinează. Dar a fost mereu singuratic şi i se pare incredibil că singura femeie dintre câte a întâlnit care îi e bună tovarăşă de conversaţie şi de lucru e regină. Pare o soartă ciudată. Se poate şti DE CE se petrec lucrurile aşa cum se petrec?

Boyle m-a condus înapoi acasă, dar lumina lunii era prea frumoasă să mă culc. Barbu se întorsese de la Iaşi, era cu Nando. După ce am ascultat ştirile pe care le adusese, l-am condus acasă cu Lili şi Boyle. La întoarcere ne-am întâlnit cu Nando. Boyle a mers cu noi până la mine acasă, apoi, fiindcă plimbarea fusese lungă, le-am oferit lui şi lui Lili un ceai şi am stat de vorbă; ne-am despărţit de-abia după unu şi jumătate.

Bicaz

Ziua lui Nando. Vreme splendidă, caldă, dar nu înăbuşitoare. Dimineaţă agitată, cu multe sosiri şi felicitări. Toţi miniştrii. A venit chiar şi Griguţă Cantacuzino, cu care mi-e greu să dau ochii şi mâna. Imediat după prânz au trecut peste noi în zbor două avioane care au aruncat felicitări tipărite şi flori. A fost o priveliştе fermecătoare, au zburat foarte jos peste casă şi râu şi au făcut acrobaţii în aer. Veniseră de la Roman, iar felicitările tipărite purtau semnătura bunului meu prieten Moşoiu. Nando a fost emoţionat, toată lumea s-a simţit mişcată şi încântată.

Scurtă vizită la Boyle. Lili a venit să facă fotografii. Lumina era excelentă, sper să iasă ceva. Lili dă pe dinafară de *joie de vivre*, e ca un căţel jucăuş. Mamulea l-a consultat pe Boyle şi a declarat că starea îi e mult mai bună, dar îi recomandă în continuare să se odihnească şi să se ferească de plimbări pe jos, mai ales la deal.

Am discutat de mai multe ori cu Ballif despre marele nostru plan. Îmi pune în faţă toate greutăţile, dar recunoaşte că prin el se deschid posibilităţi splendide. Are faţă de ceea ce vrem să facem un fel de uimire amestecată cu respect. E un plan impunător, ca Boyle însuşi. L-am vizitat pe Marghiloman, împreună cu Ballif, ca să obţinem permisiunile necesare pentru a continua. Nu i-am dezvăluit cât de mare este acţiunea, sau cât de mare sperăm să fie, doar că trebuie să fie în ordine din punct de vedere legal. Ne aşteaptă greutăţi, dar poate deveni ceva măreţ. Boyle, care va fi în spatele acţiunii, e în stare s-o scoată la capăt, dar vrea să rămână întru totul în umbră.

Discuţie cu Barbu înainte de prânz. Ca întotdeauna, încercăm să-l întărim pe Nando şi să-i dăm puterea de a le ţine piept miniştrilor fără să-i oblige să demisioneze; deocamdată trebuie să rămână în funcţii.

Prânz oficial cu toată pompa. Marghiloman a ţinut un discurs. Nando a răspuns. S-a dat glas unor sentimente admirabile, exprimate de buze în care nu credem prea tare. Viaţa e o piesă ciudată, în care drama şi comedia se împletesc în mod bizar. Plutea în aer un fel de anticipaţie simţită de toată lumea. După prânz, conversaţie generală; a trebuit să vorbesc chiar şi cu G. Cantacuzino, ceea ce mi-a repugnat.

După masă chiar m-am odihnit o oră şi jumătate, cum n-am mai avut ocazia de multă vreme, apoi a venit Barbu şi am petrecut împreună o oră liniştită, *gemütlich*[247]. În ultima vreme l-am văzut prea rar, amândoi suntem tare ocupaţi, iar familia lui vrea să-l aibă alături.

Am ieşit la o plimbare târzie cu automobilul, împreună cu Ileana, Nini şi Boyle, până la săracii noştri din Rugineşti. Am stat multă vreme cu bietele noastre prietene bătrâne şi le-am adus mâncare bună. Cele două babe simpatice erau tare firave; priveliştea era mai frumoasă ca niciodată, seara era calmă, iar aerul nici prea cald, nici prea rece.

Mi-am băut supa la Boyle. Seara a fost formidabil de frumoasă, parcă se strânseseră într-un mănunchi o mie de lumini electrice. A dat de mine Lili, am mers în vizită la Symki, pe care o durea capul, a venit şi Nando, i-am lăsat să stea de vorbă şi am mai făcut o plimbare cu Lili, Carol şi Nicolae; am petrecut noaptea aici, în căsuţa cea nouă de lemn, pe care tocmai au terminat-o.

Bicaz

duminică, 12/25 august 1918

Ne bucurăm de un şir de zile minunate, zile de vară foarte calde şi înmiresmate; lumea întreagă e plină de mirosul de fân proaspăt cosit. Miezul zilei e torid, dar e temperatura sănătoasă, necesară, a verii.

Zilele îmi sunt foarte ordonate, dar nu stau degeaba, am planuri mari care, cu voia Domnului, se vor împlini puţin câte puţin. Deocamdată lucrurile stau atât de bine, încât nici nu-mi vine să cred, dar mai e doar un pas de făcut – sper că nu se vor risipi toate ca un vis prea frumos.

Vizită la Boyle, unde ni s-a alăturat şi Teribilul, ca să discutăm câteva lucruri practice. M-am dus cu Carol şi Barbu, în automobil, să vedem cum mai arată drumul spre Crivaia. S-a făcut o parte destul de lungă, dar încă nu e gata.

La prânz, generalul Razu cu soţia, generalul Alevra şi încă un general al cărui nume nu mi-l mai amintesc. Doamna Razu e fiica bătrânului Mandrea, încă tânără şi foarte agreabilă. Cu Alevra am stat de vorbă despre situaţia militară. Germanii încearcă să ne oblige să ne trimitem toate armele şi muniţiile de partea cealaltă, ceea ce, fireşte, ar fi un dezastru; el încearcă *să le zădărnicească planurile*.

Vară la Bicaz

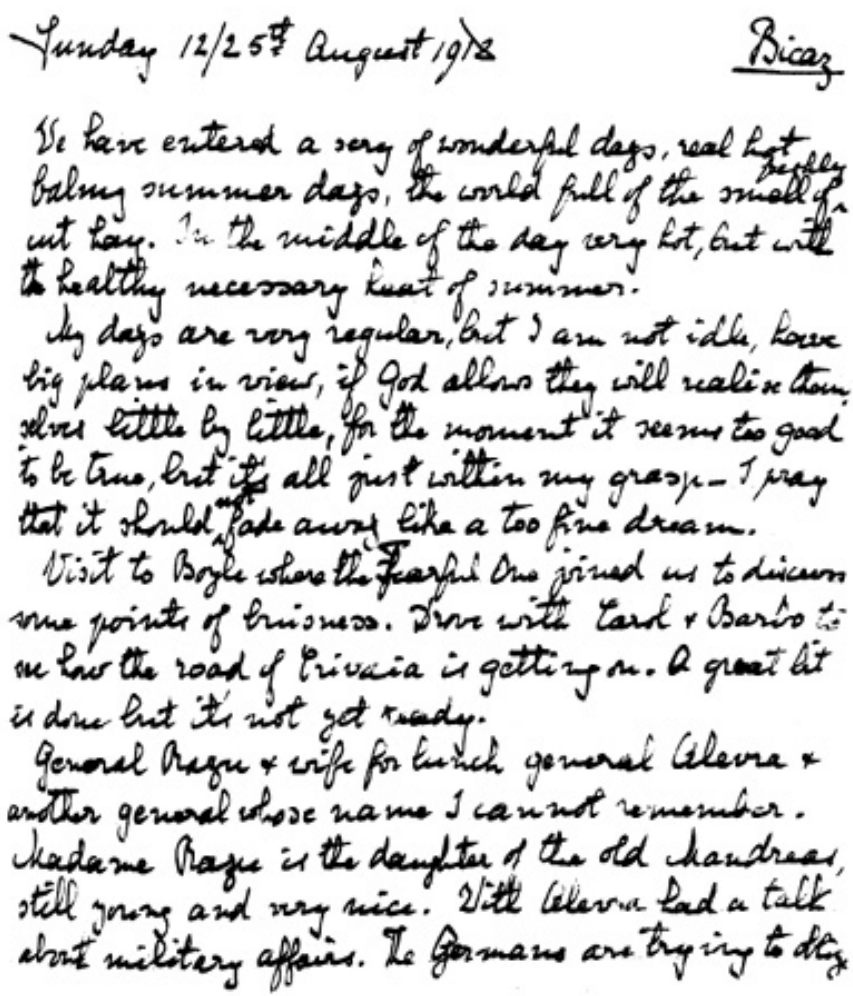
Sunday 12/25th August 1912 Bicaz

We have entered a very of wonderful days, real hot Indian balmy summer days, the world full of the smell of cut hay. In the middle of the day very hot, but with the healthy necessary heat of summer.

My days are very regular, but I am not idle, have big plans in view, if God allows they will realise themselves little by little, for the moment it seems too good to be true, but it's all just within my grasp – I pray that it should not fade away like a too fine dream.

Visit to Boyle where the Fearful One joined us to discuss some points of business. Drove with Card + Barbo to see how the road of Privaia is getting on. A great bit is done but it's not yet ready.

General Ragu + wife for lunch general Calevra + another general whose name I cannot remember. Madame Ragu is the daughter of the old Andreas, still young and very nice. With Calevra had a talk about military affairs. The Germans are trying to dig

După-amiază liniştită, petrecută citind cu Lili şi Lisabetta; mai târziu a venit Symki, apoi Barbu, care pleacă pentru două zile, împreună cu Eliza, fiica lui, la Oneşti, reşedinţa lor de la ţară, unde are nişte treburi.

La şapte am plecat cu toţii la un picnic la Locul de Vis, „Fata Morgana“.

Seara a fost splendidă. Am aşteptat până s-a ridicat luna de după dealuri. Eu şi Lili am urcat până în vârful unui deal ca să-i vedem răsăritul. Eram foarte sus, lăsasem în urmă o pătură de brazi de culoarea tuşului, umbra unei păduri enorme care se întinde până se pierde în mister. Am fost cu totul singure în urcuşul nostru pe întuneric. În cele din urmă a apărut şi luna glorioasă şi ne-a luminat lumea tăcută cu raze de argint; a fost cu adevărat superb. La

întoarcere ne-am mai plimbat puţin prin grădină. Barbu a venit să-şi ia rămas-bun. Boyle venise şi el cu un rus tânăr. L-am condus până la el acasă cu Lili. În nopţile acestea cu lună nu ne îndurăm să ne culcăm.

Bicaz

luni, 13/26 august 1918

Ziua s-a arătat mai întâi noroasă, dar s-a limpezit destul de repede, a fost frumos. Am petrecut-o ca întotdeauna. Vizită la Boyle, unde ni s-au alăturat Mignon, Irina şi Denize şi le-am fotografiat pe fete pe lângă bucătăria rustică. Citit, scris, la prânz Coandă. După aceea le-am citit lui Lili şi Symki amintirile înflăcărate din noiembrie–decembrie 1916. Coandă a venit la un ceai. Discuţie. Spune că germanii devin din ce în ce mai greu de suportat. Ura faţă de ei creşte enorm – nu au nici o măsură. În vest, avantajul în prezent e întru totul de partea aliaţilor.

Am mers cu automobilul cu Boyle să vedem un sat sărac mai departe de „Fata Morgana“, unde nu mai fusesem. Am fost primită cu o bucurie incredibilă de femei şi copii. Maşina s-a dovedit neîncăpătoare pentru toate florile care mi s-au oferit. Am vizitat un copil bolnav. Am promis să aduc doctorul cu mine mâine şi le-am spus tuturor celor suferinzi să se adune la o casă anume, fiindcă îi va consulta doctorul. În seara asta Boyle nu se mai simţea prea bine, îl supăra piciorul. Îşi simţea limba grea – mi-am făcut griji pentru el.

Bicaz

marţi, 14/27 august 1918

Dimineaţă frumoasă. M-am plimbat prin grădină culegând trandafiri şi bucurându-mă că trăiesc. Aerul de aici îmi priieşte, mă simt plină de viaţă şi bună dispoziţie, sănătoasă şi gata să ţin piept necazurilor, primejdiilor şi durerilor noi. Încerc să nu adorm în răgazul acesta trecător din inima furtunii. Folosesc odihna de aici ca un fel de leac, dar încerc să n-o las să mă slăbească, pentru când voi înfrunta ce va veni. L-am vizitat pe Boyle, am încercat să-i traduc un articol în română despre Basarabia, trimis de Văitoianu, dar a ieşit tare stângaci. După prânz le-am citit lui Lili şi Symki. Apoi am mers cu automobilul în satul Izvorul Alb, unde fusesem şi ieri, însoţită de Symki şi urmată de Mamulea şi de micul Georgie; am doftoricit tot satul şi am aranjat ca dr. M. să-l ducă pe copilul bolnav la spitalul din Hangu. M-am pomenit de-a dreptul îngropată în flori de la fiecare casă, mi le-au adus în valuri. Îmi sunt dragi localnicii. Supă la Boyle, furtună teribilă, ploaie violentă. Nu se simte prea bine.

Bicaz

miercuri, 15/28 august 1918, Sf. Maria Mare

Exact acum doi ani s-a declarat mobilizarea în ţară. E ziua numelui lui Mignon, dar mulţi îmi telegrafiază şi mie, fiindcă e cea mai mare din „sărbătorile Mariei“. Vremea e încă ploioasă şi umedă. Barbu s-a întors devreme de la Iaşi şi Oneşti, cu multe de povestit. Marghiloman începe să facă presiuni în direcţia legilor oribile pe care vrea să le dea; se aşteaptă ca Nando să le semneze şi ameninţă cu demisia dacă refuză. Nando va răspunde că, în calitate de rege liber, nu poate aproba asemenea legi, dar, dacă guvernul e obligat de inamic să îşi pună semnătura pe o asemenea oroare, atunci, pentru a nu atrage probleme asupra guvernului, se va resemna să o facă, cu inima sângerândă, de vreme ce deja a trebuit, din nefericire, să primească multe umilinţe amare. Eu şi Barbu am mers împreună până la casa lui Boyle. Azi se simţea din nou mai bine şi era, ca întotdeauna, plin de planuri pentru eforturi epuizante şi muncă. Marele eveniment al zilei a fost că a cerut să mă vadă un domn din Ungaria. S-a ezitat mult, nimeni nu era sigur dacă e cazul să-l primesc sau nu. În cele din urmă s-a decis că ar trebui să-l primim şi eu, şi Carol, aşa că la prânz a venit şi el.

L-am primit în audienţă la 12. Ce voia DE FAPT de la mine nu ştiu, motivul dat a fost că voia să-mi spună că în Ungaria nobilimea e indignată de articolele insultătoare la adresa mea care au apărut în ziarele de la Pesta şi că întreaga societate ungurească mă admiră ca regină şi mă consideră o patriotă care şi-a făcut datoria; că destinul a hotărât să intru în război împotriva Austro-Ungariei şi Germaniei, dar că interesele Ungariei şi ale României se aseamănă atât de mult, încât cele două ţări trebuie să încerce să trăiască în bună înţelegere după război, să se întărească şi să se ajute, nu să se certe. Fiind ţări agricole, se vor putea ridica din haos mai repede decât cele industriale şi ar putea deveni factori importanţi în reclădirea Europei. Ungaria s-a săturat de război şi de nevoia de a-şi urî vecinii şi marea ei durere e că se află în război împotriva Angliei, pe care o iubeşte, în ciuda situaţiei de acum a Europei; a adăugat că eu sunt englezoaică şi deci o fiinţă de esenţă superioară şi tot de aceea am un asemenea magnetism asupra poporului meu, de aceea sunt o conducătoare etc. şi că, de cum se termină războiul, trebuie să vin în Ungaria şi voi avea parte de o primire cum n-a mai avut nici o regină până acum!

Bizară discuţie, mă tot întrebam încotro bate DE FAPT şi de ce fusesem aleasă tocmai EU ca să fiu convinsă.

Am spus foarte puţine, am negat că aş avea vreun rol în politică, am vorbit despre nedreptatea acuzaţiei cum că eu aş fi pornit războiul, dar am recunoscut că sunt iubită de popor şi de armată, fiindcă mi-am făcut, cred eu, datoria în vremuri copleşitor de grele; am adăugat că n-am urât niciodată vreun popor, dar că pacea aceasta monstruoasă mi-a otrăvit sufletul şi, atâta timp cât problema frontierelor rămâne aşa de

spinoasă, e foarte greu să vorbim de înţelegere paşnică. El a încercat să dea la o parte subiectele mai ample, dar eu am rămas amabilă, totuşi oarecum semeaţă în rezerva mea. Cred că are vreo 40-45 de ani, părul îi e cărunt, iar faţa rasă, plăcută. Mai târziu s-a întâlnit cu Carol şi i-a spus mai mult sau mai puţin aceleaşi lucruri.

În continuare nu-mi e prea clar ce voia CU ADEVĂRAT şi CINE l-a trimis.

După prânz, la care a fost invitat Auriti, Carol, Nicky şi Mignon s-au distrat de minune golind de apă prelata întinsă peste terasă. S-au apucat să împungă cu nişte beţe lungi buzunarele mari de apă adunată deasupra şi erau atât de comici, de absurd de veseli şi de prostuţi, încât „am râs şi am tot râs până n-am mai putut!“

După prânz le-am citit lui Symki şi lui Lili. Le interesează enorm jurnalul meu, retrăim lunile groaznice din iarna lui 1917.

Mai târziu am făcut o plimbare cu maşina, doar cu Nando, ca să culegem o mulţime de genţiane pe un mal înalt descoperit de mine. Era un covor de flori de un albastru viu, magnific. Am cules şi am tot cules, până n-am mai putut şi am obosit foarte tare, fiindcă malul era foarte abrupt.

Barbu a lucrat toată după-amiaza la o lungă telegramă cifrată pe care Nando vrea s-o trimită guvernului, aşa că nu l-am mai văzut.

Ceai la Boyle, condusă acasă de Lili, care azi a fost melancolică. Mamulea a început să-l maseze pe Boyle şi speră că-i va face bine. Vreme umedă, dar caldă; luna nu s-a mai arătat.

Bicaz

joi, 16/29 august 1918

Dimineaţă superbă, dar m-am simţit agitată, nu-mi găseam locul, ca înainte de venirea unei furtuni, n-am reuşit să mă apuc de nimic. Nando a primit o scrisoare de la Marghiloman, care-şi oferea demisia fiindcă Nando refuză să semneze legile lui oribile, amnistia, legile care desfac toate judecăţile din timpul războiului şi noua lege pe care vor s-o adopte ca să-i poată judeca pe foştii miniştri şi ca să-i poată arunca în închisoare, dacă va fi nevoie. Legile acestea sunt arbitrare şi împotriva le droit du pays; fireşte, Nando nu poate să nu li se împotrivească. Dar guvernul recurge la un fel de şantaj. Nando a rezistat cu toată puterea de care e în stare, dar, cum e de înţeles, nu vrea să schimbe guvernul tocmai acum, e prea devreme ca să pornim de la capăt cu oamenii noştri, situaţia ne e încă prea precară, nu s-a copt încă vremea măsurilor bune. Mai avem de înaintat prin murdărie! şi umilinţe.

Nando a răspuns că, dacă legile devin obligatorii din pricina presiunilor Germaniei, va trebui să le accepte, cum a acceptat atâtea amărăciuni, dar că nu se poate învoi cu ele dacă sunt doar o monstruozitate a guvernului şi parlamentului. Nu cred că Maiestatea

Sa s-a exprimat în termeni atât de direcţi, dar înţelesul cam acesta a fost. Mâine va merge la Iaşi cu Barbu.

Vizită scurtă la Boyle, am lăsat-o pe Lisabetta cu el; azi îl are în vizită pe unul din ruşii lui tineri. Discuţie lungă cu Barbu şi Nando despre măsurile pe care le putem lua.

După prânz am reluat lecturile de ieri, apoi a venit Barbu la ceai, iar după ceai am făcut o plimbare călare cu Nando, Nicky şi Mignon pe valea Tarcăului, pe nişte ponei de munte. A fost o după-amiază minunată, ne-a făcut mare plăcere mica noastră ieşire copilărească pe căluţii cei ridicoli. E o vale splendidă. Spre seară m-am simţit mai bine, mai fericită; m-am dus pe la Boyle, ca de obicei, are o stare generală ceva mai proastă, îi vine să lâncezească în melancolie. Am încercat din răsputeri să-l înveselesc, nu-mi place să-l văd abătut pe bărbatul acesta puternic şi capabil!

Bicaz

vineri, 17/30 august 1918

Vreme încântătoare, pace în natură, dar discordie între oameni; Marghiloman nu cedează. Azi-noapte târziu, Nando a primit un mesaj de la el, în care spunea că în continuare consideră că atitudinea regelui nu e convingătoare şi insistă să demisioneze. Nando era îngrijorat şi supărat. N-aveam prea multe sfaturi sau vorbe de consolare să-i ofer. Simt instinctiv că e prea devreme să schimbăm guvernul, dar urăsc din suflet metodele celui de acum şi tot ce face; totuşi, îl văd ca o parte din greutăţile crunte prin care trecem şi mă gândesc că într-o bună zi trebuie să vină şi lumina. Acum ne chinuiesc, dar, cu voia Domnului şi a Aliaţilor, va veni şi clipa când vom putea plesni din degete în faţa legilor şi monstruozităţilor lor.

Nando a plecat la o plimbare matinală pe jos, ca să se liniştească. Eu m-am dus la Boyle, unde, mai târziu, mi s-au alăturat Lili, Symki şi, culmea, Elena Moruzi Creţianu, pe care n-o aştepta nimeni. A venit la Bicaz cocoţată pe camionul-bucătărie! Tânărul rus al lui Boyle încă nu a plecat.

M-am întors acasă ca să-i ascult pe Nando şi Barbu discutând despre ce e de făcut. E încă o răspundere grea pe umerii bietului Barbu, fiindcă Nando nu se gândeşte la nimic până nu vine Barbu să vorbească cu el. La prânz Vopicka şi Yeats, amândoi tare amuzanţi. Vopicka vede totul în roz. După prânz ne-a făcut portrete un fotograf din Piatra. Le-am citit tovarăşelor mele obişnuite, Barbu a venit la ceai, iar după aceea el a plecat cu Nando, iar eu am mers cu automobilul, cu Nadeja şi E. Moruzi, la cules de genţiane superbe în locul unde cresc într-o abundenţă fantastică. Vizita obişnuită la Boyle. Încearcă s-o convingă pe Lisabetta să lucreze, sper să reuşească. Îşi dă seama că e mult bine în ea, în ciuda fasoanelor. De două zile se simte

mai bine, dar încă îl supără piciorul şi toată partea dreaptă. Lili a venit să mă conducă acasă.

Bicaz

sâmbătă, 18/31 august 1918

Dimineaţă frumoasă, însorită, trandafiri minunaţi în grădină, o încântare. În fiecare dimineaţă, Nini mi-i aduce pe cei mai proaspeţi şi îmi umple vazele; sunt unii mari şi albi care parcă nu sunt de pe lumea noastră şi alţii roşii ca sângele care par scoşi dintr-un basm sau dintr-o legendă. Am umblat de colo-colo făcând fotografii, apoi m-am dus la Boyle. Discuţie lungă despre Lisabetta, despre Văitoianu, despre speranţele noastre cu Crucea Roşie. Teribilul a fost plecat toată săptămâna, îl aşteptăm să se întoarcă cu ştiri din zi în zi. Barbu ne-a telefonat să ne spună că Marghiloman a acceptat să rămână – sper doar ca guvernul să nu considere că a obţinut o victorie împotriva Coroanei, sau mâine îl vor împinge vrând-nevrând pe rege la noi concesii, până situaţia va deveni de-a dreptul imposibilă. E dezgustător. Barbu se întoarce mâine, dar Nando va mai rămâne acolo câteva zile.

Eu şi Lisabetta am mâncat la Nadeja, care ne-a oferit un prânz excelent. Erau acolo şi Auriti şi E. Moruzi. Am luat-o pe Elena acasă la noi. E încântată de încăperi şi îi plac mult aranjamentele mele şi albastrul draperiilor. Am citit mult cu Lili, apoi am mers cu Boyle să ne vizităm bătrânele prietene de la Rugineşti. Au avut loc câteva scene tare comice şi înduioşătoare. Bucuria la vederea mea a fost neaşteptată şi intensă. O băbuţă a izbucnit în lacrimi, făcându-şi cruce şi mulţumindu-le sfinţilor din rai, fiindcă cineva îi spusese că sunt bolnavă, iar bucuria de a mă vedea sănătoasă în mijlocul lor o copleşea. Le-am dat câte un portret al meu, pe care l-au atârnat pe pereţii modeşti bătând cu o piatră un cui ruginit, apoi şi-au făcut cruce în faţa lui. Le-am dat de mâncare, apoi Ioan mi-a şoptit că le place tare mult tutunul şi, într-adevăr, ţigările mele au adus pe fiecare chip brăzdat de ani un zâmbet mai larg ca niciodată. Boyle le zâmbea şi el cu căldură, tare amuzat de tot ce se petrecea, deşi nu înţelegea nimic din conversaţie. Bătrânele nu mai consideră că e suficient să-mi sărute amândouă mâinile pe faţă şi pe dos, ci acum îmi sărută şi amândoi obrajii cei sănătoşi. Mă supun fără să clipesc. Femeii mai tinere i-am dat o bluză frumoasă.

Am vizitat-o şi pe cealaltă bătrână, cea al cărei fiu a murit, apoi ne-am dus la casa cu copiii cu tuse măgărească şi le-am dat nişte medicamente, pe care le-am explicat cum să le folosească. Am împărţit „malai“ pe la alte câteva case şi, în cele din urmă, a fost chemat bătrânul leu din căsuţa lui dărăpănată şi i-am dăruit un portret al lui, desenat de Stoica, în amintirea zilelor când ne-a pozat. A zâmbit tare

bucuros şi i-am dat şi caş, pesmeţi şi zahăr.

Începuse să plouă tare. Ne-am întors acasă în automobil, hrănind mulţi copii pe drum, iar maşina mi s-a umplut încet-încet de flori. Cina frugală obişnuită la Boyle, întoarcere acasă devreme şi culcare destul de devreme.

Bicaz

duminică, 19 august/1 septembrie 1918

Vreme ploioasă, a turnat toată noaptea, e foarte umed peste tot. Barbu a sosit devreme. Nando mai rămâne la Iaşi o zi-două. Deocamdată, criza s-a terminat, dar Nando a trebuit să semneze legile acelea criminale a căror adoptare o susţine guvernul cu atâta înverşunare. Din fericire însă, a rezistat până în ultima clipă şi toată lumea ştie că nu a făcut-o decât pentru că i-a forţat mâna presiunea din partea inamicului. Eu, una, regret enorm că a trebuit s-o facă până la urmă, dar e drept că sunt mai mult violentă decât diplomată. Un zvon, adus de Carol, spune că şi-a schimbat Carp[248] tactica, nu mai vrea să scape de rege, ci să pună mâna pe el, prin mijloace cinstite sau necinstite, şi să-l aducă la Bucureşti, să răstoarne guvernul, să se descotorosească de mine, să-l trateze pe rege ca pe un om liber, dar să-l forţeze să apuce direcţia pe care vor ei s-o urmeze. Fireşte, germanii nu vor să ne lase în pace fără să ne mai facă vreun rău într-un fel sau altul, aici nu încape îndoială; în ciuda tuturor intrigilor lor, poporul ne iubeşte tot mai mult, nu mai puţin. Aşa înfrânţi şi umiliţi cum suntem, se agaţă de noi şi mai tare.

Vizită matinală la Boyle; plimbare, scrisori de compus pentru Rusia, fiindcă am ocazia, prin Boyle, să le trimit veşti mătuşii Minnie[249] şi rudelor din Crimeea. Prânz la Symki, atmosferă foarte veselă; afară turna cu găleata şi am ţopăit prin noroi şi apă în pantofi mici, roşii.

Am mai scris câteva scrisori, apoi a venit Barbu la ceai şi mai târziu am făcut o vizită la *tuberculoşi* la Pângăraţi. Clădirea mare e în reparaţii, invalizii sunt adăpostiţi în barăci. Totul arăta tare mizer, dar măcar sunt bine hrăniţi. Un băieţel orfan adorabil m-a urmat peste tot, turuind fără încetare şi întrebându-mă când poate să vină să mă vadă la Bicaz. M-a numit „Mama Noastră“ şi a declarat că toate hainele de pe el vin de la mine şi că, de fapt, totul vine de la mine, fiindcă eu sunt „Mama tuturor“[250]. Supă cu Boyle, conversaţie sinceră; m-a condus Lili acasă. Foarte umed. M-am spălat pe cap.

Bicaz

luni, 20 august/2 septembrie 1918

Din nou, zi tare frumoasă; drumurile sunt noroioase. Vizită la Boyle, discuţie cu Barbu. La prânz, Elena Moruzi. După masă am citit, apoi

am plecat repede cu Lisabetta şi Symki, urmate de dr. Mamulea şi doamna Eliad, să vizităm satele dintre Hangu şi Borca, mai ales unul care se numeşte Galu. După-amiază splendidă, peisaje splendide. Am ajutat mai mulţi săraci, am intrat în multe case, am fost binecuvântată de multe guri. O bătrână, căreia i-am ajutat fiul orb, bărbat în toată firea, a considerat din nou că e nevoie să mă sărute pe amândoi obrajii. Pe tot drumul de întoarcere, oamenii mi-au oprit automobilul să-mi dea flori, flori, flori, n-am mai văzut aşa ceva. Eram de-a dreptul îngropaţi în ele. Nando s-a întors şi a luat cu noi o cină târzie. A reparat relaţiile cu miniştrii, dar nu prea îmi place situaţia, Nando îndură umilinţele mai uşor decât mine. Plimbare târzie cu Lili şi Boyle.

Bicaz

marţi, 21 august/3 septembrie 1918

Vreme între ploaie şi soare; a câştigat soarele. Discuţie lungă cu Nando. Nu-mi place atitudinea pe care o adoptă faţă de guvern, nu pare prea deranjat. Nu încape îndoială că îi e mai uşor să îndure umilinţele decât îmi e mie, dar eu sunt o luptătoare, iar el nu. Eu aş fi înclinată întotdeauna să iau taurul de coarne şi să spun lucrurilor pe nume. Mai degrabă i-aş face pe cei din jur (pe cei indiferenţi) să se teamă de mine decât să mă tem eu de ei. Detest compromisul – dar mă tem că viaţa e plină de compromisuri, iar politica şi mai mult. În ultima vreme mă simt tare neajutorată şi nu ştiu cum să-l înarmez pe Nando, împrejurările sunt tare grele, iar noi suntem cu mâinile legate; simt totuşi că Nando n-ar trebui să se lase în voia curentului atât de mult. Cred că trebuie să-l ajut şi nu ştiu cum!

Vizită la Boyle; vremea s-a făcut foarte frumoasă. După prânz am scris puţin, dar în ultimele zile nu îmi iese nimic din ce pun pe hârtie – în multe privinţe, duc o viaţă de animal, corpul îmi e în stare excelentă, dar pe hârtie sunt înceată. Simt prea mult şi prea multe, nu mă pot concentra.

La ceai, Barbu. A sosit mama lui Lili, pe care am invitat-o să se odihnească aici o săptămână. S-a întors şi Teribilul. Tot ce a avut de povestit n-a fost DELOC mulţumitor, prevăd mari greutăţi pentru organizaţia noastră dragă, dar n-am să le îngădui să mă înăbuşe sau să mă descurajeze, aşa că nu le voi cerceta pe toate odată, ca să nu mă îngrozesc.

Plimbare în automobil cu Nando şi Nicky, ca să culegem ultimele genţiane; urcuş teribil.

Supa cu Boyle, discuţii intense. Încearcă să mă întărească în toate şi să mă înveţe să privesc lucrurile drept, să-mi pun armura când e nevoie, să nu-mi irosesc forţele.

Bicaz

miercuri, 22 august/4 septembrie 1918

Vreme perfectă. Dimineaţă petrecută ca de obicei, umblând de colo-colo şi vizitându-l pe Boyle, pe care l-am adus cu mine acasă, unde a stat mult de vorbă cu Nando despre Basarabia şi Bicaz – chestiuni privitoare la apă. Am încercat să pictez genţianele, cu toate nuanţele lor, fiindcă lui Nando i-ar plăcea să le aibă imortalizate, dar nu mai am răbdare cu pensula, din păcate – a trecut tare mult de când n-am mai folosit-o şi nu încape îndoială că aveam talent.

După prânz le-am citit lui Lili şi Symki. Barbu a venit să ne vadă doar câteva clipe, fiindcă îl chemase acasă familia; se simţea tiranizat şi puţin dezgustat de el însuşi şi de ceilalţi. Plimbare în automobil cu Ileana, Nini şi Boyle la Durău, urmaţi de Lisabetta, Symki, doamna Catargi şi Lili; am făcut câteva fotografii. Seara a fost deosebit de frumoasă. Am văzut de departe familia Ştirbey. Pe tot drumul până acolo şi la întoarcere mi s-au oferit flori, flori, flori; am împărţit mult zahăr tuturor copiilor şi le-am dat mălai câtorva suflete sărmane. Mi-am băut ceaşca de supă acasă la Boyle. Ni s-a alăturat şi Lili, am vorbit mult; aerul e ceva mai răcoros.

Bicaz

joi, 23 august/5 septembrie 1918

Zi frumoasă. Azi m-a însufleţit o joie de vivre irezistibilă, o încântare de nestăpânit faţă de toate cele, fără absolut nici un motiv, poate doar pentru că mă simt extraordinar de bine şi sănătoasă. În plus, ştirile de pe frontul de Vest sunt bune, bune. Francezii şi englezii continuă să înainteze. Dar nu primim informaţii precise; numai din ce spun germanii în telegrame ne dăm seama ce se întâmplă. L-am vizitat pe Boyle, apoi m-am dus cu Symki şi Barbu să vedem cum avansează drumul spre Crivaia; e aproape terminat. Am făcut o plimbare fermecătoare pe jos, în valea de unde se captează apa pentru casă. Nici un invitat la prânz. După masă am citit. La ceai, Barbu. Mai târziu, plimbare cu automobilul cu Symki şi Ecaterina Catargi până la Bistriţa, unde am cunoscut un colonel foarte vesel. Pe drumul de întoarcere am descoperit un drum nou şi un sat nou – mare bucurie în rândul populaţiei, multe flori. Seară obişnuită; plimbare până târziu cu Lili, Nicky şi Boyle.

Bicaz

vineri, 24 august/6 septembrie 1918

Vreme splendidă. Zi liniştită, plină de mulţumire; mulţi trandafiri, familia binedispusă, fiindcă aerul de ţară îi înveseleşte pe toţi irezistibil. Mă simt minunat. Veştile de pe frontul de Vest sunt

excelente, dar avem impresia că jumătate din comunicate sunt oprite pe drum. Nu ştim altceva decât ce sunt obligaţi germanii să recunoască, foarte pe ocolite. Îndeletnicirile obişnuite de dimineaţă. Nici un invitat la prânz. Barbu s-a dus la Piatra să vorbească cu Brătianu. Eu am făcut o plimbare călare cu Nando, Lisabetta şi Lili printr-o vale încântătoare, încântătoare, unde am găsit unul dintre cele mai frumoase locuri din câte am văzut şi unde, fireşte, îmi doresc din suflet să-mi construiesc o căsuţă. Copiii mei ne-au invitat la o cină acasă la Nicky, fiindcă azi e ziua Irinei. Ne-au servit cu mâinile lor, au fost ridicoli şi plini de o veselie inocentă. Lisabetta a făcut o supă de ciuperci excelentă. Grasul de Denize s-a simţit în largul lui la petrecere. După aceea, câţiva invitaţi m-au dus la Boyle şi alţii m-au adus înapoi.

Bicaz

sâmbătă, 25 august/7 septembrie 1918

Excursie de o zi, foarte plăcută. Am mers cu Nando şi Lisabetta, în Rândunica (acum îi aparţine lui Nando), la Târgu Neamţ pentru un eveniment militar, iar apoi am vizitat în sfârşit casa lui Carol, care e spaţioasă, curată şi bine clădită. A adus lucruri de la Cotroceni şi i-a dat un aer foarte primitor. Nando a decorat câţiva ofiţeri cu „Mihai Viteazu“ şi câţiva soldaţi cu „Virtutea Militară“. A fost o zi plăcută, nici prea caldă, nici rece, dar a tot încercat să plouă. Am luat prânzul la popotă; discuţii cu generalul Petala, care se înţelege de minune cu Carol, lucrează bine şi cu spor împreună; amândoi sunt puţin pompoşi şi amândoi se iau pe ei înşişi în serios, lucru necesar pentru vremurile în care trăim. După prânz am vizitat un atelier de olărit, care-i interesează pe amândoi, iar apoi am plecat cu maşina să căutăm nişte mânăstiri de care auzisem şi pe care încă nu le vizitasem. Prima a fost Horaiţa, cu o aşezare perfectă, nu prea departe de Văratec – într-o pădure minunată, minunată, de fapt păduri de mesteceni amestecaţi cu brazi, iar printre păduri întinderi ample, unduitoare, de pajişti. Drumul până la unul dintre locurile acestea de un farmec copleşitor e foarte prost. Călugării au fost surprinşi şi încântaţi. Biserica mare are un farmec din alte vremuri şi e împodobită cu totul altfel decât cele cu care suntem obişnuiţi, cu nişte arabescuri care amintesc de Persia pe toţi pereţii, în culori vii şi deschise; se spune că seamănă cu bisericile ortodoxe de la Răsărit şi de la Muntele Athos. Mi-a plăcut tare mult locul, aş fi vrut să mai rămân acolo. Nimic nu mă atrage ca mânăstirile acestea ascunse, colţuri minunate în care domneşte pacea.

M-am smuls de acolo cu regret, dar Nando voia să găsească şi mânăstirea [251], despre care ni se povestise şi care nu e departe de casa doamnei Bogdan. Am găsit-o fără greutate, la capătul unei văi; e o mânăstire de călugăriţe mică şi încântătoare, modestă şi poetică,

înconjurată de un sat drăguţ, iar prin vale curge un pârâu printre dealurile joase, frumos împădurite. Bătrânele călugăriţe au fost încântate şi ne-au dus repede în biserică, unde s-au aprins lumânări şi s-au cântat rugăciuni pentru noi, în timp ce bătrânele umile au făcut plecăciuni nesfârşite, sărutându-ne mâinile şi lovindu-se cu fruntea de podea.

A venit ploaia şi am avut parte de drum ud până acasă; am ajuns la Bicaz pe la şapte şi jumătate. Rândunica e un automobil formidabil, nu te mai saturi de ea. Barbu a venit să stăm puţin de vorbă. Veştile de pe front sunt excelente, francezii şi englezii înaintează fără oprire, germanii au fost obligaţi să recunoască succesul Aliaţilor, iar americanii continuă să vină valuri-valuri, în fiecare lună.

Supa cu Boyle. Apoi, conversaţie plăcută până a venit Lili să mă ducă acasă. Ploaia se oprise. Boyle e tot mai întremat pe zi ce trece.

Bicaz

duminică, 26 august/8 septembrie 1918

Agitaţia obişnuită de duminică. Râmniceanu îşi face apariţia în fiecare săptămână, la fel şi aghiotantul pentru săptămâna următoare. A fost o zi tare frumoasă, deşi aerul a fost puţin răcoros. A venit în vizită Lisette Greceanu, care a fost la Maxut şi se va întoarce în curând la captivitatea ei din Bucureşti. I-am făcut o vizită matinală scurtă lui Boyle, care m-a condus înapoi acasă, iar pe drum ne-am întâlnit cu Văitoianu, venit să raporteze despre greutăţile din Basarabia. Lisette şi Văitoianu au rămas la prânz. Şi-a făcut apariţia din nou simpatica Taţulina, fiindcă e săptămâna ei. După prânz am discutat cu Văitoianu, care mai târziu a avut o întrevedere lungă cu Nando şi Boyle. Barbu a fost ocupat şi n-a putut veni să mă vadă. La cinci am luat-o pe Lisette Gr. la o plimbare cu automobilul, ca să-i arăt bisericuţa drăguţă de la Hangu, şi ne-am întors ceva mai devreme decât de obicei, fiindcă mă simţeam puţin obosită şi cu dureri ici-colo, pentru prima dată de când am venit aici. Scurtă vizită la Boyle, după ce am băut o ceaşcă de supă cu Lisabetta. Lili şi Lisette au venit cu mine la Boyle. Lisette a plecat la 11 şi jumătate.

Englezii şi francezii înaintează în continuare. Au ajuns aproape de St.-Quentin. Apropiaţii noştri se tem că duşmanul va încerca ceva împotriva familiei regale.

Bicaz

luni, 27 august/9 septembrie 1918

Vreme răcoroasă, care a adus cu ea primele semne de toamnă; zilele s-au scurtat. A trecut miezul verii, deşi sper că vom avea parte de o toamnă românească splendidă. Simţindu-mă destul de obosită, ceea ce

nu mi s-a mai întâmplat de când am venit aici, am rămas în pat cât au luat ceilalţi micul dejun şi m-am ridicat de-abia pe la zece şi jumătate. Scurtă vizită la Boyle, discuţie cu Barbu, care avea multe de povestit şi discutat. Se simte puţin abătut, poartă pe umeri de atâta vreme povara destinelor noastre schimbătoare mai mult decât oricare altul, iar acum l-a ajuns dintr-odată oboseala, îmi dau seama; în plus, deşi îşi adoră familia, mi se pare că îi absoarbe toată energia, sunt prea strânşi în jurul lui, îl apasă, deşi el nu-şi dă seama; atmosfera pe care o creează în jurul lui e, după mine, sufocantă, iar aici îl pot ţine strâns. Mi-e greu să-l văd descurajat tocmai când balanţa pare să încline şi spre partea noastră, fiindcă Aliaţii continuă să înainteze, iar germanii să se retragă. Dar distrugerea pe care o lasă în urmă nu se poate descrie – o, vor fi învinşi, dar blestemate le vor fi urmele!

Azi n-am avut oaspeţi. După prânz – lecturi, apoi a venit Barbu, căruia i-am citit ce am scris în ultima vreme despre ţarul Nicolae. După aceea am plecat cu automobilul la Piatra, cu Lisabetta şi Boyle, să luăm ceaiul cu Maria Spiru şi sora ei mai vârstnică, în timp ce Boyle s-a dus să-şi viziteze nişte prieteni din armată, familia Ghiţeanu[252]. La casa Spiru era şi doamna Nevruz. De acolo ne-am dus în vizită la doamna Albu, unde şi-au făcut apariţia şi dr. Costinescu şi doamna Duca. Doamna Albu arată tare bolnavă, dar s-a bucurat mult să mă vadă. Atmosfera a fost plină de veselie şi loialitate. Seară mai puţin răcoroasă decât ieri. Barbu mi-a trimis prin telefon veşti interesante despre înaintarea Aliaţilor, veşti teribile pentru germani, dar care fac speranţa să ne înflorească în inimi. Vizită scurtă la Boyle seara, apoi culcare devreme, cu trupul obosit şi dureros.

Bicaz

marţi, 28 august/10 septembrie 1918

Am luat micul dejun în pat, am scris puţin, dar în privinţa scrisului n-am fost prea productivă în ultima vreme, deşi dau pe dinafară de gânduri şi simt cum creşte în mine puterea de a le da glas; totuşi, deşi viaţa mea de aici e simplă, oamenii sunt tare lacomi de compania mea şi rareori sunt singură. Aceasta va fi întotdeauna o piedică în calea creaţiei la adevărata mea capacitate: „oamenii mei“ nu-mi lasă niciodată timp şi i-am obişnuit pe toţi să fie primiţi cu un zâmbet la orice ceas al zilei. Iar când îmi permit o oră în plus în pat se strecoară în camera mea Ileana şi declară că ora aceea îi aparţine ei – şi cum să nu-i dai Ilenei ora pe care o cere? De fapt, cel mai mare invadator al meu e Lili, care are o sete tot mai mare şi mai nestinsă pentru tovărăşia mea, iar când un om, mai ales un tânăr, dă dovadă de asemenea încântare când i-o ofer, cum să rezist lăcomiei acesteia măgulitoare? Am inima atât de tânără, încât înţeleg de ce şi-ar dori tinerii să-şi petreacă timpul cu mine, dar îi las pe ei s-o descopere, nu

mă impun.

Zi liniştită, vreme cu semne de ploaie, dar deloc rece. Vizită scurtă la Boyle, apoi a venit Barbu şi am discutat situaţia. Munceşte din greu, ca de obicei. N-am avut invitaţi la prânz. După masă am citit cu Lili, am luat ceaiul cu ea, apoi a venit Hârjeu, arhitectul, şi am analizat împreună planurile pentru Crivaia. Mi-am petrecut după-amiaza cu familia – toată lumea a fost foarte veselă –, iar mai târziu am făcut o plimbare pe jos cu Lisabetta, Lili, Maria Ştirbey şi Boyle, până la casa Ştirbey, de unde l-am adus înapoi cu noi pe Barbu. L-am vizitat pe Boyle ca de obicei, apoi m-am întors pe jos, cu Lili. Ştirile despre francezi şi englezi sunt în continuare excelente, dar situaţia noastră e foarte greu de răbdat.

Bicaz

miercuri, 29 august/11 septembrie 1918

Vreme din nou frumoasă şi foarte caldă şi însorită, o adevărată plăcere. Vizită la Boyle, apoi la Nadeja, în căsuţa ei, unde am stat de vorbă, iar ea a făcut câteva fotografii. Fotografia e marele ei talent, îi reuşesc imagini încântătoare şi tot ce fotografiază iese bine. La prânz, Averescu; n-am discutat cu el între patru ochi, dar la prânz s-a înfiripat o conversaţie foarte agreabilă. După masă am citit cu Lili, după care a venit Barbu, iar mai târziu am plecat cu Nando şi Lisabetta, pe valea Oanţului, la satul pe care l-am descoperit acum câteva zile. Am înaintat cât de departe s-a putut cu automobilul, iar apoi am mers pe jos. Ţăranii au fost pur şi simplu fermecători, ne-am bucurat şi noi, şi ei de vizită; mi-au dat fructe şi flori, iar eu le-am dat zahăr, ţigări şi turtă dulce. Am intrat în câteva case. O bătrână, care habar n-avea cine sunt, m-a invitat la ea şi a insistat să-mi dea „lapte batute“, pe care mi-e greu să-l înghit, dar pe care l-am băut cu curaj, ca să nu-i rănesc sentimentele. Îmi spunea „Domnişoara“, dar când i-am spus cine sunt a căzut în genunchi, a făcut semnul crucii şi a invocat toţi sfinţii din cer să-şi reverse binecuvântările peste capul meu.

Într-o grădină – nu, în două – m-au lăsat să fur câte gălbenele am vrut; au grădinile pline de ele şi sunt nişte flori care mă fascinează, au o culoare minunată, puse în apă ţin la nesfârşit şi au un miros înţepător care-mi place. Într-o casă am găsit un bătrân care tocmai murise. Avea bărbia legată şi era întins pe o laviţă de lemn, cu o icoană pe inimă şi o lumânare strâmbă care ardea într-o oală lângă el. Am lăsat bani pentru „pomană“[253], fiindcă aşa se face.

Vizită de seară la Boyle, care se ocupase, cu Ileana, de săracii din alt sat. E foarte generos.

Bicaz

joi, 30 august/12 septembrie 1918

Vreme încântătoare, mulţi oaspeţi: şase doamne din Basarabia şi Elena Perticari, adunate ca să se ocupe de şcolile pe care le deschide Société Orthodoxe la Chişinău, cu ajutorul doamnelor de acolo. Biata Elena era într-o dispoziţie foarte tragică, nu-i răspunsesem la scrisori sau telegrame şi se crezuse uitată sau în dizgraţie. Nu trebuie să fim niciodată egoişti, fireşte că nu era uitată, dar îmi e tare greu să scriu în ultima vreme, aşa că pur şi simplu îi lăsasem scrisoarea fără răspuns! De unde ea a dedus dezastre sentimentale.

Doamnele basarabence au fost foarte agreabile, mi-au dat raportul, au luat prânzul cu noi, iar după ceai le-am dus în mai multe automobile în susul văii, până la graniţă. Ziua a fost perfectă şi, din nou, de o căldură plăcută, ca vara. Mi-a stricat-o o ceartă fără rost cu Nando. De câteva zile e într-o stare tot mai iritată şi s-a agăţat de primul pretext ca să-şi verse oful, aşa că eu şi Ballif am fost făcuţi cu ou şi cu oţet în privinţa automobilelor, pentru o vină care nu era a noastră. La început mi-am propus să fiu foarte calmă, dar a fost oribil de nedrept şi de ilogic şi s-a folosit de argumente ocolite, care n-aveau nimic de-a face cu chestiunea şi despre care ştia şi el că sunt false; până la urmă l-am lăsat acolo şi am plecat înlăcrimată, nemaiputând să îndur nedreptatea lui fără sens. Am rămas tare supărată şi, la multă vreme după aceea, mi-au tot venit lacrimile în ochi. Nu suport când îşi lasă frâu liber aşa, îmi răneşte toate sentimentele, nu lasă nici unul neatins.

Altfel, a fost o zi obişnuită, cu vizitele de dimineaţa şi seara la Boyle. Seara au mers cu noi până acasă Lili şi Lisabetta.

Luna nouă creşte.

house and insisted upon feeding me upon "taste batata" a thing I swallow with difficulty but nevertheless partook of bravely so as not to hurt her feelings. She called me "Dominooara" but when I told her whom I was the fellow for her illness and made the Sign of the Cross and evoked all the Saints of heaven to pour their blessings down on my head.

In one garden, no – in two I was allowed to go and plunder the marygolds to my heart's content, their gardens are full of them and they enchant me, their colour is wonderful and they last for ever in water & have a pungent smell I like. —— In one house I found an old man who had just died, the chin was tied up, he lay upon a wooden bench an icon on his heart and a crooked taper burning in a pot beside him. I left money for his "pomana" which is the correct thing to do. Evening visit to Boyle who had been busy with Flea amongst the poor in another village. He is very generous

A bowl of my favourite white rose.

taken by Nadeje Stirbey in my bedroom.

Fotografiată de Nadèje Ştirbey

Trandafirii albi

Ileana and Boyle with their favorite old woman.

Ileana, colonelul Boyle şi bătrânica lor favorită

great misery. Boyle with extraordinary generosity helps them in many ways, repairs their house, gets them pigs and hens, gives them money and it is all done as if it came from me, because I am always brought in to sanction the work as though it were my orders. He cannot sit still and not help, he is one big pulsing kindness.

Nando joined us and drove Boyle & me all about, very kind to the people himself. Mamulia looked after the sick.

But all the events of the day were effaced by the terrible news I received on returning: Carol has disappeared! For a week it seems he has left Târgu Neamţ and no one knows where he has gone. Nic was telephoned to Gherăieşti, and the news that he had left three letters. The three letters were addressed one to Lisabetta, one to Nando, one to Lambrino the brother of the girl under whose name he had been for some time. He had the dreadful suspicion

Bicaz

vineri, 31 august/13 septembrie 1918

Încă o zi frumoasă, caldă, însorită, minunată. Acum că se apropie toamna, astfel de zile parcă devin şi mai preţioase. Lunile acestea puţine de vară vor fi în curând o simplă amintire a unei oaze în care ne-am odihnit în timpul unei călătorii fierbinţi şi pline de praf.

Zi plină de evenimente pentru mine, fiindcă, mulţumită eforturilor pricepute ale dragului meu col. Boyle, s-a pus piatra de temelie a noii mele organizaţii. Cu alte cuvinte, l-a convins pe col. Elin, de la Crucea

Roşie rusă, să-mi predea, mai precis să-mi vândă o cantitate enormă din bunurile lor. Nu voi explica aici exact cum sperăm să ajutăm poporul, fiindcă trebuie să aştept până văd cum merge, dar pentru concesia aceasta a fost nevoie de toată energia neobosită şi puterea aproape hipnotică a lui Boyle asupra celor din jur. N-am mai văzut un asemenea om, o asemenea voinţă, o asemenea concentrare a intenţiilor plină de prevedere şi altruism. *Je m'incline devant* – e un exemplar uman rar şi atât de direct, de o sinceritate atât de nezdruncinată, şi nu vrea nimic, nimic pentru el. E un adevărat *Wohltäter der Menschheit*[254] în cel mai înalt sens al cuvintelor.

Am făcut cunoştinţă cu o doamnă fermecătoare din Rusia, prinţesa Trubeţkoi, mama tânărului care-l ajută pe Boyle ca interpret. E o femeie foarte plăcută, îţi dai seama din prima clipă ce *femme du monde* e, dar are o sănătate tare fragilă şi a avut o viaţă grea. A luat prânzul cu noi. După masă am vorbit puţin cu Barbu, care pleca la Piatra să se întâlnească cu fraţii Brătianu. Apoi i-am primit pe Boyle şi pe Elin, ca să stabilim lucrurile privitoare la Crucea Roşie. A fost un moment emoţionant pentru mine, fiindcă îmi asum o răspundere mare şi, în acelaşi timp, primesc dintr-odată o mare putere de a face bine, toate mulţumită lui Boyle. Dar uneori aproape că mă tem de o asemenea responsabilitate, de fapt mă tem să nu înceapă să se teamă cei care vor lucra pentru mine.

L-am urmărit pe Boyle tot timpul – are o putere fascinantă asupra oamenilor, deşi rareori le poate vorbi direct, fără un mijlocitor. În cazul acesta, s-a ocupat de o chestiune foarte complicată, cu un om alunecos ca un ţipar, şi a făcut-o pentru MINE. Mi-a trezit o recunoştinţă şi admiraţie extraordinare.

La ceai am avut-o invitată pe prinţesa Trubeţkoi, apoi Nando ne-a dus pe amândouă într-o călătorie lungă cu automobilul până la Prisăcani; a fost o seară minunată, întoarcerea ne-a fost încetinită mult de mulţimea de flori pe care mi le-au dat copiii la tot pasul. Supa cu Boyle şi Pavlo al lui; ne-a vizitat prinţesa Trubeţkoi, de la care mi-am luat rămas-bun. Zi plină de anticipaţie înăbuşită.

Bicaz

sâmbătă, 1/14 septembrie 1918

Încă o zi frumoasă, iar aerul acesta excelent parcă îţi toarnă sănătate şi energie în vene. Rareori am locuit într-un loc în care să mă simt, ca aici, în deplinătatea puterii mele fizice. Multe lucruri de discutat cu Boyle, care azi trebuia să stea de vorbă cu Teribilul. Nici un invitat la prânz, după masă am citit cu Lili, apoi a venit Barbu, care e din nou într-o dispoziţie mai bună şi, ca întotdeauna, nu se gândeşte decât cum să-l apere pe Nando şi cum să-l înarmeze cât mai bine.

Mai târziu, plimbare cu Boyle până la protejaţii noştri speciali de la

Rugineşti. Vizite lungi şi discuţii în căsuţele fiecăruia, dar mai ales cu bătrânele noastre. Acum învaţă despre povara invidiei pe care le-o poartă ceilalţi, care e savuroasă, dar are spini. Toate acestea ni s-au povestit cu multe vorbe şi câteva lacrimi. Scene tare comice. În cele din urmă, le-am dat bătrânelor ţigări, ne-am aşezat pe pământul bătut lângă una dintre colibe şi am fumat şi eu cu ele, sub privirea zâmbitoare a lui Boyle. Am mai făcut câteva vizite şi m-am întors acasă la ora cinei. Conversaţia de seară, ca de obicei. A venit Lili să mă ia acasă, dar în loc să ne întoarcem direct, ne-am plimbat pe firul Bicazului sub luna în creştere.

Bicaz

duminică, 2/15 septembrie 1918

Vreme frumoasă, dar puţin răcoroasă. A venit Marghiloman, se vede cât e de impresionat de veştile bune de pe frontul de Vest. Crucea Roşie rusă îmi va lăsa o treime din lucrurile sale, a rezolvat Boyle. Astfel voi avea la dispoziţie o mulţime de materiale. Plănuiesc o lucrare de proporţii, cu Ballif în frunte. Am discutat punctele principale cu Boyle, Barbu şi Ballif. Mai târziu am reuşit să-l conving pe Marghiloman să-mi aprobe dreptul de a cumpăra şi de a vinde şi să-mi asigure protecţia lui împotriva rechiziţiei. Zi agitată, cu multă lume. Sybille şi-a făcut apariţia, teribil de speriată, fiindcă atacurile împotriva soţului ei continuă. Am încercat s-o întăresc împotriva suferinţei, ceea ce mă tulbură şi pe mine. Mai târziu am făcut o plimbare în automobil cu Boyle, Nini şi Ileana, urmaţi de dr. Mamulea, ca să-i vizităm pe săracii din valea Bicazului pe care mi i-au găsit Ileana şi Boyle. Boyle numeşte munca pe care o fac ei munca „cercetaşului “ şi a „cercetaşei“ (el şi Ileana). M-au dus la nişte bordeie unde localnicii trăiau în lipsuri foarte, foarte mari.

Boyle, cu o generozitate extraordinară, îi ajută în toate felurile, le repară casele, le aduce porci şi găini, le dă bani şi toate le face de parcă ar fi venit din partea mea, fiindcă întotdeauna sunt adusă să aprob munca făcută, de parcă ar fi fost din ordinele mele. Nu poate sta locului fără să ajute, e tot numai bunătate caldă.

Nando a venit cu noi şi ne-a dus pe mine şi pe Boyle peste tot, şi el foarte bun cu oamenii. Mamulea i-a îngrijit pe bolnavi.

Dar toate evenimentele zilei au fost şterse de ştirea cumplită pe care am primit-o la întoarcere: Carol a dispărut! Se pare că a plecat de o săptămână de la Târgu Neamţ şi nu ştie nimeni unde s-a dus. A fost informat prin telefon Marghiloman, căruia i s-a mai spus şi că a lăsat trei scrisori. Cele trei erau adresate una Lisabettei, una lui Nando şi una lui Lambrino, fratele fetei sub a cărei vrajă se află de ceva vreme. Am avut bănuiala înfiorătoare că a fugit cu ea, dar unde? Cum? De ce?

Am petrecut ore îngrozitoare, pline de presupuneri teribile şi fără rost. Scrisorile urmau să fie trimise cu automobilul. Dintr-odată, parcă mi se schimbase întreaga lume, intrase în ea ceva enorm, monstruos şi de neînţeles.

De-abia la întoarcerea de la plimbare mi-au spus Nando şi Barbu.

Mi-au spus că au veşti rele pentru mine. Ce? Eu, fireşte, m-am gândit la o înfrângere a francezilor şi englezilor pe frontul de Vest, la un atac al germanilor în ţara noastră – atunci au spus „Carol“. Am simţit cum mi se răceşte sângele în mine, pentru o clipă m-am gândit că avusese loc un accident – rănit… mort? Nu! Dispărut!

Rămân foarte calmă când mi se aduc veşti grave – dar pentru aceasta nu eram deloc pregătită! Dispărut? Unde? De ce? Să fi fost luat prizonier? Sau ce? Apoi ne-a venit ideea înfiorătoare că ar fi fugit cu tânăra – am simţit că mi se face rău. Carol! Băiatul meu cel mare şi cinstit, în asemenea clipe, când ţara se află într-o stare ca aceasta, când avem nevoie de tot curajul moral, când noi, familia regală, suntem singurul lucru care le mai ţine pe toate laolaltă. Am fost zdrobită cu totul.

Dar toate presupunerile noastre nu erau de nici un folos. Trebuia să aşteptăm scrisorile.

M-am plimbat la lumina lunii cu Boyle, Lili, Barbu şi tânărul Paul Chavchavadze[255], dar nu ştiau decât Boyle şi Barbu. Am mers până am obosit, apoi m-am culcat, vorbind cu Nando şi Barbu să mă trezească imediat ce sosesc scrisorile.

Au ajuns de-abia la patru şi jumătate. Nando mi le-a adus în camera mea. În cea către Nando spune că, profund dezgustat şi descurajat de tot ce se petrece în ţară şi neputând să-şi facă datoria ca soldat, lasă totul în urmă din motive politice; că, de vreme ce nu a depus nici un jurământ, nu încalcă astfel nici un legământ; că, oriunde s-ar afla, va lucra pentru ţara lui şi singurul gând al lui va fi România Mare!

Nici o vorbă de rămas-bun, nici o explicaţie, nici o scuză.

Scrisoarea către Lisabetta e un fel de testament, în care îi spune ce să facă cu lucrurile lui şi că, dacă va fi să moară el, îi vor aparţine ei etc.; o menţionează pe prima lui iubire, Ella Filiti, îl menţionează pe Flash, câinele lui, pe care a fost nevoit să-l lase în urmă, îi spune să le spună „la toţi“[256] să se gândească la el cu drag şi îi trimite o sărutare îndeosebi Ilenei – dar pentru mine nimic, NIMIC, nici un cuvânt, nici un semn, nici un mesaj, nici o salutare, nici un gând – şi sunt mama lui, dintotdeauna i-am fost apărătoare, la mine a venit întotdeauna în clipele cele mai importante din viaţă. Iar vara trecută, când a trebuit să deschid cu el subiectul comportamentului lui cu fata aceea, Zizi Lambrino, mi-a spus că îmi va răspunde, la fel ca în 1913, „că niciodată nu ar face ceva care să-mi dea motiv să-mi fie ruşine cu el“.

Scrisoarea către tatăl lui e întocmai ca o scrisoare a cuiva cuprins de

un fel de nebunie.

Să fi fugit cu fata? Se ascunde, s-a aprins afecţiunea lui pentru ea până a devenit o pasiune de care ea să profite? Dar în scrisoarea către Lisabetta lasă impresia că pleacă foarte departe.

Crede oare, într-un ceas de nebunie, că ar putea ajunge pe frontul de Vest ca să lupte alături de Aliaţii noştri? Să fie o întreagă conspiraţie la care să fi participat şi alţii? Dacă da, a ţinut-o în cea mai mare taină. Cu cine s-a întâlnit? Sub a cui influenţă se află?

Sâmbăta trecută ne-am întâlnit şi s-a purtat întru totul firesc, fără nici un semn de agitaţie sau emoţie sau nemulţumire. Ne-a arătat casa lui, a vorbit despre munca lui, părea fericit printre ofiţeri, se înţelegea bine cu Petala, părea mulţumit de situaţia lui independentă. E drept, era descurajat de greutăţile cu care ne confruntăm acum, dar nu mai mult decât oricare dintre noi – iar în spirit a fost întotdeauna de aceeaşi părere cu mine în ce priveşte ideile noastre despre rezistenţă.

Iar acum a plecat – şi pentru mine nici un cuvânt, nici un cuvânt, nici un cuvânt – de ce? Cum se poate ca, plecând poate pentru totdeauna, să nu trimită o vorbă pentru mama lui – pentru prietena lui?

I-aş înţelege dorinţa de a se duce ca soldat – ştie că aş înţelege, dar poate a fugit cu fata, iar purtarea aceasta ştie că aş găsi-o ruşinoasă!

Ei bine, vom vedea ce este şi ce se va arăta mai târziu – mintea mea nu reuşeşte să desluşească misterul – trebuie să aştept şi atât!

Dar lumea întreagă mi se pare schimbată.

Bicaz

luni, 3/16 septembrie 1918

Zi de durere, într-o lume care pare cu totul alta. Pe lângă asta, e soare, o, cât soare, scaldă totul, cere să fie adorat, iar azi parcă-şi bătea joc de mine şi mă întreba ce s-a ales de fiul meu, de băiatul meu mare, de cel în care credeam şi pe care mă bizuiam – de copilul care mi-a fost prieten, cavaler al cauzei noastre, ajutor. Unde e? Ce a făcut? Inima şi sufletul îmi erau sfâşiate de o tortură de nesuportat.

Toate veştile sunt rele. A fugit cu fata. A venit Atanasescu, aghiotantul lui, zguduit, cu o scrisoare pe care i-o scrisese Carol fratelui ei, în care spunea că a plecat cu ea, fiindcă o iubeşte şi o consideră mireasa lui; că aici nu poate face nimic, că e urât şi persecutat de *boches*, că îşi va putea sluji ţara mai bine în altă parte! Scrisoarea unui om cuprins pe jumătate de nebunie.

Atanasescu a fost la pat, după un accident de automobil, dar nimic din purtarea lui Carol nu i s-a părut ciudat sau nefiresc.

Nu pot descrie chinurile care m-au muncit azi. Ne-au tot venit frânturi de ştiri de la Ghilo.[257], care a trimis pe cineva să încerce să le afle urma.

Pe scurt, a plecat de la Roman şi de patru zile nu se mai ştie nimic de el, automobilul lui nu s-a întors.

Barbu ne-a stat alături cu fidelitatea lui obişnuită, de nezdruncinat, la fel şi Ballif – dar pentru mine, pentru Nando şi pentru ţară lovitura e zdrobitoare, orice gând îmi aduce o asemenea agonie, încât nu pot decât să-mi împiedic mintea să poposească asupra unor scene, fiindcă mă sfâşie o durere insuportabilă. Să ne părăsească acum! Acum! În asemenea clipe, şi câtă încredere aveam în el! Şi nici o vorbă pentru mine, nici o vorbă!

Nando s-a hotărât să se ducă la Iaşi cu Barbu şi Ballif, ca să încerce şi el să găsească urme etc.

Nu le-am spus celor din jur, dar au observat că ne-a lovit ceva năprasnic.

Lui Boyle i-am spus şi a rămas tare ca o stâncă, aşa cum mă şi aşteptam; încearcă să mă ajute să îndur ce nu se poate îndura, mă sprijină în felul lui tăcut şi priceput, ca un bărbat care a privit întotdeauna realitatea în faţă şi a ieşit biruitor.

Sărăcuţa de Lili e doborâtă de suferinţa mea misterioasă.

Încă nu vrem să le spunem copiilor, atâta timp cât mai avem o fărâmă de speranţă că l-am putea găsi.

Dar dacă-l găsim, atunci ce? Ce?

Toate semnele arată că au fugit în Basarabia, dar ce pot face? Unde se pot duce, cum ar putea trece graniţa? Care le e planul? Dar nu fac decât să-mi chinuiesc creierul degeaba – trebuie să aştept.

Spre seară, plimbare cu Lili şi Symki. Seară minunată, răsărea luna peste pădure – dar totul era numai durere şi agonie.

Vizita de seară la Boyle, care a făcut tot posibilul să mă ajute să înfrunt ce trebuie înfruntat.

Bicaz

marţi, 4/17 septembrie 1918

M-am trezit cu un univers de durere pe inimă, ştiind că trebuie să fac faţă unei suferinţe noi şi înspăimântătoare, unei lovituri din partea unei mâini în care am avut încredere şi pe care am iubit-o.

Veştile pe care le-am primit sunt dezastruoase. A ajuns la Odessa, unde chiar s-a căsătorit cu ea, iar ştirile despre nebunia pe care a făcut-o au fost trimise deja prin telegraf, prin Berlin, la Bucureşti!

Cum a putut, cum a putut! Cum a putut! Acum, în clipele acestea, să ne părăsească pentru o asemenea fiinţă, să ne părăsească pe noi, ţara lui, munca lui, regimentul lui, speranţele, ambiţiile, visurile lui, ca un dezertor, să-şi părăsească postul – cum a putut, cum a putut! Şi întotdeauna a fost un fiu bun, un fiu încrezător, un băiat cinstit şi sincer. Ce rătăcire l-a lovit? Ce nebunie i-a tulburat mintea?

E un chin care nu se poate aşterne în cuvinte, iubirea, mândria,

convingerea, încrederea, toate au fost doborâte şi au căzut, sângerânde şi în agonie, în faţa adevărului acestuia.

A trebuit să le spun copiilor, nu se mai putea ascunde. Fiecare a fost lovit de jale după firea lui. Dar a fost un chin pentru toţi, iar acum trebuie să învăţ să fac faţă lumii în care unul dintre ai mei a devenit trădător, dezertor, şi-a părăsit postul de onoare pentru o fată de nimic – iar pentru mine, mama lui, cea cu care a muncit cot la cot, n-a păstrat nici măcar un gând, nici un gând.

Nici nu ştiu cum mi-a trecut ziua – a fost o lungă agonie. Deşi toţi cei din jurul meu au fost buni, Symki, Lili, Păunule, Denize, Cezărescu şi mai ales Boyle, cu puterea lui tăcută, erau disperaţi că nu mă pot ajuta, nu pot ridica un deget ca să facă ceva pentru mine; trebuie să învăţ să-mi îndur durerea şi să-i ţin piept singură în coşmarul meu.

Toate s-au schimbat, soarele şi luna, şi copacii, şi cerul, şi mai ales chipul fiului meu.

Ţine de trecut, când vorbesc de el vorbesc ca de un lucru care a fost odată şi care nu mai poate fi niciodată. A fost în stare să dezerteze, în asemenea clipe, când ştia ce povară purtăm, a fost în stare să dezerteze – să dezerteze.

Către seară am făcut o plimbare la Crivaia cu fetele mele, Boyle şi Lili. Am lăsat grijile deoparte şi m-am forţat să fac planuri şi să vorbesc despre tot ce voi face. Cele două fete mai mari nu ne-au urmat decât o parte din drum, dar cu Lili, Ileana şi Boyle am urcat mult în susul văii, pe malul râului, care e mai degrabă un pârâiaş, şi m-am bucurat de frumuseţea locului.

Cină târzie cu Boyle – lună splendidă, gânduri chinuitoare. M-am spălat pe cap.

Bicaz

miercuri, 5/18 septembrie [1918]

Nimic nou. Trebuie să îndur aşteptarea lucrurilor care vor veni. Vizită la Boyle dimineaţă, a venit şi Râmniceanu şi m-a căutat acolo. Nu avea de spus decât ce ştiam deja, cu câteva detalii în plus. Pe la 12 a sosit Nando cu Barbu, cu automobilul. Nando arăta devastat, dar în general îşi păstrează calmul. Toată lumea l-a tratat cu consideraţie, şefii de partid promit să-şi ţină oamenii în frâu, toată lumea speră că se mai poate salva ceva. Ballif poate ajunge la Odessa azi la trei. Ce întrevedere! Toată ziua m-am tot gândit la ea, iar şi iar – oare va obţine ceva de la băiat?

După-amiază liniştită, deocamdată nu-mi mai simt inima. Le-am citit lui Symki şi Lili, iar mai târziu am făcut o plimbare pe jos de două ceasuri cu Lili. La şapte a venit Barbu, foarte amabil şi înţelegător. Din nou s-a schimbat ora, aşa că la şapte e deja întuneric. Acum luăm cina la opt. M-am dus la Boyle, ca de obicei. Luna e în

glorie deplină, a fost lumină ca ziua. Lili vine mereu să mă ia şi mergem toţi trei până la mine.

Bicaz

joi, 6/19 septembrie 1918

Ne tot vin veşti. Ballif l-a convins să se întoarcă pe teritoriu românesc. Văitoianu face şi el tot ce poate. Nu ştiu cum s-au desfăşurat scenele, dar către seară a venit vestea că pare copleşit de propriile fapte şi e gata să se întâlnească cu noi. Mâine plec cu Nando la Iaşi, iar de acolo vom hotărî unde să ne întâlnim. Voi cere să-i vorbesc eu mai întâi. O, ce întâlnire! Să-mi dea Dumnezeu putere şi limbă îngerească[258], fiindcă va fi cumplit, bietul băiat – bietul băiat!

Vreme fermecătoare. Mi-am petrecut ziua ca de obicei. Spre seară, plimbare în automobil cu Lisabetta într-un loc superb şi liniştit. Bietul Barbu nu se simte bine, dar avem nevoie de el tot timpul. Boyle, ca o stâncă neclintită, încearcă să-mi insufle ceva din forţa şi calmul lui. Lucrează în continuare cu Ileana printre săraci.

Luna e pur şi simplu neruşinat de frumoasă, dar prin inima şi sufletul meu se frământă emoţii tare contradictorii.

Ajungă zilei răutatea ei, într-adevăr.

Dar există pe pământ şi mari binecuvântări: există Iubire şi Încredere şi Speranţă.

Note

192. În luna septembrie 1917, Wilhelm II a vizitat teritoriul ocupat al României. A fost mai întâi la Curtea de Argeş, unde a depus coroane la mormintele regelui Carol I şi al reginei Elisabeta; în continuare a călătorit pe Dunăre de la Giurgiu la Cernavodă, apoi a inspectat frontul de pe Siret şi şi-a încheiat călătoria la Sinaia. (S-a oprit să vadă şi exploatările de sare de la Slănic şi câmpurile de petrol de la Câmpina.) Singurul român cu care s-a întreţinut a fost Alexandru Tzigara-Samurcaş, în calitatea acestuia de reprezentant al Casei Regale (n. ed.).

193. Alina Miclescu, născută Cantacuzino (1866–1919). Sora doctorului Ion Cantacuzino, căsătorită cu Ioan Miclescu, deputat conservator (n. ed.).

194. Nini Fifield, englezoaică, amică a reginei Maria; implicată alături de aceasta în lucrările de binefacere din România (n. ed.).

195. Jalea îmi urcă în gât (fr.) (n. tr.).

196. Constantin Găvănescu (1871–1942), general; autor al cărţii *Epopeea română. Războiul nostru pentru întregirea neamului (august 1916–aprilie 1918)* (publicată la Iaşi, în 1918) (n. ed.).

197. Elena Sturdza (1866?–1944), născută Cantacuzino; sora doctorului Ion Cantacuzino şi soţia inginerului Constantin Sturdza (?–1899).

198. Charles Y. Vopicka (1857–1935), ministrul plenipotenţiar al Statelor Unite ale Americii în România, în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

199. În original, *heat-stroke*; de fapt, a fost vorba, cel mai probabil, despre un atac cerebral, în urma căruia colonelul Boyle nu avea să-şi mai revină niciodată pe deplin (n. ed.).

200. Cel mai probabil este vorba despre 2.000 de metri (n. ed.).

201. În limba română în original (n. tr.).

202. În limba română în original (n. tr.).

203. În limba română în original (n. tr.).

204. În limba română în original (n. tr.).

205. În limba română în original (n. tr.).

206. André Lavrillier (1885–1958), artist şi gravor de medalii francez; a primit Prix de Rome în 1914 pentru o medalie creată de el (a se vedea *Jurnal de război*, vol. 2, ed. cit., p.

267); căsătorit cu sculptoriţa românca Margareta Cosăceanu, cu care a avut un fiu, pe viitorul fotograf şi editor Carol-Marc Lavrillier (n. ed.).

207. Marioara Ventura (1886–1954), actriţă, cu studii de actorie în Franţa, a avut o dublă carieră, româno-franceză (n. ed.).

208. Cărticica *Resurrection* (*Renaştere*) scrisă de regina Maria în 1918 avea să fie publicată în volum (*Bulletin Dedicated to Her Majesty Queen Marie of Roumania*) în 1926, la New York, de către Society of Friends of Romania (n. ed.).

209. În limba română în original (n. tr.).

210. În limba română în original (n. tr.).

211. Victoria Melita, supranumită „Ducky“ (1876–1936), una dintre cele trei surori ale reginei Maria; căsătorită cu Ernst, mare duce de Hessa, şi, a doua oară, cu Kiril, mare duce al Rusiei (n. ed.).

212. Eliza Suţu (1888–1963), preşedintă a Crucii Roşii din România. Căsătorită cu Grigore Suţu (1878–1916), apoi cu Paul Krupenski (n. ed.).

213. Arthur Verona (1868–1946), pictor (n. ed.).

214. *L'éventail* (*Evantaiul*), piesă comică în patru acte, scrisă de Robert de Flers şi Gaston Arman de Caillavet (n. tr.).

215. Erau pe cale să-l prindă în plasă de mai mare dragul (fr.) (n. tr.).

216. Binevoitoare, îngăduitoare (germ.) (n. tr.).

217. Ludovic Dauş (1873–1954), scriitor, avocat şi om politic; a condus Imprimeriile Statului şi Teatrul Naţional din Chişinău; a fost preşedinte al Ateneului Român şi subdirector general al Societăţii Române de Radiodifuziune (n. ed.).

218. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).

219. Aici şi în câteva alte locuri mai jos, Nicky este Nicolae II (1868–1918), ţar al Rusiei (1894–1917); căsătorit cu Alexandra Feodorovna/Alix de Hesse (n. ed.).

220. În ţările aflate în război se cenzurau ştirile privitoare la gripa spaniolă, de teamă să nu afecteze moralul populaţiei; ca urmare, s-a creat impresia că gripa ar fi făcut ravagii mai mult în Spania, care, fiind neutră, nu ascundea evoluţia bolii pe teritoriul său (n. tr.).

221. Cât ai clipi (germ.) (n. tr.).

222. Stanislav Poklevski-Koziell (1868–1937), ministrul plenipotenţiar al Rusiei în România în anii Primului Război Mondial. În urma revoluţiei bolşevice din Rusia, a rămas în România, unde a şi murit (n. ed.).

223. Elena Moruzi, născută Bărcănescu (1881–1976); căsătorită mai întâi cu diplomatul Gheorghe Cretzianu, apoi cu generalul George/Gheorghe Moruzi (1876–1939) (n. ed.).

224. Aproximaţia românească (fr.) (n. tr.).

225. Parafrază după Geneza, 16:12 (n. tr.).

226. Dacă ne-am arăta puţin colţii, în loc să îndurăm TOTUL sub toate formele (fr.) (n. tr.).

227. În limba română în original (n. tr.).

228. Panteles Psychas, ministrul plenipotenţiar al Greciei în România (n. tr.).

229. În limba română în original (n. tr.).

230. Legea amnistiei pretinsă de germani l-ar fi reabilitat în primul rând pe colonelul Alexandru Sturdza (n. ed.).

231. La 4/17 iulie 1918, ţarul Nicolae II a fost executat, împreună cu toată familia sa, la Ekaterinburg, din ordinul Partidului Bolşevic (n. ed.).

232. La Piatra-Neamţ. A se vedea însemnarea din *Jurnal de război*, vol. 2, ed. cit., p. 465 (n. tr.).

233. Vesel, însufleţit (germ.) (n. tr.).

234. În limba română în original (n. tr.).

235. D. Stoica (1886–1956), pictor; în timpul războiului, ataşat pe lângă Marele Cartier General al Armatei (n. ed.).

236. Platou înalt (germ.) (n. tr.).

237. Însemnarea din 23 septembrie/6 octombrie 1917 (*Jurnal de război*, vol. 2, ed. cit., p. 207) (n. ed.).

238. Garofiţe (germ.) (n. tr.).

239. În limba română în original (n. tr.).

240. Nuvelele lui Bret Harte descriau figuri pitoreşti din goana după aur din California; Joseph Boyle exploatase cu succes goana după aur din Klondike (Yukon) (n. tr.).

241. *Pester Lloyd*, cotidian de limbă germană din Ungaria; publicat în formă tradiţională până în 2009, la ora actuală îşi continuă existenţa online (n. tr.).

242. Aristiţa Dissescu, prietenă apropiată a regelui Ferdinand şi soţie a lui Constantin G. Dissescu (1854–1932; avocat, om politic, profesor de drept constituţional şi administrativ la Universitatea Bucureşti, ministru în mai multe rânduri) (n. ed.).

243. O alergătură (germ.) (n. tr.).

244. Gaëtan Denize (1879–1930), preceptor de origine franceză al prinţului Nicolae, secretar al reginei Maria (n. ed.).

245. Lecţiune nesigură în manuscris; foarte probabil, iniţiala cuvântului „lei“ (n. ed.).

246. În limba română în original (n. tr.).

247. Tihnită, împăcată (germ.) (n. tr.).

248. Petre P. Carp (1837–1919), om politic conservator, liderul grupării „junimiste“, prim-ministru în 1900–1901 şi 1910–1912. În Primul Război Mondial a susţinut intrarea României în conflict alături de Puterile Centrale. Rămas în teritoriul ocupat, s-a manifestat ca patron politic al germanofililor intransigenţi, cerând inclusiv înlăturarea dinastiei şi aducerea unui nou suveran (n. ed.).

249. Maria Feodorovna (1847–1928), soţia ţarului Alexandru III (unchiul reginei Maria) şi mama ţarului Nicolae II (n. tr.).

250. În limba română în original (n. tr.).

251. Spaţiu lăsat liber în manuscris (n. tr.).

252. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).

253. În limba română în original (n. tr.).

254. Un binefăcător al omenirii (germ.) (n. tr.).

255. Prinţul Paul Aleksandrovici Chavchavadze (1899–1971), descendent al regilor Georgiei, avea să se căsătorească în 1922 cu prinţesa Nina Georgievna a Rusiei, una dintre fiicele marelui duce George Mihailovici (n. tr.).

256. În limba română în original (n. tr.).

257. Prescurtare de la „Marghiloman“ (n. tr.).

258. Din nou, referire la Corinteni, 13:1: „Dacă vorbesc în limbi omeneşti şi îngereşti…“ A se vedea şi însemnarea din 4/17 martie 1917 (*Jurnal de război*, vol. 1: *1916–1917*, ed. cit., p. 376) (n. tr.).

XIV
„Împărăteasa tuturor românilor“
(septembrie–decembrie 1918)

Actul nebunesc al prinţului Carol — Maria îşi apără fiul — 75 de zile de arest — Carol, la mânăstire — Familia regală ia masa cu Marghiloman — Aliaţii înaintează peste tot, Bulgaria cere pace — Carol se învoieşte cu anularea căsătoriei — „Maiestate, aţi ştiut să pierdeţi, arătaţi acum că ştiţi să şi câştigaţi“ — Germanii cedează peste tot — Plimbare pe sub Ceahlău — „Supraomul Boyle“ — Boyle şi Nando: cât pot fi de diferiţi! — 43 de ani: „Îmbătrânesc, tare păcat!“ — Ce fel de Europă vom avea? — A căzut „guvernul odios“ — „Împărăteasa tuturor românilor“ — „Crucea de război“ pentru regină — O ştire întârziată: ţarul a fost ucis, împreună cu întreaga familie — Audienţe după audienţe — Ultima zi la Iaşi — Intrarea triumfală în Bucureşti

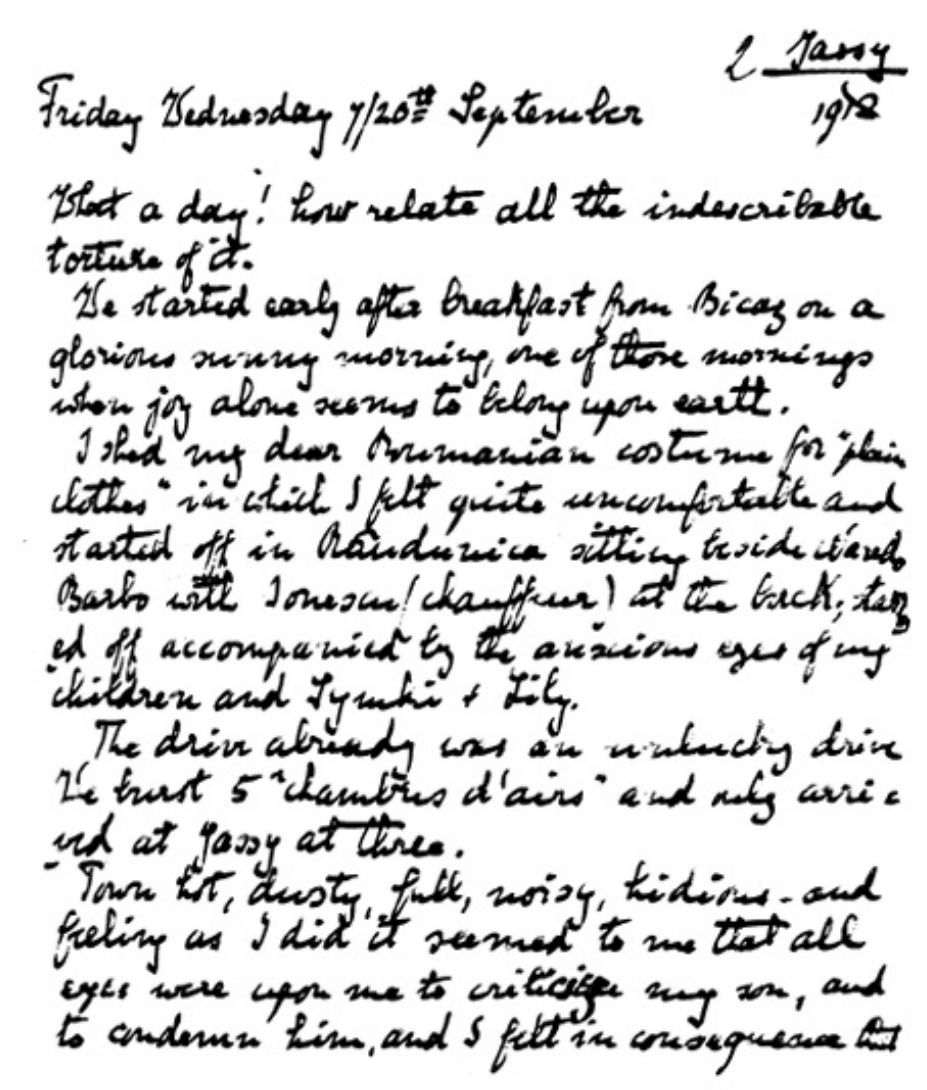
Iassy
Friday Wednesday 7/20th September 1918

What a day! How relate all the indescribable torture of it.

We started early after breakfast from Bicaz on a glorious sunny morning, one of those mornings when joy alone seems to belong upon earth.

I shed my dear Roumanian costume for "plain clothes" in which I felt quite uncomfortable and started off in Rândunica sitting beside Nando, Barbo with Ionescu (chauffeur) at the back, started off accompanied by the anxious eyes of my children and Symki & Lily.

The drive already was an unlucky drive We burst 5 "chambres d'airs" and only arrived at Iassy at three.

Town hot, dusty, full, noisy, hideous - and feeling as I did it seemed to me that all eyes were upon me to criticise my son, and to condemn him, and I felt in consequence that

Iaşi

vineri, 7/20 septembrie 1918

Ce zi! Cum să povestesc tot chinul de nedescris care a încăput în ea?

Am plecat din Bicaz imediat după micul dejun, într-o dimineaţă minunată, însorită, o dimineaţă din aceea în care nu pare să aibă loc pe pământ decât bucuria.

Mi-am lăsat costumul românesc cel drag şi am îmbrăcat „haine civile“, în care m-am simţit tare neconfortabil, şi am plecat în Rândunica, aşezată lângă Nando, urmaţi de Barbu şi Ionescu (şoferul), petrecuţi de ochii îngrijoraţi ai copiilor şi ai lui Symki şi Lili.

Până şi drumul a fost cu ghinion. Ni s-au spart cinci *camere de aer* şi am ajuns la Iaşi de-abia la trei.

Oraşul fierbinte, prăfos, plin, zgomotos, urât – iar în starea mea de spirit mi se părea că toţi ochii sunt pe mine, că-mi critică fiul şi-l condamnă, aşa că mi se părea că trebuie să ţin capul sus cât pentru doi. Nu ştim niciodată cum ne vom comporta instinctiv într-o criză, nervii au un rol important, dar, simţind lupta în aer, am fost sigură că voi lupta.

Încă de la începutul nenorocirilor noastre n-am fost cruţată de nimic, ba mai mult, fiecare dezastru m-a izbit în felul pe care firea mea îl suportă cel mai greu. Au venit urât, învăluite de trădare, *rea-credinţă* şi laşitate, aşa că iar şi iar m-am simţit ca un monstru al adevărului într-o mare de minciuni, ca o stâncă fermă care nu poate decât să învingă sau să fie sfărâmată în bucăţi.

Am găsit în oraş o atmosferă deplorabilă, cum nu se poate mai deprimantă. Publicul începe să cârtească la adresa lui Carol, în senat Gerota l-a atacat deja, iar Dobrescu, preşedintele, nu l-a întrerupt; Arion l-a apărat moale.

Cum era deja ora trei, Nando de-abia aştepta să mănânce de prânz, fireşte; se poate să-mi fi fost şi mie foame, dar îmi era de o mie de ori mai foame de ştiri de la Ballif. Însă în momente de criză trebuie să avem răbdare cu anumite lucruri mărunte, de prisos, ridicole, ca să-i liniştim pe ceilalţi. Muream de nerăbdare să vorbesc cu Ballif imediat, dar a trebuit să stau la masă şi să mănânc! Şi nici n-am îndrăznit să propun să mă întâlnesc eu mai întâi cu Ballif şi să mă întorc la Nando câteva minute mai târziu, astfel de idei îl înfurie teribil pe Nando – aşa că, deşi mă simţeam cum mă simţeam, am stat şi am mâncat. Înghit mâncarea pe nemestecate, aşa fac întotdeauna, mi se tot spune că e un obicei urât, dar din păcate îl am, iar azi a fost, oricum, întru totul de înţeles; dar Nando mănâncă încet şi mult. Am îndurat prânzul fără să dau nici un semn de nerăbdare. Menţionez asta fiindcă, în starea în care se aflau nervii mei, a fost un efort aproape eroic – şi, oricât de repede mă îndopam eu, Nando nu mânca nici mai repede, nici mai puţin!

Într-un târziu, l-am primit pe Ballif. A fost scurt şi concis, dar parcă am avut senzaţia că nu ne spune totul, că îşi potriveşte vorbele în funcţie de public şi că dă prea puţine detalii. Ne-a spus că opinia publică s-a întors împotriva lui Carol, iar Carol s-a ţinut de cuvântul dat aşa-zisei lui soţii.

Lui Nando i s-au albit ochii, cum i se întâmplă în clipele de furie, şi a vorbit despre toate mijloacele cu care şi-ar constrânge fiul să se supună, la care Ballif s-a apucat să-i expună greutăţile şi s-a iscat o ceartă aprinsă, cu furtună în aer.

Am reuşit să creez o diversiune, dându-mi seama că ne pierdem în detalii neimportante într-un moment când trebuie să ne păstrăm toată energia şi tot curajul pentru munca pe care o avem de făcut.

Atunci a apărut Barbu, confirmând ce ne spusese Ballif şi adăugând că apele în care se scaldă Carol sunt foarte tulburi, că Marghiloman, care, ultima oară când se întâlnise Nando cu el, fusese împăciuitor şi dispus să încerce să salveze situaţia, era acum ostil, iar după consiliul de miniştri de dimineaţă se hotărâse să vină toţi la rege şi să-i ceară să-şi declare fiul scos din toate drepturile, fără să-i dea ocazia de a-şi repara greşeala.

Nu mai e nevoie să spun că vestea m-a pus pe foc şi că m-am ridicat furtunos, declarând că Marghiloman şi-a vândut sufletul duşmanului, că îi cântă în strună şi că am să-i spun eu ce cred despre el. Am fost mamă până în vârful unghiilor – leoaică sau cloşcă bătrână, nu-mi pasă cu care ar vrea lumea să mă compare, poate cloşca e imaginea cea mai eroică, deşi mai puţin pitorească. În clipa aceea, nu mai exista altceva pentru mine decât FIUL meu, primul meu născut, pe care, într-o clipă de furie, aveau de gând să-l arunce la o parte fără să-i dea fie şi cea mai slabă şansă de a-şi răscumpăra nechibzuinţa.

Dar Barbu şi Nando au văzut flacăra luptei în ochii mei şi am rămas, pentru o clipă cumplită, privindu-i pe amândoi în ochi şi ştiind că am nervii încordaţi până la rupere, dar agăţându-mă de raţiune cu fiecare părticică a sufletului meu chinuit. A fost unul dintre momentele acelea când nebunia trece peste noi ca un vânt pârjolitor, unul dintre momentele în care ucizi dacă ai o armă la îndemână.

În astfel de situaţii, Nando şovăie, dar Barbu – care e mai calm şi care, deşi nu e un om înclinat spre acţiuni puternice şi radicale, are mintea limpede – nu-şi pierde capul şi nici cumpătul, aşa că a avut tactul de a spune că Marghiloman nu reprezintă întreaga ţară şi că mai sunt şi alţii, în afara mea, care vor să încerce să-mi salveze fiul. Apoi s-a întors spre Nando şi a spus că cel mai important e să câştigăm timp, că trebuie să-i spună lui Marghiloman că nu e de părere că un singur partid are dreptul să hotărască într-o chestiune atât de importantă şi că regele vrea, punându-l pe Marghiloman în cunoştinţă de cauză, să se consulte cu Brătianu, Averescu şi toţi ceilalţi oameni aflaţi acum în poziţii de conducere în ţară, timp în care regina va merge să stea de vorbă cu fiul ei.

În mine se zbătea în continuare furtuna, ca un potop copleşitor, distrugător – mă simţeam ca un demon, simţeam că, dacă l-aş fi avut pe Marghiloman în faţă, i-aş fi aruncat în cap toată suferinţa mea adunată, toată urâţenia hidoasă şi laşă a politicienilor mei români, a tuturor oamenilor care au decizia în mâini în general şi care condamnă un băiat pentru prima lui greşeală, fără să-i dea ocazia de a se îndrepta, de parcă n-ar avea fiecare dintre ei o duzină de asemenea abateri pe conştiinţă. Simţind ceea ce simţeam, am fost prima care să accepte că ar fi mai bine ca regele să vorbească singur cu premierul, fiindcă am destulă chibzuinţă cât să-mi dau seama că nu trebuie

rostite cuvinte irevocabile de vreme ce încă nu e totul pierdut. Dar am avut nevoie de toată stăpânirea de care sunt în stare ca să nu mă ridic ca o tigroaică şi să nu mă duc să mă lupt cu el. Pentru binele regelui, am ieşit din încăpere.

Am stat câteva minute lungi singură într-o cameră aproape goală; larma străzii era asurzitoare, iar în ultima vreme am trăit în pacea şi frumuseţea munţilor, a pădurilor, a lucrurilor curate. Undeva, foarte aproape, băteau clopote zgomotoase, parcă-mi băteau în creştet. Mi-am culcat capul pe masa lângă care stăteam şi, pentru o clipă oribilă, am simţit că înnebunesc în mijlocul tumultului de furie, iubire şi ură.

Apoi s-a înălţat încet-încet în mine, ca o forţă, gândul la cei care se încred în mine – e o criză cumplită în viaţa mea şi sunt mulţi laşi pe lume, dar nu doar laşi, nu, slavă Domnului, nu sunt doar laşi! Iar unii cred în puterea mea de a învinge…

L-am chemat pe Barbu, care l-a trimis la mine pe Nicoleanu, prefectul de poliţie, care avea să-mi spună adevăruri şi poveşti amare, dar care, cel puţin, ne-a fost întotdeauna prieten şi nu e animat de nici o motivaţie politică anume – am vorbit cu el şi i-am spus că am de gând să-mi apăr fiul cât mă vor ţine inima, mintea şi sufletul, deşi îmi dau seama prea bine în ce situaţie teribilă ne-a pus, pe noi şi pe el însuşi, prin acţiunea lui imposibil de justificat.

După aceea, Ballif, care aşteptase ocazia să mă prindă singură, mi-a dat o scrisoare de la Carol, una pe care fusese rugat să mi-o înmâneze fără martori.

O scrisoare de la Carol! Am simţit cum îmi stă inima în loc, a venit ca o lovitură şi ca o uşurare în mijlocul furtunii de sentimente din mine.

În scrisoare îmi spunea că are un plan formidabil pentru a ajunge pe frontul francez, unde speră să se pună în fruntea transilvănenilor români şi astfel să formeze un front militar-politic pentru România; că ştie că îşi riscă titlul şi că probabil ar fi greu să se mai întoarcă, şi tocmai de aceea a vrut s-o ia cu el pe femeia iubită; că nu mi-a scris fiindcă mie nu-mi poate scrie DECÂT ADEVĂRUL, iar adevărul nu-l putea scrie înainte să plece, fiindcă toate planurile lui depind de păstrarea secretului până ajunge la aliaţii francezi; că dintotdeauna i-am fost cea mai bună prietenă şi că până şi acum se încrede în mine ca în SINGURA persoană care poate înţelege.

Pot oare? O, pot? Să înţeleg un asemenea act nebunesc – un act de patriotism rău înţeles, amestecat cu o pasiune-iubire pentru o fată care în mod sigur nu merită toate acestea. Dumnezeu ştie sub ce influenţă s-a aflat Carol în ultima vreme!

În cele din urmă, am hotărât împreună cu Nando să mă duc să mă întâlnesc cu Carol la Cristeşti, dar nu i-am arătat scrisoarea; preferam să-i povestesc mai târziu ce mi-a spus decât să-i arăt ce mi-a scris.

Se întuneca deja când m-am dus de la Nando la mine acasă, unde, ca ironie a sorţii, îmi pregătiseră apartamentul lui Carol, fiindcă toate celelalte sunt date peste cap. A fost aproape prea mult, dar am scrâşnit din dinţi şi mi-am spus că sunt o proastă: ce contează astfel de lucruri în momente de asemenea importanţă? Dar tot a FOST greu să intru în camerele LUI şi să locuiesc printre lucrurile LUI.

Ajunsesem într-o stare de suferinţă atât de adâncă, încât ceva mai multă sau ceva mai puţină nu mai conta. Doamna Mavrodi şi Irina Procopiu m-au întâmpinat cu chipuri trase şi speriate – aceasta e una dintre grelele mele încercări, să le văd expresiile de milă şi oroare.

Le-am explicat că plec să mă întâlnesc cu Carol, că voi străbate oraşul cu doamna Mavrodi în automobil, iar apoi îl voi lua pe Ballif şi o voi trimite pe ea înapoi cu automobilul lui Ballif, ca să pot fi singură cu Carol.

Seară minunată – lună plină, pace peste câmpuri, în contrast ciudat cu frământarea emoţiilor mele.

Am vorbit foarte puţin cu Ballif, nu prea aveam ce să spunem; nu e omul care să ofere consolare în astfel de clipe, dar e de o loialitate neîndoielnică, deşi dur ca piatra, ceea ce uneori e greu de îndurat.

În cele din urmă, cu inima zbătându-mi-se în piept, am ajuns mai sus de gara din Cristeşti. Nu aveam felinare cu noi, luna era atât de strălucitoare, încât nu aveam nevoie de altă lumină.

Aveam în faţă o întindere largă de mlaştini şi trestii, un peisaj de vis, vast şi ceţos, argintat de o lumină aproape mistică. Am oprit automobilul şi am trimis şoferul în altă parte, apoi am rămas singură, cu inima tulburată, sub luna neobosită, sub frumuseţea nemărginită a cerului de vară.

Apoi a venit Carol – vai – aşa cum cerusem să vină. Era palid ca luna însăşi, palid şi agitat, dar ochii îi erau cinstiţi şi nu se temeau să privească în ochii mei.

Am stat mult împreună, mână în mână, şi l-am făcut să-şi reverse toată povestea, povestea lui incoerentă, absurdă şi totuşi înduioşătoare; mi-am dat seama că a căzut victimă credinţei lui în ceilalţi, onestităţii şi încrederii lui, pe care a dat-o unora care nu o meritau deloc – şi totuşi credea încă pe deplin în cei care-l ademeniseră pe un drum greşit. Crede în ea, în iubirea ei pentru el, în sacrificiul ei pentru el, crede că a plecat să facă ceva eroic şi pornise în lume cu un plan prost alcătuit, făcut de oameni care probabil l-au trădat, iar acum, cu ochi mari, deznădăjduiţi şi plini de încredere, mă privea şi mă implora să înţeleg!

„Tu, tu poţi înţelege, tu mi-ai fost cea mai bună prietenă, întotdeauna înţelegi, vei înţelege şi acum!“ Aşa e întotdeauna – EU trebuie să înţeleg, ceea ce toţi ceilalţi judecă aspru EU trebuie să înţeleg. Trebuie să am inima îndeajuns de tare ca să îndure rătăcirile

tuturor fără să condamne! Mi-am ascuns faţa în mâini şi am plâns! De ce folos am fost, cu toată înţelegerea mea? N-ar fi fost mai bune un bici şi nişte vorbe aspre decât atâta înţelegere?

O, da, nu va fi nici o amărăciune între noi doi, fiule, orice s-ar întâmpla, chiar dacă mă renegi – nici o amărăciune între noi doi, dar mi-ai ucis inima de mamă. M-ai lovit mai rău decât duşmanul, într-o vreme când trebuia să fi stat drept alături de mine, ca pavăză şi apărător; m-ai lovit şi totuşi te agăţi de mâinile mele şi cu ochi îngrijoraţi, încrezători, iubitori îmi priveşti lacrimile şi mă implori să înţeleg!

O, ce nebunie se ascunde în viaţă şi în lume, în iubire şi în omenire în general, nebunia urii şi a ranchiunei, a războiului şi a inimilor care se dau pierzaniei din patimă sau dorinţă – Deşertăciune, totul e deşertăciune! Şi parcă simt cum îmi fuge pământul de sub picioare.

Dar pe dinafară am fost calmă, deşi de câteva ori mi-am lăsat faţa în palme şi am plâns.

Am încercat să-l conving să accepte despărţirea ca pe o încercare, i-am spus că, dacă o iubeşte cu adevărat, îşi pot dovedi amândoi iubirea prin ispăşirea pe care vrea să i-o impună tatăl lui. Am încercat să-l conving să renunţe la dragostea lui până când se va fi ridicat ţara din necazuri, iar dacă atunci încă o mai iubeşte, iar ea încă îl mai iubeşte pe el, va putea să rămână cu ea şi să-şi sacrifice poziţia de dragul ei, dacă vrea, atunci când hotărârea aceasta va însemna un sacrificiu, nu acum, când fuga lui e o dezertare.

L-am zguduit, de atâta lucru sunt sigură, dar mi-am dat seama, în acelaşi timp, că îl las în mâinile ei, sub influenţa ei, iar acum îi curge prin vine iubirea, o iubire pe care crede că o simte şi ea!

Apoi l-am lăsat să se întoarcă la femeia care-l distruge şi m-am îndepărtat prin noaptea vastă de vară, cu omul cel aspru alături de mine în automobil. Chiar şi atunci a fost aspru – am încercat să-i vorbesc despre celelalte eforturi ale mele, cu care urma să mă ajute, şi nu a găsit să-mi spună decât vorbe care mă descurajau, până l-am întrebat dacă n-ar vrea să mă duc cu fiul meu şi să las ţara să se ducă de râpă fără să fac cel mai mic efort pentru a-mi ajuta poporul suferind!

A fost picătura care a umplut paharul. Am rămas nemişcată în automobil şi n-am mai spus altceva, iar luna îşi revărsa frumuseţea intimidantă peste nenorocirea mea monstruoasă.

Am ajuns acasă gata să cedez, mă simţeam ca o fiinţă care şi-a pierdut orice motiv de a trăi. M-am schimbat şi m-am aşezat, cu mâinile în poală, în încăperea mea pe jumătate goală; ferestrele erau larg deschise, iar de afară se auzeau nişte ţigani cântând, în tonuri patetice, *La Paloma*, melodia pe care se spune că a fost executat împăratul Mexicului. Era ceva sfâşietor în sunetele acelea care-mi

inundau jalea şi disperarea singuratică, dar şi ceva grotesc în faptul că era cu putinţă să existe, atât de aproape, oameni care stau la masă şi se veselesc în timp ce eu sunt mama unui fiu care şi-a aruncat în vânt şansele şi a dat o lovitură atât de crudă părinţilor şi ţării lui.

Am stat mult acolo, ca un om care se îneacă şi îşi doreşte să-l acopere de tot valurile ca măcar să i se poată odihni inima.

Mai târziu m-am adunat şi am trimis după Barbu; l-am rugat să se ducă la rege şi să-i spună că nu mă mai simt în stare să discut în seara aceea şi în nici un caz să îl vizitez, că deocamdată sunt la capătul puterilor.

Zilei îi ajunsese cu vârf şi îndesat răutatea ei.

Iar eu aveam să dorm în camera lui Carol, înconjurată de lucrurile lui Carol.

Iaşi

sâmbătă, 8/21 septembrie 1918

Mare schimbare în aer, azi e aproape frig. Nando a venit foarte devreme să asculte ce aveam de spus. Urma să plece la Roman, unde stabilise de multă vreme să meargă să decoreze nişte ofiţeri.

Am hotărât împreună ca în dimineaţa asta să mă duc din nou la Carol şi ca, în timp ce eu vorbesc cu el, doamna Mavrodi să vorbească cu ea.

Le-am trimis o telegramă copiilor ca să le spun că nu mă pot întoarce azi şi să le explic ce se întâmplă, apoi am plecat.

Era răcoare, iar pe cer se perindau nori de furtună. Mă simţeam abătută, dar draga mea doamnă Mavrodi, cu bunăvoinţa ei simplă, blândă şi înţelegătoare faţă de toţi cei din jur, mi-a făcut bine cu prezenţa ei calmă.

M-am oprit tot unde mă oprisem şi ieri, dar la ora aceea lumina era aspră şi prin salcâmi bătea un vânt răcoros, care lăsa să se vadă partea de dedesubt a frunzelor şi le făcea să tremure ca de frică. Şi eu tremuram şi mă simţeam bătrână şi singură, şi mică, şi neajutorată, şi cuprinsă de frig într-o lume rece, în care oamenii îşi fac rău unii altora, se bucură de rău şi împiedică tot ce e bun. Eram dezgustată până în inimă, mă durea sufletul.

A venit Carol. Arăta bolnav, tras la faţă, îngrijorat, înduioşător. Nu a dat dovadă de nici o urmă de încăpăţânare faţă de mine, dar mi-am dat seama că ea profită de sentimentele şi simplitatea lui – şi nu îl iubeşte cu adevărat, de asta sunt sigură, dar e gata să-l lase să-şi distrugă viaţa de dragul ei. Fireşte, el nu vede acum decât un singur dezastru – s-o piardă pe ea, e nenorocirea care le acoperă pe toate celelalte.

A acceptat să îndure în linişte pedeapsa pe care vrea să i-o impună tatăl lui, dar nu crede că va mai putea ocupa vreo poziţie în ţară după

aceea, e convins că tot prestigiul lui s-a dus pentru totdeauna. Mulţi sunt de aceeaşi părere, dar nu şi eu. Greşelile se pot îndrepta în viaţă. Ştiu prea bine. Odinioară, când eram tânără şi am intrat în încurcătură, lumea ar fi vrut să mă frângă şi să mă arunce, dar am rezistat. Am plâns lacrimi de sânge, m-am îndoit de Dumnezeu şi de mine şi de omenire, dar am rezistat – iar acum alţii mă respectă, mă admiră, au încredere în mine şi pot conta pe mine ca pe o forţă care să-i sprijine.

N-am fost aspră, dar i-am spus câteva adevăruri; totuşi, nu i-am insultat iubirea, i-am spus doar că o singură iubire nu durează întotdeauna o viaţă şi că într-o bună zi s-ar putea să descopere că a sacrificat prea multe pentru o tovarăşă de viaţă ale cărei greşeli ar ajunge să le vadă cum le vedem noi acum.

Pare bolnav, tuşeşte.

Doamne, în ce încurcătură a intrat şi ne-a atras şi pe noi, cu ţară cu tot.

Dar trebuie să încerc să-l salvez, eu şi cei care-l iubesc şi ne iubesc.

Azi Nando era gata de luptă. Ieri şovăia, tindea spre o condamnare imediată. A venit să ia prânzul la unu şi jumătate, după ce a condus, din câte aud, cu o viteză nechibzuită şi înspăimântătoare – dar fără pene de cauciuc!

Toată după-amiaza s-a întâlnit cu oameni politici. Averescu şi Mişu Cantacuzino sunt aspri, vor să-i fie luate lui Carol imediat toate drepturile, deşi au promis să-l susţină pe rege în orice rezolvare ar alege el. Brătianu a fost întru totul în favoarea ideii de a-l salva pe băiat prin orice mijloace.

L-am primit pe Iorga şi apoi pe Murgoci[259], prietenul lui Carol. Toţi profesorii sunt de partea lui Carol, îl apără, ştiu că e un om muncitor şi serios şi vor să fie salvat. E un punct în favoarea lui, fiindcă sunt oameni cu capul pe umeri.

L-am trimis pe Murgoci să se întâlnească cu Carol şi i-am împrumutat automobilul meu.

Barbu a venit mai târziu, toată ziua ne-a ajutat peste tot unde a putut; e cu adevărat un om de o loialitate neobosită, ne dăruieşte toată inima lui şi în orice clipă se gândeşte cum să ne ferească de dezastre.

Bicazul meu cel liniştit pare o oază îndepărtată.

Chiar şi Taţulina a venit să-şi exprime îngrijorarea – altfel, am evitat să dau ochii cu lumea, nu pot discuta în timpul crizei acesteia.

Mâine, Nando se întâlneşte cu generalii; probabil atunci se va pecetlui soarta lui Carol.

Am luat cina cu Nando, la el acasă. Arată doborât, dar în general şi-a păstrat curajul. E o lovitură teribilă pentru el, teribilă în toate privinţele.

M-am întors acasă la mine şi Murgoci a revenit să-mi vorbească. Nu reuşise să discute cu Carol între patru ochi, şi-a ţinut fata alături de el tot timpul, a participat la toate discuţiile. Şi Murgoci a avut aceeaşi impresie: Carol o iubeşte din inimă, dar ea trăieşte pur şi simplu o aventură fascinantă şi palpitantă.

Am mai stat mult trează, singură, am scris şi m-am tot gândit, apoi, tare îndurerată, m-am culcat.

Iaşi

duminică, 9/22 septembrie 1918

Încă o zi cumplită, în care a fost în balanţă soarta bietului meu Carol.

Unii încearcă din răsputeri să-l salveze, dar deocamdată opinia publică e înverşunată faţă de el şi trebuie să avem curajul de a-i sta împotrivă acesteia, deşi până şi prietenii buni vin să ne spună că, susţinându-l, punem în primejdie întreaga dinastie. Se poate să fie adevărat, se poate să jucăm un joc periculos, dar eu, una, n-aş mai putea trăi cu mine însămi dacă n-aş încerca să-mi salvez fiul!

Ar fi, fără îndoială, mai uşor şi mai puţin complicat să-l îndepărtăm de noi ca pe o ramură stricată şi să-l aruncăm în gura lupilor – nici măcar el nu vrea altceva deocamdată, mulţi o cer – şi totuşi nu putem, nu putem s-o facem fără să-i dăm o şansă.

Toată ziua m-am chinuit să vorbesc cu lumea, dar lui Nando i-a fost şi mai greu, fiindcă el întotdeauna are ultimul cuvânt de spus şi, spre deosebire de mine, în momentele foarte grele se prăbuşeşte, în timp ce în mine se trezeşte sângele strămoşilor luptători din negura istoriei, care mă oţeleşte.

Azi, Nando trebuia să le facă faţă generalilor. Văitoianu se comportă ca un prieten. Înţelege pe deplin gravitatea situaţiei, dar are de gând să ne susţină din toate puterile. Coandă s-a întors de la Bucureşti şi a rămas tare ca o stâncă de încredere. Ne-a fost puţin teamă de atmosfera de acolo, din care de-abia a ieşit, dar, din contră, era dispus să se împotrivească guvernului şi chiar şi germanilor, dacă va fi nevoie. A fost de acord cu noi că e mai bine să jucăm cu toată miza decât să ne lăsăm constrânşi de guvern, deşi se pare că Marghiloman va face în privinţa aceasta o *question de cabinet*, aşa că trebuie să ne pregătim pentru ce e mai rău; am fost totuşi de acord cu Coandă când a spus că, în fond, nimic nu poate fi mai rău decât starea aceasta în care trebuie să ne tratăm duşmanii ca pe nişte prieteni: e umilitor, demoralizant şi ne împinge dintr-o concesie în alta, până nu mai simţim că facem parte dintre cei vii.

Mărturisesc că în clipele acelea îmi doream să se ajungă la soluţii drastice, chiar şi cu urmări sângeroase, numai să ne putem deschide ferestrele, să lăsăm să intre aer proaspăt şi să ne putem numi din nou

prietenii prieteni! Iar duşmanii duşmani.

I-am primit pe Mişu, Murgoci, Mişu Cantacuzino, Văitoianu, Coandă. Am vorbit cu fiecare, mi-am susţinut cauza, le-am dat de înţeles cât se poate de clar că regele are de gând să lupte.

Nu pot descrie întreaga zi, a fost lungă şi tare exasperantă. Dar indignarea noastră şi-a atins culmea când Văitoianu, care tocmai se întâlnise cu Marghiloman, ne-a spus că guvernul nu numai că are de gând să-i ceară lui Nando să-l dezmoştenească imediat pe Carol, fără să-i mai dea vreo şansă, ci vrea să insiste chiar acum asupra unei regenţe pentru Nicky (în cazul în care i s-ar întâmpla o nenorocire lui Nando), ba mai mult, o regenţă străină, de nobili germani!

Iar monstruozitatea aceasta s-a putut naşte într-un creier de român! Trebuie să fim pregătiţi să înfruntăm orice josnicie.

Lui Nando i-a fost tare greu. Eroul de la Mărăşeşti, care tocmai divorţase de o soţie cinstită şi credincioasă cu care trăise treizeci de ani ca să se însoare cu o fată bătrână şi bogată „fiindcă îi datorează ţării să aibă o soţie cu stare“ s-a arătat mai degrabă aspru faţă de băiat, iar mai târziu a încăput pe mâinile lui Ghilo. şi a început să-i surâdă ideea de a se descotorosi de prinţul moştenitor cu care se înţelesese excelent ca să poată juca un rol în politică. Vai, n-am putut să dau ochii cu el, altfel l-aş fi făcut să-i fie ruşine cu el însuşi din câteva cuvinte usturătoare.

Le-am primit pe E. Perticari şi pe Cella, iar înainte de cină m-am dus puţin până la Maruka; ea, *ca de la îndrăgostit la îndrăgostit*, e plină de simpatie pentru băiat. Cu Barbu m-am întâlnit de mai multe ori toată ziua, luptă alături de noi şi pentru noi din toate puterile, dar a început *să se enerveze* şi de-abia mai rezistă. Am încercat să-l liniştesc, dar îmi dau şi eu seama că povara lui e mai grea. Când vine vorba de luptă, eu sunt dură şi calmă, deşi îmi curge prin vine o furie înflăcărată.

După cină l-am primit pe generalul Mărdărescu, pe care Ballif îl propusese ca temnicer pentru Carol.

După multe discuţii şi multă tulburare, s-a hotărât ca regele să-l ţină pe fiul lui în arest sever timp de 75 de zile, într-o mânăstire izolată, timp în care va fi tratat ca un prizonier şi complet separat de iubita lui.

Râmniceanu s-a dus să execute ordinele tatălui, iar pe doamna Mavrodi am trimis-o eu să ducă fata înapoi la părinţii ei.

Carol a dat dovadă de calm, dar mi-a trimis o scrisoare în care m-a implorat să mă asigur că nu i se va întâmpla nimic fetei.

Hotărâsem să plec la Bicaz la 11, ca să nu par că îl constrâng pe Nando sau că fac intrigi politice. Venisem doar să-mi fac partea de datorie: să vorbesc cu fiul meu, ceea ce am şi făcut, iar acum trebuie să las totul în mâinile bărbaţilor, ca să se lămurească între ei. Dar mărturisesc că am plecat îngrijorată, fiindcă e adevărat că influenţa

mea îi întăreşte, iar Barbu are de purtat o povară cu atât mai grea dacă nu sunt eu acolo să dau o mână de ajutor în momentele grele.

Am plecat înainte să termine Nando de vorbit cu generalii, dar după ce am vorbit cu doamna Mavrodi, care o luase cu ea acasă pe fată, iar mama ei urma să vină s-o vadă.

Am plecat singură cu Teribilul.

Bicaz

luni, 10/23 septembrie 1918

M-am întors la dragul meu Bicaz – dar ce furtuni au trecut peste mine!

Dimineaţă rece, dar plină de strălucire. Lisabetta şi Symki au venit să mă ia de la Piatra la 8. A fost o încântare să mă văd întoarsă, departe de coşmarul ultimelor trei zile, dar eram în continuare tare îngrijorată.

Din fericire, n-a trecut mult până am primit de la Barbu vestea că întrevederea cu generalii fusese încununată de succes, iar rezultatul fusese consemnat într-un proces-verbal semnat de Coandă, Văitoianu şi Grigorescu. Eroul a ezitat, dar l-au convins ceilalţi.

Mai târziu am auzit, tot prin Barbu, că Ghilo. a fost şi el înfrânt şi încă nu s-a resemnat.

Copiii s-au bucurat să mă vadă întoarsă, dar nici unul, în afară de Ileana, nu se simţea prea bine. Mi-a făcut bine să-l revăd pe Boyle şi să-i strâng mâna puternică şi curajoasă – mi-a devenit prieten ADEVĂRAT, un prieten care, sper eu, nu va ieşi cu totul din viaţa mea, oricât de mare ar fi depărtarea care se va întinde în curând între noi.

Aveam tare multă treabă cu el. Îi avea cu el pe colonelul Zweginzov şi pe un rus din Basarabia care se ocupă de domeniile familiei Romanov de acolo.

Nando speră să reuşească să preia veniturile domeniilor ca să le dea familiei, care trăieşte în lipsuri crunte.

După prânz a venit Crainic să-mi îngrijească dinţii, apoi am stat de vorbă cu Boyle şi basarabeanul, iar mai târziu am plecat în automobil cu Symki şi colonelul rus să ne alăturăm Ilenei şi lui Boyle în vizitele lor pe la săraci. Obişnuita vizită de seară la Boyle, ruşii încă nu plecaseră. Serile au devenit destul de răcoroase, luna a răsărit târziu, dar a fost superbă. M-am culcat cu inima încă tulburată.

The young ones.

Generaţia tânără

Boyle şi căsuţa lui

Bicaz

marţi, 11/24 septembrie 1918

Ştiri excelente de pe celelalte fronturi, mare victorie a englezilor în Palestina, înaintare importantă a Aliaţilor înspre Salonic – dar veştile de la Iaşi sunt rele, încă nu e nimic sigur, însă lupta continuă, Nando încă nu se întoarce aici, iar eu sunt gata să intervin în grabă în orice

moment. Barbu n-a reuşit să-mi telegrafieze ce anume se întâmplă. Averescu nu se ţine de cuvânt şi, în general, se pare că toată lumea cere capul lui Carol, îmi vine rău când mă gândesc. Nu-mi mai rămăseseră prea multe iluzii! Dar, chiar şi aşa, condamnarea aceasta imediată a primului prinţ născut în ţara lor şi care până nu demult era nădejdea lor, lumina ochilor lor, mă înfioară, mă face să mă întreb dacă încă mai vreau să domnesc peste ei! Aerul însetat de sânge cu care rag să li se arunce un sacrificiu mă îngrozeşte, iar sacrificarea unui om care însemna atât de mult pentru ei, care vreme de 25 de ani a fost speranţa lor e oribilă, nu o pot înţelege; îi aruncă în spate tot felul de nelegiuiri şi nu-i recunosc nici o virtute, totul e uitat, iubirea, nădejdea, fidelitatea – şi toată lumea strigă „răstigniţi-l! răstigniţi-l! e la pământ, hai să-l călcăm în picioare, ce contează că a fost fiul inimilor noastre, iubirea noastră de ieri, speranţa noastră de atâta vreme. Să-i tăiem capul! Să-l condamnăm, să-i gustăm sângele. Ne place schimbarea – iar Nicky e popular, Nicky are virtuţi neştiute, să-l luăm pe el!“ Iar eu strâng din dinţi şi simt că trebuie să mă lupt cu lumea întreagă şi să insist să se respecte dreptatea! Nu cerem altceva decât două luni de răgaz, ca să vedem dacă băiatul îşi vine în fire. Două luni! Să fie atât de mult, într-o viaţă de om, când de patru ani încoace oamenii se omoară unii pe alţii şi lumea e deja atât de goală?

Aici vremea a fost tare frumoasă şi mult mai caldă. Am avut mult de lucru cu Boyle, am redactat contractul pentru bunurile de la Crucea Roşie rusă. Col. Elin a venit cu Stan să întocmim actele legale. A fost greu, Elin nu e deloc un om cu care e uşor să discuţi, iar Stan e un adevărat avocat mic, care învârte vorbele şi le lungeşte.

Am ieşit după-amiază târziu la o scurtă plimbare cu Lili până la Locul de vis, sau „Fata Morgana“; în ultima vreme se întunecă tare devreme. Am avut parte de un apus superb, cu un cer roşu şi silueta splendidă a Ceahlăului. Locul şi seara erau frumoase, dar inimile ne erau grele.

Noaptea n-a fost deloc rece. Azi mi-am băut supa acasă, fiindcă Boyle îi avea invitaţi la cină pe cei doi ruşi.

Înainte de culcare am semnat actele.

Bicaz

miercuri, 12/25 septembrie 1918

Vreme ca de vară, cald, soare, lumină multă, aer plăcut – o zi încântătoare de toamnă, dar veştile pe care le-am primit n-au fost tocmai mulţumitoare. Nando nu a dat înapoi, dar ceilalţi cer în continuare capul lui Carol. Chiar şi cei din casa mea cred că ar trebui să-l sacrific – că ar trebui să-l sacrificăm pe loc! Cât de greu e – dar îi cunosc eu pe românii mei, se agită uşor şi sunt laşi, dar nu sunt răi la inimă, dacă rezişti primei izbucniri, după o vreme se satură să facă

tărăboi pe acelaşi subiect.

Zi foarte liniştită pentru mine, deşi am avut multe planuri de făcut cu Boyle, care e aproape ca pe vremuri.

După-amiază, plimbare lungă cu automobilul şi apoi pe jos, cu Lisabetta şi Lili, pe valea Tarcăului. E foarte frumoasă, pe alocuri aproape măreaţă. Am găsit mica mânăstire pe care o căutam. Se poate merge aproape până la capătul drumului cu automobilul. Am luat cina cu Boyle şi colonelul lui şi m-am culcat devreme.

Ştiri excelente de pe toate fronturile Aliaţilor.

Bicaz

joi, 13/26 septembrie [1918]

Vremea frumoasă continuă. Dimineaţă ocupată, discuţii cu Boyle despre diversele noastre planuri. Am o acţiune importantă pregătită, numai să am parte de o măsură de bunăvoinţă din partea celor care ar trebui să mă ajute şi voi putea face foarte mult bine, însă până acum, în ciuda promisiunilor că e gata să se pună în fruntea lucrărilor, Ballif n-a făcut decât să menţioneze piedicile, atitudine pe care n-o pot înţelege.

Nando şi Barbu au ajuns aproape la timp la prânz. Nando are un aer hărţuit şi nefericit, faţa îi e răvăşită, dar a rămas ferm în calea potopului furios, în calea lupilor urlători care-i cer capul lui Carol.

Barbu, ca de obicei, a fost nepreţuit, s-a gândit la toate posibilităţile, l-a avertizat pe Nando de primejdiile care-l aşteptau, l-a ajutat să păstreze o atitudine hotărâtă, fermă, discutând raţional şi limpede cu el şi oferindu-i soluţii; în astfel de clipe, e nevoie de un sfătuitor întru totul altruist, care să nu se lase influenţat de nici o patimă. Şi Mişu a fost tare ca o stâncă. Brătianu şi Iorga ne-au susţinut şi ei, ca şi Coandă şi Văitoianu. Toţi ceilalţi s-au arătat şovăitori, iar guvernul şi parlamentul – agresivi. Mitilineu, pe care-l credeam prieten, a fost printre cei mai înverşunaţi.

Nando era în pragul prăbuşirii. După prânz am stat mult de vorbă. Amândoi am făcut eforturi lăudabile să ne păstrăm calmul, dar au trebuit spuse de ambele părţi unele adevăruri deloc plăcute. Singurul lucru de care l-am acuzat pe Nando a fost că întotdeauna ARE DE GÂND să facă lucrurile şi niciodată nu le face, în timp ce el m-a acuzat că fac totul prea repede, punându-l astfel de multe ori pe el în situaţia dificilă de a trebui să susţină ce am făcut eu fără să fi fost de acord. Răspunsul meu a fost: cine nu munceşte nu greşeşte. Totuşi, în general am discutat prieteneşte, dar e adevărat că nu se pot repara lucrurile dacă nu suntem dispuşi amândoi să recunoaştem unde am greşit.

După discuţia cu el am plecat cu cele două fete mai mari să-l vizităm pe Carol la Horaiţa.

A fost o după-amiază foarte fierbinte, peste toate atârna un fel de

pâclă. Din nou ne-a izbit frumuseţea nemaivăzută a drumului până la mânăstire: pădurile sunt superbe, toată ultima parte a drumului seamănă cu un parc englezesc superb, deşi sălbatic.

Am sosit cu inimile zbătându-ni-se în piept şi l-am găsit pe Carol instalat destul de confortabil în două camere. Avea cu el câinele şi multe cărţi, iar singurul portret era „al ei“, înconjurat de trei pahare pline de flori de toamnă.

S-a scuzat că era nebărbierit, mi s-a părut că arată bolnav. A vorbit foarte puţin şi nimeni n-a fost sentimental, în afară de Lisabetta, care a plâns amarnic; aventura aceasta a fratelui ei e, într-un fel, prăbuşirea întregii lor tinereţi. Cum nu-şi poate exprima emoţiile, Lisabetta suferă într-un fel care îngreunează orice ajutor.

Toată întâlnirea a fost foarte tristă. Dar am insistat să bem un ceai, iar spre sfârşit Carol a început să se poarte mai firesc şi s-a arătat interesat şi bucuros de victoriile Aliaţilor. Râmniceanu a rămas cu el şi, în ciuda atitudinii zdrobite şi laconice a lui Carol, nădăjduieşte că vom reuşi să-l întoarcem din rătăcire.

Locurile şi aerul sunt minunate, pacea şi singurătatea – desăvârşite. Deocamdată, sunt cele mai bune condiţii pentru Carol. E prea trist ce se întâmplă, mi se frânge inima de durere.

Apus fermecător – toate podeţele erau într-o stare foarte proastă, trebuie reparate, automobilele le trec cu greutate. La întoarcere l-am primit pe Barbu. Cina cu Boyle, întoarcere acasă pe jos cu el şi Lili.

Bicaz

vineri, 14/27 septembrie 1918

Vremea frumoasă continuă. Încă o discuţie cu Nando, apoi, pe neaşteptate, am fost anunţaţi că au venit Jean Chrissoveloni şi Alice Cantacuzino. Alice – foarte bucuroasă; am discutat mult cu Chrisso. Vizită târzie şi scurtă la Boyle, cu multe chestiuni de rezolvat pentru planurile noastre. La 12, discuţie serioasă cu Barbu; e în starea de spirit în care-mi place să-l văd, plin de intenţia de a ne ajuta să luptăm şi să rezistăm. Cel puţin îl simt aşa cum aş vrea să fie – să dăm la o parte eternul compromis, să-i invităm pe cei care ne sunt duşmani să facă tot răul de care sunt în stare şi pe cei care ne sunt prieteni să ne stea alături. E primejdios, dar măcar e curat.

Înainte de prânz, discuţie cu Nando şi generalul Mărdărescu, ca să i-l încredinţăm pe Carol. Urma să plece cu Mamulea să-l vadă azi.

Au plecat Alice şi Chrissoveloni. Alice mi-a smuls orice clipă disponibilă între treburile pe care le aveam de făcut. La un moment dat, ea şi Lili au venit să se înfrupte sănătos din diferitele mele dulceţuri.

După prânz am citit puţin, apoi am plecat cu Lili în automobil la „lunca“[260] aceea frumoasă, nu departe de Carpaţi. Plimbare plăcută,

conversaţii cu ţăranii, promisiuni de ajutor pentru familiile nevoiaşe. Ca încheiere, am mai făcut o vizită în grădina unde văzusem înainte atâtea gălbenele şi m-am întors acasă cu automobilul plin de flori portocalii. Pe drum i-am întâlnit pe Barbu şi familia lui, în pană.

L-am primit pe Mărdărescu după ce s-a întors de la Horaiţa. Speră că situaţia se va îmbunătăţi. Cină târzie cu Boyle şi întoarcere acasă devreme, ca să discut cu Barbu, pe care nu reuşisem să-l prind toată ziua ca să stau de vorbă cu el mai în amănunţime. Am căzut de acord să luptăm; ne rugăm fierbinte pentru noi succese ale Aliaţilor.

Bicaz

sâmbătă, 15/28 septembrie 1918

Vreme surprinzător de frumoasă, caldă ca în miezul verii, dar deja scurtarea zilelor e tristă.

Veşti excelente de pe câmpul de luptă: francezii, englezii şi americanii avansează peste tot. Ştirile acestea ne umplu de speranţă inimile neliniştite şi prea greu împovărate, ne dau curajul de a îndura lupta cumplită pe care o ducem noi înşine.

Vizită de dimineaţă la Boyle, pe care l-am adus înapoi la mine ca să stea de vorbă cu Nando. La prânz, Annie Zănescu. După masă am citit şi tocmai mă pregăteam să ies, când s-a anunţat eroul de la Mărăşeşti şi a declarat că are să-mi spună lucruri grave. L-am primit şi i-am ascultat exprimarea confuză şi pompoasă. Ce anume voia de fapt să-mi dea de înţeles nu ştiu, nu mi-a rămas în minte nimic limpede – dar, pe scurt, îşi închipuie că a devenit nu numai un mare soldat, ci şi un mare diplomat, aşa că se dă pe lângă orice politician care-l flatează cel mai mult. Deocamdată s-a făcut de bunăvoie instrumentul lui Marghiloman. Mi se face silă, nici măcar n-am mai încercat să-i explic punctul nostru de vedere, ştiam că nu-şi asculta decât propriile cuvinte şi că ale mele chiar ar fi fost, în cazul acesta, „mărgăritare înaintea porcilor“.

După aceea am plecat cu automobilul, cu Ileana şi Boyle. Mai întâi am luat ceaiul pe iarbă, undeva aproape de „Fata Morgana“. Apoi am vizitat-o pe o femeie din satul din vale, care mă rugase să vin pe la ea. Întinsese o masă cu mere şi miere în faţa colibei ei, care era cât o cutie de lemn pătrată. Am fost primiţi cu mare cinste şi mare plăcere. Fireşte, femeia avea multe necazuri de povestit; a trebuit să ascult o poveste lungă despre un petic de pământ, iar cât eram acolo au venit mulţi alţii şi din toate părţile eram strigată Mama Regina în sus, Mama Regina în jos, ajutor, ajutor, ajută-ne să ni se facă dreptate. Vreau casă şi vacă şi vreau să i se dea drumul bărbatului meu din închisoare şi vreau să câştig la proces. Eu şi iar eu, eu vreau să mi se dea înapoi bucata mea de pământ, care a fost a străbunicii, iar eu vreau să mi se repare acoperişul, iar eu vreau un staul pentru bou, sau

haine pentru copii etc. etc. Aproape că am ameţit.

Apoi am trecut de partea cealaltă a văii, să le vizităm pe cele două babe ale noastre şi pe fiica uneia dintre ele; din păcate, deja se întuneca. Totuşi, ne-am distrat de minune. Nimic nu ne amuză mai mult decât vizitele la familia aceasta formidabilă, pe care, împreună cu colonelul, am adus-o la o stare destul de prosperă. Din nou, râsul şi lacrimile s-au succedat cu o iuţeală uimitoare, iar bătrânele au trăncănit fără oprire. Nu înţelegeam decât jumătate din ce spuneau. Erau mai amuzante decât orice comedie, iar gesturile le erau inimitabile; fiecare poveste a lor se încheie ori cu şiroaie de lacrimi, ori cu hohote de râs din partea fiicei, după care toate trei mă iau şi mă sărută pe amândoi obrajii. Ileana a urmărit întregul spectacol cu ochi mari şi scânteietori. Ni s-a povestit cu gesturi extraordinar de expresive cum o bătrână încercase să le facă rău cu ciuda şi invidia ei, dar ele se rugaseră la Dumnezeu s-o pedepsească şi chiar în aceeaşi noapte îi arsese casa.

"Uncle Joe"

„Unchiul Joe“

Boyle, Ileana şi protejaţii lor

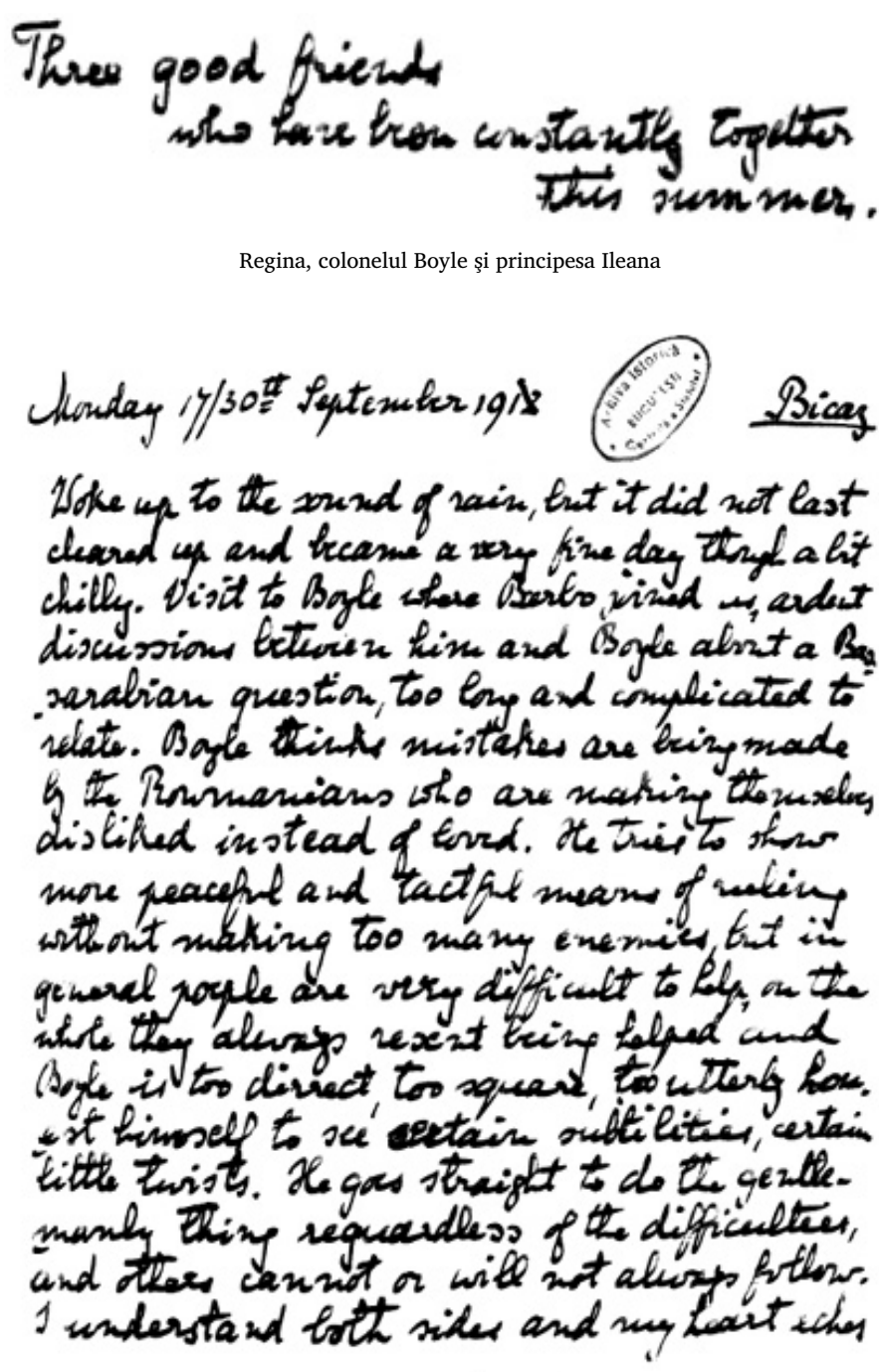
Three good friends
who have been constantly together
this summer.

Monday 17/30th September 1918 Bicaz

Woke up to the sound of rain, but it did not last cleared up and became a very fine day though a bit chilly. Visit to Boyle where Barbo joined us, ardent discussions between him and Boyle about a Bessarabian question, too long and complicated to relate. Boyle thinks mistakes are being made by the Roumanians who are making themselves disliked instead of loved. He tries to show more peaceful and tactful means of ruling without making too many enemies, but in general people are very difficult to help, on the whole they always resent being helped and Boyle is too direct, too square, too utterly honest himself to see certain subtilities, certain little twists. He goes straight to do the gentlemanly thing regardless of the difficulties, and others cannot or will not always follow. I understand both sides and my heart echos

Regina, colonelul Boyle şi principesa Ileana

Am încercat să le traduc morala colonelului Boyle, care le-a explicat că niciodată nu trebuie să ne rugăm pentru nefericirea altuia, dar ne-am bucurat că venise amurgul şi ne ascundea amuzamentul irezistibil. Totul s-a încheiat cu câte o ţigară. Aşezate în semiîntunericul de pe

„prisba“ celei mai dărăpănate dintre căsuţe, eu, Regina, am fumat o ţigară, le-am dat şi lor şi am pufăit cu toatele cu o mulţumire comică, în timp ce Ileana chicotea de încântare privindu-ne, iar unchiul Joe zâmbea cu o satisfacţie binevoitoare. A fost o scenă de pe altă lume, de o simplitate aproape uitată. Ioan, servitorul meu, ne însoţeşte întotdeauna în vizitele acestea şi îmi susţine din toată inima purtările deloc convenţionale.

Pe drumul de întoarcere am mai făcut două vizite, pe întuneric: una la o femeie care de un an trăieşte într-o colibă de scânduri prinse una de alta ca vai de lume, iar ultima, la familia Sîrbu[261], care, dimpotrivă, e o familie de ţărani bogaţi, dar pe care-i ajutăm să facă rost de lemn ca să-şi repare casa foarte frumoasă. Le-am adus mici daruri foarte apreciate. În cele din urmă, am plecat prin noapte şi am fost primiţi acasă cu vestea extraordinară că Bulgaria a cerut pacea! Slavă Domnului, retragerea lor din război se va simţi şi la noi.

Cină la Boyle, după care am vorbit cu Barbu, care alergase toată ziua.

Bicaz

duminică, 16/29 septembrie 1918

Zi splendidă – veşti excelente de pe toate fronturile care ne interesează, dar vremuri foarte tulburi pentru noi din pricina necazurilor din familie. Azi a venit Ghilo., dar a fost mult mai împăciuitor, aşa că nu avem a ne teme de o criză imediată, deşi domneşte agitaţia peste tot. Primit scrisori imposibile, odioase de la Didina Cantacuzino, de la Bucureşti. Symki răspunde foarte bine, cu demnitate şi tact.

L-am convins pe Nando să vorbească cu aghiotanţii noştri şi să le spună exact ce atitudine ia familia regală şi că ne aşteptăm ca toţi cei ai casei să ne stea alături sau să cadă împreună cu noi, fiindcă trăim clipe grele şi avem nevoie de toată loialitatea celor DIN casa noastră, ca să fim puternici împotriva atacurilor din afară.

Dimineaţă, discuţie lungă cu Boyle, iar mai târziu cu Barbu. La prânz, Ghilo.; după masă, eu, care încă nu stătusem de vorbă cu el de teamă că voi rosti vorbe grele şi de neuitat, i-am spus că, din spusele regelui, am înţeles că are de gând să ne susţină şi el, ca să avem timp să rezolvăm această situaţie foarte dureroasă aşa cum considerăm că dictează dreptatea şi demnitatea noastră. Mi-a răspuns cu cuvinte frumoase, aşa că, în loc să-l tratez ca pe un duşman, l-am tratat ca pe un prieten; poate a fost o alegere mai înţeleaptă şi mai blândă, care, cine ştie, va însemna mai mult pentru mine.

După-amiază lungă, plimbare cu automobilul, împreună cu Nando şi Lili, până la o vale foarte frumoasă, pe unde nu mai fusesem. Discuţie lungă cu Barbu la întoarcere. Ne-a fost un sprijin de nădejde

întotdeauna şi e gata de luptă, ceea ce mă mulţumeşte. După multă vreme fără apă, a început să plouă. S-a întors Teribilul.

Cină şi conversaţie lungă cu Boyle, care se simte din nou aproape perfect; mă tem că va pleca în curând, îmi va fi tare dor de el şi la fel şi Ilenei. Nicky pleacă la Iaşi în seara asta, ca să-şi înceapă lecţiile.

Trupele aliate înaintează peste tot, în Belgia, pe Somme şi în alte părţi de pe frontul francez, ca şi în Macedonia şi Palestina. Dar cel mai important pentru noi e că Bulgaria cere pace. Pentru prima dată, întrezărim înaintea noastră o rază de lumină, după ce am mers atâta vreme prin cea mai adâncă beznă.

Bicaz

luni, 17/30 septembrie 1918

M-a trezit sunetul ploii, care însă nu a ţinut mult; cerul s-a luminat, a fost o zi foarte frumoasă, deşi puţin rece. Vizită la Boyle, unde a venit şi Barbu; discuţii înflăcărate între el şi Boyle despre chestiunea basarabeană, prea lungi şi complicate ca să le mai povestesc. Boyle consideră că românii fac greşeli şi se fac urâţi, nu iubiţi. Încearcă să propună metode mai paşnice şi mai chibzuite de a conduce fără a ne face prea mulţi duşmani, dar în general e foarte greu să-i ajuţi pe oameni, mai mereu îţi poartă pică pentru că i-ai ajutat, iar Boyle e prea direct, prea lipsit de ascunzişuri, prea cinstit ca să observe anumite subtilităţi, anumite întorsături mărunte de situaţie. El merge direct la ţintă, la ceea ce-i dictează onoarea lui de gentilom, indiferent de greutăţi, iar ceilalţi nu pot sau nu vor întotdeauna să-l urmeze. Eu înţeleg ambele părţi şi mă doare inima şi pentru una, şi pentru cealaltă. Uneori, Răsăritul şi Apusul NU SE POT întâlni.[262]

Discuţie lungă cu Ballif, care începe să se dea pe brazdă şi să se intereseze de organizaţia mea. Un lucru i-a făcut mare plăcere. Am un automobil Pierce Arrow excelent, pe care mi l-a lăsat Crucea Roşie americană pentru organizaţiile mele caritabile şi pe care i l-am încredinţat întru totul, ca director al noii mele organizaţii. Am să încerc să-l implic şi pe vechiul meu prieten, generalul Basarabescu[263], şi să-i dau ocazia să lucreze alături de mine; cred că îl va face să se privească din nou pe el însuşi cu ochi mai buni şi voi face şi acolo un bine.

La trei am plecat cu Ileana şi Boyle să lucrăm printre săraci. Nu va şti nimeni câte a făcut Boyle aici şi nici câţi bani a cheltuit. N-am mai văzut un om atât de dispus să ajute şi să-şi dăruiască inima unei cauze; nimic nu e prea mărunt, iar ajutorul lui e întotdeauna eficient şi imediat. La Rugineşti a cumpărat o vacă, pe care i-a dat-o uneia dintre cele mai respectabile şi conştiincioase femei sărace pe care le-am întâlnit, ca să aibă grijă de ea şi să împartă laptele copiilor săraci care au cea mai mare nevoie de ajutor. În alte locuri a reparat

acoperişuri, a reconstruit sobe, a făcut găuri de aerisire, a dăruit porci şi găini, ca să nu mai vorbim de bani. Mi se încălzeşte inima când mă gândesc la tot ce a făcut şi face. Într-un loc a cumpărat o casă părăsită, pe care o repară şi o amenajează pentru trei familii de refugiaţi şi căreia i-a dat numele Ilenei. Mare parte din muncă o face împreună cu Ileana. Se prezintă drept cercetaşii mei şi mă implică întotdeauna, astfel încât numele pe care-l binecuvântează lumea să fie al meu şi toată cinstea să cadă asupra mea, nu a lui; e un fel de a lucra generos şi rar. Dumnezeu să-l binecuvânteze după cum merită.

Am făcut un picnic acasă la bătrânele surori ciudate. Comandasem o prăjitură mare cu rom, luasem cu mine un borcan de gem şi pâine şi unt din belşug, aşa că ne-am ospătat de minune. Ni s-au alăturat şi alţi săteni zdrenţăroşi şi i-am hrănit pe toţi pe săturate; Ileana şi unchiul Joe au fost consideraţi oaspeţi; de servit, am servit eu. După aceea am fumat ca de obicei cu bătrânele, care au scuipat întruna.

Pe drumul spre casă ne-am oprit de mai multe ori, am făcut o vizită la familia Sîrbu cea înstărită şi apoi la o femeie foarte sărmană, care trăieşte cu mama ei bătrână, ca să vedem cum le-am putea repara casa.

Uneori mă simt pur şi simplu dezorientată, se strâng în jurul meu atâţia oameni care-mi cer ajutorul şi sfatul! Mă copleşeşte mila, ajut şi tot ajut, dar nu e decât o picătură într-o mare de necazuri.

Am stat de vorbă o oră cu Barbu înainte de cină şi am mâncat târziu cu Boyle. După aceea am mai stat şi am discutat tot ce avem de făcut. Pleacă în curând. Ne va fi tare dor de el, mie, Ilenei şi lui Lili.

Bicaz

marţi, 18 septembrie/1 octombrie 1918

Dimineaţă însorită, care s-a transformat într-o zi minunată de toamnă. Copacii încep să-şi schimbe culorile, ceea ce le dă un uşor aer primăvăratic, fiindcă frunzele capătă mai întâi o culoare verde deschis şi de-abia apoi se fac galbene, roşii sau cafenii.

Dimineaţă ocupată, cu Boyle, care după-amiază se duce să vorbească cu Carol. Ne-am gândit că e omul cel mai potrivit ca să discute cu un băiat care a apucat pe căi greşite.

Barbu, care a fost toată dimineaţa la Piatra, s-a întors la trei şi jumătate şi a mers cu mine, Lili şi Eliza, fiica lui, până la capătul văii Izvorului Muntelui, iar din locul larg, superb, de unde ai o privelişte atât de frumoasă asupra Ceahlăului am urcat pe un munte ca să vedem totul mai de sus; a fost un urcuş tare obositor şi abrupt, am ajuns pe vârf chiar la apus. A fost de-a dreptul splendid acolo sus, dar zilele sunt dureros de scurte, iar coborârea am făcut-o aproape toată pe întuneric, pe o pantă abruptă şi dificilă, în mare parte printr-o pădure deasă, pe teren foarte nesigur. Ne-a făcut mare plăcere, dar a

fost foarte obositor pentru picioare şi genunchi şi am căzut pe pământul înşelător de mai multe ori.

În lipsa noastră au venit Mişu şi Simpson, în automobilul lui Ballard, ca să-l ia cu ei pe Boyle, din păcate. Boyle nu s-a întors la timp pentru întâlnirea noastră obişnuită de la cină, aşa că m-am dus cu automobilul la familia Ştirbey, ca să-i duc pe ei acasă, şi am luat cina cu ei – o masă adevărată de seară, cum nu mai obişnuiesc de mult. A fost foarte *gemütlich* şi am fost binedispuşi, fiindcă veştile sunt bune, tare bune! Cambrai a căzut[264], bulgarii au acceptat toate condiţiile de pace ale Aliaţilor, iar noi ne întrebăm dacă (sau sperăm că) acum va trebui să cedeze şi Turcia. Boyle s-a întors, dar târziu, după o întrevedere de patru ore cu Carol şi după ce a ajuns la rezultate destul de certe; are de gând să se ducă din nou mâine. Face totul temeinic.

Bicaz

miercuri, 19 septembrie/2 octombrie 1918

Zi frumoasă. Dimineaţă încărcată, cu discuţii şi rezolvat de probleme arzătoare cu Boyle, Barbu şi Mişu, pe rând.

După prânz, discuţie lungă cu Păunule despre Lisabetta, cu care în continuare e greu să trăieşti în tihnă. Boyle a plecat din nou să-şi îndeplinească misiunea dificilă şi dureroasă pe lângă Carol. A fost tipic pentru el felul în care şi-a asumat fără şovăire o sarcină atât de grea. Eram cu gândul mereu la el cât am făcut o plimbare lungă până la Crivaia şi prin împrejurimi, cu Lili şi tânărul Chavchavadze, din care ne-am întors la şapte, când deja începuse să se întunece. A fost o după-amiază minunată, cu cât mai mult umblu pe lângă Bicaz, cu atât mai mulţumită sunt de locul pe care l-am ales – e tot ce mi-aş putea dori, iar planul casei îmi place şi el.

De pe toate fronturile primim în continuare ştiri excelente despre Aliaţi. St. Quentin şi Cambrai au căzut, dar germanii au lăsat amândouă oraşele în flăcări, ca să nu rămână în urma lor decât distrugere. Victoriile acestea ne umplu pe noi, cei subjugaţi, umiliţi, chinuiţi, de o speranţă temătoare, dar suntem gata de orice, fiindcă agresorii ştiu, fără îndoială, că acum tragem aer în piept şi ne pregătim pentru uşurarea care va să vină şi vor încerca să ne facă inofensivi cu totul.

Boyle s-a întors chiar înainte de cină, dar de-abia mai târziu m-am dus la el. Discuţia cu Carol a fost tragică, mi-a adus de la el o scrisoare sfâşietoare. Totuşi, Carol a acceptat să renunţe la fată până iese ţara din greutăţi. E o alegere care-i frânge inima, dar primeşte inevitabilul; NU ştiu însă cât de bine va îndura. Boyle a fost atât de aproape de a plânge pe cât poate fi un om ca el, a fost o victorie crudă, dureroasă. Am plâns amar. Şi eu, şi Nando i-am mulţumit lui Boyle cu multă

emoţie.

Bicaz

joi, 20 septembrie/3 octombrie 1918

Zi mohorâtă, ceţoasă, cu un aer răcoros, de toamnă. M-am întâlnit devreme cu Barbu, care se duce la Piatra cu Mişu, apoi m-am dus la Boyle, pe care l-am adus înapoi cu mine ca să stea de vorbă cu Nando. După aceea am plecat cu Nando şi Ileana să luăm prânzul cu Carol la Horaiţa. Avea să fie prima întâlnire a lui Carol cu tatăl lui. Am plecat cu inima grea, foarte îngrijorată. Dar, mulţumită intervenţiei energice, bărbăteşti a credinciosului nostru Boyle, am găsit terenul gata pregătit, iar Carol a acceptat condiţiile aspre care i s-au impus. Se învoieşte cu anularea căsătoriei şi promite că nu va încerca s-o vadă pe fată până când tatăl lui nu consideră potrivit, ceea ce s-ar putea să nu se întâmple înainte de semnarea păcii generale. S-a stabilit între el şi tatăl lui o înţelegere tacită că, dacă atunci când ţara va fi depăşit vremurile grele, va mai vrea să renunţe la toate drepturile lui, să se căsătorească din nou cu ea şi să dispară pentru totdeauna, având ca singură bucurie plecarea în lume cu „Zizi Lambrino“, atunci îl priveşte doar pe el şi o poate face onorabil, nu ca un fugar care-şi aruncă ţara într-o frământare primejdioasă. A fost o întâlnire tristă, mă durea inima pentru băiat. În clipele acestea, viaţa trebuie să i se pară tare goală şi disperată.

În faţa căsuţei lui Boyle

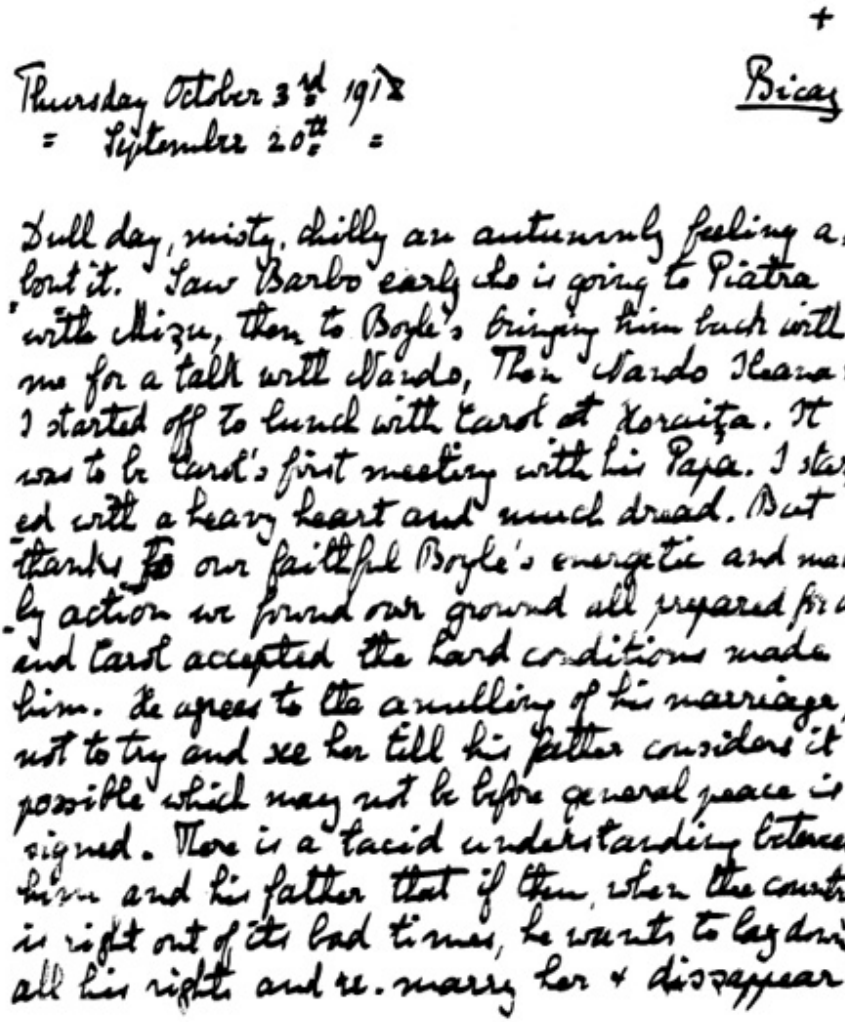
Thursday October 3rd 1918
= September 20th =

Bicaz

Dull day, misty, chilly an autumnly feeling about it. Saw Barbo early she is going to Piatra with Mizu, then to Boyle's bringing him back with me for a talk with Nando. Then Nando Ileana & I started off to lunch with Carol at Horaiţa. It was to be Carol's first meeting with his Papa. I started with a heavy heart and much dread. But thanks to our faithful Boyle's energetic and manly action we found our ground all prepared for us and Carol accepted the hard conditions made him. He agrees to the annulling of his marriage, not to try and see her till his father considers it possible which may not be before general peace is signed. There is a tacid understanding between him and his father that if then, when the country is right out of its bad times, he wants to lay down all his rights and re-marry her & disappear

Mica Ileana a fost tare tulburată. Nando a fost blând, prea blând şi umil, mi s-a părut mie. E o ocazie în care avea tot dreptul să se pronunţe ca stăpân şi rege. Dar şi lui, ca şi mie, îi sângera inima pentru băiat. Viaţa are astfel de momente sfâşietoare.

M-am întors acasă pe la ora ceaiului, obosită şi abătută. Veştile de pe toate fronturile sunt excelente. Barbu a venit să-mi vorbească înainte de cină. Marghiloman s-a întâlnit cu Nando, nu ştiu exact în ce chestiune. Mi-am luat ultima cină frugală cu Boyle, care pleacă mâine şi o va vizita, în drum, pe fata lui Carol. E un as în mânecă în toate privinţele, mi-e greu să-l văd plecând.

Bicaz

vineri, 21 septembrie/4 octombrie 1918

Prima parte a zilei a fost mohorâtă, dar s-a limpezit şi am avut parte

de o vreme de toamnă frumoasă. La micul dejun, Mişu. Am discutat din nou întreaga situaţie, i-am mulţumit pentru ajutorul loial pe care ni l-a dat şi l-am rugat din suflet să facă pe câinele de pază la Iaşi şi să ne informeze de toate. M-am dus să-i fac o ultimă vizită lui Boyle. Dragul nostru „unchi Joe“ va lăsa un gol mare în zilele mele, am petrecut mult timp cu el, mi-a făcut mult bine şi mi-a fost un ajutor şi prieten de nădejde – nici n-aş putea spune în ce mare măsură. Cât despre mine, i-am uşurat recuperarea lentă, cu grija şi tovărăşia mea neîncetate. L-am ajutat să treacă peste perioada în care a fost aproape invalid, iar acum e aproape ca înainte. Am avut de discutat multe lucruri importante şi am stat de vorbă mult şi în amănunt, cum doar doi buni prieteni pot vorbi, însă în aer plutea despărţirea. I-a lăsat Ilenei bani ca să continue munca pe care au început-o printre săraci şi instrucţiuni de tot felul pentru ce trebuie făcut. Azi se duce să vorbească cu „Zizi Lambrino“, o va face simplu şi conştiincios, cum nu ar fi în stare decât un bărbat cu tăria lui de caracter şi energia lui altruistă. I-l împrumut pe şoferul meu, care vorbeşte puţină engleză. A luat prânzul cu Ileana, iar după masă ne-am luat rămas-bun – o strângere de mână fermă, plină de încredere, hotărâre şi o prietenie de nezdruncinat, apoi a plecat, promiţând să se întoarcă peste zece zile; dea Domnul!

Cum nu mă simţeam tocmai în apele mele, m-am întins în pat şi acolo am rămas toată după-amiaza, fiindcă aveam nevoie de odihnă. A venit Lili pe la mine, i-am citit. Mai târziu m-a vizitat Barbu. S-a comportat ca un om de nădejde, iar dacă dragul meu Carol va fi salvat, va fi aproape întru totul mulţumită lui, care ne-a sprijinit şi l-a ajutat pe rege în toate privinţele. Dar tocmai el e omul căruia atâţia îi cer capul.

Max de Baden[265] a devenit *Reichskanzler*. Reichstagul german trece printr-o perioadă de schimbări[266]. Azi n-am primit nici o ştire precisă de pe front. Dar se pare că se pregătesc evenimente importante, trebuie să ne păstrăm cumpătul şi să fim prudenţi.

Bicaz

sâmbătă, 22 septembrie/5 octombrie 1918

Singura ştire interesantă de azi a fost că Ferdinand al Bulgariei a abdicat în favoarea fiului lui, Boris, care a fost încoronat imediat la Sofia, în timp ce Ferdinand deja plecase spre Ungaria. Nu avem detalii, nu ştim dacă a abdicat sub presiune sau de bunăvoie, sau dacă a fost constrâns de germani, bulgari sau Aliaţi[267].

Azi mi-am lăsat corpul să se odihnească, am stat în pat toată dimineaţa, citind, scriind şi gândind. Azi Lili împlineşte 22 de ani, i-am dăruit un lănţişor de aur Fabergé cu cruciuliţe din lemn de ienupăr[268] îmbrăcate în smalţ portocaliu între verigi.

După prânz, ieşire scurtă cu Ileana ca s-o vizităm pe bătrâna care e protejata preferată a unchiului Joe; m-am întors cu automobilul plin de gălbenele de un portocaliu închis. Ceai cu Symki, apoi iar în pat; le-am citit ei şi lui Lili. Mai târziu a venit Barbu. Mi-am petrecut seara singură, în pat, citind. Îmi lipsesc vizitele la colonelul meu cel credincios.

Bicaz

duminică, 23 septembrie/6 octombrie 1918

Zi ploioasă, răcoroasă şi melancolică. N-am ieşit dimineaţă, mi-am păstrat puţin timp ca să scriu. S-a întors Teribilul, la fel şi Stan. Nu sunt tocmai mulţumiţi de ceea ce au cumpărat de la Crucea Roşie rusă şi prevăd greutăţi mari. Îl trimit pe Stan la Boyle, care e încă la Iaşi. A reapărut Taţulina.

E. Perticari a venit cu copilul pentru o vizită de o zi, iar Ileana a fost încântată să-şi revadă prietena.

Max de Baden, noul *Reichskanzler*, a acceptat negocierile de pace pe bazele propuse de Wilson[269]. Ce se va alege din toate astea? Şi prin ce momente de cumpănă va mai trebui să treacă biata mea ţărişoară?

După-amiază am făcut o plimbare cu Lisabetta, Lili şi E. Perticari. Mi-am împărţit a doua parte a zilei între mai mulţi oameni, încheind cu Barbu. Cu toţii suntem încordaţi, urmărind evenimentele *care se precipită*. După cină, Elena Perticari.

Bicaz

luni, 24 septembrie/7 octombrie 1918

Vremea s-a limpezit. Am făcut o plimbare lungă până la familia Ştirbey şi l-am luat pe Barbu înapoi cu noi, pe alt drum, pe lângă râu. Domneşte o atmosferă de agitaţie încordată, evenimentele se precipită, ni se deschid în faţă orizonturi noi. Vine clipa când va trebui să fim statornici şi să nu ne pierdem capul. Mai că ameţesc de bucurie când mă gândesc că se apropie lumina. Dar, cum nu mi-am pierdut inima şi capul în vremuri de nenorocire, trebuie să mi le păstrez cu orice preţ şi când începe să se întoarcă roata.

Imediat după prânz am plecat în automobil, cu Lisabetta şi generalul Mărdărescu, să-l vizităm pe Carol. Mărdărescu urma să preia răspunderea pentru paza lui. L-am găsit mai calm şi mai sănătos, chiar mult mai normal, iar Râmniceanu ne spune că e şi mai binedispus în toate privinţele. Dacă asta înseamnă că e calm pe dinafară fiindcă în adâncul inimii e mai hotărât ca niciodată să arunce totul cât colo ca să rămână cu ea – nu pot şti, dar, fireşte, odată îndepărtat de influenţa fatală a fetei şi a celor apropiaţi ei, nu se poate să nu-şi vină în fire; în ultima vreme nu ieşise deloc din acel *mediu* otrăvitor care o înconjoară

şi discutase mereu cu oameni apropiaţi ei. Am luat ceaiul cu Carol, care era foarte interesat de toate ştirile despre război şi politică.

M-am întors acasă şi m-am întâlnit cu Barbu, după care s-a anunţat Boyle, care se întorsese cu automobilul să-mi povestească despre misiunea lui. Se comportă de parcă ar fi perfect sănătos din nou.

Ei bine, întrevederea lui cu fata şi familia ei a fost mai mult sau mai puţin în zadar. Se agaţă de Carol din toate puterile. După primele zece minute, Boyle, deşi la început tindea să creadă că fata măcar îl iubeşte pe Carol, şi-a dat seama repede în ce fel de companie se afla şi a înţeles că fiul meu nu avea nici o şansă într-un asemenea anturaj – aveau de gând să pună mâna pe el, iar acum fata nu vrea să audă de nimic, e ferm hotărâtă să-l facă să se ţină de cuvânt. Boyle s-a întâlnit de două ori cu ea, iar după-amiază i-a făcut o impresie şi mai urâtă decât dimineaţă. Ne-a povestit mie, lui Nando şi Lisabettei toate scenele cu familia ei. Ne-am dat seama că ne mai aşteaptă încă o luptă grea. Avem de-a face cu un soi rău.

Mai târziu m-am dus cu Boyle acasă la el, unde am cinat şi mi-a dat şi celelalte ştiri, cele politice, care erau cum nu se poate mai interesante, dar pe care nu le voi aşterne aici. A fost o bucurie să-l revăd, dar nu e decât o vizită scurtă.

Lili a venit şi m-a condus acasă împreună cu Boyle. Barbu era cu Nando. L-am dus pe Boyle la ei ca să le dea ştirile, fiindcă mâine Nando se întâlneşte cu Arion şi e bine să cunoască toate laturile problemei înainte să-l primească pe ministrul de externe.

Bicaz

marţi, 25 septembrie/8 octombrie 1918

Zi plină de agitaţie încordată, dar tăcută. Ceea ce se petrece acum în lume înseamnă viaţa sau moartea pentru ţărişoara noastră. Fremătăm între o speranţă glorioasă şi o groază ucigătoare, iar pe dinafară trebuie să rămânem calmi, fiindcă ţara ne e încă plină de duşmani, de fapt acaparată de inamic.

I-am făcut o vizită lungă lui Boyle de dimineaţă; ba a plouat, ba a fost frumos. Boyle pare aproape complet restabilit, şi-a revenit de minune.

Nando a vorbit cu Arion, care a rămas la prânz şi cu care m-am duelat în zâmbete dulci şi vorbe care însemnau mult mai mult decât spuneau. Am făcut o plimbare lungă cu Barbu, Eliza, fiica lui, Lisabetta, Symki şi Lili, ne-am dus la Crivaia pe jos şi ne-am plimbat pe pajiştile de un verde splendid care o înconjoară; a fost o ieşire foarte lungă, care ne-a făcut bine tuturor. După-amiaza a fost frumoasă, dar o parte din drum a fost foarte noroioasă. Când am ajuns acasă le-am oferit tuturor tovarăşilor mei de plimbare un ceai copios şi i-am îndopat cu bunătăţi pe care le-au devorat cu poftă.

Boyle a venit să stea de vorbă cu Nando, Barbu a rămas cu mine, dar a tot plecat ca să vorbească la telefon cu Mişu, care a devenit sprijinul nostru la Iaşi. Când m-am dus până la Nando, la scurt timp înainte de cină, l-am găsit pe Boyle tot acolo şi am intrat chiar la sfârşitul unei discuţii în contradictoriu foarte importante. Nando arăta ca un om sfâşiat între mai multe datorii, cum nu l-am mai văzut decât o dată sau de două ori; mi-a părut rău de el din toată inima. S-a întors spre mine şi mi-a explicat ce se petrecea. Am vorbit puţin şi la obiect, apoi Nando a dat mâna cu Boyle şi a spus „da“. Avea lacrimi în ochi.

Am plecat cu Boyle să iau cina la el – am vorbit ca de la om la om, ca prieteni care ştiu că nimic nu poate rupe legătura dintre ei. Lili ne-a condus înapoi acasă la mine, iar Boyle a plecat la Piatra cu trenul.

Bicaz

miercuri, 26 septembrie/9 octombrie 1918

Zi liniştită, ploioasă, lipsită de evenimente. După micul dejun am urcat în maşină cu Kirileanu[270] şi fetele mele mai mari ca să mergem la o bisericuţă veche de lemn care e prost îngrijită şi am făcut planuri pentru mutarea ei la Crivaia mai târziu; am un plan minunat de a o aşeza acolo, într-un loc splendid, şi de a planta în jurul ei o grădină de flori cu alei înguste de piatră şi un zid de piatră, va fi o comoară, în timp ce acum e folosită ca grajd. Nando, îngrijorat şi nerăbdător să discute cu mine, a venit de mai multe ori să mă vadă de-a lungul dimineţii; mai târziu a venit şi Barbu şi am vorbit despre situaţie, iar apoi m-am dus cu Lili să luăm prânzul la familia Ştirbey. După aceea am făcut o plimbare pe jos, prin umezeală, cu Nando, ca să scăpăm de efectele mesei copioase. Am luat ceaiul în companie plăcută. Mai târziu a venit Barbu, iar după cină am plecat la Piatra, de unde urma să mergem la Iaşi, la parastasul unchiului.

Iată ştirile: înaintare pe toate fronturile, sârbii sunt aproape de Niş; în Turcia s-a răsturnat guvernul, se aşteaptă evenimente importante.

Francezii continuă să avanseze, germanii îşi părăsesc cele mai întărite poziţii.

Ce va urma?

Iaşi

joi, 27 septembrie/10 octombrie 1918

Am sosit devreme la Iaşi şi am luat micul dejun la mine acasă. Am petrecut dimineaţa în linişte. La 11 şi jumătate am mers cu automobilul la Mitropolie, la parastas, pe o ploaie torenţială. Turna atât de abundent, încât străzile ajunseseră torente furioase. În biserică, senzaţie ciudată. Priveam în jos de pe tronul meu şi simţeam cum urcă în mine o putere tot mai mare, de parcă se apropia ziua mea; mă

cuprindea un dispreţ formidabil faţă de viermii care încercaseră să stea împotriva mea, a ideilor mele, a idealurilor şi ţelurilor mele – sentiment căruia mi-am dat seama că nu e bine să-i las frâu liber. Am luat prânzul la Nando. Barbu a venit să ne dea ştirile. Există temeri că Anglia ar avea de gând să cocheteze peste capetele noastre cu Austria şi să încerce să ne cumpere cu bani, în loc să ne recunoască aspiraţiile. E un zvon care aduce neîncredere în inimile care şi-ar dori să se bucure. Voi avea grijă, dar nu voi renunţa la speranţă.

La trei a venit prietenul meu Boyle şi am stat mult de vorbă despre toate lucrurile care ne umplu şi de nelinişte, dar şi de nădejde. I-am vorbit despre senzaţia pe care am avut-o în biserică. Mi-a luat mâna, m-a privit în ochi şi a spus: „Maiestate, aţi ştiut să pierdeţi, arătaţi acum că ştiţi şi să câştigaţi“, iar eu m-am ruşinat de asprimea care începuse să-mi cuprindă inima. A promis să lucreze pentru noi din toate puterile, atâta timp cât vom avea nevoie de el. Dumnezeu să-l binecuvânteze.

L-am primit şi pe Văitoianu, cu Boyle de faţă, iar apoi pe Panaitescu, traducătorul meu, şi mai târziu pe Miss Fifield. Barbu a venit mai târziu şi a băut un ceai cu mine, în timp ce copiii au luat cina cu Nando, acasă la el.

Înainte de plecare m-am dus şi eu la Nando şi am vorbit din nou cu el şi Barbu.

Am plecat la Bicaz la 11, împreună cu fetele, iar Nando a rămas în oraş.

Bicaz

vineri, 28 septembrie/11 octombrie 1918

M-am întors din nou din oraşul pe care-l detest. Dar ne-am împuţinat. Nando, Symki, Barbu, Boyle lipsesc cu toţii, iar combinaţia Cinculaki-Ballif va fi fiind ea foarte plăcută pentru ei, dar e mult mai puţin plăcută pentru ceilalţi. Am ajuns la timp pentru micul dejun. Vreme ploioasă, dar caldă. Am citit şi am scris mult.

După prânz, plimbare cu automobilul şi apoi pe jos, printr-un noroi teribil, pe valea Secului; a fost plăcut, dar azi n-am avut parte de privelişte şi ne-am murdărit îngrozitor umblând pe pământul cleios. Ne-am oprit la câteva colibe să împărţim zahăr, pesmeţi şi bani; multă sărăcie, iar ţăranii, foarte bucuroşi să mă vadă, mi-au adus flori frumoase. La sfârşit am cules o mulţime de gălbenele superbe din cea mai săracă grădiniţă. Înainte şi după cină am citit cu Lili şi Lisabetta – apoi cu Ileana. Nici o veste de la Iaşi, ştiri excelente de pe fronturi.

Bicaz

sâmbătă, 29 septembrie/12 octombrie 1918

Vreme umedă, dar caldă. Plimbare scurtă cu tinerii; era o ceaţă scoţiană, dar aerul era minunat pentru mers. Veşti bune de pe fronturi, dar de la Iaşi nimic. Sper că nu s-a întâmplat nimic neplăcut. S-a întors roata, poate, dar ce încercări grele ne mai aşteaptă? Deocamdată, nici unul dintre Aliaţi nu a acceptat propunerea de armistiţiu. Se duc bătălii crâncene pe toate fronturile. Trupele franceze au intrat în Sofia, Aliaţii înaintează în Serbia şi Albania. Turcia are o situaţie şubredă în Palestina, armata îi e aproape nimicită. Eliza Suţu a venit la ceai, arată foarte abătută şi îşi predă altora munca. Am dus-o cu automobilul la Piatra, împreună cu Lisabetta, şi am vizitat-o pe bătrâna Maria Spiru, care e bolnavă şi va pleca la Ploieşti. După cină, am citit mai întâi cu Ileana, apoi cu Lisabetta şi Lili.

A 24-a aniversare a Lisabettei, dar o vom sărbători de-abia mâine, când îi aşteptăm şi pe Nando şi Nicky.

Joi, Ileana l-a vizitat pe Carol la Horaiţa şi l-a găsit într-o stare destul de bună.

Bicaz

duminică, 30 septembrie/13 octombrie 1918

Zi foarte ploioasă.

Nando a venit la micul dejun, cu multe lucruri de povestit, dar deocamdată nici o noutate deosebită. Barbu şi Mişu lucrează bine împreună.

Azi am sărbătorit ziua Lisabettei. I-am dăruit un ceas de aur, plat şi pătrat, pe care am reuşit să-l obţin de la Kronberg prin Annie Zănescu – îşi dorea cu ardoare unul. Nando i-a dăruit o colecţie Larousse întreagă, de care toată familia are de gând să profite. N-am ieşit dimineaţă; a venit Barbu şi am stat mult de vorbă. Boyle mi-a trimis două scrisori prin Nando. Lucrează pentru noi în multe direcţii şi continuă să ne ajute cu aventura lui Carol. E un prieten preţios şi adevărat, dar îmi e dor de el. După prânz, plimbare pe mare umezeală cu Lisabetta şi Lili, apoi citit din *Dorian Gray*. Doamna Mavrodi a venit să-şi îndeplinească săptămâna de serviciu. Barbu a sosit înainte de cină. Veştile despre Antanta sunt în continuare excelente. Dar încă nu e sigur dacă va accepta sau nu armistiţiul.

Bicaz

luni, 1/14 octombrie 1918

Zi limpede, perfectă, chiar caldă. Am primit o scrisoare de la Carol care m-a supărat foarte tare. Va fi foarte greu să-l salvăm. Am făcut o plimbare scurtă pe jos, cu Lili şi Mignon. Am avut timp să scriu şi să citesc. Mai târziu, discuţie lungă cu Barbu. După prânz, plimbare cu

automobilul şi pe jos la „Fata Morgana“ cu Nando, doamna Mavrodi, Mignon şi Lili. M-am plimbat prin locurile acelea dragi şi am continuat să-mi construiesc în gând casa ideală. A fost o după-amiază superbă, cu culori frumoase, lumină puternică, umbre intense. Pădurile sunt o splendoare, în nuanţele de galben, cafeniu şi roşu ale toamnei.

Ceai în camera Lisabettei, cu Maria Ştirbey şi ai noştri. Lisabetta a ajuns să se priceapă foarte bine la gătit, iar specialitatea ei sunt ciupercile sub orice formă. După ceai, am mai citit din *Dorian Gray*, iar la şapte a venit Barbu, care a plecat după cină la Iaşi cu Nando, nu ştiu pentru cât timp. Viaţa de aici a devenit foarte liniştită, dar mă gândesc cu groază la întoarcerea în oraş. Ştirile despre Aliaţi sunt în continuare foarte bune. În aer plutesc anticipaţia şi agitaţia.

Bicaz

marţi, 2/15 octombrie 1918

Vremea arăta nesigură, dar s-a limpezit şi am avut o dimineaţă frumoasă. Am făcut o plimbare pe jos, cu Lisabetta, Mignon şi Lili, până la familia Ştirbey. Am vizitat-o pe Nadeja, care azi era prea adâncită în starea ei îndârjită şi provocatoare şi nu-l avea alături pe Barbu s-o tempereze. Am avut puţin timp să scriu. Mesaj de la Barbu cum că deocamdată nu e nimic nou. După prânz, am mers cu automobilul, împreună cu Symki şi Ileana, la Rugineşti, ca să le vizitez pe băbuţele mele şi pe ceilalţi prieteni de acolo. Bătrânele au fost o comedie, nu ne-au dezamăgit deloc. Lui Symki i-au plăcut foarte tare. Se petrecuseră două evenimente importante: fusese tăiat porcul şi reapăruse soţul fiicei uneia dintre ele, despre care credeau că murise, dar care fusese prizonier în Germania. S-au petrecut scene formidabil de comice între mamă şi fiică şi, ca de obicei, bătrâna cea băieţoasă a vărsat o mulţime de lacrimi. La întoarcere am luat o gustare îmbelşugată, apoi ne-a citit Symki. Tot ea ne-a citit şi după cină. Mai târziu m-am spălat pe cap. Veştile de pe fronturi sunt excelente.

Bicaz

miercuri, 3/16 octombrie 1918

Vremea ezită între ploaie şi soare. La 11 am plecat cu cele trei fete ale mele la Horaiţa, fiindcă azi e ziua lui Carol. A 25-a aniversare! O, şi câtă credinţă şi speranţă îmi pusesem în el. Drumul a fost greu, nămolos, încet, plouase mult şi nu ne-a fost deloc uşor să ajungem la destinaţie. Am sosit chiar la ora prânzului. Carol arăta foarte bolnav. Se vede că se frământă mult. Am început discuţia aproape imediat. Simţeam că, în orice fel ne-ar ieşi cuvintele nouă sau lui, cu lacrimi sau furie, trebuia întreruptă tăcerea oribilă în care trăieşte. Nici unul

dintre copiii mei nu se pricepe la conversaţie, aşa că o lasă cu totul în seama mea, drept care întotdeauna îmi e cel mai greu să intru în subiect. Şi azi a fost greu. Nervii îmi erau încordaţi, gata să se frângă, fiindcă se învolburează toate sentimentele în mine când îl văd pe băiatul acesta nefericit, încăpăţânat şi cu capul plin de amăgiri: iubire, milă, indignare, disperare. Îl văd cum se scufundă, cum îşi distruge viaţa pentru o fată despre care ştim că nu merită nimic, e cu totul altfel decât şi-o închipuie el, în orbirea lui. Îl văd pe primul meu născut, moştenitorul tronului, succesorul nostru, cel care a fost speranţa de căpătâi a ţării, cum îşi zvârle cât colo datoria, casa, familia, viitorul, întreaga viaţă de fapt, pentru o aventurieră mică, nedemnă şi vulgară, care nu prezintă nici o garanţie că ar fi o tovarăşă de încredere în viaţa lui de rătăcitor, de izgonit, dacă asta va alege în cele din urmă.

Nu ştiu cum am început să vorbesc, pur şi simplu m-am repezit drept unde era iadul mai fierbinte, iar de data aceasta chiar am spus despre ea adevăruri dure şi jignitoare, pentru prima dată, fiindcă, dacă are de gând să decadă, să ne trădeze pe toţi pentru ea, măcar să ştie ce părere avem despre ea, pentru ca, odată ce îi va trece orbirea, să-şi dea seama de ce am încercat să-l salvăm. La un moment dat s-a înfuriat pe mine, cu o demnitate jalnică şi comică, şi mi-a răcnit că nu îmi permite să-i insult soţia! Nici nu-mi mai amintesc tot ce ne-am spus, dar trebuie să mărturisesc că băiatul a făcut tot posibilul să păstreze faţă de mine un comportament politicos şi iubitor. Ce îl doboară e despărţirea completă şi lipsa de veşti din partea ei, nu vede nimic înainte şi asta îl înnebuneşte, nu încape îndoială că îi şubrezeşte şi sănătatea.

Am luat un prânz tare nefericit, toate trei surorile plângeau, iar eu îmi reţineam cu greutate lacrimile.

Regina şi Lili Catargi

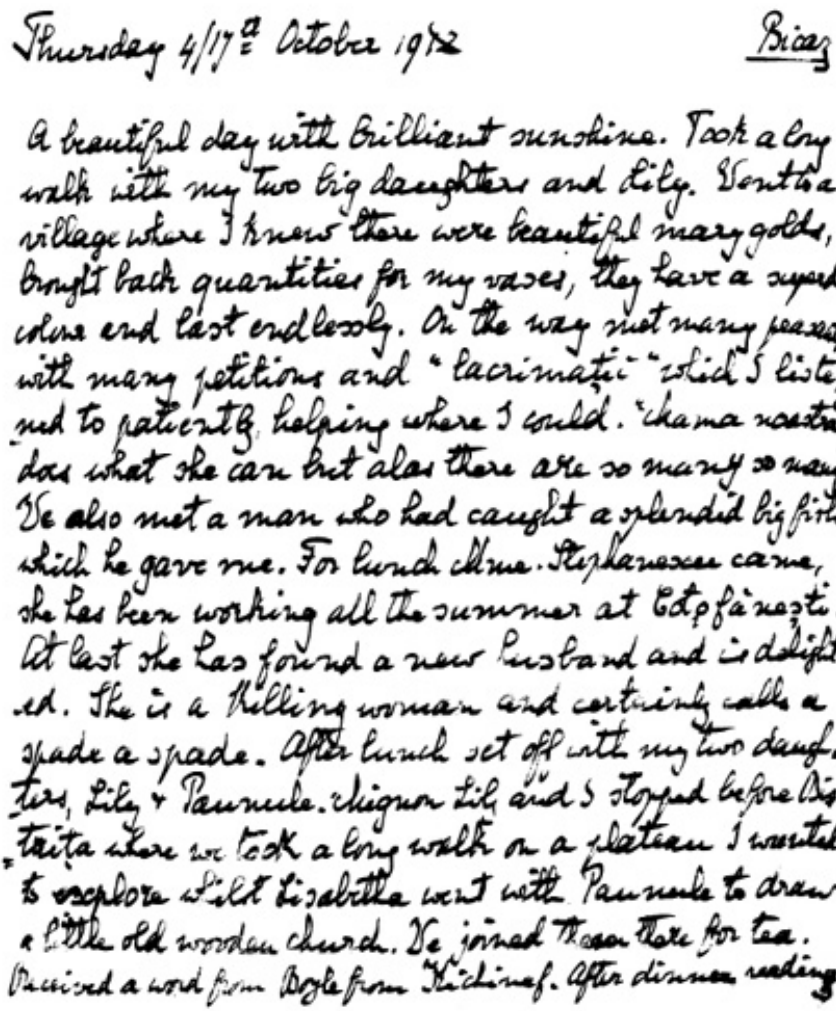
Thursday 4/17th October 1912 Bicaz

A beautiful day with brilliant sunshine. Took a long walk with my two big daughters and Lily. Went to a village where I knew there were beautiful marygolds, brought back quantities for my vases, they have a superb colour and last endlessly. On the way met many peasants with many petitions and "lacrimaţii" which I listened to patiently, helping where I could. "Mama noastră" does what she can but alas there are so many so many. We also met a man who had caught a splendid big fish which he gave me. For lunch Mme. Stephanescu came, she has been working all the summer at Cotofăneşti. At last she has found a new husband and is delighted. She is a thrilling woman and certainly calls a spade a spade. After lunch set off with my two daughters, Lily & Paunesku. Mignon Lily and I stopped before Bistriţa where we took a long walk on a plateau I wanted to explore whilst Elisabetha went with Paunesku to draw a little old wooden church. We joined them there for tea. Received a word from Boyle from Kitchener. After dinner reading

După masă am avut o discuţie lungă cu Mărdărescu. El e de părere că prizonieratul acesta singuratic nu e bun – sunt sigură că nu e bine, dar pe cine i-aş putea trimite? Simplul gând de a avea companie îl exasperează, o vrea pe ea şi numai pe ea – tânjeşte după ea cu o dorinţă nestăpânită, care înghite orice altceva. Am încercat să-i sugerez că ea nu suferă ca el şi i-am provocat o indignare violentă. I-am spus că a căzut în mâinile întregii familii a fetei, că nu mai vede decât prin ochii lor şi nu mai aude decât cu urechile lor – a fost obtuz

şi legat la ochi în toate privinţele, nu face altceva decât să o ceară cât îl ţine gura pe ea şi iar pe ea, susţine că nu-l va convinge nimic să renunţe la ea.

În cele din urmă, ne-am liniştit amândoi şi am început să încercăm să ne dăm seama ce e de făcut – şi iată ce răspuns am găsit. De cum îşi ispăşeşte pedeapsa, trebuie să plece pe unul dintre fronturile aliate, *cu orice preţ*, altfel nu se poate, iar EU, mama lui, am să-l ajut să se întâlnească cu ea înainte să plece, cu condiţia să-mi dea cuvântul lui de onoare că nu va încerca s-o ia cu el. Va lupta ca soldat, iar dacă se întoarce şi încă se mai vor unul pe altul, atunci poate declara deschis, în faţa lumii întregi, că renunţă la poziţie, la familie, la ţară, la viitor, la nume, la datorie, la obligaţii, pentru a o urma pe Zizi Lambrino! Iar atunci se va putea spune măcar că i-a câştigat mâna în mod onorabil.

După aceea am plecat – cel puţin am plecat împăcată cu el şi am văzut că şi el era mai liniştit. Mi-am petrecut restul serii citind în compania obişnuită.

Deocamdată, aliaţii nu acceptă armistiţiul oferit, iar germanii cedează, în sfârşit, peste tot. Nici o veste anume de la Barbu, cu care am stabilit să ne informeze de la Iaşi. Primim ştiri contradictorii despre purtările germanilor în părţile ocupate – unii spun că se pregătesc să plece, alţii că îşi înteţesc insolenţa.

Bicaz

joi, 4/17 octombrie 1918

Zi frumoasă, cu soare strălucitor. Am făcut o plimbare lungă pe jos, cu cele două fete mai mari şi cu Lili. Ne-am dus într-un sat unde ştiam că sunt gălbenele frumoase şi am adus o mulţime pentru vazele mele; au o culoare superbă şi ţin la nesfârşit. Pe drum ne-am întâlnit cu mulţi ţărani cu multe jalbe şi „lacrimaţii“, pe care i-am ascultat cu răbdare şi i-am ajutat cât mi-a stat în puteri. „Mama noastră“[271] face tot ce poate, dar, vai, sunt atât de mulţi, atât de mulţi! Ne-am întâlnit şi cu un bărbat care prinsese o frumuseţe de peşte mare, pe care mi l-a dat mie. La prânz a venit doamna Ştefănescu, care toată vara a lucrat la Coţofeneşti. Şi-a găsit în sfârşit un soţ nou şi e încântată. E o femeie tare amuzantă şi spune lucrurilor pe nume. După prânz am plecat cu cele două fete mai mari, Lili şi Păunule. M-am oprit cu Mignon şi Lili înainte de Bistriţa şi am făcut o plimbare lungă pe un platou pe care voiam să-l explorez, în vreme ce Lisabetta s-a dus cu Păunule să deseneze o bisericuţă veche de lemn. Ne-am dus după ele şi am luat ceaiul împreună acolo.

Am primit veşti de la Boyle, de la Chişinău. După cină am citit.

Încă nu s-a acceptat nici un armistiţiu. Turcia cere pace. În Franţa, Serbia şi Albania, victoriile trupelor aliate continuă. Nici o ştire de la Iaşi azi. Dacă Nando are greutăţi mari, eu nu am aflat nimic.

Bicaz

vineri, 5/18 octombrie 1918

Vremea a fost schimbătoare la început, dar s-a limpezit. Le-am luat pe doamna Mavrodi şi pe Mignon la Crivaia. I-am arătat doamnei Mavrodi toată proprietatea mea. Le-am dat ţigări soldaţilor care lucrau acolo. Veşti excelente de pe fronturi. Nu ne temem decât că aliaţii se vor lăsa prinşi în plasă de bulgari, care se comportă ca nişte laşi ce sunt şi declară că în sfârşit au ocazia să facă politica pe care au susţinut-o de la început în sinea lor. Dacă Aliaţii ne sacrifică lor înseamnă că într-adevăr nu mai există dreptate pe lume – dar nu pot şi nu vreau să cred asta, deşi pe românii noştri posibilitatea îi tulbură – pe prieteni de teamă, pe duşmani de bucurie orgolioasă.

După-amiază m-am dus cu automobilul la Vadurile, iar de acolo am urcat pe jos până la un platou din vârful unui munte, pe care-l tot văzusem de departe. A fost frumos, priveliştea a fost minunată, am găsit multe ciuperci. Mă însoţeau Lili şi Lisabetta, care a fost încântată fiindcă a găsit hribi. O ţărancă tare amabilă cu care mă mai întâlnisem prin împrejurimi a urcat până la noi să-mi aducă flori splendide şi mere frumoase. Peste tot, ţăranii sunt tare buni cu noi. La coborâre am intrat într-o grădină unde mai fusesem, iar ţăranii cărora le aparţinea m-au lăsat să culeg nişte gălbenele superbe şi crizanteme mov. Şi ei mi-au dat mere. Eu le-am dat zahăr. Ceva mai departe, unde ştiam o gospodărie unde domneşte sărăcia, m-am oprit să le dau haine, bani şi zahăr. Cu toţii mi-au primit darurile în genunchi, de la străbunic la copilul de doi ani. A fost pitoresc şi emoţionant, un tablou din alte vremuri. E multă sărăcie peste tot, eu ajut şi tot ajut, dar, din păcate, nu e decât o picătură într-un ocean.

Întoarcerea acasă a fost foarte plăcută, pe întuneric, fiindcă luna e aproape plină, iar cerul dădea semne de furtună. Am lăsat ţigări pentru ofiţerii din Carpaţi.

După cină am citit. Nici o ştire de la Iaşi. Englezii au înaintat considerabil în Belgia.

Bicaz

sâmbătă, 6/19 octombrie 1918

Zi minunată, una dintre cele mai frumoase zile de toamnă de până acum. Mă hotărâsem ca, dacă mă lasă vremea, să fac o plimbare călare mai lungă peste munţi şi să iau prânzul pe drum. Mulţumită cerului fără nor, am reuşit să-mi duc intenţia la bun sfârşit. Am plecat la 11 cu toate trei fetele mele, cu Nini şi Lili; am mers cu automobilul până la Izvorul Muntelui, unde urma să ne aştepte poneii. La capătul văii, unde se deschide o „poiana“ mare, cu Ceahlăul pe fundal, am luat prânzul în sunetul îndepărtat al tălăngilor şi în behăitul oilor. A

fost de-a dreptul splendid. La unu am plecat cu Lili şi Mignon călare pe ponei, urmate de doi soldaţi şi conduse de un ţăran peste o frumuseţe de dealuri, prin păduri pe care culorile toamnei le împodobiseră minunat, spre valea Secului. Cum aveam timp destul, ne-am prelungit plimbarea şi am coborât pe la „Fata Morgana“, trecând printr-o pădure de pini superbă. A fost unul dintre cele mai frumoase drumuri din câte am făcut în viaţa mea – am urmat creasta unui munte de sub Ceahlău. Cu greu ţi-ai fi putut închipui imagine mai frumoasă, în soarele acela incredibil de strălucitor, tomnatic. Mi-a plăcut foarte mult, la fel şi însoţitoarelor mele. Ne-a dat o senzaţie de împăcare cu lumea şi omenirea. Ne-a umplut sufletele de un fel de entuziasm izvorât din gloria naturii în toată frumuseţea ei.

Din valea Secului ne-am întors acasă cu automobilul, după ce am împărţit tutun şi zahăr din belşug ţăranilor, ţărăncilor şi copiilor.

La întoarcere, ceai cu Lisabetta. L-am primit pe generalul Mărdărescu, care spune că, de la ultima mea vizită, Carol e alt om. Mi-a trimis şi o scrisoare, e foarte înflăcărat de ideea militară pe care i-am dat-o şi se tot gândeşte cum ar putea-o pune în aplicare.

Mi-am băut supa singură, ca de obicei de când nu mai e cu noi prietenul meu Boyle, apoi am făcut o plimbare scurtă la lumina lunii cu Lili şi Symki – e lună plină. Mai târziu am citit în camera Lisabettei. Ştirile de pe front sunt minunate. Englezii au intrat în Lille cu fanfara, armata lor e aproape de Bruges.

Bicaz

duminică, 7/20 octombrie 1918

Dimineaţă devreme au sosit Nando şi Nicky, urmaţi nu după mult timp de Barbu, care se simte tare rău, fiindcă tocmai i s-a făcut a doua injecţie pentru, de fapt împotriva tifoidei. Boyle a ajuns ceva mai târziu. M-am dus să-l vizitez la ora obişnuită. A fost o plăcere să-l văd întors la căsuţa lui. Primele ceasuri ale dimineţii au fost ceţoase, dar la scurtă vreme s-a făcut foarte frumos, a ieşit soarele. De la Boyle m-am dus la Barbu, care se întinsese în pat, fiindcă-i era atât de rău, că nu se mai ţinea pe picioare. De la toată lumea am strâns cât mai multe veşti. Toţi păreau destul de veseli, cât despre Nando, era într-o stare de spirit excelentă. Boyle munceşte din greu, dar situaţia din Basarabia nu avansează mulţumitor. După prânz a venit fotograful de la Piatra, iar Nadeja l-a ajutat să facă vreo câteva fotografii artistice. Mai târziu am plecat cu automobilul, însoţită de bătrâna mea doamnă Mavrodi, ca să mă întâlnesc cu Ileana, Boyle şi Nini la Rugineşti. Mai întâi m-am dus la familia Şerbu şi i-am fotografiat pe toţi; au fost încântaţi, îşi puseseră hainele cele mai bune în onoarea ocaziei. Apoi am urcat la băbuţele mele preferate, unde am servit un ceai excelent, fiindcă pusesem să se pregătească special o mulţime de bunătăţi. Colonelul

nostru drag a întregit grupul, ne-am bucurat cu toţii să-l avem din nou printre noi; e atât de strâns legat de toate eforturile mele în rândul săracilor – de toată vara noastră de la Bicaz. Bătrânele mele s-au ridicat la înălţimea aşteptărilor, iar eu am hrănit din belşug pe toată lumea; Ileana şi Boyle au pregătit cu sârg felii uriaşe de pâine cu gem. Bătrâna doamnă Mavrodi a fost încântată. E o scumpă, sufletele noastre înţeleg lumea într-un fel foarte asemănător. Am ascultat toate plângerile din sat, am împărţit haine şi bani, dar şi multe zâmbete şi vorbe bune. La coborâre am mai vizitat o colibă şi pe drumul spre casă ne-am tot oprit să împărţim zahăr. Mi-am băut supa cu Boyle. Seara a fost splendidă; mai târziu am făcut o plimbare lungă la lumina lunii cu el şi cu Lili, apoi au băut amândoi un ceai în camera mea.

Bicaz

luni, 8/21 octombrie 1918

Dimineaţă superbă, foarte luminoasă. Am umblat prin împrejurimi cu Nando, apoi m-am dus la Boyle. E extraordinar cât de bine şi-a revenit, cât de activ e. L-am adus înapoi cu mine să vorbească cu Nando. Barbu s-a întors şi el, dar arăta foarte slab şi fără vlagă, nu suportă prea bine injecţiile acestea.

Am stat foarte mult de vorbă despre situaţie în general şi despre guvern în special. După prânz, Boyle s-a mai întors puţin pe la noi, fiindcă se ducea la Carol şi voia să primească ultimele ordine de la Nando şi de la mine. După aceea, eu şi Nando *am îndurat* să fim fotografiaţi împreună; sunt ocazii în care lumea cere stăruitor portrete ale noastre împreună, dar nouă ni s-a părut că arătam mai degrabă ridicol şi am făcut glume penibile cu Nadeja, venită din nou să ajute. E marea ei pasiune şi îi iese remarcabil de bine.

După aceea ne-am grăbit să plecăm cu Nando, în automobilul lui, la platoul de mai sus de Vadurile, căruia îi spunem „platoul cu hribi“, fiindcă acolo găsim o frumuseţe de ciuperci din acelea. Zilele s-au scurtat atât de mult, încât trebuie să pornim de acasă cât mai devreme. M-am oprit la o casă ţărănească să culeg nişte crizanteme şi femeia mi le-a oferit bucuroasă, iar când i-am dat nişte zahăr, bucuria ei n-a mai avut margini, de doi ani nu mai văzuse zahăr! Cerul se înnorase, aşa că s-a înserat şi mai repede decât de obicei, dar a fost tare frumos acolo sus, cu vederea splendidă, atât de largă şi în culori tomnatice atât de spectaculoase. Nando şi Lisabetta s-au repezit la ciuperci cu mare entuziasm, iar eu şi Lili am cules şi noi multe.

Când a început să apună soarele am pornit în jos, cu faţa către priveliştea superbă care dispărea în întuneric, şi am luat o gustare. Pe drum, la coborâre, am trecut prin chinul dureros de a-i spune unei biete femei care mă rugase să aflu ce s-a ales de soţul ei că a dezertat şi va petrece trei ani în închisoare. La întoarcerea acasă am vorbit cu

Barbu. Boyle a luat cina la Horaiţa şi s-a întors târziu acasă, dar tot a venit să-mi povestească despre Carol; în general, întrevederea a fost un succes, l-a găsit pe Carol într-o stare mult mai bună în multe privinţe.

Bicaz

marţi, 9/22 octombrie 1918

Dimineaţă foarte însorită. Mi-am petrecut ziua ca de obicei. Vizită la Boyle, ale cărui eforturi în chestiunea Carol dau roade, numai că îi sperie pur şi simplu pe cei pe care-i ajută cu energia lui formidabilă: sunt încântaţi să aibă la dispoziţie un instrument ca el, dar uneori instrumentul îşi îndeplineşte funcţia mai repede decât se aşteptau şi rămân dezorientaţi. Trebuie să-l temperez! Dar cel mai rău e că simpatizez enorm cu metodele lui, care ar fi şi ale mele dacă aş fi bărbat şi dacă aş fi liberă. În esenţă, ne înţelegem unul pe altul, iată explicaţia prieteniei extraordinare care ne leagă şi care unora le pare bizară, ba chiar îi face să strâmbe din nas a dispreţ. Astfel de oameni nu pot înţelege un lucru atât de temeinic, atât de cinstit şi în acelaşi timp atât de altruist. Li se pare aproape grotesc că un om îşi poate pune TOATĂ energia, TOATĂ inima într-un lucru din care nu scoate absolut NICI UN câştig, un lucru pe care nu are chiar nici un motiv să-l facă şi pe care totuşi îl îndeplineşte din inimă şi din suflet, cu ultima fărâmă de inteligenţă şi de vlagă din el. Când încep să strâmbe din nas, eu păstrez tăcerea, nu are rost să încerci să-i faci pe cei din jur să înţeleagă ceva atât de mare, încât nu încape în sufletele lor mărunte. Boyle e un fel de Übermensch – dar un supraom în sensul cel mai bun al cuvântului, deşi are în el o simplitate aproape copilărească, pe care unui suflet latin îi e greu s-o priceapă. În limba lor pur şi simplu nu au cuvinte pentru aşa ceva – în rasa lor nu există. Nu produce soiul acesta de monstru!

Eu, Ileana, Boyle şi Ecaterina ne-am petrecut după-amiaza printre săraci, într-o vale în care nu mai fusesem, valea Secului din partea dinspre Bicaz. În satul acela toţi suferă de noua şi violenta *grippe espagnole*, cum i se spune. A devenit epidemie în întreaga Europă. Pe Mamulea l-a doborât foarte urât în ultima vreme, e tare bolnav.

Am intrat în multe case, iar bunul nostru colonel a dăruit din plin peste tot unde a întâlnit lipsuri mari. N-am văzut om mai generos, ca să nu mai pomenesc de faptul că dăruieşte cu atâta simplitate. A cheltuit mii şi mii cu săracii de aici. În aproape toate casele am găsit oameni suferinzi de boala aceasta grea. Într-o gospodărie erau şapte, întinşi care pe unde putea, mari şi mici, într-o sărăcie cruntă. Am lăsat zahăr tuturor, cea mai mare bucurie a lor. Trebuie să încerc să trimit pe cineva acolo cu chinină şi celelalte lucruri trebuincioase.

S-a înnorat şi s-a făcut destul de frig. La întoarcere ne-am oprit pe la

Ştirbey ca să vorbim cu Barbu, căruia îi e foarte rău după injecţii. Mi-au oferit un ceai, iar Ileana, spre marea ei încântare, a făcut caramel cu Maria în bucătărie. Eu l-am ajutat pe Barbu cu o telegramă în engleză şi am discutat cu el. Azi ştirile sunt minunate. Aliaţii sunt deja la Vidin şi Rustuck! Sunt şi la Adrianopol şi înaintează spre Constantinopol, împreună cu alte trupe debarcate la Dedeagaç. Un aviator francez a venit în zbor la Iaşi cu mesaje! Toate acestea sunt enorm de importante pentru noi, ne înfioară de nerăbdare şi anticipaţie. Aliaţii pe Dunăre! Lângă ţara noastră, iar eu nu sunt acolo să-i primesc cu strigăte de bucurie!

Mi-am băut supa la Boyle. Lili a mers până acasă cu noi; mă încearcă o uşoară răceală la gât şi nas.

Bicaz

miercuri, 10/23 octombrie 1918

Zi plină de veşti îmbucurătoare. Aviatorul sosit în zbor la Iaşi venea de la Salonic şi mi-a adus un mesaj de la Radu Rosetti şi încă unul, scurt, de la George (regele Angliei). Speră că vom fi gata când ne dau semnalul de acolo. George promite că România nu va fi uitată. Bileţelul lui, scris foarte mărunt pe un petic de hârtie, era din iulie; am mai primit şi un mesaj foarte mic de la buna noastră Leila Milne[272].

Boyle s-a dus să se întâlnească cu Zizi Lambrino. Mai întâi a stat de vorbă cu Nando. Întotdeauna mă simt puţin îngrijorată când îi las împreună. Boyle e de o onestitate tare tăioasă în tot ceea ce face şi, când crede că trebuie făcut un lucru, e gata să lupte zece ore în şir până răzbeşte. Atitudinea aceasta îl înfurie pe Nando, nu-i place să se vadă constrâns, chiar dacă e la mijloc un lucru pe care-l doreşte şi el. Are o groază ucigătoare de acţiune şi se fereşte cu teamă de cei care-l fac să ducă la îndeplinire ce trebuie făcut. S-a obişnuit cu Barbu şi cu mine; Barbu, deşi are o voinţă tare, e foarte blând, iar eu sunt mai aspră şi mai folositoare la asaltul final. Deja se simte terorizat de mine, dar Boyle e de o sută de ori mai tare decât mine, întotdeauna e ferm hotărât să aducă tot ce face la o încheiere certă şi absolută. Lui Nando îi place să lase lucrurile nehotărâte, în speranţa că se va petrece dintr-odată ceva care să-l ajute şi să-l elibereze de nevoia de a lua o decizie. Lui Boyle îi lipsesc toate convenţiile *mondene*. E pur şi simplu BĂRBAT şi cântăreşte totul cu o judecată bărbătească, pentru el nu există convenţionalul, iar când un lucru e corect se cheamă că e corect şi trebuie recunoscut şi de rege, şi de cerşetor. Întotdeauna am spus că e un fel de îmblânzitor de fiare. Nu există om pe lume mai capabil să ducă un lucru la bun sfârşit, e în stare să se lupte cu oricine şi orice ca să obţină un rezultat dacă s-a convins că rezultatul acela e just şi cinstit. Nando întotdeauna încearcă să se eschiveze de la hotărârile definitive, dar Boyle nu-l lasă. Boyle nu trebuie folosit

niciodată pentru treburi de făcut doar pe jumătate, e mai bine să nici nu se atingă de ele! E o unealtă puternică, dar una care nu se opreşte la jumătatea drumului şi nu poate nici măcar concepe că un om ar putea să se încreadă în el doar pe jumătate. Întâlnirile lui cu Nando sunt pentru mine o teroare şi în acelaşi timp o bucurie, dar mereu mă tem că până la urmă au să se certe şi ar fi păcat. Avem nevoie de un om ca Boyle, dar cred că se înşală în privinţa lui Nando şi uită că, din păcate, regii nu sunt crescuţi să fie bărbaţi, iar eu mă tem că e cam târziu să încerce cineva să facă bărbat din Nando acum, la cei 53 de ani ai lui!

Sunt îngrijorată, dar am încredere în Boyle, chiar dacă metodele lui li se par excesive unora.

Înainte de prânz m-am dus cu Barbu la Nando cu mesajele importante pe care le-am primit şi am compus împreună, toţi trei, o telegramă – o telegramă extrem de importantă – pentru Mişu. Nando s-a lăsat condus. Uneori mă sperii când îmi dau seama în ce măsură îl putem influenţa eu şi Barbu. Slavă Domnului că suntem cinstiţi şi încercăm cu toată buna-credinţă să facem tot ce putem. Îmi frământă mintea atâtea lucruri, dar trebuie să rămân statornică în toate privinţele, orice ar fi. Vreau să învingă, printre altele şi pentru Carol, dar Nando mă necăjeşte tare rău şi uneori simt nevoia să-mi reazem capul de un perete, să închid ochii şi să-i cer putere lui Dumnezeu după unele întrevederi cu el, cele care mă exasperează din pricina acelui ceva din el care-l face atât de dependent de ceilalţi, dar, în acelaşi timp, atât de încăpăţânat în unele detalii deloc importante. E un om tare dificil!

După prânz, Nando ne-a dus pe mine şi pe Lili la o plimbare cu automobilul spre Durău, iar acolo am mers puţin pe jos; după-amiaza a fost splendidă, culorile toamnei – o minunăţie. Dar am un început de răceală urâtă. Ne-am întors şi am luat un ceai târziu în camera Lisabettei, care anunţă şi ea o răceală. Nando şi Barbu au plecat după cină; mai târziu am mai vorbit o dată cu Barbu şi am luat împreună câteva hotărâri. Oricât mi-aş dori să rămân la Bicaz, îmi e greu să nu fiu în mijlocul bătăliei acum. Dacă rămân aici e ca să nu se neliniştească ceilalţi. Cum sunt considerată un factor hotărâtor pentru binele ţării, centru al împotrivirii bărbăteşti, al loialităţii faţă de Aliaţi, nu trebuie să apar decât la momentul potrivit; deocamdată, trebuie să rămân deoparte, oricât de nerăbdătoare aş fi. Barbu a jurat că mă va chema dacă prezenţa mea ar fi de folos în vreun fel. Acum cea mai bună cale de a ajuta e să păstrez un calm perfect.

Am stat până târziu cu Lili să-l aşteptăm pe Boyle. Într-un târziu a venit şi am mai stat mult de vorbă cu el. Are un plan pentru salvarea lui Carol, pe care are de gând să-l ducă la capăt cu orice preţ. Pentru mine, Boyle e o teroare şi o încântare, dar nu pot să nu spun că

metodele lui sunt foarte neconvenţionale!

Incident ilar: Boyle i-a dat Ilenei un terier scoţian pe nume Lassy. Ileana o adoră. Am luat-o în automobil. Pe drumul de întoarcere au luat-o şi pe mica Perticari. Cele două fetiţe stăteau vesele pe cele două locuri din faţă, fiindcă Lassy începuse să fete pe bancheta din spate, între bătrâna noastră Nini cea pudică şi impresionantul colonel! Lui Boyle aproape că i s-a făcut rău de atâta râs!

Bicaz

joi, 11/24 octombrie 1918

Am prins o răceală, dar o ţin în frâu. Când vine vorba de boală, acţionez fără întârziere şi o ţin din scurt pe cât posibil, dar nu voi sta ţintuită în pat din pricina ei. Lisabetta e şi mai răcită decât mine şi zace. Scurtă întrevedere cu Boyle, care a plecat apoi cu Ileana şi Nini să-l viziteze pe Carol. Am mers cu Lili într-o plimbare cu automobilul să adunăm „crăiţe“ din grădinile unor ţărani; am cules o mulţime. Veştile de pe fronturi sunt în continuare excelente. Aliaţii avansează pretutindeni. În Bucureşti e mare entuziasm şi, în sfârşit, speranţa renaşte în inimile tuturor. E minunat să ai din nou prieteni de partea cealaltă a Dunării. De-ar cuceri Constantinopolul! Atunci n-am mai fi împresuraţi, izolaţi, lipsiţi de hrană.

Zi foarte liniştită. Am făcut o plimbare excelentă cu Lili, apoi la ceai a venit Eliza Suţu. Boyle şi Ileana s-au întors. Cină cu Boyle la el acasă, am discutat despre Carol – dar altminteri ne-am odihnit, lăsând concluziile pe altă dată.

Bicaz

vineri, 12/25 octombrie 1918

Vreme cu mult soare, dar rece. Zi obişnuită. Nu mai sunt răcită deloc. Am reuşit să învinge boala. Vizită la Boyle, însoţită de Ileana, Fetiţa, Mignon şi Lili, ca s-o vedem pe Lassy. Ileana habar n-avea ce păţise Lassy, aşa că încântarea ei când a văzut puiul a fost enormă, iar uimirea – de-a dreptul amuzantă. Dar Lassy n-a făcut decât un pui! Şi Dana va făta, mă întreb câţi va avea. Ştirile de pe front sunt excelente, dar ne dau motive serioase de agitaţie. Am primit o scrisoare de la Barbu care m-a tulburat foarte tare. Crede că nu mai am încredere în el ca altădată. Am răspuns cu o scrisoare lungă, pe care am scris-o plângând amar. De parcă aş putea EU vreodată să nu mă încred în el – îmi e cel mai bun prieten, contez pe el ca pe nimeni altcineva. Am plecat cu automobilul, cu Boyle şi Armăşescu, să ne ocupăm de nişte case pe care vreau să le repar la Buhalniţa pentru sărmanii fără casă. Ceai cu Symki, multă tristeţe – am plâns mult. Cină cu Boyle, dar azi n-am fost o companie prea plăcută.

Bicaz

sâmbătă, 13/26 octombrie 1918

Mi-am folosit ziua aceasta, complet goală şi liberă, ca să mă duc să-mi inspectez unul dintre depozitele cumpărate de la Crucea Roşie rusă de la Roman, însoţită de Mignon, Boyle şi Ballif. A fost o dimineaţă răcoroasă, dar ne-am îmbrăcat bine, aşa că nu ne-a fost frig, iar Boyle ne-a înveselit cu multe poveşti amuzante. Am sosit acasă la doamna Nevruz foarte punctual, la prânz. Grasul meu prieten Moşoiu era şi el acolo, numai dinţi, burdihan şi zâmbete. Mai târziu au venit şi generalul Scerbacev[273] şi fiul lui. Draga de Nevruz era încântată să ne vadă, ca de obicei, şi ne-a oferit un prânz minunat, devenit o adevărată tradiţie în casa ei. Ballif a fost vesel, el şi Moşoiu au tot felul de mici înţelegeri care dau naştere la glume şi bună dispoziţie. După prânz n-am pierdut vremea şi am plecat să inspectăm depozitele. M-au primit nişte ruşi destul de ponosiţi, dar foarte politicoşi, care au fost încântaţi să ne vadă. Erau cu noi şi Stan şi un român mărunţel şi şchiop care îmi păzeşte lucrurile. Sunt acolo o mulţime de bunuri, mare parte din ele ne vor fi tare folositoare. O parte au mai fost folosite, dar multe sunt încă foarte bune. Trebuie să ne ocupăm însă de toate şi sunt multe de făcut.

De acolo ne-am dus în vizită la depozitele doamnei Nevruz şi al doamnei M… de la spitalele mari, depozite la care am dreptul, dar pe care li le-am lăsat lor fiindcă amândouă au muncit foarte loial, în vreme ce alţii făcuseră tot ce le stătuse în puteri ca să le smulgă lucrurile care le-au fost lăsate, sub oblăduirea mea, de Crucea Roşie americană.

De acolo am vizitat un orfelinat, unde le-am dat zahăr copiilor, ei ne-au cântat şi vizita noastră a pricinuit numai zâmbete şi încântare. La sfârşit, am luat ceaiul cu bunul şi grasul meu Moşoiu, în casa lui foarte frumoasă şi curată. Ne-au primit soţia şi fiica lui, şi-au făcut apariţia şi Scerbacev şi un rus-doi, micul „lăutar“ pe care-l ştiam de când am fost sus, pe Râchitaşu, ne-a cântat melodiile vechi preferate, apoi am plecat, pe un potop de ploaie, şi am ajuns la Bicaz pe la şapte şi jumătate. N-am mai ieşit seara, simţeam nevoia să mă culc devreme după cât am plâns ieri.

Bicaz

duminică, 14/27 octombrie 1918

Nicky a sosit devreme. Mi-a adus scrisori de la Nando şi Barbu, scrisori interesante. Se pare că Victor Antonescu[274], fostul nostru ministru de la Paris, a zburat până la Iaşi cu aviatorul francez şi ne-a adus mesaje. S-a păstrat secretul asupra prezenţei lui, şi acum e ascuns într-o casă, undeva. Va zbura înapoi cu răspunsuri, vine să-l ia alt

aviator dintr-un loc stabilit. Celălalt aviator a plecat înapoi cu Flers. Toate acestea sunt foarte palpitante, e o plăcere să te vezi din nou în legătură cu prietenii, după o tăcere atât de lungă, în timpul căreia parcă am fost sugrumaţi. Barbu mi-a trimis o scrisoare foarte frumoasă. Lisabetta nu se simte bine, are o formă uşoară a gripei aceleia oribile. Fetele Ştirbey, trei dintre ele, s-au molipsit şi ele, la fel şi domnişoara Florescu. Vizită la Boyle, care pleacă diseară – am avut de discutat şi luat hotărâri despre numeroasele noastre activităţi. I-am spus să nu fie prea constrângător cu Nando, nici măcar pentru o cauză bună.

M-am dus cu Lili acasă la familia Ştirbey să vizităm bolnavele. Nu se mai simţeau chiar atât de rău, dar Maria, care e delicată, întotdeauna se teme foarte tare pentru sănătatea ei. Acasă la ei am compus o telegramă pentru Clemenceau, pe care mi-o ceruse Barbu, fiindcă avea ocazia s-o trimită. I-am dictat-o lui Symki, în stilul meu energic şi oarecum drastic.

După prânz, plimbare pe jos cu Symki şi Lili. Lili pleacă în curând şi stă mereu să plângă. Ceai cu Boyle, Lili şi Symki. Boyle a fost foarte amuzant şi ne-a făcut pe toate să râdem. El şi Ileana au început multe lucrări de binefacere şi e foarte amuzant să-i auzi cum îşi discută treburile. Am stat puţin cu Lisabetta, care totuşi preferă să fie lăsată în pace, fiindcă se simte slăbită. M-am dus să iau o ultimă cină cu Boyle – a fost foarte binedispus şi extraordinar de vorbăreţ, dădea pe dinafară de planuri şi idei. Nu încape îndoială că e perfect vindecat, în afară de faptul că mâna încă îl mai supără uneori. Lili a venit după mine, ca de obicei, iar Boyle a plecat cu fiul lui Marcelle Cantacuzino[275].

Bicaz

luni, 15/28 octombrie 1918

Ştirile despre Aliaţi sunt excelente. Armatele lor continuă înaintarea peste tot. A circulat primul tren între Lille şi Paris, primul tren de patru ani de zile!

Germanii se gândesc serios să-şi schimbe Constituţia. Încearcă în continuare să fie împăciuitori, deşi ultimele răspunsuri ale lui Wilson au fost cum nu se poate mai dure.

Noaptea a plouat, vremea e răcoroasă. Lisabetta e tot la pat, se simte slăbită, deşi n-a avut febră mare. Nervii i se tulbură foarte uşor. Am făcut o plimbare pe jos până la casa Ştirbey cu Lili, ca să vedem ce mai fac fetele. Temperatura ba le scade, ba le creşte, dar erau destul de vesele. Ne-am întors acasă tot pe jos, drumul e destul de plăcut. La tot pasul mă opresc ţărani şi toţi vor câte ceva. Dau din belşug şi ajut acolo unde pot. La prânz au venit generalul Moşoiu, un ofiţer rus de la Crucea Roşie şi Elena Perticari, pe care am invitat-o aici pentru două

zile. Rusul ne-a adus un câine St. Bernard uriaş, o creatură pe care o adoră, dar, cum trebuie să plece şi nu are nici un fel de mijloace, voia s-o lase pe mâini bune. După prânz, discuţie lungă cu E. Perticari. S-a întâlnit cu Averescu, care mi-a trimis un mesaj în care spune că nu e răspunzător de *ştirea* apărută în ziarul lui despre Carol, că Filipescu[276] a fost cel care a publicat-o, că a rupt relaţiile cu Filipescu şi că voia să mă informeze. A lăsat să treacă mai bine de o lună până să-mi spună că paragraful acela din ziarul lui nu îi reprezenta opinia! În plus, dacă nu era de acord, putea să publice *o dezminţire* pe o cale mai oficială. Din păcate, Averescu rămâne la fel, mărturisesc că mă dezgustă.

M-am dus cu automobilul la Piatra, împreună cu Mignon şi Symki, să bem un ceai cu doamna Albu şi sora ei. Arată foarte bolnavă, dar e o femeie tare plăcută, cu păreri foarte agreabile. Am reuşit s-o ajut puţin, fiindcă are probleme mari cu banii de când cu războiul, deşi era destul de înstărită. Ne-a plouat aproape tot drumul, şi la dus, şi la întors. La întoarcere am stat de vorbă cu Lisabetta, dar preferă să fie lăsată în pace; i-am citit lui Lili şi am cinat la Symki. M-am culcat devreme; din nefericire plouă cu găleata.

Bicaz

marţi, 16/29 octombrie 1918

Am ajuns la a 43-a aniversare. Îmbătrânesc, tare păcat. Mai am atâtea de făcut şi îmi pare rău fiindcă pe oricare dintre noi o părăseşte frumuseţea câte puţin, an de an, iar poporului îi plăcea să mă considere frumoasă, într-un fel era una dintre datoriile mele, singura de care nu sunt răspunzătoare – când voi ajunge de-a dreptul urâtă, vor crede, într-un fel, că e vina mea, deşi nu va fi, iar cea mai întristată de schimbare voi fi eu însămi; an după an trebuie să mă supun degradării frumuseţii mele. Niciodată n-am fost prea vanitoasă, dar m-am obişnuit de atâta vreme să fiu considerată drăguţă, încât, când nu voi mai fi aşa, mi se va părea că trăiesc în pielea altcuiva.

Ploaie torenţială, vreme foarte apăsătoare. Nando a sosit devreme, a fost foarte rece şi absent, a uitat să mă felicite, nu reuşise să-mi facă rost de nici un cadou, a vorbit vag despre ideea de a-mi da nişte bani de care să mă folosesc pentru mine sau pentru săracii mei, după cum vreau, dar nu ştia unde îi sunt banii etc. etc. S-a comportat, în mod adorabil, aşa cum ne-a obişnuit. A fost totuşi înclinat spre vorbă, măcar atât, deşi când îţi povesteşte o situaţie, niciodată nu rămâi cu o imagine prea clară. Copiii şi doamnele mele au reuşit, în mare parte mulţumită lui Denize, să-mi strângă câteva daruri umile. Lili mi-a făcut o broderie drăguţă, iar Lisabetta mi-a ilustrat de-a dreptul fermecător unele *citate* – are un talent adevărat. În continuare nu se simte prea bine. Din toate părţile am primit multe felicitări, multe telegrame şi toate menţionau nădejdile din inimile românilor, nădejdi

care se strâng toate în jurul meu.

Barbu a venit la 11, am discutat fără ocolişuri şi după aceea ne-am simţit mult mai bine.

Prânz mare, dar a turnat cu găleata tot timpul. N-am ieşit deloc. Am fost cuminte şi am răspuns imediat la toate scrisorile primite, ca să le trimit cu cei care plecau în aceeaşi seară.

Veştile politice sunt tare interesante. Austria oferă, din câte ne dăm seama, o pace separată şi necondiţionată; dacă e bine sau nu pentru noi, asta nu ştiu. În orice caz, evenimentele par să se succeadă cu repeziciune.

După prânz am discutat din nou cu Barbu. L-am primit pe Stan, ca să vorbim despre depozitele mele, şi am luat ceaiul cu copiii, care s-au îmbrăcat pentru ocazie şi au fost foarte veseli.

Nu ştiu când mi-a trecut ziua.

Catargi i-a dat voie lui Lili să mai rămână până vineri, când ne ducem în oraş – mare bucurie.

Nando a plecat înapoi cu Barbu, iar eu m-am culcat devreme, fiindcă aveam de recuperat nişte ore de somn.

Ce-mi va aduce acest nou an?

Bicaz

miercuri, 17/30 [octombrie] 1918

Zi liniştită, lipsită de evenimente. Am mers pe jos până la casa Ştirbey şi înapoi, iar la întoarcere mi-am pierdut poşeta pe care tocmai o umplusem cu peste o mie de franci. Deşi Lili s-a întors imediat s-o caute, n-a mai găsit nici urmă, deşi ne întorseserăm pe lângă râu, pe unde trec mult mai puţini oameni.

După prânz am mers cu automobilul la Vadurile să-i dau unei femei sărmane nişte haine pentru copiii ei şi să iau seminţele de gălbenele pe care mi le strângea un ofiţer.

Ceai cu Lisabetta, lectură cu Lili, răspuns la telegrame şi scrisori. Am primit o telegramă chiar şi de la George al Angliei.

Austria trădează Germania, ceea ce mi se pare oribil. Germanii îmi sunt duşmani, dar în privinţa aceasta îi compătimesc. Ei şi numai ei au împiedicat Austria să se prăbuşească. Unele lucruri sunt de-a dreptul dezgustătoare.

Bicaz

joi, 18/31 octombrie 1918

Azi-noapte, un adevărat potop. N-am mai văzut asemenea ploaie. Când m-am trezit, Bistriţa era de două ori mai mare decât fusese. Voiam să-i fac o vizită lui Carol la prânz. M-am ţinut de hotărâre, în ciuda stării drumurilor şi a râurilor. M-am dus cu Mignon şi am ajuns

acolo „la mustaţă“, cum se spune, era gata-gata să nu mai ajungem. Dar n-am rămas împotmolite în noroi şi nici nu ne-au înecat torentele neaşteptate pe care le-am găsit, gâlgâitoare şi furioase, la tot pasul pe drum. A fost o călătorie cu automobilul aventuroasă, dar palpitantă într-un mod plăcut, şi ne-a făcut plăcere amândurora; în plus, copacii şi tufele ude leoarcă îşi puseseră cele mai frumoase haine de toamnă ca să ne bucure ochii. Pe Carol l-am găsit într-o stare vizibil mai bună, adâncit în planuri militare. A vorbit foarte rezonabil despre toate subiectele despre care am adus vorba, s-a arătat plin de speranţă şi de nerăbdare la gândul întoarcerii noastre la arme în cele din urmă, dar fără iluzii fanteziste. Despre subiectul dureros n-am rostit nici un cuvânt. De fapt, părea el însuşi într-o asemenea măsură, încât nici nu-mi puteam închipui că nu era acelaşi Carol care are toată viaţa înainte ca să-şi iubească ţara şi să muncească pentru ea, dar deocamdată e tot soţul lui „Zizi Lambrino“.

Ne-a oferit un prânz excelent, apoi am plecat repede înapoi spre casă, de teama accidentelor şi fiindcă nu voiam să ne prindă noaptea. Am ajuns însă fără incidente, la ora ceaiului.

Mi-am petrecut restul serii citind. Nicolae ne-a telefonat să ne spună că sunt inundaţii şi căile ferate sunt rupte pe alocuri, aşa că ne întrebăm dacă vom reuşi să ajungem la Iaşi sâmbătă, la parastasul lui Mircea al meu.

Da, sâmbătă se împlinesc doi ani! Doi ani de când ne aşteaptă acolo, împresurat de duşmani!

Austria se destramă văzând cu ochii. Bizare evenimente. Oare ce va urma? Parcă toate se întorc în favoarea noastră. Dar tot suntem îngrijoraţi. Azi n-am primit nici o ştire de la Iaşi. M-am spălat pe cap.

Bicaz

vineri, 19 octombrie/1 noiembrie 1918

S-a întâmplat evenimentul pe care ni-l doream atât de mult! Turcii s-au predat, Dardanelele sunt deschise – nu mai suntem sufocaţi, acum avem motive să sperăm că nu vom muri de foame. E vestea veştilor, cea pe care o tot aşteptam, e marele eveniment pentru noi, în ce ne priveşte tot restul nu e nimic în comparaţie cu el! Cu toţii am fost nebuni de bucurie, deşi am păstrat o aparenţă de seriozitate. Chiar şi Teribilul a admis că e o ştire foarte bună, primită prin telegramă de la Stârcea tocmai când plecam de acasă la o plimbare pe jos cu Lili, să vedem ce mai fac fetele Ştirbey. Maria era încă în pat, dar se simţea mult mai bine, iar celelalte sunt pe picioare, îşi revin. A fost o zi minunată, după atâta potop de ploaie; Bistriţa stă să-şi iasă din albie, Bicazul e un torent zgomotos, dar copacii nu şi-au pierdut frunzele, totul e spălat, iar culorile toamnei ies în evidenţă în toată frumuseţea lor uimitoare. Splendoarea locurilor nu s-a şters şi nu vreau să plec

încă, dacă nu se precipită evenimentele.

Toamnă la Bicaz

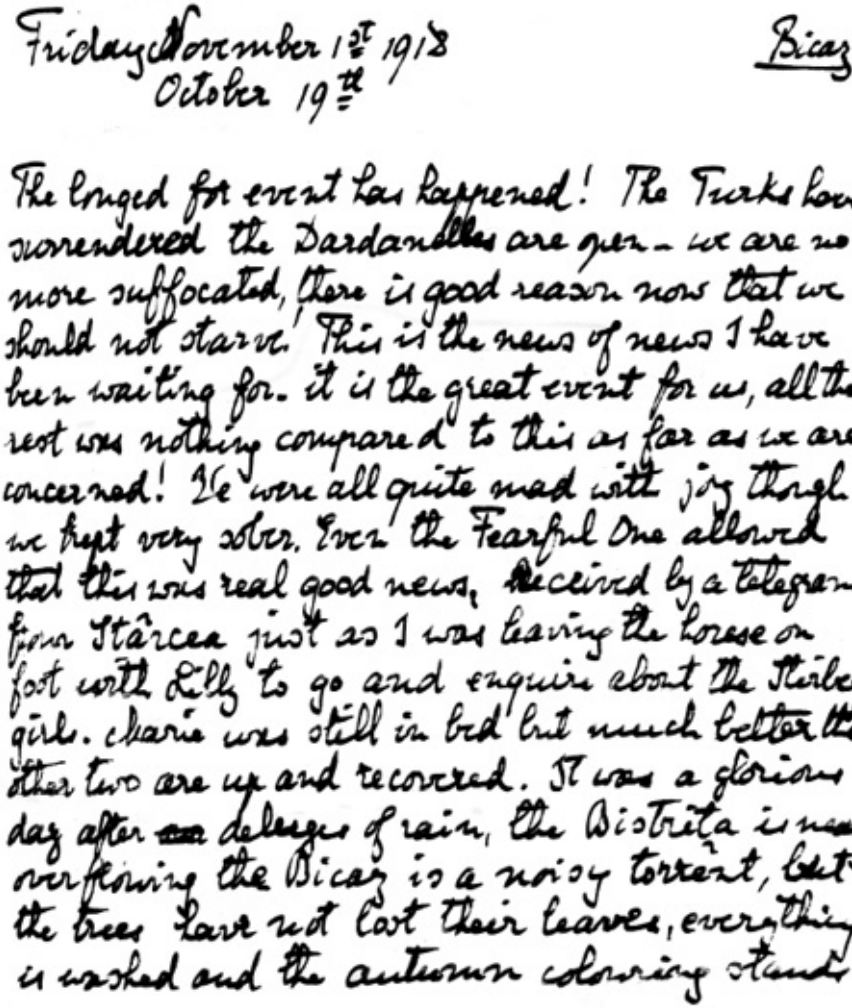
Friday November 1st 1918
October 19th

Bicaz

The longed for event has happened! The Turks have surrendered the Dardanelles are open – we are no more suffocated, there is good reason now that we should not starve. This is the news of news I have been waiting for. it is the great event for us, all the rest was nothing compared to this as far as we are concerned! We were all quite mad with joy though we kept very sober. Even the Fearful One allowed that this was real good news. Received by a telegram from Stârcea just as I was leaving the horses on foot with Lily to go and enquire about the Sterbey girls. Maria was still in bed but much better the other two are up and recovered. It was a glorious day after ~~an~~ deluges of rain, the Bistrița is near overflowing the Bicaz is a noisy torrent, but the trees have not lost their leaves, everything is washed and the autumn colouring stands

Am luat prânzul la Symki. După masă am făcut împreună o plimbare cu automobilul până la Locul de vis şi am rătăcit prin împrejurimile acelea dragi mie, îmbătându-ne de frumuseţea nuanţelor de toamnă şi bucurându-ne de bătrânul nostru Ceahlău iubit. Pentru Lili e ultima zi aici, i se ghiceau lacrimile în ochi. Fata aceasta a fost „una dintre exagerările mele“, se pare, dar am fost foarte fericite împreună. Tinereţea ei scânteietoare, oarecum pătimaşă, mi-a făcut bine – are toată vivacitatea şi dragostea de viaţă pe care le aveam eu în tinereţe, iar devotamentul fără margini pe care mi-l arată îmi încălzeşte inima. Provoc pe oricine să încerce să nu-i pese când e iubit profund şi exultant – e o încântare. Le-am chemat pe Lisabetta şi Symki la ceai. După aceea le-am citit din Bret Harte. După cină am stat de vorbă mult cu Nini şi Ileana despre micul nostru Mircea. Pe la 10 am plecat la Piatra. Nici o ştire anume de la Iaşi.

Iaşi

sâmbătă, 20 octombrie/2 noiembrie 1918

Am sosit pe o vreme foarte frumoasă, cu soare splendid, dar peste tot erau semne de ploaie abundentă.

Ziua Tuturor Sfinţilor – tocmai ziua aceasta şi-a ales-o ca să-şi ia zborul de pe pământul nostru micuţul Mircea, care trebuia să ajungă bărbat, să fie bucuria noastră şi să-i fie de folos ţării, dar acum e culcat acolo, în mormântul lui tăcut, şi ne aşteaptă să ne întoarcem fără să se plângă; au trecut deja doi ani, acum ar fi avut aproape şapte ani. Sufleţel mic, cu ochi căprui, care umplea casa cu sunetul vocii lui firave. Dar n-a fost să fie – nu are parte de nici una dintre marile frământări, nădejdi şi temeri ale vieţii!

Încă de la gară ne-am cufundat într-o atmosferă de agitaţie. Destrămarea Austriei a înflăcărat, fireşte, speranţele românilor în cel mai înalt grad, dar ne mai aşteaptă o piedică foarte grea. În primul rând, trebuie să încercăm să ne păstrăm capul pe umeri, dar îmi dau seama cât de greu e, fiindcă imaginaţia tuturor e aţâţată şi răbdarea ne-a fost pusă la grea încercare. Din nu ştiu ce motiv, sunt mai calmă decât alţii, în mare parte pentru că, deşi pe dinafară a trebuit să mă supun atitudinii pe care a fost obligată s-o adopte ţara, nu m-am resemnat nici o clipă cu stăpânirea germană şi nici nu am crezut că va dura. Nu m-am învoit câtuşi de puţin cu ce s-a făcut – de la început am fost convinsă că e la mijloc multă laşitate şi lipsă de demnitate. Cu atât mai mult îmi doresc ca poporul meu să dea dovadă de demnitate acum.

Am mers cu automobilul acasă la Nando să luăm micul dejun cu el şi am cules frânturi de ştiri. Nando nu-ţi explică niciodată lucrurile limpede. Nicky a fost binedispus, ca de obicei; el şi Nando se înţeleg de minune. Barbu a venit imediat după micul dejun şi, de faţă cu Nando, mi-a prezentat situaţia în general. Marea teamă e ca ţara noastră să nu fie cuprinsă de bolşevism. Ne înconjoară din toate părţile, iar în teritoriul ocupat germanii se străduiesc din răsputeri să-l răspândească. E o mare primejdie şi încă nu ştim cât de aproape sunt armatele Aliaţilor. Ele ar fi marea noastră izbăvire, chiar dacă ar izbucni războiul în ţară. Ar fi de o mie de ori mai bine decât o revoluţie oarbă, stupidă.

M-am dus la mine acasă să fac ordine şi au venit să mă vadă toate doamnele, împreună cu Cella şi Maruka. M-am îmbrăcat în negru şi am plecat la biserică în automobil. Mulţimea era înclinată spre emoţie şi urale, în ciuda comemorării triste.

Invitasem la biserică câţiva prieteni loiali. Slujba a fost demnă, s-a cântat frumos. Am reuşit *să mă reculeg* şi să mă apropii de sufleţelul lui drag.

Ca şi mine, toată lumea era de părere că nu va mai trece mult până mă voi întoarce la locul lui de odihnă.

Înainte de prânz s-a întors Cella şi am plâns puţin împreună, ea la amintirea tatălui ei, care nu mai poate lua parte la învierea ţării, iar eu cu gândul la micuţul meu, care ar trebui să-mi fie alături acum.

Prânz acasă la Nando, după-amiază plină de audienţe. Irina Mavrocordat[277], Didina, Poklevski, care a venit să discutăm speranţele noastre de a-i evacua pe mătuşa Minnie şi pe ceilalţi membri ai familiei ţarului. În acest scop ne vom folosi de Boyle, fiindcă pentru însărcinările grele şi aventuroase nu se compară nimeni cu el.

După Pok. a venit prietenul meu Boyle. I-am oferit un ceai şi am stat mult de vorbă. Mă tem foarte tare că-l vom pierde. Are o muncă serioasă de făcut în Rusia şi, dacă nu reuşim să-i dăm ceva suficient de important de făcut aici, va trebui s-o accepte. Îşi dă seama de asta, la fel şi eu. E de datoria lui să lucreze acolo, unde sunt cele mai mari greutăţi. Puţini o pot scoate la capăt cu ruşii în starea lor de acum, iar el e unul dintre aceia; dar nu-mi pot alunga gândul că ar fi tare păcat să-l pierdem, mai ales fiindcă nu încape îndoială că ne aşteaptă vremuri grele şi, poate, primejdioase. Dragul nostru unchi Joe arăta foarte bine, dar mi-am dat seama că în sinea lui era tulburat. Timpul trece repede cu el, are atâtea de povestit. S-a ocupat de treburile mele cu Crucea Roşie şi s-a întâlnit cu Porcu.

După plecarea lui am avut de compus câteva scrisori pentru familia imperială a Rusiei. Pe la opt a venit Barbu şi mi-am împărţit ceaiul cu el. Am petrecut împreună în tihnă o oră şi jumătate. Îi stă alături cu credinţă lui Nando şi îl îndrumă la fiecare pas. Nando nu se poate descurca fără el, e ceva mişcător, înduioşător în felul în care se agaţă de el. Slavă Domnului că e atât de loial şi conştiincios, dar are de jucat un rol foarte complicat.

M-am dus să-mi iau rămas-bun de la Nando, care cinase cu Mignon şi Nicky, iar la 11 am plecat, luându-l şi pe Nicky să petreacă duminica cu noi – însă, din păcate, fără scumpul nostru „căţeluş“.

Lisabetta n-a venit cu noi la Iaşi, fiindcă nu se simţea bine.

Bicaz

duminică, 21 octombrie/3 noiembrie 1918

Am ajuns devreme la Piatra. Ploaia şi soarele s-au luptat şi a învins soarele.

În prag ne-a întâmpinat Ileana cu o droaie de câini. Rochiţa de catifea albastră ireproşabilă a Ilenei arăta că e duminică şi că Nini ştie să păstreze tradiţiile cuviincioase chiar şi în vremuri tulburi.

Zi liniştită: am scris, am citit, am rânduit lucrurile.

După prânz, plimbare pe jos cu Symki şi Armăşescu până la Crivaia, ca să le arăt unde vreau să se planteze copaci şi din ce soi. Am umblat

peste tot, sperând că nu va împiedica nimic îndeplinirea planurilor mele de a termina aici o căsuţă pe care sunt convinsă că o voi iubi din tot sufletul.

Ceai cu Lisabetta şi Symki, după care am citit pentru mine însămi şi pentru Ileana, am scris scrisori de trimis la Iaşi şi m-am culcat devreme.

Bicaz

luni, 22 octombrie/4 noiembrie 1918

Zi petrecută în rândul ţăranilor. Dimineaţă, plimbare lungă pe jos cu Mignon şi vizite la mai multe colibe. Peste tot, mare ospitalitate şi bucurie la vederea noastră, în ciuda sărăciei lucii.

După-amiază, excursie lungă la Rugineşti, cu Mignon şi Ileana, un fel de vizită de rămas-bun la băbuţele mele şi ceilalţi prieteni de acolo. A trebuit să mergem pe jos, fiindcă ploile torenţiale au rupt toate podurile. Am încercat să las puţină mâncare, bani şi haine ca să le ajute să treacă peste zilele grele care vor veni, dar ştiu că n-a fost destul, fiindcă nici eu n-am reuşit să fac rost de prea multe. Cu greu m-am putut rupe de protejatele mele iubitoare şi încovoiate de nevoi. Am fost sărutată şi binecuvântată din belşug şi m-am întors cu poşeta şi automobilul goale.

Ceai târziu la Symki, cu Nadeja Ştirbey. La Iaşi continuă manifestaţiile. Austria se destramă încet-încet, Aliaţii înaintează pe toate fronturile.

Bicaz

marţi, 23 octombrie/5 noiembrie 1918

Am petrecut o dimineaţă liniştită acasă, scriind, citind şi aşteptând ştirile zilnice, care în ultima vreme sunt de cel mai mare interes. Barbu pare puţin îngrijorat. Sper din suflet că poporul nostru se va comporta cum se cuvine în ultimul ceas. Dar când se năruie lumi e greu să nu-ţi pierzi capul.

Nadeja a venit la prânz cu două dintre fetele ei şi imediat după aceea am plecat cu Mignon şi Symki la poalele dealului Bisericani, unde trimisesem să ne aştepte poneii noştri de munte. A fost o după-amiază superbă, cât despre culorile tomnatice ale copacilor, nu am cuvinte să le descriu. Pur şi simplu au ajuns la apogeu. Am călărit şi i-am vizitat pe *tuberculoşi*, cu braţele pline, ca de obicei. S-a văzut cât i-a bucurat vizita. Drumul până acolo e o frumuseţe, trece printr-o pădure de stejari cum nu sunt multe în ţară. Ne-am întors în amurg. Seară liniştită. Am citit singură şi cu Ileana.

Austriecii au acceptat un armistiţiu cu italienii, în condiţii crunte. Ungaria s-a declarat republică. Se întâmplă lucruri extraordinare şi

confuze în Austria. Ce se întâmplă în Germania încă nu e clar. Ce fel de Europă vom avea? Nu-mi pot înăbuşi neliniştea. Mă gândesc mult la draga de mama şi îmi doresc din suflet să primesc veşti de la ea.

Bicaz

miercuri, 24 octombrie/6 noiembrie 1918

Zi frumoasă şi liniştită de toamnă.

Am primit în sfârşit o scrisoare de la Ducky, scrisă pe 11 septembrie. E o scrisoare deschisă, care nu dă prea multe veşti, dar destule cât să-mi dau seama de disperarea ei profundă, monstruoasă, faţă de tot ce se întâmplă. Şi nu pot face nimic pentru ea! Nimic!

Azi e a 50-a aniversare a lui Boyle. Arată mai bătrân. I-am trimis o telegramă la Chişinău, sper s-o fi primit.

Spre seară ni s-a anunţat un eveniment important. Guvernul nostru odios a căzut şi urmează să-l înlocuiască un guvern Coandă, cu Văitoianu la interne, Poni la culte, Fotin Enescu[278] la „domenii“, tot Coandă la externe, iar celelalte ministere sunt deschise deocamdată. Se pare că totul s-a făcut în secret şi iute, în câteva ore. Mulţi au oftat de uşurare. Ce părere au partidele despre Coandă nu ştiu, dar Averescu e tare dezamăgit că nu e Brătianu. Nu ştiu nici care e programul guvernului nou. Dar e o enormă uşurare să ştiu că am din nou prieteni la putere. Numai să nu se facă greşeli acum. Se pare că totul s-a făcut cu ajutorul şi învoirea lui St. Aulaire şi Barclay. Barbu trebuie să fi muncit din greu. E o senzaţie destul de ciudată să mă ştiu izolată de toate astea, eu, care de obicei eram amestecată îndeaproape în orice mişcare. Dar e mai bine aşa, nu mă poate acuza nimeni că-l influenţez pe rege. Sper doar că nu vor uita de Carol. Are doi prieteni în funcţii importante: Coandă şi Văitoianu – o, am uitat să menţionez că eroul de la Mărăşeşti va fi ministru de război! Tare interesant, mă întreb ce evenimente vor provoca toate astea!

Mi-am petrecut ziua în tihnă, ca de obicei. Dimineaţă, plimbare lungă cu Mignon. După-amiază, vizită la săraci cu Symki. Le-am vizitat şi pe fiicele entuziaste ale fostului preot de la Hangu, care trăiesc acum toate cinci cu fratele lor, care i-a luat locul tatălui. I-am adus celei mai înflăcărate un exemplar din *Ilderim*.

Sâmbătă aveam de gând să mă duc la Coţofeneşti, ca să închid casa şi să-mi vizitez sărmanii. Dar am întâmpinat obiecţii de-a dreptul inexplicabile de la Iaşi, aşa că a trebuit să renunţ, împotriva voinţei mele şi, trebuie s-o mărturisesc, cu un oarecare resentiment.

Bicaz

joi, 25 octombrie/7 noiembrie 1918

M-am dus pe jos cu Symki la vizitat săracii. O biată femeie nevoiaşă

care are o boală la şira spinării şi alţi câţiva. Pe una am adus-o cu mine acasă s-o vadă un doctor, fiindcă avea ceva la un ochi, pe alta ca să-i dau haine, pe o a treia ca să-i dau bani etc.

Am hotărât să plec duminică, *nu mai rezist*! Evenimentele sunt prea interesante şi totul se întâmplă atât de repede, încât cred că Germania va cădea în genunchi. E abandonată de toţi, graniţele de la sud i-au rămas deschise după capitularea Austriei. Pe frontul de Vest, armatele aliate continuă să înainteze. O parte din trupele noastre au fost chemate în Bucovina să păstreze ordinea. Din toate părţile, românii se declară liberi să alcătuiască o singură naţiune mare. Visul României Mari pare să devină realitate, e atât de neaşteptat, încât nici nu-mi vine să cred. M-am obişnuit atât de tare cu dezastrul şi necazurile de la începerea războiului, încât nu mă pot obişnui cu ideea că se poate să vină, în sfârşit, şi ceasul nostru! Dintotdeauna am crezut în victoria finală a Aliaţilor, am fost dintre cei care nu s-au îndoit niciodată, dar nu m-am privit niciodată pe mine însămi cu aura vizionară de făuritoare a „marelui vis românesc“. Mereu m-am considerat gata să împărtăşesc durerile poporului, dar niciodată n-am prevăzut pentru mine ora izbânzii, deşi odinioară, din entuziasmul dat de *joie de vivre*, am spus cuvintele pe care unii le-au considerat *Gottversuchen*[279]: „Sunt dintre cei care învinG!“ Voi fi oare învingătoare în cele din urmă? Acum că se apropie ora, aproape că mă tem. Şi, lucru curios, dintotdeauna m-am gândit la ziua victoriei ca la o zi tristă, fiindcă victoria e obţinută întotdeauna din neajunsul cuiva. Îmi urăsc duşmanul când triumfă, nu când e învins; atunci mărturisesc că simt faţă de el o milă de neîndurat.

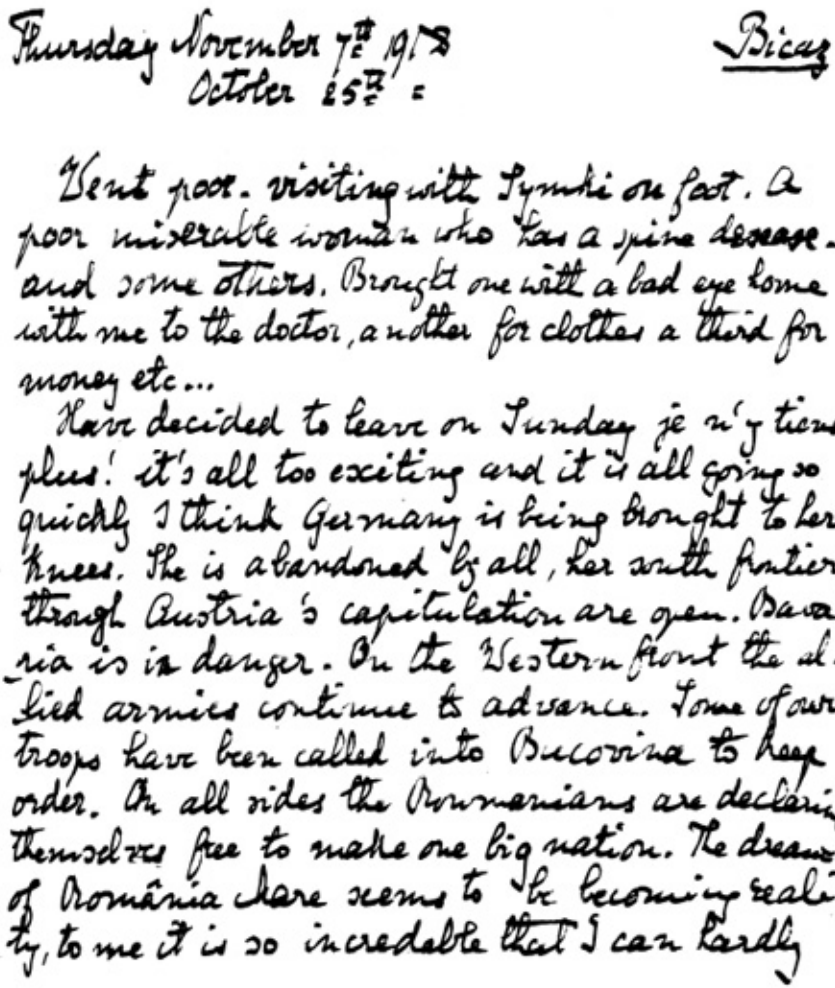
Thursday November 7th 1918
October 25th =

Bicaz

Went poor. visiting with Tymki on foot. A poor miserable woman who has a spine desease. and some others. Brought one with a bad eye home with me to the doctor, another for clothes a third for money etc...

Have decided to leave on Sunday je n'y tiens plus! it's all too exciting and it is all going so quickly I think Germany is being brought to her knees. She is abandoned by all, her south frontiers through Austria's capitulation are open. Bavaria is in danger. On the Western front the allied armies continue to advance. Some of our troops have been called into Bucovina to keep order. On all sides the Roumanians are declaring themselves free to make one big nation. The dream of Romania Mare seems to be becoming reality, to me it is so incredable that I can hardly

Nando a proclamat *sufragiul universal* şi a anunţat că ţăranii vor primi pământ. Mă bucur că a făcut-o fără Brătianu şi fără Averescu, nici unul din ei nu-şi poate alipi numele actului acestuia, doar Nando – Ferdinand I cel modest, timid, nesigur pe el, dar cinstit şi deloc egoist; iar dacă va mai reuşi şi să obţină unirea tuturor românilor, va fi răsplătit cu adevărat pentru marele sacrificiu pe care l-a făcut când a declarat războiul.

Îmi simt inima plină, plină până la refuz, dar deocamdată nu pot exprima totul limpede în cuvinte, trebuie să aştept până ajung la Iaşi şi îmi dă Barbu detalii despre cum stau lucrurile.

Se pare că s-a întors Flers. Nu ştiu dacă am menţionat că venise cu avionul de la Salonic. Mă întreb ce face Boyle, n-am primit nimic de la el, deşi i-am telegrafiat de ziua lui.

Cât trebuie să aibă de lucru Barbu şi Mişu! Dacă izbândim, Barbu e cel care şi-a câştigat din plin laurii! Bietul de el a trudit tot timpul, unde mai pui că e pesimist şi odinioară a fost sceptic. Rămâne totuşi modest şi întotdeauna e în stare să râdă de el însuşi, ceea ce e o tărie mai mare decât crede lumea!

De mi se va îndeplini sau nu singurul vis, cu arma în mână trebuie să le stăm alături Aliaţilor noştri până la sfârşit. Germania pare să cedeze prea repede ca să se mai ajungă la asta – poate e la mijloc un plan de care eu nu ştiu nimic, nu pot decât să sper că este.

Îmi fac griji pentru Carol – cum să-l salvez? E îngrozitor gândul că toate se vor încheia cu bine, mai puţin soarta fiului meu, a celui care trebuia să ne ducă mai departe munca. Gândul acesta mă otrăveşte. Dacă nu se poate face nimic ca să scăpăm de fată, sunt sigură că va rămâne cu ea. Vede *ca pe o chestiune de onoare* cuvântul pe care i l-a dat şi e dispus să abandoneze totul pentru ea – chiar şi România Mare, care era marele lui vis! Iar EA nu-l iubeşte. E de-a dreptul oribil!

Bicaz

vineri, 26 octombrie/8 noiembrie 1918

Zi liniştită pentru mine, dar e clar că nu mai am înainte multe ca ea, de cum mă întorc la Iaşi va începe o perioadă teribilă – dar, sper eu, mai bună în multe privinţe! Încă nu-mi dau seama de toate, întregul meu fel de a gândi în ultimii ani a fost îndreptat spre a mă oţeli ca să ţin piept oricărui dezastru, oricăror temeri şi necazuri, nu se poate trece la o cu totul altă stare de spirit peste noapte.

Veştile de la Barbu spun că germanii încep să evacueze unele dintre oraşele noastre. Se aude că Focşaniul, Râmnicu Vâlcea şi Brăila au scăpat deja de prezenţa lor detestată – se presupune că până la sfârşitul lui noiembrie se vor retrage cu totul!

La prânz i-am invitat pe ofiţerii din escortă şi pe Colette Plagino, întoarsă din teritoriile ocupate, care a petrecut o zi aici.

Lucrez în continuare mult printre săraci, ajut cât pot, dar acum, când ştiu că la mine găsesc caritate, mă copleşesc – de-abia ies pe uşă că mă şi iau în primire zeci de oameni cu jalbe. Dau şi iar dau, dar odată şi-odată tot trebuie să se sfârşească, e de-a dreptul imposibil să-i ajut şi să-i mulţumesc pe toţi. Ileana îşi continuă vizitele zilnice printre sărmani, şi-a făcut partea de datorie extraordinar de bine.

După-amiază m-am dus cu maşina la Pângăraţi să-i vizitez pe *tuberculoşi* şi să le împart daruri mărunte. M-am dus în special ca să-l văd pe Dimitri, micul orfan care a prins atâta drag de mine. I-am adus un cuţit şi nişte creioane, dar el cere întruna cărţi, cărţi, or în ultima

vreme sunt imposibil de găsit.

Am primit o scrisoare de la Radu Rosetti, din Sofia, în care îmi dă numele celor care au lucrat pentru noi. Printre ei e generalul Thompson[280].

Ballif s-a întors, dar a declarat că nu ştie nimic şi nu s-a întâlnit cu nimeni. Ciudat om, te descurajează atât de tare, încât nu-mi vine să discut nimic cu el acum.

Bicaz

sâmbătă, 27 octombrie/9 noiembrie 1918

Zi mohorâtă, fără soare, dar şi fără ploaie. Discuţie cu Ballif de dimineaţă despre Averescu şi unele lucruri pe care le auzise prin oraş. M-am dus la Crivaia cu Kirileanu, Mignon şi Irina ca să-i arăt lui Kirileanu unde vreau să fie pusă bisericuţa de lemn pe care o vom muta aici. Am de gând să pun să se construiască un zid jos de piatră de jur împrejur şi să fac acolo o adevărată grădină ţărănească, cu cât mai multe feluri de flori. Vreau să devină un adevărat colţ de rai. Pământul e excelent, cred că florile vor creşte de minune. Visez de pe acum la o întindere de culoare, cu trandafiri splendizi; pe aici trandafirii sunt magnifici, rezistenţi şi din abundenţă. Va fi bucuria mea să cultiv soiuri care mai de care mai frumoase, în număr mare. Ador să văd o mulţime de flori de acelaşi fel.

Primesc telegrame entuziaste de la oameni loiali nouă. Cuvintele „Împărăteasa tuturor românilor“[281] au început să se audă din nou din toate părţile şi, trebuie s-o spun, cu ceva mai mult temei decât acum doi ani. Wilson a declarat public că va susţine dreptul României de a-şi uni întregul popor într-o singură ţară.

Anticipaţia creşte şi tot creşte. Şi mie mi-e greu să stau aici liniştită, dar în curând voi fi din nou în mijlocul luptei, fără botniţă! O, ce lucru important pentru mine. Niciodată nu-mi ascund întru totul sentimentele, dar m-am comportat mai mult sau mai puţin ca şi cum aş fi fost de acord cu lucruri cu care de fapt nu m-am învoit nici măcar o clipă!

După prânz am plecat cu Mignon în automobil pe valea Secului, de unde mă bântuia amintirea unei biete văduve pe care o întâlnisem acolo, cu şapte copii al căror tată nu s-a mai întors din război; murea de foame cu toţi ai ei. N-am putut să nu mă mai duc o dată înainte să plec, deşi drumul e groaznic. Mi-am umplut automobilul cu tot ce mi s-a părut că le-ar putea fi de folos şi le-am dat totul – printre altele, un sac de porumb, zahăr, haine etc. Mama nu era acasă, dar au ieşit să mă întâmpine cinci dintre cei şapte copii, pe jumătate dezbrăcaţi şi zgribuliţi. Pe bietele lor feţe mici se citea extazul la vederea mea şi a lucrurilor pe care le adusesem.

Am împărţit zahăr şi turtă dulce din belşug tuturor copiilor pe care

i-am întâlnit, fiindcă era ultimul meu drum cu maşina prin împrejurimi. M-am întâlnit cu un convoi de prizonieri italieni, m-am oprit, le-am dat ţigări şi am primit ovaţii răsunătoare. Mai târziu a mai venit un lot la Bicaz; prizonierii nu mai mâncaseră de cel puţin 24 de ore, aşa că am pus să li se dea ce s-a putut găsi – lucru greu acum, când proviziile sunt puţine. La ceai au venit soţii Economos. Iar înainte de cină am primit de la Barbu vestea formidabilă că Aliaţii, împreună cu Radu Rosetti, au trecut Dunărea în ţara noastră! Nu am aflat detalii, dar asta aştept de mult, cu nerăbdare înflăcărată!

Bicaz

duminică, 28 octombrie/10 noiembrie 1918

Ultima mea zi la Bicaz. Casa, care acum câteva ore era atât de drăguţă, arată tare urât, totul a fost strâns, de-abia dacă mai ai pe ce să stai.

Dar s-a ordonat mobilizarea generală! Aşa că suntem din nou alături de Aliaţii noştri, reintrăm în luptă. Germanii au fost somaţi să ne părăsească ţara sau… să lupte! Rămâne de văzut ce va urma.

Kaiserul Wilhelm şi prinţul moştenitor au abdicat, ce mai vremuri! Bill cel mândru şi „micul Willie“ – mărturisesc că nu-mi place vestea!

Se prea poate să fie un sfârşit previzibil, dar îmi place ca ţara să trăiască şi să cadă cu regele ei, cu conducătorul ei, ca un tată cu familia. Kaiserul Bill a încercat să ne distrugă, dar eu n-am vrut să-l văd distrus. Am vrut, e drept, să-l văd înfrânt, asta da, fiindcă a făcut ceea ce a făcut ca să şteargă ţara aceasta de pe faţa pământului, fiindcă a fost un tiran brutal şi fără milă, în care tirania s-a împletit cu proverbiala „fală care vine înaintea căderii“, dar în felul lui era o forţă – era ceva în excesul lui de energie pentru care am simţit dintotdeauna o oarecare simpatie; însă vulgaritatea ascunsă în el, aerul de *parvenit* îl făcea insuportabil. Nu ştiu de ce, dar mi-e greu să mă împac cu abdicarea lui. Îmi face rău într-un fel. Poate e solidaritatea de castă – fiindcă de iubit e sigur că nu ne-am iubit cine ştie cât.

La 11 am plecat cu Nicky la Carol. Pelerinajele acestea la Horaiţa sunt de fiecare dată foarte dureroase. Culorile toamnei erau superbe şi peste tot ţăranii începuseră mobilizarea, fără entuziasm şi fără proteste. Tare pasive şi răbdătoare fiinţe.

L-am găsit pe Carol binedispus, dar am fost chemată la maşinăria lui Bell să vorbesc cu Barbu. A fost prima oară când am avut de-a face cu aparatul acesta interesant. Barbu mi-a spus că regele îi va încredinţa Batalionul I Vânători lui Carol, cu condiţia să-i promită, pe onoarea lui, că va pleca fără să se întâlnească cu fata lui, „soţia“ lui, cum îi spune, fireşte, băiatul.

Eu însă îi promisesem fiului meu, în ziua cu scena aceea teribilă

între noi, că, dacă voi reuşi să-l scot din izolare ca să meargă să-şi facă datoria militară ca un soldat adevărat, voi face tot posibilul să-l ajut să-şi ia rămas-bun de la ea, dacă îmi dă cuvântul că nu va încerca să fugă cu ea. De atunci, Carol trăieşte cu nădejdea aceasta, mulţumită ei a fost în stare să se ocupe de planurile militare, să se întremeze şi să se însănătoşească.

Pur şi simplu nu mă lăsa inima să-i spun cu ce condiţie avea să i se îngăduie să se ducă la regimentul lui. L-am implorat pe Barbu să-i ceară regelui să facă din reprimirea în armată a lui Carol un act solemn, care să-i fie adus la cunoştinţă de bărbaţii care reprezintă acum ţara, şi i-am spus că eu mi-am făcut partea de datorie, dar refuz cu hotărâre să fiu cea nevoită să dea o lovitură la care nici nu mă pot gândi.

Pentru ei nu-i mare lucru să-l chinuiască, mai ales că nu-i pot înţelege obsesia pentru fată; ei nu văd în el decât un nelegiuit, nu l-au văzut, ca mine, cum se stingea pe picioare până ajunsese aproape o umbră din pricina pasiunii lui stupide pentru o fiinţă pe care o crede un miel alb ca zăpada şi despre care noi ştim cu toţii că e *o adevărată vagaboandă mică*. Să facă ei asta – eu refuz să fiu pusă să fac pe călăul, tare le mai convine să se folosească de mine. De data aceasta refuz, să se facă ce trebuie făcut; probabil au dreptate, sunt întru totul de acord cu punctul lor de vedere, dar să-i spună ei, şi să-i spună în mod solemn, suficient de solemn încât să-l impresioneze, să-l zguduie într-atâta încât sacrificiul să i se pară suportabil.

Am încercat să-l pregătesc pe Carol, dar s-a agăţat de acea unică speranţă disperată de a o revedea o dată înainte să plece. I-am văzut pe chip o asemenea agonie, încât cu greu m-am abţinut să nu ţip. Pur şi simplu nu-l puteam privi, mi-am jurat în adâncul inimii, mai mult ca niciodată, că vestea i-o vor da cei care au puterea în mâini, nu eu! Până acum nu a vorbit cu el nici un om RESPONSABIL, care poate da ordine. Nu mie îmi revin deciziile finale, eu sunt doar un instrument pregătitor; mi-am îndeplinit rolul, acum refuz cu îndârjire să fac şi ultima parte, care e munca lor. S-o facă ei, să nu-mi ceară ceea ce, cu tot curajul fizic pe care-l am, îmi depăşeşte curajul spiritual – nu pot! E nedrept, crud, laş să mi-o ceară mie, trebuie să o facă ei! E treabă de bărbat, nu de femeie. Iubirea e iubire, din păcate, în orice formă s-ar arăta. Femeia e sclavă Iubirii toată viaţa – nu-i cereţi să i se împotrivească, o simte prea adânc, se cutremură înaintea ei. Să-şi facă datoria cei care au uitat ce înseamnă iubirea!

Am plecat de-acolo pur şi simplu zdrobită, văzând mereu în faţa ochilor chipul chinuit al băiatului meu. Nu încape îndoială că e necesară operaţia, dar, dacă e să se facă fără cloroform, atunci eu, mama, nu o pot face – nu pot.

Pe drumul spre casă m-am oprit de câteva ori să dau haine şi

dulciuri gustoase unor copii zgribuliţi, în zdrenţe. Într-un sat a ieşit în drum nevasta preotului să-mi dea miere şi flori; era o femeie foarte entuziastă, cu ceea ce unchiul Joe numeşte „un zâmbet de aur“ – e drept că avea gura plină de dinţi auriţi. Acolo s-au îngrămădit în jurul meu săteni de toate vârstele şi de ambele sexe. Din fericire, aveam cu mine o mulţime de cărţi, cărţi poştale şi tutun, pe care le-am împărţit cu amândouă mâinile.

Toţi bărbaţii erau pregătiţi să plece din nou să-şi facă datoria. M-au ovaţionat inimos când am plecat.

M-am întors la casa cu totul goală şi deloc confortabilă. După cină, chiar înainte să plec, Dana a început să fete pe podeaua goală, la picioarele mele! A trebuit s-o las în grija duioasă a lui Sontag şi Filip.

Iaşi

luni, 29 octombrie/11 noiembrie 1918

Zi plină de evenimente. Când am plecat de la Piatra, Ballif a venit să-mi spună că vom ajunge la zece fără un sfert, nu la nouă fără un sfert. Eu am spus „prea bine“, presupunând că schimbarea se datora mobilizării şi mişcării trupelor, nu mi-a trecut o clipă prin minte motivul adevărat. Motivul adevărat era că mi se pregătise o primire cu mare fast! O, ce primire şi ce entuziasm! Am ieşit din vagon pe picioare tremurânde, drept în braţele lui Nando, apoi au urmat Coandă şi St. Aulaire. Se adunaseră toţi francezii care mai sunt la Iaşi şi cu toţii îşi purtau din nou uniformele. Era acolo şi o delegaţie de transilvăneni, un şir nesfârşit de doamne mari şi mici, bătrâne şi tinere, profesori, studenţi şi ofiţeri. O mulţime de oameni au ţinut discursuri, în timp ce ceilalţi aclamau. Era o asemenea înghesuială, un asemenea zgomot, atâta entuziasm, încât îţi venea să plângi şi să râzi în acelaşi timp. Libertatea de a ne bucura după atâta suferinţă, de a putea respira după atâta oprimare, de a putea da din nou mâna deschis cu prietenii a fost o încântare enormă după atâta prigonire. Dar încă nu venise evenimentul cel mai neaşteptat. S-a făcut linişte, cu mare greutate, apoi St. Aulaire a ţinut un discurs foarte frumos compus şi mi-a oferit Crucea de război în numele Franţei, pentru că am fost o regină curajoasă şi o prietenă de o loialitate de nezdruncinat, la fel de credincioasă la ceas de restrişte ca şi la ceas de izbândă.

Monday November 11th 1918
= October 29th =

Jassy

A tremendous day. In starting at Piatra Dalliff came in to say that we were to arrive at quater to ten instead of at a quarter to nine, I said all right I suppose it because of the mobilisation and movement of troops, but I never guessed the real reason. The real reason was that they had prepared me a tremendous reception! Oh! what a reception and what an enthusiasm. I tumbled out of my carriage straight into Nando's arms, then Ioanda's then St Aulaire. All the Frenchmen that were still at Jassy had gathered together all in their uniforms again. There was a deputation of Transylvanians there were ladies with it and great and small, old and young, there were professors and students and officers. Everybody made speeches whilst others cheered. There was

a cheer and a voice and so much enthusiasm and joy that one felt inclined both to weep and laugh. To be able to rejoice after so much suffering to be able to breathe after so much oppression, to be able to open clasp hands with friends again was a mighty delight after all the oppression. But the most unexpected was still to come. Silence was made with much difficulty then M. Gulaire help a most beautifully expressed little speech and offered me "la Croix de Guerre" in the name of France for having been a brave Queen and an unshakably true friend, just as firm in the hour of trouble as in the hour of success.

This nearly broke me down, nothing could touch me more than being treated as a soldier who had bravely done his duty.

Cheered by an immense crowd we then drove home for a late breakfast.

The rest of the day was spent receiving people.

I had a tremendous afternoon of it.

In the morning Barbo came to me and I tried to thank him for all his faithful work but he never will be thanked he is too modest. Yet I know that it is he with never-failing fidelity and watchfulness who has steered Diaz through many a shallows & many a rapid, who has resisted, calumny & attacks and discouragement to keep steady all the time, with hardly a moments real discouragement in spite of his inborn pessimism. He has also had extraordinary moral courage in difficult moments and the courage to take upon himself to give Diaz advice and the right moment and to uphold him at moment when he must act, preparing the work for him and never quailing before the difficult job of keeping a timid man always to the front when it was question for the King to act first.

Yes we owe him a great great deal. His name may disappear in the history of his country he has no

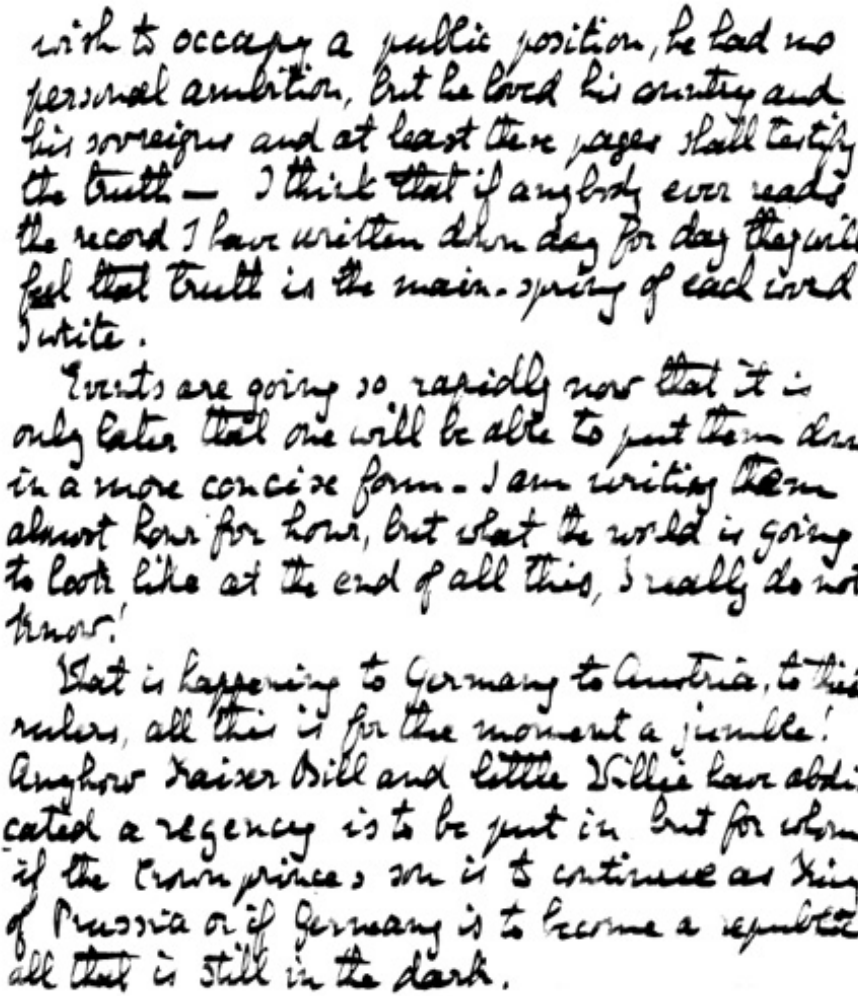
with to occupy a public position, he had no personal ambition, but he loved his country and his sovereign and at least these pages shall testify the truth — I think that if anybody ever reads the record I have written down day for day they will feel that truth is the main-spring of each word I write.

Events are going so rapidly now that it is only later that one will be able to put them down in a more concise form. I am writing them almost hour for hour, but what the world is going to look like at the end of all this, I really do not know!

What is happening to Germany to Austria, to their rulers, all this is for the moment a jumble! Anyhow Kaiser Bill and little Willie have abdicated a regency is to be put in but for whom if the Crown prince's son is to continue as King of Prussia or if Germany is to become a republic all that is still in the dark.

Eram copleşită, nimic nu m-ar fi putut mişca mai mult decât să fiu tratată ca un soldat care şi-a făcut datoria cu curaj.

Apoi, în uralele unei mulţimi imense, ne-am dus acasă cu automobilul să luăm un mic dejun întârziat.

Restul zilei am primit audienţe. Mi-au umplut toată după-amiaza.

Dimineaţă a venit Barbu şi am încercat să-i mulţumesc pentru eforturile lui loiale, dar întotdeauna REFUZĂ să i se mulţumească, e prea modest. Dar ştiu că EL a fost cel care, cu fidelitatea şi atenţia lui neobosite, l-a îndrumat pe Nando prin multe furtuni, cel care a rămas statornic în ciuda calomniilor, a atacurilor şi descurajărilor şi rareori şi-a pierdut speranţa fie şi pentru o clipă, în ciuda pesimismului lui înnăscut. În plus, a dat dovadă de un curaj moral extraordinar la greu, curajul de a-l sfătui pe Nando la momentul oportun şi de a-l susţine atunci când TREBUIA să ia atitudine, de a-i pregăti munca şi de a nu şovăi niciodată în faţa sarcinii grele de a ţine un bărbat timid mereu

în linia întâi, când era nevoie ca regele să fie cel care să facă primul pas.

Da, îi datorăm foarte multe. Poate numele lui va dispărea din istoria ţării acesteia, nu îşi doreşte deloc să ocupe vreo funcţie publică, nu are ambiţii personale, dar şi-a iubit ţara şi suveranii şi măcar paginile acestea vor sta mărturie adevărului. Cred că, dacă va citi cineva vreodată însemnările pe care le-am făcut zi după zi, îşi va da seama că fiecare cuvânt pe care-l aştern izvorăşte din adevăr.

Acum evenimentele se desfăşoară cu o asemenea repeziciune, încât de-abia mai târziu le vom putea povesti într-o formă mai concisă – eu le scriu aproape oră de oră, dar cum va arăta lumea la sfârşit nu ştiu deloc!

Ce se întâmplă cu Germania, cu Austria, cu conducătorii lor – toate acestea sunt, deocamdată, un mare haos! În orice caz, kaiserul Bill şi micul Willie au abdicat, se va stabili o regenţă, dar pentru cine, dacă fiul prinţului moştenitor va deveni regele Prusiei sau dacă Germania va deveni republică, toate acestea sunt încă învăluite în întuneric.

Nu-mi place tot ce se întâmplă, deşi evenimentele ne-au adus împlinirea visului naţional mai aproape decât am îndrăznit vreodată să sperăm.

Poporul nu mai ştie ce să facă de bucurie şi entuziasm, se pare că ordinul de mobilizare a adus o încântare delirantă – dar, vai, s-a încheiat armistiţiul pe toate fronturile, iar ostilităţile vor înceta azi la miezul zilei; totuşi, la noi mobilizarea continuă.

Încă nu pot cuprinde cu mintea toate acestea – rămân calmă în mijlocul frământărilor şi nici nu îndrăznesc să-mi îngădui să mă simt prea triumfătoare. La mine triumful nu poate fi decât sobru: am suferit atât de mult, chiar şi acum ne confruntăm cu probleme extraordinar de grele, iar clasei noastre îi va fi tare greu să reziste în vârtejul acesta nestăpânit de democraţie. Apoi, mai e şi Carol, care e în continuare ca o greutate mare pe inima mea. În plus, triumful meu e clădit pe ruinele atâtor lucruri, încât trebuie să-i las pe ceilalţi să-şi exprime bucuria zgomotos. Îi mulţumesc lui Dumnezeu că a îngăduit un sfârşit atât de minunat al umilinţei şi asupririlor noastre – dar trebuie să mai aştept până să mă consider o mare regină, cum îmi spun ei de pe-acum.

Mircea, micuţul meu, se poate ca în curând să mă întorc la tine, dar ar fi groaznic dacă mi-aş pierde, într-un alt fel, şi fiul cel mare şi mi-ar mai rămâne doar unul!

După prânz l-am primit pe Paul Angelescu, apoi pe Văitoianu, apoi pe Grigorescu, cu stilul lui inimitabil, care pur şi simplu strălucea de mulţumire că s-a văzut ministru de război în vremuri atât de importante, dar s-a prefăcut că ar fi vrut să-mi ceară mai întâi mie sfatul, înainte să accepte, numai că, vai, s-a întâmplat să nu fiu acolo.

Apoi i-am primit pe St. Aulaire, Sir George, Vopicka şi, în cele din urmă, tot cabinetul nou.

Pentru prima dată de multe luni, am putut să le zâmbesc miniştrilor şi să le ofer mâna cu plăcere, ceea ce le-am şi spus. Coandă mi-a ţinut un discurs foarte loial, la care am răspuns firesc. Am vorbit despre o mulţime de lucruri. De multe ori îi fac să râdă fiindcă, aşa cum îmi e felul, nu pot rezista înclinaţiei mele ocazionale spre un umor care poate nu e tocmai oficial, dar iese din mine fără să-l pot opri, oricât de pompoasă ar fi ocazia. Am o anume lipsă de convenţionalism de care nu voi reuşi să scap niciodată. Dar a trecut atâta vreme de când am simţit simpatie faţă de reprezentanţii mei oficiali!

La sfârşit, le-am spus că aş mai vrea să le cer ceva, anume să nu descopere dintr-odată că ar prefera ca România să devină republică, fiindcă asta mi-ar strica toată plăcerea! Cu aceste cuvinte mi-am luat rămas-bun, iar ei s-au înclinat în faţa mea şi au ieşit.

Barbu a venit târziu, iar cât era el la mine au cerut să mă vadă câteva clipe şi soţii Prezan, cu care am avut o reîntâlnire foarte veselă. Nici nu-mi pot închipui România Mare fără Prezan; a fost foarte măgulit.

Barbu s-a întors şi am mai stat de vorbă despre Carol. Avem de gând să facem tot posibilul pentru a-l salva. Am discutat şi cu toţi bărbaţii responsabili din anturajul meu. Cu toţii sunt gata să mă ajute, numai să se lase băiatul ajutat!

Carol mi-a telegrafiat imediat să mă felicite pentru decoraţia *Crucea de război*. Chiar SUNTEM buni prieteni, e sfâşietor că rătăcirea lui s-a pus între noi şi viitorul lui.

Ca final al unei zile foarte pline, bătrânul general Ballard m-a rugat din suflet să vin să iau cina la misiune, fiindcă ar însemna enorm pentru ei să mă vadă într-o zi precum cea de azi. N-am primit prea uşor aprobarea lui Nando, dar tot am primit-o şi m-am dus cu amândouă fetele mele mai mari, cu Irina P. şi Ballif. Acolo am avut plăcerea de a-l întâlni pe Boyle, întors recent din Basarabia. A fost o mică reuniune veselă, plină de spirit, deloc pretenţioasă, cum nu se întâmplă decât cu englezii, firi simple, care dau dovadă întotdeauna de o naivitate copilărească.

Iaşi

marţi, 30 octombrie/12 noiembrie 1918

Soare frumos, dar am inima plină de sentimente contradictorii, totul se întâmplă atât de repede, atât de repede, încât nici nu-mi face faţă mintea. Mai am şi povara lui Carol, care nu mă lasă să răsuflu mulţumită.

De luni, de la 11, au încetat toate ostilităţile, pe toate fronturile. Germanii au acceptat toate condiţiile, chiar şi cele mai aspre, condiţii

care fac imposibilă o întoarcere la arme din partea lor.

Germania aşa cum era nu mai există! Pare incredibil, greu de închipuit, din multe puncte de vedere foarte trist, dar au dat dovadă de un comportament atât de bestial, încât e adevărat că meritau să fie pedepsiţi; totuşi, nu aş fi vrut ca pedeapsa să le fie atât de cumplită, nu-mi place când lucrurile se destramă. Germania nu era putredă, doar arogantă, credea în putere, nu în dreptate, şi se considera aleasă ca să pedepsească lumea şi ca să-şi folosească fără scrupule puterea superioară pentru a pricinui altor naţii suferinţe incredibile, nemaiauzite. Dar, cerule, cum a fost pedepsită! E teribil – teribil.

În general, ziua a fost mai liniştită. Mi-am aranjat camera şi lucrurile, apoi m-am dus cu Mignon la gară ca să le ducem ţigări prizonierilor italieni. Admirabila doamnă Popp se ocupă în continuare de triajul de la gară. A lucrat acolo fără întrerupere, fără odihnă, cot la cot cu soţul ei. E o femeie minunată. Îi datorăm o recunoştinţă enormă. Am stat mult de vorbă cu ea şi soţul ei şi ne-am promis că vom continua să muncim împreună, neobosiţi, pentru România noastră nouă şi mai mare.

După prânz am avut o discuţie lungă cu Păunule despre lecţiile lui Mignon. Nu e prea uşor, Mignon a fost oarecum neglijată şi acum are o mare sete de cunoaştere, în curând împlineşte 19 ani şi nu mai are prea mult timp să înveţe.

Mai târziu l-am primit pe Boyle, cu care am vorbit mult; ca întotdeauna, e foarte activ, vrea să ne ajute pe noi şi ţara noastră în orice fel va putea, deşi în curând s-ar putea să fie nevoit să-şi reia însărcinarea din Rusia. Dar ştiu că, oriunde s-ar afla, nu va uita de binele ţării noastre sau de al regelui şi reginei ei. E un bărbat mare, curajos şi credincios, deşi metodele lui sunt puţin prea neconvenţionale, aşa că unii nu le pot înţelege şi nici măcar tolera. Astfel de oameni cred că a venit să se amestece în lucruri care nu-l privesc, când adevărul e doar că e atât de convins că are dreptate, încât, când e de părere că un lucru trebuie sau nu trebuie făcut, nu poate să nu meargă la ţintă, acolo unde crede că se poate lucra cel mai bine.

Orice i s-ar întâmpla, oricât de departe vom fi unul de altul, ştiu că am câştigat un prieten pe care nu mi-l vor răpi nici timpul, nici împrejurările, şi pe care voi putea conta în orice situaţie. E o senzaţie plăcută.

Nando mi-a îngăduit să-i decorez cu „Regina Maria“, clasa I, pe Boyle şi Symki.

Mai târziu a sosit Carol. Fusese chemat aici să discute cu el politicienii noştri şi să i se de o funcţie militară. Din păcate, e în continuare lovit rău de dragoste şi cred că va fi foarte greu s-o scoatem la capăt cu el. E foarte rezonabil când vorbeşti cu el despre

orice alt subiect, dar nu-l scoţi din hotărârea lui de a se căsători din nou cu fata, dacă li se va anula căsătoria; în privinţa aceasta e absolut *de netratat*. E cu totul otrăvit, hipnotizat de ea. Calităţile lui – tenacitatea şi loialitatea – i se întorc împotrivă.

Cum aveam nevoie de odihnă fizică, m-am întins în pat, apoi a venit Barbu să-mi vorbească – un Barbu hărţuit, epuizat, cu poveri prea mari pe umeri, singurul bărbat pe care Nando contează în întregime, de care se agaţă, de fapt, cu o dependenţă aproape dureroasă, deşi înduioşătoare. Barbu ştie că Nando nu se poate descurca fără el, dar îşi dă seama cât de teribilă e o asemenea completă dependenţă de el, fiindcă din pricina ei propria lui răspundere devine copleşitoare.

Iaşi

miercuri, 31 octombrie/13 noiembrie 1918

Ploaie – în aer fierbe înăbuşit agitaţia. Ştiri contradictorii din Germania. Se prăbuşeşte cu totul, se spune că împăratul şi prinţul moştenitor au fugit în Olanda, că socialiştii au înălţat steagul roşu pe palatul lor. Nu ştiu dacă toate astea sunt adevărate, dar dacă sunt, e groaznic. Mă gândesc la mama, ce clipe grele pentru ea. Femeile din Germania au trimis un apel către femeile din Franţa şi Anglia să nu le lase să moară de foame. Teribilă, teribilă situaţie. Ce cruntă răzbunare pentru toate suferinţele pe care ni le-au pricinuit nouă şi altor ţări. Se pare că vom putea trăi din ce păstrăm acum în ţară: proviziile pe care se pregăteau să le ducă peste graniţe, lăsându-ne să suferim de foame la iarnă, lucru faţă de care erau de-a dreptul indiferenţi, luau totul, totul. Dar nu pot privi fără durere prăbuşirea unei ţări pe care am iubit-o şi unde am trăit mulţi ani fericiţi, nu pot să nu plâng alături de cei ce suferă din pricina căderii ei nimicitoare. Iar soldaţii ei au fost foarte curajoşi. Pedeapsa Germaniei e atât de aspră, încât îţi dă fiori. Se poate să se ascundă în ea o lecţie cutremurătoare, dar e una pe care ai prefera s-o citeşti în cărţile de istorie decât s-o trăieşti. Morala întregii situaţii e mult prea evidentă. Mai mult, clipă de clipă îmi vine în minte biata şi bătrâna mea mamă, care a pierdut totul în Rusia, iar acum trăieşte prăbuşirea ţării care a adoptat-o.

Mi-am petrecut dimineaţa primindu-i pe cei veniţi să discute cu Carol: Coandă, Văitoianu şi Brătianu. Cu toţii sunt ferm hotărâţi să-l salveze şi se unesc ca să facă tot posibilul, dar deocamdată Carol nu se lasă salvat, deşi o parte din el se bucură enorm de evenimentele din ţară şi la gândul că îl va întâlni pe Berthelot în fruntea regimentului lui, că trupele lui vor fi primele care vor lua contact cu Aliaţii. Se discută o intrare triumfală, cu soldaţii noştri şi ai Aliaţilor, în Bucureşti. Chiar şi eu aş intra în capitală călare, în uniformă, alături de Nando, lucru pe care nici prin gând nu mi-ar fi trecut să-l cer, dar pe care l-a propus chiar regele şi care, firește, e de departe cea mai

mare cinste care mi s-ar putea face, fiindcă, dacă a existat vreo regină care să fie una cu armata ei, eu am fost aceea!

L-am primit pe Fotin Enescu, acum ministru, şi l-am rugat să fie al treilea membru al comitetului lui, lucru pe care l-a primit cu plăcere. Am vorbit cu Nicu Niculescu, mare *commerçant*, care mi-a oferit ajutorul lui cu vânzarea mai multor lucruri.

Apoi am primit-o pe doamna Greceanu şi mai târziu am stat de vorbă cu Păunule şi Barbu despre lecţiile şi profesorii lui Mignon.

După prânz, discuţie cu Nando şi întrevedere cu generalul Nicoleanu, care nu mai e prefect de poliţie. M-au vizitat mai multe persoane, printre care Lavrillier, micul sculptor francez, Cella etc.

Pe la patru şi jumătate m-am întins în pat, fiindcă mă durea tot trupul de oboseală. La ceai a venit Barbu. Am făcut câte o ceaşcă de ciocolată şi am încercat să-l fac să se simtă confortabil şi liniştit; a avut enorm de mult de muncă, e atacat din toate părţile şi se întreabă dacă, odată ce-l va fi îndrumat pe Nando spre ape mai liniştite, n-ar fi bine să renunţe la funcţia lui de la curte şi să le dea satisfacţie celor care-i cer capul.

Nu-mi pot închipui casa noastră fără el, am fi pur şi simplu pierduţi. Dar i-am promis că mă voi gândi la ideea lui cu calm, fără sentimentalisme, şi că îi voi spune foarte sincer ce părere am. Personal, cred că ar fi o greşeală, iar firea mea înflăcărată, cinstită, luptătoare n-ar suporta să cedeze în faţa văicărelilor nedrepte ale invidioşilor. Întotdeauna prefer să abordez lucrurile direct – dar mă voi gândi, poate ar fi mai corect faţă de el; faţă de rege nu ştiu, trebuie să cuget serios. Mi se revoltă inima şi sufletul la gândul acesta.

Ileana a fost o scumpă, am băut ciocolată caldă cu ea. Blândeţea adâncă şi înţelegătoare cu care-l tratează pe Carol îi face bine, e o adevărată consolare pentru el.

Iaşi

joi, 1/14 noiembrie 1918

În ultima vreme nu mai am nici o clipă liberă ca să ies. Audienţele încep devreme şi continuă, fără întreruperi, toată ziua. E foarte firesc ca oamenii să vrea să mă vadă acum; m-au vizitat atât de des ca să ceară ajutor în vremuri grele, încât e de aşteptat să vină şi la ceas de bucurie ca să mă felicite şi să-şi amintească faptul că n-am cedat niciodată şi nu mi-am pierdut speranţa nici măcar când eram pe fundul prăpastiei.

Dimineaţă am primit-o mai întâi pe Eliza Brătianu, venită să-mi arate o telegramă pe care voia s-o trimită Comitetului Internaţional al Femeilor în numele femeilor din România. I-a urmat Cârjă, unul dintre ofiţerii cu cele mai grave răni din câţi am îngrijit în spitalul nostru de la Bucureşti, care a fost evacuat aici şi apoi în Rusia, fiindcă suferea de

tuberculoză. Mai întâi a fost trimis la Kiev, apoi în Urali, la recuperare în munţi, după aceea a fost prins în vârtejul revoluţiei, aruncat în închisoare de bolşevici, şi a scăpat la Tbilisi, unde a fost tratat admirabil de francezi şi englezi, dar, când au fost nevoiţi să lase oraşul în mâinile turcilor, el suferea de tifos şi a rămas în mâinile lor. Turcii s-au comportat omenos şi i-au îngăduit evacuarea la Constantinopol, iar de acolo înapoi în România. S-a întors aproape sănătos, acesta e lucrul extraordinar, şi s-a prezentat într-o uniformă formidabil de îngrijită, ras atent şi tremurând de emoţie şi loialitate; mi-a ţinut un discurs minunat, cu ochii plini de lacrimi. După aceea l-am primit pe Flers, care mi-a descris zborul lui aventuros în Bulgaria şi călătoria la Salonic pentru susţinerea cauzei noastre, pe când încă eram izolaţi de prietenii noştri.

A dat dovadă de un curaj admirabil, pe care nu-l vom uita niciodată. A fost pentru România un prieten bun şi adevărat. La sfârşit, l-am primit pe Brătianu, venit să-mi povestească despre întrevederea cu Carol. El a fost singurul care a îndrăznit să-i spună lucruri dure. L-a găsit pe Carol teribil de încăpăţânat şi deloc dispus să asculte, închis într-un fel de împotrivire mută şi impenetrabilă.

După prânz a venit Olga Sturdza, care are o inimă bună şi loială, deşi are şi ea cusururile ei. Apoi m-am dus, cu cele două fete mai mari, la o *reuniune* a societăţii „Femmes Roumaines“, care sărbătorea victoria Aliaţilor şi împlinirea Visului de Aur al României. S-au ţinut discursuri de mare loialitate. Am fost ridicată în slăvi, puţin a lipsit să nu-mi aprindă şi tămâie. Dacă vorbesc despre fidelitatea şi tenacitatea mea, nu exagerează – de amândouă am dat dovadă, omagiul acesta îl accept ca pe ceva ce mi se cuvine. A venit şi ceasul meu, ştiam că va veni într-o bună zi, dacă nu s-ar fi întâmplat să mor mai înainte; trebuia să vină, dar de când ne-au plecat Aliaţii şi ne-am predat germanilor am trăit în iad.

O mulţime de doamne au ţinut discursuri. Eroul de la Mărăşeşti stătea în primul rând şi din când în când îmi făcea cu ochiul, cu o privire complice, ca să stabilească între noi o înţelegere, o înţelegere veche cum că el e principalul răspunzător de triumful de azi! Întâlnirea a fost foarte călduroasă şi plină de entuziasm, mi-am primit partea de onoruri cu vârf şi îndesat.

La întoarcere l-am primit pe Victor Antonescu, sosit cu avionul de la Salonic, trimis cu mesaje de la Clemenceau şi Berthelot; şi el a îndeplinit fapte de mare bravură şi hotărâre, care au fost ţinute în secret multă vreme fiindcă pe atunci eram încă în mâinile germanilor.

După el l-am primit pe dr. Costinescu, iar în final pe Barbu, care era din nou în uniforma ce îi stă atât de bine. Acum îl îndrumă pe Nando spre marele moment al declarării reformelor agrare, lege deja redactată.

Lili a venit să bea un ceai cu mine.

Iaşi

vineri, 2/15 noiembrie 1918

Ninge! Şi a nins întruna toată ziua. Acum nu-mi pasă de vreme, fiindcă oricum n-am timp să ies nici măcar o clipă.

Toată ziua au curs audienţele. Ştiam că aşa va fi de cum pun piciorul în Iaşi.

Carol e încă aici, deocamdată e într-o stare mai bună, se poartă mai firesc şi se vede că-i fac bine întâlnirile cu atâţia oameni. Ştiu că în adâncul inimii tot e ferm hotărât să ne părăsească odată ce se vor sfârşi toate acestea – dar poate că timpul ne va ajuta, şi pe noi, şi pe el.

Am primit o delegaţie de ucraineni, ruşi agreabili, de familie bună, veniţi să încerce să stabilească relaţii de prietenie cu România. Mi s-a părut interesantă discuţia cu ei. Deocamdată sunt de partea germanilor, fiindcă germanii au reprezentat ordinea în toiul terorii bolşevice pe care au trăit-o şi înţeleg că, deocamdată, au nevoie de străini ca să menţină ordinea, pentru a se putea organiza în pace. Idealul lor e un ţar constituţional care să unească ţările ruseşti, oarecum după modelul vechii Germanii; eu sunt împotriva republicii. Nu am nici o dorinţă de a vedea lumea plină de republici. Nu încape îndoială că suntem o clasă pe cale de dispariţie, dar cred că lumea va fi mai săracă fără noi, din multe puncte de vedere. Probabil că şi cei mai credincioşi prieteni ai mei ar nega ideea aceasta, dar rămâne cea mai profundă convingere a mea.

Germania protestează împotriva felului în care e tratată şi nu pot să nu-mi amintesc tot ce ne-a făcut; au declarat că, dacă va fi să moară de foame, măcar România va muri şi ea de foame cu o lună mai înainte, iar în baza planului acestuia ni se lua totul – nu a contat pentru ei că femeile şi copiii noştri erau aduşi la disperare. Acum e rândul lor. O, îmi pare rău pentru ei, nu spun că nu, dar n-au avut nici o milă de noi!

După-amiază a venit Boyle, foarte ocupat şi cu mintea plină de proiecte, ca de obicei. La ceai au venit Carol şi Prezan. Discuţii lungi. Mai târziu a venit Barbu. Are o răceală teribilă. Am scris împreună multe telegrame pe care le vom trimite prietenilor mei din America. După cină am citit singură în camera mea.

Iaşi

sâmbătă, 3/16 noiembrie 1918

O, ce zăpadă, un strat gros ca în miezul iernii, tot oraşul şi împrejurimile sunt îngropate în ea, o nouă complicaţie!

Germanii, ca ultim act de amabilitate, ne-au aruncat în aer podurile pe tot drumul între Iaşi şi Bucureşti, aşa că deocamdată nu avem veşti de acolo.

Dimineaţă plină de audienţe, ca de obicei. Domnul Mareş, care a condus căile ferate; a fost în guvernul anterior, dar acum, ca mulţi alţii, se descotoroseşte de vechile simpatii. Dintr-odată, am devenit din nou UNICUL obiect al adoraţiei lor, „inima rezistenţei, care nu s-a lăsat învinsă, flacăra credinţei“ etc., când cu doar câteva luni în urmă îmi dădeau cu totul alte nume – dar toate acestea nu au importanţă, în fond probabil că e un lucru destul de firesc, iar oile rătăcite trebuie primite înapoi în turma românilor uniţi.

Am primit-o pe doamna Costinescu, venită să mă felicite şi în numele bătrânului ei soţ, apoi pe doamna general Istrati, iar mai târziu pe o femeie foarte simplă, a cărei fiică are visuri sau viziuni şi care, chipurile, e vizitată de Dumnezeu însuşi în fiecare sâmbătă, care Dumnezeu îi trimite mesaje pentru mine. Am primit-o fiindcă mă interesa; mi-a spus unele lucruri mai mult sau mai puţin convingătoare, dar unul mi s-a părut bizar: „Cel Înalt a vorbit despre o călugăriţă bătrână care se roagă pentru mine şi ţara mea în cer – o călugăriţă bătrână, care n-a fost româncă şi care mi-a fost prietenă pe Pământ.“ Pe loc m-a dus gândul la bătrâna mea soră Pucci şi, cum am iubit-o atât de mult şi îmi e atât de dor de ea, cuvintele femeii mi-au făcut o plăcere neaşteptată. DA, promisese să se roage pentru noi în ceruri, fiindcă a murit tocmai când trăiam necazurile cele mai grele.

N-am ieşit; am scris o scrisoare, l-am primit pe prof. Murgoci, cu care am avut o discuţie lungă, Barbu a venit la ceai, apoi i-am citit Ilenei şi mi-am încheiat seara cu o vizită la familia Ştirbey, unde am luat cina, împreună cu Irina P. Barbu a fost cum îl ştiam, foarte amuzant *mais très*[282]!

Iaşi

duminică, 4/17 noiembrie 1918

Ninge în continuare, ninge întruna, dar nu e frig, zăpada se va topi în curând, iar atunci va fi o mocirlă de nedescris.

Azi Barbu împlineşte 46 de ani. I-am trimis câteva cuvinte de felicitări şi recunoştinţă la prima oră a dimineţii.

Am primit o delegaţie de bucovineni, oameni foarte plăcuţi. Pe pagina alăturată lipesc discursul loial pe care mi l-au rostit – am reuşit o conversaţie de 20 de minute în română şi le-am vorbit despre cât ne bucurăm când îi vedem că se întorc în sfârşit către noi, dar am adăugat că, după atâtea suferinţe, bucuria ne e sobră, n-am îndrăznit să vorbim despre ea cu glas tare, atât de mult ne-am temut să nu-şi ia zborul. Le-am promis să le fiu mamă tuturor dacă mă primesc, aşa cum am devenit, în anii aceştia de grele încercări, pentru ţinuturile

peste care domnesc.

La 12 s-a ţinut o slujbă mare de mulţumire la Mitropolie – trebuie să spun că a fost oarecum rece, n-am simţit atmosfera aceea de exaltare şi bucurie pe care credeam că o voi întâlni acolo; cred că a fost prea oficială.

Străzile erau într-o stare de nedescris, circulaţia a fost foarte grea.

La trei a venit Văitoianu, foarte disperat, să-mi ceară ajutorul pentru nişte studenţi basarabeni pe care-i încurajase să vină aici şi care fuseseră adăpostiţi într-o casă goală, fără mâncare, încălzire sau orice urmă de confort. Imediat am chemat-o pe doamna Perticari şi am însărcinat-o cu problema, promiţându-i să-i dau tot ce voi putea din rezervele noastre.

Apoi a venit Boyle la ceai, cu Ileana şi două dintre micile ei prietene; mai târziu am stat mult de vorbă cu el, mai întâi între patru ochi, apoi cu Symki, despre lucrurile pe care le-am obţinut de la Crucea Roşie rusă. În curând va pleca în Rusia să încerce să o aducă aici pe mătuşa Minnie cu restul familiei. E răcit rău, dar munceşte de dimineaţa până seara de parcă n-ar fi fost bolnav în viaţa lui. Va fi trimis cu el unul din fraţii Capşa, care se pare că vorbeşte multe limbi. Ca de obicei, Boyle deborda de planuri de acţiune în toate direcţiile. Ce mai, e soiul de om care moare trudind!

Mai târziu a venit Barbu şi timpul a trecut prea repede. Am citit împreună ştirile şi ne-am minunat de prăbuşirea extraordinară a lumii vechi; cea nouă nu suntem prea siguri dacă ne place!

Carol e încă aici şi încearcă să-şi facă datoria fără să crâcnească. Îl privesc cu nesfârşită tandreţe şi milă. Suferă adânc, se vede.

După cină am citit puţin în tihnă, în camera mea.

Iaşi

luni, 5/18 noiembrie 1918

Zăpada se topeşte, se circulă greu, e aproape imposibil să ieşi din casă.

L-am primit pe Lavrillier, care va face o medalie cu mine şi Nando, în amintirea intrării – de fapt, a întoarcerii – noastre în Bucureşti. Am avut timp să scriu puţin, apoi am avut o discuţie lungă cu dr. Popp de la triaj. Sperăm să lucrăm împreună în România viitoare. E unul dintre cei mai buni doctori pe care-i avem, dintre cei mai deschişi la minte şi mai muncitori. După el a venit doamna Rosetos, apoi am avut marea bucurie de a-i primi pe doi ofiţeri englezi sosiţi de la Salonic prin Galaţi. Unul era tânărul Boxall. Amândoi mai fuseseră în ţară şi îşi aminteau cu detalii vii despărţirea noastră dureroasă. A fost o încântare să ne revedem după lungi luni de prizonierat şi tăcere forţată. Mi-au adus scrisori de la draga de Miss Milne.

Am petrecut o după-amiază liniştită; voiam să ies, dar şi mersul pe

jos, şi călătoria cu automobilul, şi plimbările călare sunt imposibile în ultima vreme, aşa că am stat acasă şi am scris puţin. Încerc să termin un mic eseu despre femeile României în vreme de război, pentru mica mea *culegere*, care va fi publicată în curând. Am stat de vorbă cu Atanasescu, apoi a venit Barbu la ceai. Am petrecut mult timp împreună şi am vorbit despre multe lucruri, am citit ştirile şi am privit înainte cu multă neliniște.

După cină a venit Boyle să discute cu Nando şi să rezolve treburi cu mine şi Symki pentru societăţile noastre.

Mâine pleacă pe „Regele Carol“ să încerce să aducă familia imperială din Crimeea. Merge cu hotărârea lui obişnuită, deşi e o misiune foarte primejdioasă. Sper să-l ajute Dumnezeu să reuşească.

Doamnă,

De dincolo de stâlpii vopsiți cu galben și cu negru, din țara suferințelor, demult căutau cu dor priviri înlăcrămate spre Țara fericită, pe a cărui Tron ședea Regina Maria, alinătoarea durerilor.

Azi când acești stâlpi nu mai sunt împlântați în inima Moldovei, Bucovina ne trimite să Vă spunem, cât de adânci sunt sentimentele ei de recunoștință și cât de mare e fericirea ei de a se ști ocrotită de cea mai bună maică, ce a stat vre'o dată pe Tronul unei țări. –

Să trăești Măria Ta.

Sedil Puscariu

Dr. Vasile Bodnărescu

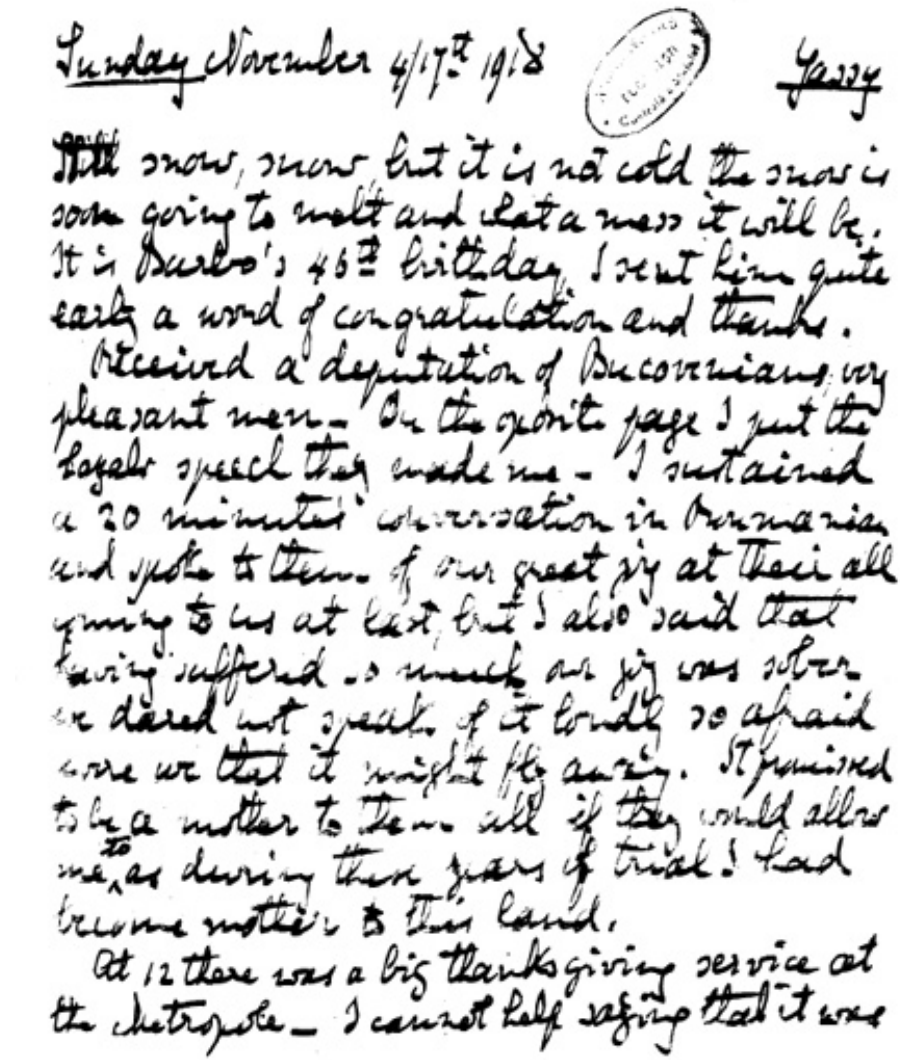
Sunday November 4/17th 1918 Jassy

Still snow, snow but it is not cold the snow is soon going to melt and that a mess it will be. It is Barbo's 46th birthday I sent him quite early a word of congratulation and thanks.

Received a deputation of Bucovinians very pleasant men. On the gents page I put the loyalist speech they made me. I sustained a 20 minutes conversation in Roumanian and spoke to them of our great joy at their all coming to us at last, but I also said that having suffered so much our joy was sobered we dared not speak of it loudly so afraid were we that it might fly away. I promised to be a mother to them all if they would allow me, as during their years of trial I had become mother to this land.

At 12 there was a big thanksgiving service at the Metropole. I cannot help saying that it was

Iaşi

marţi, 6/19 noiembrie 1918

Boyle s-a întors dimineaţa devreme, fiindcă primise răspunsuri pentru mine de la mătuşa Minnie şi Xenia[283]; amândouă refuză, deocamdată, să plece, fiind convinse că germanii nu au de gând să părăsească Crimeea şi că se va restabili ordinea. Boyle are informaţii că lucrurile stau tocmai pe dos şi e de părere că pericolul e iminent, aşa că tot va pleca şi are de gând să se întoarcă cu ele dacă va putea – altfel va umple vasul cu grâne şi se va întoarce cu mâncare pentru popor. E splendid să nu eziţi niciodată, să fii mereu absolut sigur de ce trebuie să faci. Ne-am despărţit cu o strângere de mână puternică, o

binecuvântare pentru fiecare şi speranţa de a ne revedea. E un bărbat mare, puternic, loial, sper că se va întoarce.

După aceea am avut audienţe, nu mi le mai amintesc pe toate, dar parcă toată ziua s-au ţinut lanţ. Flers a venit la ceai la Lisabetta, mai târziu a venit Barbu să ia ceaiul cu mine. Cella a venit la cină şi mi-am petrecut seara cu ea.

Iaşi

miercuri, 7/20 noiembrie 1918

Sunt foarte ocupată, fiindcă, pe lângă toate celelalte pe care le am de făcut, încerc să termin câteva capitole pentru cartea mea Icoane din timpul resboiului, pe care Panaitescu vrea s-o publice cu ocazia intrării mele în Bucureşti, dar n-am parte de nici o clipă de linişte, aşa că mi-e greu să scriu.

Principalul eveniment al zilei a fost sosirea lui Evans Griffiths, englezul cel mărunt şi foarte plăcut care ne-a mai vizitat. Întâlnire emoţionantă, ne-am amintit agonia plecării lor – iar acum, zorii aceştia minunaţi! A adus veşti şi noutăţi de la George, de la May[284], de la prietenul meu Locker-Lampson, de la Miss Milne – de la May a adus şi daruri. Aveam prea multe de discutat, nu ştiam de unde să începem.

După-amiază încărcată; am scris, l-am primit pe Panaitescu, apoi pe fratele lui Goga. După aceea, ceai mare cu Ileana şi toţi englezii, iar mai târziu a venit generalul Grigorescu să se plângă, simţindu-se ofensat de Nando. Seara, Sava Goia. Azi de-abia am avut timp să-mi trag sufletul.

Iaşi

joi, 8/21 noiembrie 1918

Am atâtea de povestit şi atât de puţin timp. În ultima vreme, îmi vine să notez totul, fiecare conversaţie, fiecare eveniment, dar timpul mi se scurge printre degete, nu pot să-l apuc.

Am primit doi transilvăneni veniţi să ajute la înfăptuirea unirii. Atât de minunată e împlinirea visului de aur al României, încât încă nu îndrăznesc s-o consider sigură – o privesc tremurând, ca un om care s-ar teme să treacă pragul într-o lumină prea puternică. De-abia dacă îndrăznesc să întind mâna să iau ceea ce ni se oferă, de teamă să nu descopăr că nu e decât o fata morgana.

La 11, ceremonie de înălţare a steagului acasă la Nando. La 12, ceremonie mare la biserică pentru Mihai Viteazu, al cărui cap a fost luat de la mânăstirea Dealu când ne-am evacuat teritoriile invadate. Mihai Viteazu a fost singurul principe român care a domnit peste toţi românii uniţi, deşi, vai, a fost o domnie foarte scurtă; însă numele lui a rămas, de aceea, binecuvântat în istoria românească. Nando a numit

cea mai înaltă decoraţie de război a noastră „Mihai Viteazu“ fiindcă am intrat în luptă cu dorinţa de a înfăptui ceea ce reuşise să facă prinţul din vechime. Visul ni s-a împlinit dincolo de orice speranţă, iar azi, de Sf. Mihai, a fost o zi cum nu se poate mai potrivită pentru o mare slujbă în jurul capului lui Mihai Viteazu.

Ajutasem la împodobirea catafalcului improvizat pe care fusese aşezat craniul; era drapat demn, dar şi artistic, în pânzeturi bisericeşti vechi şi frumoase.

Au fost de faţă toţi ofiţerii decoraţi cu ordinul „M.V.“ care au putut fi adunaţi în vremurile acestea în care comunicarea e atât de grea; va rămâne ziua specială a ordinului. După aceea, Nando a dat o cină mare pentru toţi ofiţerii – n-a fost prezent nimeni care nu are decoraţia, în afară de mine, ca regină şi doamnă a casei.

Ar fi putut fi o zi măreaţă, de sărbătoare, dacă n-ar fi fost faptul că încă de dimineaţă am observat că bietul meu Carol era la capătul puterilor, gata să se prăbuşească.

Nemernica mică de Zizi a venit în oraş şi a reuşit să apară pe stradă în timp ce el trecea în automobil, în drum spre ceremonie; Carol a văzut-o cu poliţia în spatele ei – rezultatul e uşor de ghicit.

După întoarcerea de la prânz a venit să-mi vorbească; ştiam de la începutul zilei că aşa se va întâmpla, nu mai poate îndura.

Am plâns amândoi, a fost groaznic; ne sfâşiem inima unul altuia, deşi ne iubim atât de mult. A cerut arzător s-o vadă, să îi ofere explicaţii, ceea ce, în fond, e foarte firesc, dar cunoscând-o pe fată nu îndrăznim să-i îngăduim s-o vadă până nu o convingem să fie cât de cât rezonabilă. I-am spus că voi face tot ce pot, că îmi dau seama ce eforturi enorme a făcut în ultima vreme şi îi mulţumesc pentru ele, că trebuie să aibă curajul de a ţine piept nefericirii pentru binele ţării, dar că voi încerca să-l ajut – că voi încerca să-l ajut… Dar ce pot să fac?

De-abia mai rezistam şi eu – îmi era rău de supărare.

Am trimis după Coandă, am discutat situaţia, iar el a promis să meargă personal să încerce să lămurească familia. Apoi a venit Barbu, care a fost foarte înţelept şi m-a implorat să nu cedez, mi-a explicat totul raţional şi mi-a reamintit că doar fiind duri cu el acum îl putem salva de la dezastrul total şi permanent. Ştiu, ştiu! Dar îmi e atât de teamă că, dacă ajunge prea nenorocit, se va lăsa să cadă cu totul.

Sunt TARE nefericită!

După cină, Iorga a ţinut o conferinţă în franceză, într-o sală tare rece din Universitate. În starea mea de spirit, adâncită de temperatură, cu greu am răbdat. Au asistat şi Nicky şi fetele.

La întoarcere, Coandă a revenit să-mi povestească întâlnirea cu „ea“.

S-a întors cu impresia că fata e *o inconştientă* – cam proastă şi cu

totul neştiutoare de năpasta cumplită pe care ne-a adus-o tuturor. E greu de convins: şi el, ca toţi ceilalţi, s-a întors cu impresia că ei nu-i pasă câtuşi de puţin de băiat! Pentru ea e un fel de aventură care trebuia să-i aducă glorie şi distracţie, dar s-a dovedit a fi foarte neplăcută. Totuşi, Coandă e de părere că a făcut un mic progres; în orice caz, consideră că cei doi nu trebuie să se întâlnească decât dacă sunt dispuşi amândoi să renunţe unul la altul, cel puţin pentru moment.

M-am culcat târziu, epuizată.

Iaşi

vineri, 9/22 noiembrie 1918

Vreme rece şi cu soare; s-a aşternut prima chiciură. N-am timp să ies deloc. Îmi petrec zilele primind audienţe, luând hotărâri, încercând să scriu toate lucrurile pe care mi le cere lumea şi cel mai rău e că acum se contează pe mine şi ca scriitoare, aşa că, deşi nu am ocazia să scriu decât pe apucate, în scurtele răgazuri dintre celelalte îndatoriri, trebuie să mă execut. Dar of, cât de scurte îmi sunt zilele. De dimineaţă am discutat cu Nando şi Barbu ce se poate face pentru Carol. I-am pozat o vreme lui Lavrillier, l-am primit pe generalul Lafont, apoi pe o doamnă de la o şcoală care voia ceva, apoi pe prinţul Kropotkin, întors de la Riga, care îmi dă ocazia să-i trimit o scrisoare lui Ducky. După prânz l-am primit pe domnul Scebekov, care pe vremuri a fost ministrul plenipotenţiar al Rusiei aici. Am discutat despre atâtea lucruri, încât m-a luat cu ameţeală. Mi-a spus că, din păcate, se teme că nu mai încape nici o îndoială: ţarul şi restul familiei au fost ucişi. Un general care s-a dus acolo să încerce să afle a adunat detalii aproape imposibil de respins, detalii tragice, monstruoase. I s-a spus că urmau să fie ucişi şi el, şi fiul lui, şi a spus: „Măcar ucideţi-ne împreună“ şi a fost împuşcat ţinându-şi fiul în braţe! Se spune că în aceeaşi zi au omorât-o şi pe împărăteasă şi pe cele patru fiice. Apoi trupurile le-au fost arse într-o pădure din apropiere. Generalul care cerceta faptele s-a dus în pădure şi a văzut cenuşa, iar căutând prin ea a găsit obiecte mici, care nu puteau arde şi care le aparţineau – printre altele, un diamant pe care se pare că una dintre fete îl purta asupra ei, cusut în tivul rufăriei. Nişte oameni foarte simpli au spus: o, s-au îndurat de ei că i-au omorât, duceau o viaţă atât de chinuită, încât moartea trebuie să le fi fost o uşurare. Un domn şi o doamnă care le-au fost credincioşi, împreună cu unul sau doi servitori, au fost ucişi şi ei în acelaşi timp. Cine a făcut-o, la ordinele cui, dacă au tras propriile lor gărzi sau alţii trimişi în acest scop – încă nu se ştie. Va afla cineva vreodată oare detaliile cumplite ale acestei dernière étape? Dumnezeu ştie! Şi fie să le odihnească sufletele în pace. Nu pot decât să-mi acopăr ochii şi să mă cutremur în faţa imaginilor care mi se ivesc sub

pleoape.[285]

Am făcut o plimbare scurtă cu automobilul pe Copou, cu Mignon. La ceai a venit Barbu; audienţă lungă cu Porcu. Am primit ştiri de la Boyle, care are un întreg plan practic şi bine chibzuit de a aduce cu vasele hrană pentru poporul nostru. Fiecare detaliu a fost calculat şi cântărit. Nando a luat scrisoarea şi a tradus-o, ca s-o dea mai departe celor care trebuie să ştie de ea. Dragul nostru unchi Joe, puternic şi capabil!

Lili a venit la ceai, de fapt la aşa-numita mea cină. Am stat mult cu ea, i-am citit Ilenei. Mai târziu m-am spălat pe cap.

Iaşi

sâmbătă, 10/23 noiembrie 1918

Zilele acestea nu voi avea timp să scriu tot ce am de povestit. Viaţa mea e un şir neîntrerupt de oameni care se perindă prin camera mea, iar eu vreau cu disperare să-mi termin scrierile şi n-am nici o clipă să le recitesc şi să le corectez. Am nevoie de o răbdare de fier. Pe lângă toate acestea, trebuie să mă descurc şi cu trista poveste a lui Carol, trebuie să încerc s-o scot la liman cumva. Am apelat la Barbu pentru rezolvarea finală a situaţiei. L-a convins pe Carol să semneze un act către tatăl lui, în care recunoaşte că ţara are nevoie de el şi acceptă anularea căsătoriei. Nu a acceptat decât cu condiţia de a i se permite să stea de vorbă cu fata, ceea ce mie mi se pare corect; după ce am pus la punct întregul program împreună cu Barbu, l-am convins pe Nando să se învoiască. În ultima vreme, Nando e foarte nervos şi obosit de atâta muncă, aşa că trebuie să-l ajutăm mai mult decât oricând să ajungă la soluţii, să-i stabilim toate detaliile şi să-i prezentăm situaţii concrete pe care apoi să le poată accepta sau nu, după propria lui judecată. Dar e o muncă enormă şi teribil de delicată, nu trebuie să-l enervăm, dar nu trebuie nici să cedăm înainte să se ducă la capăt lucrurile importante. Cum el e stăpânul, regele, ultimul cuvânt trebuie să-i aparţină, de aceea rolul meu e atât de greu. Eu pot face toată munca, pot gândi toate detaliile, dar ordinul trebuie dat de rege. Momentul crucial e obţinerea pronunţării ordinului într-o formă suficient de concretă – atunci îmi ies peri albi, riscul este enorm!

Audienţe şi iar audienţe, dar nu mi-au rămas decât amintiri confuze, atât de multe au fost. La un moment dat a venit şi Porcu. N-am avut timp să ies, deşi vremea a fost superbă. Chestiunea Carol mi-a umplut zilele de necazuri aproape insuportabile. Am primit un bileţel de la Martha[286], i-am răspuns. Încă nu ne-am văzut; din păcate, ea nu s-a numărat printre cei care s-au comportat cum le cerea datoria.

Iaşi

Zi minunat de însorită. Am reuşit să mai termin un capitol din carte; e aproape un miracol că mai reuşesc să scriu câte ceva în zilele acestea atât de încărcate. În continuare am multe griji din cauza situaţiei lui Carol, dar în sfârşit s-a rezolvat, diseară pleacă la regiment. S-a întâlnit cu fata lui ieri seară, acasă la doamna Mavrodi. Întrevederea a fost lungă şi dureroasă, cred, şi destul de furtunoasă în ce o priveşte pe ea. Dacă aş fi crezut că ţine cu adevărat la el, mi-ar fi părut rău pentru ea, dar sunt sigură că nu e aşa. Are o fire superficială, îndrăzneaţă, vulgară, de-a dreptul incapabilă de sentimente mai înalte, mai nobile. Nu sunt eu singura pe care a lovit-o crunt şi care o judecă astfel; la fel gândeşte orice suflet din România, bărbat sau femeie.

M-am dus cu Nando la jubileul uneia dintre şcolile foarte cunoscute din Iaşi. Ceremonie mare, mult entuziasm, discursuri de cea mai mare loialitate. Vremea a fost splendidă. La prânz a venit generalul Istrati. Dar toată ziua mi-a trecut într-o asemenea agitaţie, cu atâtea lucruri de făcut, încât parcă am fost ameţită, multe chipuri doar îmi trec prin minte şi apoi se şterg, lăsându-mi impresia că am zburat prin zi într-un automobil în viteză; în acest timp, încerc să-mi adun gândurile ca să termin ultimele capitole din carte. Nu mi-a mai rămas de scris decât la unul. Ieşire foarte scurtă, la apus, cu Lisabetta. Toată zăpada era roz, ne era greu să înaintăm; am căzut de trei ori, atât era de alunecos pe jos.

Am luat ceaiul singură, apoi i-am primit pe doi ofiţeri navali englezi, veniţi pentru câteva ore de la Galaţi. Sunt în drum spre Odessa, ca să arboreze steagul englez pe coastă. Le-am spus să întrebe de Boyle şi să-i dea o mână de ajutor, dacă se va putea. I-am telegrafiat de două ori, dar nu ştiu dacă mesajele mele au ajuns. Mai târziu a venit Barbu. Aveam atât de multe de discutat, combinat şi aranjat, încât aproape că nu ne mai făceau faţă minţile. Ca să ne odihnim puţin, am citit din articolul meu „Sâmbăta Morţilor“, apărut azi într-un supliment din *Neamul românesc*. E cel pe care nu mi s-a permis să-l public în timpul ocupaţiei germane – unul dintre lucrurile care mi-au pricinuit cel mai amar resentiment şi cea mai mare supărare. Din fericire, poartă data zilei în care l-am scris.

Apoi – cine ar fi crezut – a sosit Radu Rosetti! Radu Rosetti! Venit din partea lui Berthelot, cu ştiri şi toate detaliile pe care le doream cu atâta însetare. Veşti din Franţa, din Anglia, de la Salonic, de la Bucureşti. Ne îmboldeşte să venim mai repede la Bucureşti şi spune că e foarte important să reluăm activităţile oficiale acolo, dintr-o mulţime de motive pe care mi-ar lua prea mult să le scriu aici.

Toate astea trezesc în noi o mare nerăbdare – nu găsesc cuvinte pentru tot ce aş vrea să scriu, să notez, să explic. Nu pot spune decât că trăim într-un ritm atât de iute şi în vremuri atât de complicate,

încât de-abia ne mai fac faţă minţile şi trupurile, iar un singur stilou nu e nici pe departe de ajuns! După cină a venit Panaitescu să-şi citească traducerea.

Iaşi

luni, 12/25 noiembrie 1918

Intrarea noastră în Bucureşti e hotărâtă pentru duminică[287]! Pare de necrezut, acum că e atât de aproape. Îmi e puţin teamă de ea, dar mi se umple inima de bucurie şi mândrie când mă gândesc la încântarea şi entuziasmul pe care le va pricinui. Mai înainte de orice, mă gândesc la micul mormânt care mă aşteaptă acolo şi care a fost, vreme de doi ani de zile, în mâinile duşmanului.

Ziua mi-a fost din nou plină, plină până la refuz, n-am avut timp să răsuflu; am avut scrisori de compus pentru Anglia, audienţe, pregătiri de făcut pentru plecare, multe detalii de hotărât, tot felul de plângeri, rugăminţi şi văicăreli de ascultat, haine de încercat şi de pus în ordine, nenumărate mărunţişuri de stabilit, iar de cum prind o clipă liberă, scriu ultimele pagini din carte. Lisabetta îi desenează o copertă şi câteva motive româneşti mici pentru începutul şi sfârşitul fiecărui capitol.

Rosetti a venit la micul dejun şi am hotărât cu el multe lucruri. Avea o mulţime de poveşti de spus, iar noi aveam să-i punem atâtea întrebări, încât nu ne-a ajuns timpul. I-am scris un bilet generalului Berthelot. Am primit scrisori de la Marchal-Perier[288], de la soţii Vandescal – toată lumea e în culmea fericirii că poate lua din nou legătura cu noi, cu toţii ne-au rămas fideli şi ard de nerăbdare să se întoarcă.

Ceai mare pentru nişte ofiţeri navali francezi şi italieni, la care au venit şi Nando şi fetele.

Barbu a sosit la şapte, iar la opt şi jumătate am mers la cină la familia Catargi, spre marea încântare a „căţeluşului“. A fost o cină intimă şi plăcută, cu mâncare excelentă; invitaţi au fost Coandă, Mişu, soţii Duca, Flers, Evans, soţii Barbu[289] şi alte câteva persoane agreabile. A cântat Ciolac, s-a vorbit mult, a fost o atmosferă veselă. M-am culcat foarte târziu.

Iaşi

marţi, 13/26 noiembrie 1918

Pluteşte în aer nerăbdarea. Parcă am prea multe de făcut, prea mulţi oameni de primit, prea multe lucruri la care să mă gândesc şi prea puţin timp să simt. Uneori îmi place să mă aşez şi să mă gândesc la tot ce se întâmplă, ca să am timp să cuget şi să înţeleg. Dar trăiesc într-un vârtej neobosit de oameni care au nevoie de mine pentru o mie de

lucruri, de la bucătăreasă la primul-ministru, ca să nu mai vorbesc de rege! În ultima vreme, Nando e foarte nervos şi agitat; eu îmi păstrez cu eroism buna dispoziţie şi calmul proverbial, dar uneori răbdarea îmi e greu încercată, mai ales pentru că românii mei sunt un popor foarte agitat. Ca de obicei, am avut multe audienţe, iar între ele am încercat să termin ultimul capitol din carte, cel despre femeile ţării. L-am primit pe Georgescu, care era în trecere cu regimentul meu spre Bucureşti şi avea multe lucruri interesante să-mi spună. La prânz, Ştefania Constantinescu. După masă i-am pozat pentru ultima oară lui Lavrillier; am aranjat să fie luat şi el cu noi la Bucureşti pentru marea zi – va veni şi Panaitescu. Am vorbit puţin cu Coandă, căruia i-am propus ca armata să-i ofere lui Nando bastonul de mareşal la intrarea în Bucureşti ca rege al tuturor românilor. A fost încântat de idee. Cred că i-ar face plăcere lui Nando cel modest.

Monday 12/26th Nov. 1917

Yassy
Sunday!

Our entry into Bucharest is settled for Saturday! It seems incredable now that it is so near. I half fear it and yet a great joy and a great pride fill my heart when I think of the joy and enthusiasm it is going to be. Above all I see that little grave that is waiting for me over there, that for two years has been in the enemy's hands.

My day was full again, as full as could be, not a moment to breathe — Letters to write for England, audience, arrangements to be made for our departure, all details to be thought out, all complaints, prayers & pressings to be listened. Clothes to be tried on, put in order, innumerable details to be thought out, and in every free moment I am writing the last pages for my book. Elisabetta is drawing a cover for it and small Roumanian designs for the beginning and end of each chapter.

Ponti came to breakfast and many greetings

MAIESTATEI SALE REGELUI

F E R D I N A N D I.

I A S I.

Congresul general al Bucovinei,care întrupează suprema putere a Tărei,în numele Suveranităţei Naţionale,a votat astăzi în unanimitate Unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei în hotarele ei istorice cu Regatul României.

Mulţumind Proniei Cereşti,că după o lungă şi dureroasă aşteptare,ne-a învrednicit de a vedea ispăşită nelegiuirea ce s'a săvârşit acum 144 ani faţă de ţara noastră şi mândri că avem fericirea de a aclama pe Maiestatea Voastră Dmn liberator şi purtător de grijă al nostru,rugăm să ne primiţi sub sceptrul ocrotitor al Maiestăţei Voastre şi reînodând firul rupt cu sălnicie înainte de un veac şi jumătate,să reînoiţi strălucirea Coroanei lui Ştefan.

Maiestate,să trăiţi mulţi şi fericiţi ani!

Preşedintele Congresului
General al Bucovinei,

Iancu Flondor.--

Am primit doi tineri români din legendara „Alba Iulia“. Suflete entuziaste, erau înnebuniţi de bucurie că a venit marea zi a unirii. Mi-au spus ceva ce m-a făcut să mă simt mândră şi fericită: că tocmai cuvintele mele, luate în derâdere de duşman, le-au dat o scânteie de consolare în zilele întunecate, atât de criticatul „la revedere“ pe care l-am adresat satelor care urmau să fie rupte de noi, şi că mulţumită lor

şi mulţumită hotărârii mele de a fi centrul încrederii, convingerii şi rezistenţei sunt de-a dreptul venerată la ei. Aşa e mersul lumii. La ceai a venit Evans, cu care am vorbit mult; e un omuleţ loial, înduioşător, isteţ. Mai târziu, Barbu, destul de *sorgenvoll*[290], în ciuda gloriei de care ne bucurăm. Dragul de Barbu, iată un om despre care se poate spune că ŞI-A FĂCUT datoria!

Iaşi

miercuri, 14/27 noiembrie 1918

Zi asemănătoare, prea plină şi încărcată de emoţie. Audienţe. Printre altele, o doamnă din Transilvania, mare patriotă şi entuziastă. Nici nu-mi vine să cred că va fi, cu adevărat, România Mare! Idealul cu care am pornit acum doi ani şi care, nu demult, părea cu totul şi cu totul imposibil.

După prânz i-am primit pe Coandă, pe Petala, pe Panaitescu şi pe alţi câţiva, fiecare veniţi în chestiuni mai mult sau mai puţin importante. Am terminat de scris câte ceva, apoi am luat ceaiul singură. Barbu a venit la şapte. Şi el e nerăbdător şi obosit, încă nu are timp să se bucure, are de rezolvat probleme arzătoare.

Cină la Irina, cu St. Aulaire, Flers, Mişu, Dodel Cerkez, Cella. După cină au mai venit câteva persoane, iar Flers a citit două capitole din *Le Roi* şi s-a conversat mult; m-am culcat după ora două dimineaţa.

Iaşi

joi, 15/28 noiembrie 1918

Vreme mohorâtă, umedă, ploioasă, întunecată. Acum s-a hotărât definitiv că intrarea noastră în Bucureşti va avea loc sâmbătă. Cel mai greu a fost cu transportul şi comunicaţia, fiindcă, în chip de ultimă salutare, germanii ne-au aruncat în aer toate podurile, au tăiat toate firele de telegraf şi ne-au distrus toate telefoanele. În sfârşit, o zi liniştită, fără audienţe, dar am un început de răceală şi nu m-am simţit prea bine. Ileana şi-a luat cu brio examenele de trecere din clasa a II-a în clasa a III-a. A fost încântătoare, convinsă, demnă, precisă, dar adorabil de copilăroasă şi firească, fără afectare, fără ruşine prefăcută, un pui de om perfect. La prânz mi-a fost foarte rău, am luat o aspirină şi m-am dus să mă odihnesc într-o cameră întunecată, chiar am dormit puţin, iar la cinci m-am dus la un concert organizat de tânărul Bârsan. La şapte a venit Barbu. Am discutat planuri de viitor pentru casa regală – probleme dificile, va trebui să o luăm de la capăt cu toate. M-am culcat devreme.

Iaşi

vineri, 16/29 noiembrie 1918

Ultima mea zi la Iaşi. Am de gând să mă întorc de la Bucureşti după o săptămână ca să ţin câteva festivităţi de rămas-bun aici şi să-mi împachetez lucrurile. Sper că ne vor păstra casa, dar, fireşte, e hotărârea oraşului, nu o pot lua eu. M-am ataşat de ea după doi ani – şi ce ani extraordinari. Întoarcerea mă îngrozeşte într-o oarecare măsură, nu e prea uşor să o iei de la capăt – între ziua de azi şi cea de ieri se întinde o prăpastie atât de largă şi, Doamne, cât s-a mai schimbat lumea întreagă. Şi ce schimbare minunată pentru ţărişoara noastră, care a devenit o ţară mare! Totul e formidabil, aproape de necrezut, încă nu reuşesc să văd situaţia ca un întreg şi să-mi dau seama cum se potriveşte soarta noastră cu cea a restului Europei, în general. Nu ştiu cum vom aduna din nou firele rupte. Acum două luni eram atât de oprimaţi, eram sclavii unei ţări care nu mai [există], umiliţi de un împărat tiranic, care declarase că Nando avea să fie ultimul Hohenzollern pe tronul acesta şi care acum a fost detronat el însuşi şi nu ştie unde să-şi afle adăpost. Îşi vede ţara distrusă, umilită, de o mie de ori mai umilită decât a noastră, deşi a făcut tot ce i-a stat în puteri ca s-o şteargă de pe harta Europei. Ce s-a întâmplat cu toţi regii şi ducii şi prinţii Germaniei în această aşa-numită republică germană? Unde e mama? Cum îndură rânduiala aceasta nouă şi teribilă a lumii? Toate sunt incredibile, greu de cuprins cu mintea.

Tare aş vrea să primesc veşti de la mama şi Ducky. Ce face Sandra în mijlocul evenimentelor acestora? Şi Wilhelm, fratele cel gras al lui Nando, cum va putea merge mai departe fără demnitatea lui de *Fürst*, de care avea nevoie ca de aer?

Azi Bucovina s-a declarat oficial una cu România, necondiţionat, sub sceptrul lui Ferdinand I. La 11 şi jumătate am primit o delegaţie numeroasă de bucovineni, veniţi să anunţe faptul împlinit.

Nando a dat un răspuns excelent. Deşi timid, se pricepe la discursuri, uneori face pauze destul de lungi, îngrijorătoare, dar azi a vorbit admirabil. A fost un ceas mare atât pentru noi, cât şi pentru ei. Sunt foarte dinastici, lucru uimitor în epoca aceasta a republicilor.

Odată încheiată ceremonia, am mers cu automobilul, împreună cu Cella, la cimitirul mare, să punem flori pe mormintele francezilor care au murit aici, pe mormântul bătrânei mele surori Pucci şi pe al lui Delavrancea, căruia nu i-a fost dat să vadă ziua pe care şi-o dorise cu atâta ardoare şi în care credea cu atâta înflăcărare. Nu voiam să plec de la Iaşi înainte să vizitez locul unde se odihneşte, nepăsător la ce se petrece acum în ţara lui. Cimitirul arăta tare trist – ploua mărunt şi era tot un câmp vast cu zăpadă pe cale de a se topi. Copacii păreau să plângă; în astfel de zile melancolice, morţii par tare morţi, nici nu-ţi poţi închipui că pământul va mai putea fi vreodată verde şi plin de flori. Pentru Cella e o mare durere că tatăl ei, care credea cu atâta convingere în România Mare, nu mai e printre noi.

Şi draga mea soră Pucci, care m-a părăsit în clipele cele mai întunecate, pe când încheiam pacea cea oribilă – scumpa şi bătrâna mea soră Pucci, noi două am fost foarte, foarte bune prietene… Fără îndoială rugăciunile tale pentru mine şi ţara mea, acolo sus, în rai, nu au fost în zadar.

După-amiază liniştită, fără audienţe, în afară de trei studente din Basarabia; de mult n-am mai avut parte de o după-amiază atât de liniştită. Barbu a venit la şapte, Cella la cină; după masă i-am citit puţin.

M-am spălat pe cap; mâine la zece plecăm. Nu-mi vine să cred că ne întoarcem la vechea noastră casă.

În tren

sâmbătă, 17/30 noiembrie 1918

Chiar ne întoarcem! Acum doi ani, pe vremea asta, eram în tren, refugiaţi, fugeam din capitală către necunoscut, în exil, neştiind care ne va fi soarta. După aproape doi ani, suntem în drum spre casă! Pare extraordinar. Câte tragedii, câtă suferinţă, nenorocire, nădejde, disperare am trăit în aceşti doi ani. Pare aproape de necrezut câtă muncă şi câte eforturi am dus la capăt! Dar mai toate au fost o muncă binecuvântată, m-au adus foarte aproape de inima poporului meu, m-au adus extrem de aproape de mizerie, durere, sărăcie şi nevoie. M-au învăţat multe şi, mai ales, au cultivat până în cel mai înalt grad în mine dragostea de muncă şi de caritate. Am învăţat să nu mă feresc de nici un efort, să fiu gata pentru cele mai grele îndatoriri.

Acum sunt pe drumul de întoarcere, iar strigătul „Imperateasa tutilor românelor“ nu mai e o amăgire, ci o realitate. Ne întoarcem cu visul de veacuri împlinit. Nando se întoarce ca un mare rege care a înfăptuit unirea poporului său mai presus de tot ce se credea cu putinţă, o, Domnul fie binecuvântat, trebuie să-i mulţumim în genunchi şi cu cea mai adâncă umilinţă! E un moment minunat, măreţ.

Mă întorc, Mircea, micuţul meu; tu ne-ai păstrat ţara, tu, verigă mică şi nevinovată care ne leagă de tot ce pierduserăm!

În toate gările, mare sărbătoare şi mulţime, fanfare, soldaţi nenumăraţi, urale cutremurătoare, cântece şi steaguri fluturânde. Mai ales la Brăila, primul dintre oraşele noastre în care reintram după doi ani de captivitate. Primirea de acolo a fost un delir. Totul e profund emoţionant, mi se umple inima.

Altfel, zi liniştită, am avut mult timp să citesc.

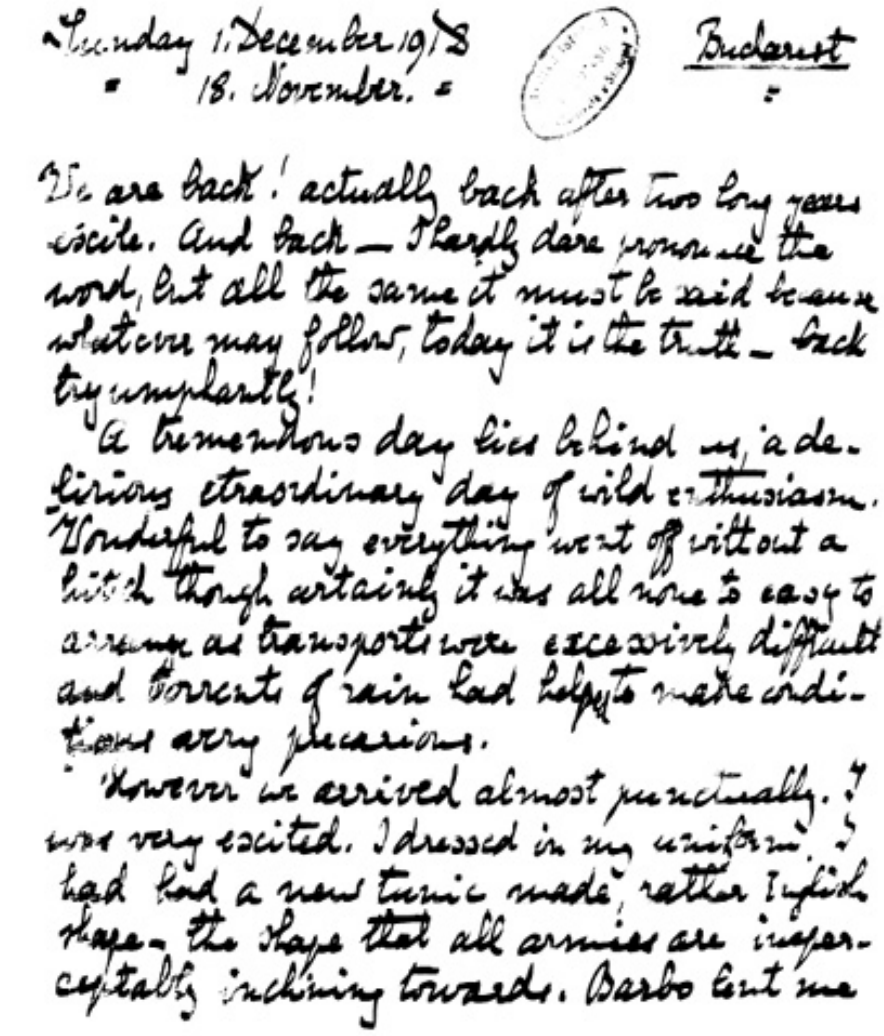
Sunday 1. December 1918
= 18. November. =
Bucharest
=

We are back! actually back after two long years exile. And back — I hardly dare pronounce the word, but all the same it must be said because whatever may follow, today it is the truth — back triumphantly!

A tremendous day lies behind us, a delirious extraordinary day of wild enthusiasm. Wonderful to say everything went off without a hitch though artainly it was all none too easy as arrangements for transport were excessively difficult and torrents of rain had helped to make conditions very precarious.

However we arrived almost punctually. I was very excited. I dressed in my uniform. I had had a new tunic made, rather stylish shape — the shape that all armies are imperceptably inclining towards. Barbo sent me

Bucureşti

duminică, 18 noiembrie/1 decembrie 1918

Ne-am întors! Chiar ne-am întors, după doi ani lungi de exil. Mai mult, ne-am întors – de-abia dacă îndrăznesc să pronunţ cuvântul, dar tot trebuie spus, fiindcă, orice ar urma, azi e adevărat – ne-am întors triumfători!

Se încheie o zi grandioasă, o zi extraordinară, ameţitoare, de entuziasm nestăpânit. E minunat să pot spune că totul a mers întocmai cum era planul, deşi n-a fost deloc uşor de organizat, fiindcă transportul e o mare problemă, iar ploile torenţiale înrăutăţiseră condiţiile şi aşa şubrede.

Totuşi, am sosit aproape punctual. Eram foarte nerăbdătoare. Mi-am pus uniforma – pusesem să mi se facă o tunică nouă, cu o linie oarecum englezească, forma către care tind imperceptibil toate armatele. Barbu mi-a împrumutat centironul lui şi o eşarfă pe care a venit să mi-o lege cu mâna lui, ca notă de final. Pe cap aveam o căciulă cenuşie de astrahan, prinsă cu o chingă sub bărbie. Îmi dădea un aer ciudat de tineresc, mă făcea să arăt durdulie şi băieţoasă. Pe deasupra mi-am pus o manta lungă, dublă. Descriu toate acestea fiindcă poate într-o bună zi mă va amuza, pe mine şi pe alţii, să-mi amintesc în ce costum m-am întors în capitală.

Am călărit pe formidabilul Jumbo, care e enorm, înalt şi solid şi aproape indiferent la zgomote şi agitaţie.

La gara Mogoşoaia ne aşteptau Berthelot, Rosetti şi alţi ofiţeri francezi, dar şi Prezan, alţi câţiva generali români, Catargi cu familia şi toate *doamnele de companie* ale mele – întâlnire foarte emoţionantă.

Am avut un noroc nemaipomenit. Ieri a turnat cu găleata toată ziua, la fel şi noaptea, cât am fost în tren, dar azi s-a luminat, deşi n-a fost soare, iar frig n-a fost deloc.

La gară am urcat pe cai, eu, Nando, Nicolae, Berthelot şi toate notabilităţile. Trebuie să te înalţi mult ca să încaleci pe Jumbo, dar odată ce eşti în şa, ai o senzaţie fermă de *de bine, de odihnă deplină*. E un animal foarte solid, iar azi mi-a dat avantajul că, aflându-mă la înălţime, aveam o vedere de ansamblu splendidă.

Cât e de lungă draga şi vechea noastră şosea, toţi soldaţii erau aliniaţi de o parte şi de alta, mai întâi francezii, apoi englezii, apoi românii – primii dintre ei erau din regimentul meu.

Nu pot descrie cum se cuvine cât m-a emoţionat vederea trupelor aliate! Era o dovadă limpede că necazurile noastre au ajuns la capăt, vedeam în sfârşit prieteni – nu mai văzusem trupe aliate, în afară de ruşi, iar aceia, vai, ştim prea bine ce FEL de aliaţi ne-au fost!

La al doilea rond ne-au întâmpinat preoţii şi s-a ţinut o slujbă scurtă, cu binecuvântarea steagului. Imediat înainte de intrarea în oraş ne-a primit primarul, cu pâinea şi sarea tradiţionale, împreună cu întregul *corp diplomatic* şi actualii şi foştii miniştri ai ţării.

A urmat marşul pe Calea Victoriei frumos împodobită – nu-l pot descrie altfel decât ca pe un marş triumfal, în fruntea trupelor noastre, urmaţi de soldaţii aliaţi.

Oraşul pur şi simplu înnebunise. Mi se părea că până şi casele, străzile şi pietrele de pavaj strigau, aclamau, se bucurau împreună cu mulţimea. Am trecut călare printr-o mare de urale asurzitoare. Steaguri peste tot, oameni înghesuiţi la fiecare fereastră, pe fiecare acoperiş, ca să nu mai vorbesc de stradă. Eu călăream la stânga lui Nando, Nicolae era de cealaltă parte a mea, iar Berthelot era în dreapta lui Nando.

Carol era în fruntea regimentului lui, fetele mele trecuseră mai înainte, într-o trăsură deschisă, cu patru cai negri ruseşti.

Tot oraşul era în delir. Lipsiserăm doi ani, cunoscuseră toate ororile ocupaţiei, cu tot ce aduce ea, iar acum ne întorceam victorioşi, în ciuda nefericirilor, ne întorceam după ce împliniserăm Visul de Veacuri, Visul de Aur al României. Ne întorceam cu România Mare – ne întorceam ca regele şi regina tuturor românilor! E aproape de necrezut, dar e adevărat!

Procesiunea noastră a înaintat până la piaţa clasică de lângă statuia lui Mihai Viteazu, unde în fiecare an, de 10 mai, se ţineau parade; acolo ne-am oprit şi toate trupele au trecut prin faţa noastră.

E greu de descris încântarea frenetică a întregii populaţii. Erau de-a dreptul înnebuniţi de fericire şi dădeau glas bucuriei atât de zgomotos, încât ţi se făcea teamă să nu moară de efort.

După paradă am descălecat şi am mers cu trăsura la Mitropolie – eu şi Nando am fost într-o trăsură deschisă. La Mitropolie, în timp ce aşteptam să ajungă şi ceilalţi, am avut zece minute la dispoziţie să ies din echipamentul militar şi să mă schimb într-o rochie regală, din catifea ruginie, cu broderie de aur şi samur, cu o tocă mică din dantelă de aur.

Ceremonia de la biserică a fost scurtă şi solemnă, în biserica cea veche şi dragă, luminată slab, doar de lumânări, care, în biserici, au un efect mult mai plăcut decât electricitatea.

M-a cuprins o satisfacţie ciudată în timp ce priveam biserica plină de ofiţeri francezi şi englezi. Era minunat, i-am mulţumit lui Dumnezeu din adâncul inimii.

La sfârşitul slujbei, Grigorescu l-a rugat pe Nando, în numele armatei, să accepte rangul de feldmareşal. Nando a fost foarte mişcat şi foarte bucuros.

Apoi am plecat, într-un automobil deschis, la Cotroceni! La Cotroceni! Iată clipa de care mă temeam. Într-acolo se îndreptase tot „dorul“[291] meu în aceşti doi ani lungi, frământaţi şi tragici – acolo, la bisericuţa veche, unde micul mormânt de-abia fusese închis când am plecat noi.

M-am întors la tine, Mircea, micuţul meu, după doi ani – eu, care fugisem, mamă cu inima frântă şi regină învinsă, m-am întors victorioasă, pare-se că, într-adevăr, SUNT dintre cei care înving! Dar tu eşti mort, Mircea, micuţul meu, nici bucuria, nici durerea noastră nu te mai ating în nici un fel; în lumea întreagă au murit atâţia oameni care nu se pot bucura de ceasul victoriei – dar n-au avut parte nici de suferinţele pe care le-au îndurat cei vii!

Era atât de liniştită biserica cea dragă, slab luminată; preotul ne-a primit fără vorbe, dar cu lacrimi în ochi. Am îngenuncheat lângă mormântul tău, Mircea – nu ştiu dacă m-am rugat, dar mi-am amintit,

micuţul meu, mi-am amintit totul, totul, din toată inima.

Ne-au urat bun-venit bătrânii servitori, Steinbach, Berkan, Kirila, Pinoşanu, Fortuna etc… Servitorii germani, fiindcă în mare parte se purtaseră ruşinos, s-au făcut nevăzuţi.

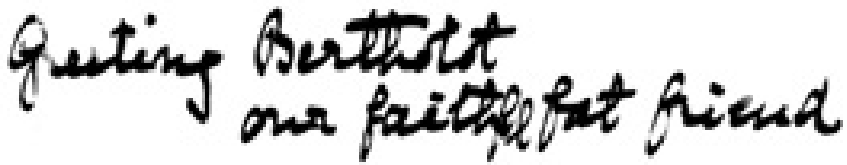

Cu generalul Berthelot

Ride down the line of the Allied troops

Intrare triumfală în Bucureşti

Reception by the Clergy
and religious service for
blessing of the
flags.

Procession through the streets.

My smile of content!

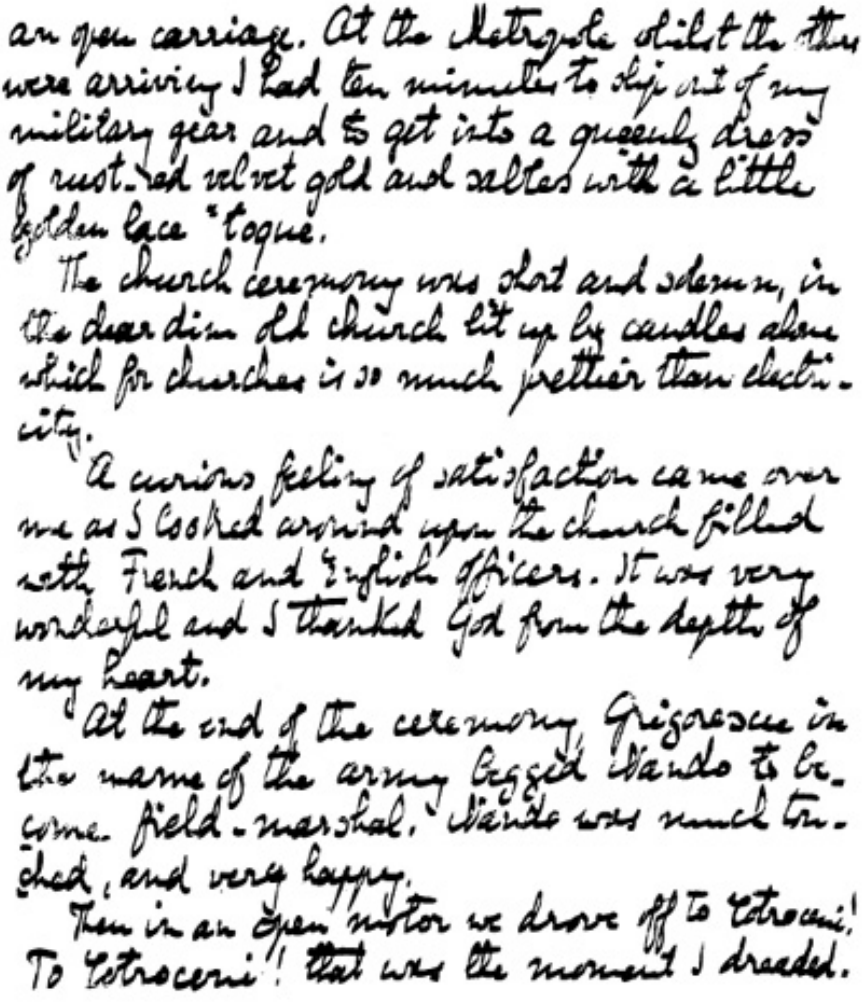
an open carriage. At the Metropole whilst the others were arriving I had ten minutes to slip out of my military gear and to get into a queenly dress of rust-red velvet gold and sables with a little golden lace "toque."

The church ceremony was short and solemn, in the dear dim old church lit up by candles alone which for churches is so much prettier than electricity.

A curious feeling of satisfaction came over me as I looked around upon the church filled with French and English officers. It was very wonderful and I thanked God from the depths of my heart.

At the end of the ceremony Grigorescu in the name of the army begged Nando to become field-marshal. Nando was much touched, and very happy.

Then in an open motor we drove off to Cotroceni! To Cotroceni! that was the moment I dreaded.

Casa părea uriaşă – n-a fost stricat nimic, deşi, fireşte, e destulă dezordine, dar mult mai puţină decât aş fi crezut.

Întoarcerea a fost ciudată, dar, în unele privinţe, întru totul naturală; acum că ne-am întors, parcă nici n-am fi fost plecaţi atât de mult.

Am luat prânzul cu toată „suita“ noastră, în salonul nou care-mi era atât de drag şi pe care-l decorasem cu atâta plăcere.

Mobilele au fost mutate de la locul lor, dar în mare parte sunt încă aici. A fost ciudat şi plăcut să mâncăm din nou din farfurii elegante de porţelan, cu flori frumoase pe masă, şi să bem din pahare delicate.

După prânz am plecat cu Nando în oraş cu automobilul, să vedem palatul mare. Toată suflarea era în stradă. Am vizitat-o pe bătrâna Burin, care a îndurat uimitor de bine întreaga tragedie, ba arată chiar mai tânără. Ne-am dus să vedem pregătirile pentru masa mare şi am fost mulţumiţi – s-au făcut eforturi mari în împrejurări grele, dar nici

n-ai fi crezut că tocmai ne întorseserăm.

M-am dus acasă singură. Automobilul de-abia putea să treacă pe străzile pline de mulţimea în fierbere, mânată de un entuziasm fanatic. Oamenii mi se urcau pe automobil, înaintam cu greu, era înduioşător, comic şi oarecum primejdios.

Odată ajunsă acasă, m-am odihnit puţin, luând hotărârea înţeleaptă de a nu mă apuca încă de aranjat camerele, fiindcă ştiam că cina festivă mă va secătui de toată energia rămasă.

M-am îmbrăcat cât mai elegant, dar, neavând nici un fel de bijuterii, nu-mi pot da acele ultime tuşe care sporesc, fără îndoială, demnitatea unei ţinute de regină. Toate bijuteriile mele sunt – sau nu mai sunt! – tot la Moscova, s-ar putea să nu le mai revăd[292].

N-am nici o veste de la Boyle. M-am gândit mult la el azi şi mi-am dorit să fi împărtăşit cu noi triumful zilei. S-ar fi bucurat enorm pentru mine.

M-am gândit şi la Filipescu[293], cel căruia nu i-a fost dat să vadă această mare zi la care visase cu atâta înflăcărare.

La cină, în marea sală de bal a palatului, au participat cam 120 de oameni. Miniştrii aliaţi, miniştrii de acum şi din trecut ai României, ofiţeri străini, ofiţeri români, bucovineni etc. etc. Nando a ţinut un discurs foarte frumos şi foarte demn. E drept că şi subiectul era uşor şi plăcut.

După aceea, conversaţii cu o mulţime de oameni, întoarcerea acasă şi odihna binemeritată.

M-am culcat în scumpa mea cameră argintie, înconjurată de toate lucrurile care-mi plăceau cândva.

Ciudată lume, tare ciudată.

„Biruinţă“[294], într-adevăr!

Cotroceni

luni, 19 noiembrie/2 decembrie 1918

A fost ciudat, dar plăcut să mă trezesc în camera mea argintie care mi-e atât de dragă – deocamdată e încă destul de dezordonată, dar primitoare. Totul pare foarte mare şi spaţios după condiţiile în care am trăit în ultimii doi ani. Mi-am petrecut toată dimineaţa aranjând lucrurile şi făcând ordine în camere. Am început cu cele de la parter, fiindcă urma să dau o cină şi un ceai cu mulţi invitaţi. N-au fost despachetate încă toate comorile mele, dar mobila e aici, aproape toată. Mi-am făcut de lucru cu ea toată dimineaţa şi o parte din după-amiază, iar la cinci a început marele ceai pentru ofiţerii francezi şi englezi, toţi cei care vor pleca mâine. Au fost vreo 200. N-a fost foarte uşor să-i hrănesc, să le vorbesc şi să fiu amabilă cu toţi, fiindcă, inevitabil, s-a strâns o adevărată mulţime. Dar, cu ajutorul copiilor, m-am străduit să fiu cât mai primitoare, să-i fac să se simtă bine şi să le

arăt cât ne bucurăm să-i vedem. Ba chiar am găsit destule fotografii pentru toată lumea. A fost o idee excelentă, au fost de-a dreptul încântaţi, s-au strâns cu toţii în jurul meu să le primească – credeam că nu se mai termină, atât de multe am semnat. După ce mi-am luat rămas-bun, m-am dus în camera mea, dar am fost chemată jos din nou, de Sybille cea entuziastă, ca să fiu ovaţionată. Am stat pe balconul care se deschide în sala de bal şi am primit urale înflăcărate din partea francezilor şi englezilor – ura! Hip, hip, ura! A fost foarte frumos, emoţionant şi fascinant.

Prezan a primit veşti de la Boyle, care încearcă să ajungă aici de la Galaţi, dar întâmpină piedici. Nici un semn şi nici un mesaj cum că ar aduce-o cu el pe mătuşa Minnie sau alţi membri ai familiei.

Barbu a venit să petreacă o oră tihnită cu mine şi am stat împreună în mica mea încăpere cafenie, cum am stat de atâtea ori, atâţia ani.

Cină intimă, cu fetele familiei Robescu, care ne-au fost întru totul devotate, şi cu Sybille şi Jean Chrisso. Surorile Robescu au slăbit mult, au trăit vremuri tare grele. Conversaţii de tot felul, toată lumea înduioşată şi plină de emoţie.

Cotroceni

marţi, 20 noiembrie/3 decembrie 1918

Nu s-a întâmplat nimic deosebit. Aranjez în continuare casa, ceea ce cere eforturi mari după o absenţă atât de îndelungată. Dar nu lipseşte nimic din lucrurile mele. Încă nu ne-am întors la condiţiile normale de viaţă, nu se poate conta pe trenuri, telegraf şi telefoane şi ne-au mai rămas foarte puţine trăsuri, aşa că e greu să aducem lumea aici. Am primit-o pe Mărioara Voiculescu, actriţa, foarte emoţionată, iar apoi pe Tzigara, întotdeauna spiritual şi la înălţimea situaţiei, dar care a trebuit să recunoască şi el că am învins. Ultima dată când ne-am întâlnit, împrejurările erau cu totul altele! La prânz a venit Flondor[295], bucovineanul. Româna mea e pusă la grea încercare, dar nevoia mă face să mă descurc. A fi nevoită s-o vorbesc e cel mai bun lucru care mi se putea întâmpla. Aş fi vorbit-o bine de mult dacă nu mi s-ar fi adresat toată lumea în franceză sau engleză. Niciodată n-am fost obligată să fac eforturi.

După prânz am făcut o plimbare scurtă în automobil cu Mignon. Bucureştiul mi se pare mare, curat şi civilizat după Iaşiul nostru cel mic, ponosit şi dărăpănat.

Am primit o telegramă de la Boyle – pleacă în Anglia pe un distrugător, dar mai întâi vrea să vină să ne dea raportul; însă, cum se comunică atât de greu, mi-a telegrafiat să încerc să dau ordine să i se pună la dispoziţie un tren. Am trimis după Prezan imediat, dar, din păcate, telegrama fusese trimisă luni şi mi-a parvenit de-abia marţi la patru! Iar el vrea să plece cu distrugătorul englez de la Galaţi joi

dimineaţă! Cum va reuşi? Sper totuşi că nu va pleca înainte să vină să ne dea raportul. În plus, vreau să-mi iau rămas-bun de la el şi să-i mulţumesc.

Barbu a venit târziu să petreacă o oră şi jumătate în tihnă cu mine.

Cotroceni

miercuri 21 noiembrie/4 decembrie 1918

Casa începe să arate mai acceptabil, dar mai e nevoie de multă muncă dacă vrem s-o punem în ordine. În plus, lucrurile mele sunt multe şi trebuie aşezate la locul lor. A venit să mă vadă Sybille, foarte încântată de un secret formidabil pe care ea îl considera foarte îmbucurător, dar pentru care avea nevoie de încuviinţarea mea. Am aprobat, dar nu voi scrie despre el acum. După aceea am dat fuga la „Colţea“ să-i vizitez pe soldaţii francezi bolnavi. Le-am adus ţigări, flori şi dulciuri şi mai ales zâmbete şi vorbe bune. Aproape toţi suferă de acea teribilă gripă, unii erau FOARTE bolnavi, dar alţii erau chiar veseli, a fost uşor să conversez cu ei. Îşi doriseră tare mult să trec pe la ei. Fetele mele au venit şi ele, cu dulciurile după care plecaseră.

M-am întors acasă ca să pregătesc o scrisoare pe care aveam de gând să i-o trimit diseară lui Boyle, care urma să plece în Anglia de la Galaţi, când am primit un mesaj telefonic de la Barbu cum că Boyle e în drum spre casa mea. Ştirea era bizară, dar n-au trecut nici zece minute şi era în camera mea! Nu l-a lăsat inima să plece fără să-şi ia rămas-bun şi a avut absolută dreptate, am fi rămas tare supăraţi cu toţii.

Avea multe de povestit, enorm de multe, de fapt, cum îi e felul scumpului meu Boyle. A petrecut câteva zile la Harax şi Ai-Todor cu mătuşa Minnie şi restul familiei, care au prins mare drag de el, dar mătuşa nu s-a lăsat înduplecată în nici un fel să plece; în plus, nu după mult timp au ajuns acolo distrugătoarele engleze, aşa că primejdia nu mai era iminentă[296]. Boyle a mers cu automobilul la Sevastopol şi, găsind acolo una dintre frumoasele noastre nave, *România*, pe care puseseră mâna bolşevicii, pur şi simplu i-a dat micului căpitan român, foarte încântat, ordinul de a ridica ancora şi de a veni cu el, în urma vasului *Principesa Maria*. A avut o asemenea *îndrăzneală*, încât n-a cutezat nimeni să protesteze, aşa că a venit înapoi cu una dintre cele mai bune nave ale noastre!

S-a iscat mare agitaţie în jurul unui spectacol de teatru pe care ni-l pregătesc doamnele şi la care francezii refuză să vină dacă va fi prezent în sală Marghiloman, or doamnele îl invitaseră, ca şef al Crucii Roşii. Mare încurcătură, o furtună într-un pahar cu apă; Nando s-a înfuriat teribil, Didina era gata să plângă, cu un aer cum nu se poate mai tragic şi de-a dreptul ridicol. Până la urmă, situaţia s-a rezolvat: Didina şi-a luat asupra ei sarcina de a-i explica lui Marghiloman că ar

fi o idee bună ca în seara aceea să fie bolnav şi să nu-şi facă apariţia. E o perioadă foarte pătimaşă, cei care au fost de partea cealaltă trebuie să accepte că le-a venit rândul să piardă. Nouă ne-a fost rândul destul timp.

Barbu a venit târziu; l-am primit şi pe Panaitescu, să vorbim despre cartea mea. O ceaşcă de ceai şi lectură cu Mignon în camera mea.

Cotroceni

joi, 22 noiembrie/5 decembrie 1918

Dimineaţă am primit-o pe doamna Săvescu, de la Crucea Roşie. A muncit din greu şi foarte bine, dar nu poate nimeni garanta că ne-a fost întru totul loială – e greu de aflat. Şi-a declarat profundul devotament cu mare emoţie şi multe lacrimi; dacă au fost sau nu lacrimi de crocodil n-aş putea spune! Apoi l-am primit pe prof. Rădulescu-Motru[297], care acum e regizor de teatru şi e foarte hotărât să pună în scenă Ilderim, după ce l-a condensat, cu destulă pricepere, aş spune eu, în trei acte destul de dramatice. Cei de la teatru şi-au pus tot sufletul în piesa aceasta, aşa că trebuie să-i las s-o facă, deşi nu sunt prea sigură în ce măsură sunt capabili. Uhrinovski, care trebuia să dramatizeze textul, n-a mai dat nici un semn de viaţă. Nu aş acuza un prieten absent fără să-i aud mărturia, dar nu pare să ne fi fost prieten la vreme rea. Credeam că are o inimă mai mare în trupul lui mărunţel şi comic. Vremurile au fost atât de ciudate, încât doar oamenii de o anumită calitate spirituală au reuşit să se ridice la înălţimea unei ASEMENEA drame.

Prânz mare acasă la Berthelot, dat de St. Aulaire; invitaţii au fost aproape toţi militari. Întâlnire foarte plăcută şi foarte veselă, iar St. Aulaire a vorbit tare frumos; are un adevărat talent pentru vorbe admirabile, frumos exprimate. Şi Nando a răspuns bine, dar discursul lui a fost nepregătit, spontan. După aceea, discuţii lungi, în timpul cărora s-a fumat mult, în încăperi încălzite ceva cam prea tare, dar a domnit o atmosferă foarte entuziastă şi plăcută. M-am întors acasă de-abia la patru şi jumătate.

L-am avut pe Boyle invitat la ceai şi, fireşte, cum se întâmplă întotdeauna când mă întâlnesc cu el, am vorbit la nesfârşit şi am făcut o mulţime de planuri. Îmi e nespus de drag, dar e o ciudăţenie a neamului omenesc. Puternic, neconvenţional, oarecum intimidant pentru unii, dar foarte uşor de înţeles pentru mine, foarte asemănător firii mele; e o încântare pentru mine.

Mai târziu a venit Barbu şi mi-a dat o idee excelentă, pe care am adoptat-o pe loc: să dau un banchet mare în onoarea soldaţilor francezi şi români, dar un banchet la care să mănânce la aceeaşi masă cu noi, un banchet la fel de măreţ precum cel dat pentru ofiţeri şi miniştri acum câteva zile. Am aprobat imediat planul şi i-am convins

în privinţa lui mai întâi pe Carol, apoi pe Nando. Toată familia l-a primit cu mare bucurie, vom încerca să-l pregătim pentru duminică.

După cină, mare reprezentaţie de gală la teatru. Programul n-a fost prea interesant, dar publicul a dat dovadă de un entuziasm frenetic. Versuri patriotice, muzică etc. Au fost glorificaţi Aliaţii. Ventura a recitat *Marseilleza*, cu steagul Franţei în mână. De cum se ivea o ocazie cât de mică, toată suflarea era în picioare şi ovaţiona de parcă aveau de gând să dărâme sala. Între cele două acte, discuţie cu multă lume. I-am prezentat ideea cinei cu soldaţii şi lui Berthelot, care a fost încântat.

Cotroceni

vineri, 23 noiembrie/6 decembrie 1918

Mi-am început ziua mergând la mormântul micuţului meu cu Mignon şi Nini. Nu mai era nimeni în biserică, eram singure în pacea şi frumuseţea ei solemnă. Am găsit câteva mărturii înduioşătoare de iubire şi loialitate pe mormântul lui. O coroană de flori de la cei din Ardeal, o poezie mişcătoare de la o femeie necunoscută şi alte atenţii mărunte. Liniştea bisericii mi-a dat o stare de pace adâncă – micuţul meu a avut grijă de casă până ne-am întors.

Am umblat cu Mignon peste tot prin grădini şi ne-am uitat la casa lui Steinbach, care e o adevărată bijuterie până în cele mai mici detalii. De dimineaţă n-am avut audienţe, dar am fost ocupată cu punerea în ordine a tuturor comorilor mele. Cele mai preţioase lucruri fuseseră puse într-o cutie pe care am avut-o cu mine, dar în exil n-am scos nimic din ea. Aveam o senzaţie ciudată în privinţa ei. La prânz l-am avut invitat pe Rovershon, care a fost *medic-şef* la „Regina Maria“. E cel mai corect şi mai politicos om din câţi am cunoscut. Aveam multe de discutat, se adunaseră multe amintiri şi aveam de povestit tot ce ni s-a întâmplat între timp. La trei şi jumătate am mers la inaugurarea unei instituţii a „Dames Orthodoxes“. Mare agitaţie, mari demonstraţii de loialitate, mare pompă. Bietul general Berthelot fusese adus şi el la ceremonie, vrând-nevrând, şi i s-au înălţat laude divine, ceea ce i-a dat minunatei noastre Didina ocazia de a vorbi despre propriul ei eroism şi actele ei de loialitate.

M-am întors acasă să beau un ceai şi am vorbit puţin cu Flers, care lua ceaiul cu Lisabetta. Apoi a venit Barbu, cu Panaitescu, să vorbim despre mesajele mele pentru Transilvania şi Bucovina. Mai târziu, discuţie lungă cu Barbu, în care n-am căzut de acord asupra unui subiect. Ceai cu Mignon, mai târziu discuţie cu Boyle, care luase cina cu Nando în apartamentele de la parter. În câteva zile va pleca în Anglia cu Mişu şi în sfârşit ne-am hotărât să-l trimitem cu el pe Nicky!

Cotroceni

N-am mai scris de 20 de zile! Am fost bolnavă, foarte bolnavă, lovită brusc şi pe neaşteptate, pe la spate, cum s-ar spune, şi am fost ţintuită la pat – tocmai când lumea voia să se bucure alături de mine.

Boala m-a luat de sâmbătă: m-am trezit cu capul greu şi dureros, am îndurat cu greu câteva audienţe şi chiar m-am dus cu automobilul la palat, unde urma să mă întâlnesc cu Catargi şi Barbu ca să dau indicaţii pentru unele reparaţii care voiam să se facă la camerele Mătuşii[298], ca să pot ţine audienţe acolo la nevoie. Dar mă simţeam stoarsă de puteri. L-am luat pe Mamulea cu mine la întoarcerea acasă şi mi-a luat temperatura, care era deja mare. M-a pus să mă culc – m-am răzvrătit împotriva gândului că aş fi bolnavă, voiam să fiu sănătoasă pentru a doua zi, când avea să fie banchetul cu soldaţii mei. În plus, ne hotărâserăm, destul de brusc, să-l trimitem pe Nicky în Anglia cu Mişu şi Boyle. Luaserăm decizia în câteva ore, lăsând deoparte orice sentimentalism. A plecat luni, foarte devreme, iar eu mi-am luat rămas-bun de la el din pat. În ziua aceea încă nu mă simţeam atât de rău. Mi-am luat rămas-bun şi de la Boyle, care va avea şi el grijă de Nicky şi care se duce în Anglia să încerce să grăbească ajutorul pentru reconstruirea sistematică şi hrănirea ţării noastre. Sunt convinsă că va face tot posibilul, e un prieten drag şi sincer. Din fericire, a plecat cu impresia că boala mea n-avea să se dovedească serioasă. Dar am fost bolnavă – o boală oribilă, dureroasă, cum n-am avut în viaţa mea. Zile întregi de febră chinuitoare şi greaţă, slăbiciune, halucinaţii crunte şi insomnie neîntreruptă, până am crezut că voi înnebuni. Deci aceasta e celebra gripă spaniolă – ei bine, acum ştiu că nu e de glumă cu ea. Şi vai, bietul meu cap, cât a suferit şi ce supliciu teribil era totul, orice sunet, orice miros, orice gust, orice culoare, până şi forma şi numele lucrurilor îmi făceau greaţă şi mă oripilau. Eram o fiinţă schimbată, nenorocită, slabă şi adusă în pragul disperării de atâta durere de cap şi stare groaznică de boală care mă lăsa fără vlagă.

Toată lumea a fost foarte îngrijorată de boala mea, tocmai când cu toţii voiau să se bucure alături de mine. Îndurasem atât de bine anii lungi de dezastru, de primejdii, de infecţii, de nefericire; în cei doi ani de grele încercări şi necazuri nu mă lăsasem doborâtă decât timp de câteva zile, la Iaşi, în iarna lui 1917. Dar a fost prea mult pentru mine, se pare că nu mi-a fost dat să le suport pe toate pe picioare.

Au trebuit să ţină marele banchet cu soldaţii fără mine şi să primească delegaţia transilvăneană tot fără mine, s-au făcut multe lucruri fără mine – iar cât am fost eu bolnavă, au suferit şi alţii de aceeaşi boală, de-abia mult mai târziu am aflat, cu consternare, că generalul Lafont (ataşatul militar francez), Fotin Enescu, TOCMAI omul cu care aveam de gând să lucrez, dintre toţi miniştrii noştri, pentru

binele poporului, şi Dodel Cerkez muriseră toţi trei, iar eu habar n-am avut şi nimeni n-a vrut să-mi spună, fiindcă se temeau, pe bună dreptate, că şocul mi-ar fi slăbit puterile. Chiar A FOST un şoc şi o durere fiecare moarte, în felul ei. Generalul Lafont, care împărtăşise cu noi exilul şi zilele negre, care făcuse parte din mica noastră comunitate de prieteni şi oameni credincioşi de la Iaşi – o, cât m-a întristat, nu se va mai întoarce acasă. Se pare că a avut parte de o moarte foarte conştientă şi foarte nobilă.

Iar Dodel! Şi tânăra lui soţie nici n-a apucat să-l revadă! Cât de groaznic, şi îl iubea atât de tare, era atât de disperată că nu reuşea să se întoarcă la el. Biata Ivonne, sărăcuţa de ea, şi biata Cella, care îi era atât de bună prietenă lui Dodel. Cred că l-a îngrijit tot timpul cât a fost bolnav.

Dar, personal, cel mai tare deplâng moartea lui Fotin Enescu, unul dintre oamenii noştri CU ADEVĂRAT buni, şi-aşa atât de puţini. De ce a trebuit să se ducă şi el, de ce? Tocmai când era atâta nevoie de el.

Aşadar, toată lumea tremura de teamă pentru mine, văzându-i pe alţii murind în jur. Dar am o constituţie de fier şi o inimă care îi umple pe doctori de bucurie şi uimire. O adevărată inimă de regină, spun ei!

Iar evenimentele n-au aşteptat. Wilson e în Europa, regele Italiei a vizitat Franţa etc. etc.

Am primit vestea sosirii lui Nicky la Paris, chiar de ziua numelui lui, dar încă n-am aflat dacă a ajuns la Londra. E pe mâini bune şi e cel mai bun lucru pe care-l puteam face pentru el, dar ne e tare dor de el. Dragul de Nicky, băiatul nostru vesel. L-am păstrat pe Denize ca secretar.

Toată lumea a fost foarte bună cu mine – Barbu, fireşte, a fost un adevărat înger, plin de blândeţe, îngrijorare şi răbdare. Symki a fost o prietenă de nădejde şi a rămas alături de mine în nopţile când mi-a fost cel mai rău, iar bătrâna doamnă Mavrodi mi-a fost ca o mamă şi m-a liniştit.

Acum încep să primesc oameni, dar îmi simt capul foarte slab, foarte slab. Încă nu pot suporta prea multe ştiri, prea multe glasuri – încă sunt, în mare parte, sleită de puteri.

Câţiva dintre dragii noştri ofiţeri englezi s-au întors – cei care au mai fost aici. M-am bucurat TARE mult să-i văd.

Teribilul a fost blând cu mine ca un tată, ba chiar a devenit optimist, ca să nu-mi fac eu griji. A stat lângă patul meu, ţinându-mă de mână, fiindcă aveam o senzaţie stranie că mă scufund într-un gol fără margini!

Acum mă ridic din pat, mă duc în scumpa mea cameră cafenie şi îmi petrec acolo o parte din zi; încerc, foarte încet, să-mi reiau cursul firesc al vieţii, dar capul meu chinuit îmi îngreunează încercările.

Spre seară m-am târât cu greu pe coridor ca să iau ceaiul în camera Lisabettei cu câţiva englezi. Mi-a făcut plăcere discuţia cu ei, în ciuda capului care mi se învârtea şi mă durea destul de rău.

Au fost câteva greve în rândul muncitorilor, a trebuit să intervină armata. Soldaţii ne sunt credincioşi până la unul şi deloc *solidari* cu greviştii, slavă Domnului.

Crucială acum e problema hranei.

Spre seară a venit Barbu. Nu mai încape îndoială, chiar mi-am revenit puţin.

Dar traiul în lumea aceasta nu va fi deloc uşor.

Cotroceni

vineri, 14/27 decembrie 1918

Zi obişnuită, zi de invalid. M-am săturat până peste cap de viaţa aceasta, dar acum că am capul mai limpede pot din nou să citesc, ceea ce e o adevărată binecuvântare.

L-am primit pe Chavchavadze, apoi pe bătrâna doamnă Pherekyde. Am vorbit despre lucrările de binefacere şi i-am promis să ajut cât voi putea. Greutatea e cu transportul; lucrurile mele au rămas în depozitele de la Iaşi şi îmi e foarte greu să găsesc vagoane ca să le aduc aici. Problema transporturilor e foarte gravă – înainte să plece, germanii au distrus tot ce au putut, nu avem nici un fel de materiale în ţară, iar muncitorii, împinşi la agitaţie cu bani din afară şi instigatori din afară, refuză să lucreze. Vremuri grele şi destul de periculoase.

Azi n-am avut nici o audienţă importantă. A venit Elena Moruzi, iar ultimul vizitator, ca întotdeauna, a fost Barbu.

Cotroceni

sâmbătă, 15/28 decembrie 1918

Mă târăsc de colo-colo, dar în fiecare zi sunt puţin mai puternică. Nu îmi accept invaliditatea, detest din tot sufletul viaţa aceasta în care sunt obligată să-mi menajez sănătatea şi nu pot face un pas fără să se agite în spatele meu cineva după un şal, o fereastră deschisă sau altceva. Vreau să ies afară, dar Mamulea cel neînduplecat e foarte îndârjit şi hotărât; se pare că cel mai important e să nu am o recidivă. Mărturisesc că nu mă încearcă nici o dorinţă de a o lua de la capăt.

La 11 l-am primit pe un aviator englez agreabil, apoi pe generalul Greenly[299], care mi s-a părut fermecător. Am stat mult de vorbă – îmi fac bine întâlnirile cu englezii aceştia amabili, sinceri, oarecum simpli, îmi dau o senzaţie confortabilă. Aceasta e plăcerea momentului în sine – oamenii plăcuţi pe care-i întâlnesc.

Ceai cu fetele, ne-a citit Denize. Mai târziu a venit Barbu, care

întotdeauna îmi aduce toate ştirile. E nerăbdător, trăim vremuri tare complicate, iar politicienii noştri nu cad de acord. Porcu lucrează din greu.

Cotroceni

duminică, 16/29 decembrie 1918

Îmi e tot mai bine pe zi ce trece, tuşesc mai puţin, îmi simt capul mai limpede, picioarele nu-mi mai tremură atât de tare. Nu mai obosesc atât de repede.

Încă nu am început să mă ridic din pat devreme, dar vorbesc cu vizitatorii din pat, iar pe la 11 încep să primesc audienţe în camera mea cafenie. Azi a venit un general englez, Bruce, care e doar *în trecere* pe la noi.

Am luat prânzul cu Mignon, iar după aceea am umblat cu Steinbach prin încăperile pentru oaspeţi, care trebuie aranjate şi puse în ordine. Vreau să o aduc la mine pe mica Maria Putiatin[300] (fiica unchiului Paul). De vreo lună, de când m-am îmbolnăvit eu, trăieşte foarte neconfortabil într-un hotel.

La patru şi jumătate a venit să mă vadă Griffith Evans, la şase – Brătianu, care mi-a prezentat întreaga situaţie şi şi-a apărat punctul de vedere cu mare pricepere. După aceea m-a vizitat Barbu. Am primit veşti amuzante de la Nicky, din Paris, dar nimic din Anglia, deşi trebuie să fi ajuns deja de mult acolo.

Cotroceni

luni, 17/30 decembrie 1918

Azi am ieşit pentru prima oară, cu Mignon, într-un automobil închis; a fost o zi foarte frumoasă. Mai înainte am primit-o pe Eliza Brătianu să discutăm despre campania noastră caritabilă. Mamulea mă ajută în continuare cu loialitate. Oamenii de pe stradă au fost uimiţi şi încântaţi să mă vadă. Grevele s-au mai liniştit, dar domneşte o atmosferă efervescentă. Unii sunt îngrijoraţi; nu ştiu în ce măsură le e justificată neliniştea, dar deocamdată mă simt plină de speranţă şi încredere, am o senzaţie intensă că, dacă toată lumea face un efort comun serios şi face faţă cu curaj faptului că mai avem de îndurat câteva luni grele, dar că la capătul drumului se vede lumina, se va putea trece peste aproape orice. Trăim o perioadă foarte grea, foarte dezorganizată – toate ţările au aceeaşi problemă, trebuie doar să strângem din dinţi, să răbdăm, aşa cum am răbdat şi războiul, şi să muncim cât putem.

Azi a fost zi de doliu pentru latifundiari, fiindcă pământul lor le-a fost dat ţăranilor – regele a semnat *decretul* ieri; făcutu-s-a, latifundiarul e o rasă dispărută. Trebuia s-o facem, ţăranii o meritau,

era dreptul lor, dar e drept că proprietăţile acelea imense, care întruchipau bogăţia ţării, aveau o frumuseţe aparte. Trebuia făcut, sunt de acord cu măsura, dar tot vărs o lacrimă de regret – s-a încheiat o epocă a vieţii naţionale, acum suntem faţă în faţă cu necunoscutul.

I-am invitat la ceai pe ofiţerii englezi cu care nu făcusem cunoştinţă; au venit şi verişoara mea Maria cu soţul şi generalul Ballard, generalul d'Anselme[301] şi Sybille. Am vorbit mult şi nu m-am simţit prea slăbită.

Mai târziu a venit Barbu şi, ca de obicei, am discutat situaţia etc. etc.; am devenit nişte tovarăşi foarte serioşi.

Cotroceni

marţi, 18/31 decembrie 1918

Nimic de povestit, zi lipsită cu desăvârşire de evenimente. Am primit o telegramă foarte promiţătoare de la prietenul meu Anderson. Am primit-o pe doamna Ştefănescu, am făcut o plimbare scurtă în automobil cu Mignon, pe o vreme însorită. Lili la ceai, Barbu mai târziu. Sunt mai înzdrăvenită pe zi ce trece. Chiar îmi aranjez câteva haine ca să arăt din nou cât de cât civilizat. Nu vreau să cumpăr nimic, preţurile sunt prea absurde, dar îmi modific lucrurile vechi. După cină am jucat cărţi cu Mignon. Deocamdată, viaţă stupidă, dar am reînceput să-mi fac planuri de lucru.

miercuri, 19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919

Răsărit splendid, culori minunate. N-am avut audienţe, am ieşit cu automobilul împreună cu Mignon şi am luat prânzul în patru, cu ea, Maria şi soţul ei, pe care i-am invitat să locuiască la noi. Nici după-amiază n-am avut vizite, dar am avut multă treabă cu Steinbach prin casă. Nici o veste deosebită, de nici un fel, dar se pare că prietenul meu Boyle deja ne sprijină cauza în Anglia.

Barbu a venit la şapte, ca de obicei.

Cotroceni

joi, 20 decembrie 1918/2 ianuarie 1919

Vreme foarte frumoasă, ceea ce e un noroc pentru mine, fiindcă ieşirile în aer liber sunt plăcute. Chiar mă simt însănătoşită pe deplin, deşi nu mi-am reluat încă toate obiceiurile. Mă dau jos din pat târziu, mă odihnesc după prânz, nu stau la masă cu ceilalţi.

Azi am primit-o pe Sabina Cantacuzino[302]. Trecerea prin atâtea *încercări* nu i-a împuţinat pofta de vorbă, mi-a împuiat urechile. În viaţa mea n-am auzit un om care să vorbească atât de mult şi atât de repede. Am făcut o plimbare în automobil cu Maria. Avem o mulţime de lucruri de discutat – s-au petrecut evenimente colosale.

Ceai cu mulţi oameni, de tot felul, câţiva francezi şi englezi, Moruzi

cu soţia, doamna Haret, Pilat, Catargi, Lili, Georgescu etc.

Barbu a venit la şapte. S-a întors Fasciotti. Se spune că Anglia şi Franţa vor să ne refuze dreptul de a ne număra printre Aliaţi, lucru pe care nu-l pot crede; dacă e adevărat, ar fi tare nedrept.

Cotroceni

vineri, 21 decembrie 1918/3 ianuarie 1919

Nimic de povestit. Zi liniştită. Plimbare cu maşina dimineaţă, pe o vreme superbă, ca de primăvară. Am avut după-amiaza întreagă liberă, am scris, am citit şi mi-am pus lucrurile în ordine prin camere. Am luat ceaiul singură. Barbu a venit târziu. După cină am stat în atelier cu oaspeţii noştri.

Cotroceni

sâmbătă, 22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919

E ultima zi în care mai am de gând să trăiesc ca un invalid, mâine îmi voi relua serios vechile obiceiuri: ridicat din pat la micul dejun, luat prânzul la parter. Am primit o delegaţie din Basarabia, în frunte cu Halippa[303]. Deocamdată nu sunt prea mulţumiţi. Am încercat să-i liniştesc, explicându-le că toate ţările trec printr-o perioadă de dezorganizare, căreia trebuie să-i facem faţă şi pe care trebuie s-o îndurăm cu cât mai multă răbdare, ca să nu apară tulburări. S-au plâns că nu simt că ar avea vreo căpetenie, că resimt lipsa organizării, a unui conducător sau stăpân adevărat şi au declarat că eu sunt o femeie cu autoritate, cum ştie toată lumea, că am dovedit-o în toate felurile posibile, că ar trebui să ies în faţă, să bat din picior şi să spun că nu mai accept jumătăţi de măsură şi că ei îi iubesc pe rege şi pe regină, contează pe ei şi consideră că ar trebui să li se pună în mâini cât mai multă putere. Ştiind cât am muncit în timpul războiului, îndeosebi ÎN MINE îşi puseseră toată nădejdea şi voiau să fiu cea mai mare regină din istorie. Am încercat să fiu modestă, ceea ce nu e tocmai specialitatea mea, le-am spus că nu pot avea nici un rol activ în politică, dar că, firește, în lucrările de binefacere sunt în stare să reclădesc şi să repar multe, că sunt mândră de încrederea pe care mi-o arată cu toţii şi că sper să mă ridic la înălţimea ei. Am mărturisit că influenţa mea personală ne poate obţine multe de la Aliaţi, că mă aştept să primim ajutor aproape imediat şi că toţi cei care au promis să lucreze pentru mine în străinătate s-au ţinut de cuvânt. Delegaţii vor să venim să ne arătăm în Basarabia, ca poporul să-şi dea seama că are suverani. În general, sunt nemulţumiţi şi au destule motive; trăiesc într-o totală dezorganizare.

Mai târziu i-am primit şi pe doamna şi domnul Sihleanu, veniţi în numele doamnei Novian; revedere foarte emoţionantă, ea a izbucnit în

plâns.

Am ieşit cu automobilul împreună cu Maria; vreme urâtă, ceţoasă. Am luat prânzul cu Mignon. Barbu a venit devreme şi a rămas la ceai. Am avut timp să citesc şi să scriu. Înainte de cină i-am citit Mariei ce am scris mai demult despre Nicky şi a fost de părere că e un text excelent şi întru totul corect.

Cotroceni

duminică, 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919

Azi Ileana-dragă a mea împlineşte zece ani. Îmi pare rău când mă gândesc că de-acum e copil mare, dar e tare dulce şi încântătoare. A venit să mă vadă devreme, înainte să mă ridic din pat, şi i-am dat un covor oriental frumos pentru camera ei şi alte câteva „comori“ care i-au făcut o enormă plăcere. M-am ridicat din pat la micul dejun, mi-am reluat toate vechile obiceiuri. L-am primit pe Rosetti, întors din Transilvania cu Berthelot. Era într-o stare de bucurie entuziastă, atât de glorioasă, de pitorească şi de înflăcărată fusese primirea de care avuseseră parte peste tot. Mai târziu l-am primit pe Fasciotti, care mi-a adus medalia de aur a Italiei pentru „merit în muncă“, trimisă de rege. Mi s-a dat de înţeles că medalia DE AUR se acordă foarte rar şi că e o mare cinste. M-am arătat recunoscătoare şi emoţionată în consecinţă. Scurtă plimbare în automobil cu Maria. Prânzul l-am luat cu toată lumea. A fost invitat generalul d'Anselme.

A venit Crainic să-mi lustruiască dinţii, iar la cinci am ţinut un ceai cu mulţi invitaţi agreabili şi muzică bună.

Printre oaspeţi a fost un ofiţer englez foarte plăcut, *aflat în trecere*, un anume căpitan Harrison.

Au fost şi invitaţi tineri şi interesanţi. Lisabetta şi-a pus cea mai frumoasă rochie şi a fost foarte fericită.

După cină ne-am făcut de lucru împreună prin atelier, ne-am uitat prin cărţi şi am citit din *Kildeen*[304].

Note

259. Gheorghe Munteanu-Murgoci (1872–1925), geolog, profesor de geologie şi mineralogie la Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele, devenită în 1920 Şcoala Politehnică din Bucureşti. A fost profesor (de fizică şi chimie) al principelui Carol (n. ed.).

260. În limba română în original (n. tr.).

261. Lecţiune nesigură în manuscris; mai târziu, „Şerbu“ (n. tr.).

262. Posibilă referire la primul vers din *The Ballad of East and West*, de Rudyard Kipling: „O, Răsăritul e Răsărit, iar Apusul e Apus şi nicicând n-au să se-ntâlnească“ (n. tr.).

263. Cel mai probabil generalul de brigadă Gh. Basarabescu, comandantul Diviziei 2 Cavalerie în august 1916, la Oituz. A se vedea şi însemnarea din 14/27 iulie 1917 (*Jurnal de război*, vol. 2, ed. cit., p. 91) (n. ed.).

264. În fapt, oraşul avea să fie recucerit între 8 şi 10 octombrie (n. tr.).

265. Prinţul Maximilian de Baden, al cărui scurt mandat de cancelar avea să acopere perioada trecerii Imperiului German la guvernarea democratică, era rudă îndepărtată cu regele Carol I şi regele Ferdinand I, dar şi cu regina Maria (n. tr.).'

266. Parlamentul Imperiului German, care avea să-şi păstreze numele şi în Republica de la

Weimar (n. tr.).

267. Regele Ferdinand al Bulgariei, văr îndepărtat al regelui Ferdinand al României, fusese nevoit să abdice pentru a domoli mişcările antiregaliste care căpătaseră amploare după retragerea trupelor germane şi austriece (n. tr.).

268. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).

269. Woodrow Wilson (1856–1924), preşedintele Statelor Unite ale Americii (1913–1921) (n. ed.).

270. G.T. Kirileanu (1872–1960), istoric literar şi folclorist. Bibliotecar al Palatului Regal între 1909 şi 1930. Din 1927 până în 1935, secretar general al Fundaţiei Culturale Regele Ferdinand I (n. ed.).

271. În limba română în original (n. tr.).

272. Leila Milne („Miss Milne"), guvernanta principesei Elisabeta (n. ed.).

273. D.G. Scerbacev (1857–1932), general rus, comandantul trupelor ruse de pe frontul românesc (1917–1918) (n. ed.).

274. Victor Antonescu (1871–1947), om politic liberal, în anii războiului ministru de justiţie (1914–1916) şi de finanţe (1916–1917), apoi ministru plenipotenţiar la Paris (1917–1919) (n. ed.).

275. Marcela (Marcelle) Cantacuzino (1873–1957), născută Bibescu, căsătorită cu diplomatul Nicolae B. Cantacuzino (1864–1948), împreună cu care a avut un fiu, pe viitorul arhitect George Matei Cantacuzino (1899–1960) (n. tr.).

276. Grigore Filipescu (1886–1944), avocat, om politic şi jurnalist, fiul fostului ministru Nicolae Filipescu (1862–1916); director al ziarului *Epoca*, ziar în care avea să-l denigreze sistematic mai târziu pe Barbu Ştirbey (n. tr.).

277. Irina Mavrocordat (1864–1955), născută Blaremberg, soţia diplomatului Constantin Edgar Mavrocordat (1857–1934), fostul ministru al României la Viena până la 15 august 1916 (n. ed.).

278. Fotin Enescu (1878–1918), director al Băncilor Populare; în 1918, ministru de finanţe în guvernul Averescu, apoi ministru al agriculturii şi domeniilor în guvernele Coandă şi Brătianu (n. ed.).

279. A ispiti pe Dumnezeu (germ.) (n. tr.).

280. C.B. Thompson (1875–1931), general, ataşat militar britanic în România între 1915 şi 1917. După război, ministru al aerului în guverne laburiste (n. ed.).

281. În limba română în original (n. tr.).

282. Cuvânt indescifrabil în manuscris (n. tr.).

283. Marea ducesă Xenia Alexandrovna, fiica Mariei Feodorovna (Minnie) şi sora ţarului executat, aşadar vară cu regina Maria (n. tr.).

284. Maria, regina consoartă a Marii Britanii, soţia regelui George (n. tr.).

285. Informaţiile erau, în mare parte, imprecise: întreaga familie, informată de execuţie cu doar câteva secunde înainte de primul foc de armă, fusese împuşcată împreună, într-un demisol, iar corpurile fuseseră scăldate în acid şi îngropate; locul a rămas necunoscut până în 1991 (n. tr.).

286. Martha Bibescu (1886–1973), născută Lahovari, căsătorită cu prinţul George Valentin Bibescu (fratele Nadejei Ştirbey). Scriitoare de limbă franceză, cu numeroase relaţii în mediile aristocratice, politice şi literare ale Europei. Aici, regina face aluzie la faptul că, rămasă în teritoriul ocupat, Martha Bibescu a întreţinut relaţii apropiate cu autorităţile germane şi austro-ungare (n. ed.).

287. Scris iniţial „sâmbătă"; cuvântul a fost tăiat ulterior cu o altă culoare, iar deasupra lui s-a scris „duminică" (n. tr.).

288. Marchal-Perier, colonel, aghiotant al generalului Berthelot (n. ed.).

289. Regina se referă aici, probabil, la familia lui Barbu Ştirbey (n. ed.).

290. Îngrijorat (germ.) (n. tr.).

291. În limba română în original (n. tr.).

292. În decembrie 1917, colonelul Boyle reuşise să aducă înapoi din Rusia patru vagoane cu valori trimise pentru păstrare în perioada ocupaţiei. S-a crezut că printre ele ar fi fost şi bijuteriile reginei (n. tr.).

293. Nicolae Filipescu (1862–1916), om politic conservator, ministru în câteva rânduri, susţinător fervent al intrării României în război de partea Antantei. Murise în septembrie 1916, când situaţia României se anunţa deja gravă (a se vedea *Jurnal de război*, vol. 1, ed. cit., p. 172) (n. ed.).

294. În limba română în original. (n. tr.)

295. Iancu Flondor (1865–1924), avocat şi om politic, militant fervent al unirii Bucovinei cu România (n. ed.).

296. Într-adevăr, Maria Feodorovna avea să părăsească ţara abia în 1919, pe un vas britanic trimis de regele Angliei, nepotul ei (n. tr.).

297. Constantin Rădulescu-Motru (1868–1957), filozof, psiholog, profesor la Universitatea din Bucureşti (din 1900), membru al Academiei Române (1923) (n. ed.).

298. Aici, „Mătuşa“ se referă la Elisabeta de Wied, cunoscută şi sub pseudonimul literar Carmen Sylva (1843–1916), soţia lui Carol I, regina României (n. ed.).

299. Greenly, general, şeful Misiunii Militare Engleze în România la acea vreme (n. ed.).

300. Maria Putiatin (1890–1958), fiica Marelui Duce Paul Aleksandrovici al Rusiei (1860–1919) şi nepoata ţarului Alexandru II al Rusiei, vară primară a reginei Maria; căsătorită mai întâi cu prinţul Wilhelm, duce de Södermanland, apoi cu prinţul Serghei Mihailovici Putiatin (n. ed.).

301. Philippe Henri Joseph d'Anselme (1864–1936), general francez (n. ed.).

302. Sabina Cantacuzino (1863–1944), sora lui Ion I.C. Brătianu, căsătorită cu doctorul Constantin Cantacuzino. Memorialistă (*Din viaţa familiei Ion C. Brătianu*) (n. ed.).

303. Pantelimon Halippa (1883–1979), om politic şi publicist român din Basarabia, apoi preşedinte al Sfatului Ţării care a votat unirea cu România în 1918. Ministru în mai multe guverne interbelice. Deţinut politic între 1950 şi 1957 (n. ed.).

304. *The Story of Naughty Kildeen*, povestea scrisă de regina Maria, avea să fie publicată de Oxford University Press, la Londra, în 1922 (în traducere românească, *Kildine. Povestea unei mici principese răutăcioase*, Editura Corint, Bucureşti, 2003) (n. ed.).